

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

అప్పకవీయము - ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీయునుస్వామియు నాఁగఁ బ్రాచినిబ్రతీ * చిరరుక్మిణీదేవిస।
త్యాయోషామణియున్మహాత్మకతసే * యమ్మంగలన్మోద్భ్వఁగే।
ల్లోయిందార్క్ష్యమరుత్సుతుల్గొలువశ్రీ * దుండేలునాప్రోలిమో
మైయాకామెపలిన్వసించు హరిని * త్యంబున్మముంబ్రోవుతన్ ॥
తే-గీ॥ కమలయందునుదనరూపు * గాంచియలిగి।
యాత్మతరళాంతరమునని * జాధినాధు।
తనువతఁడుచూపఁగనిచిత్త * మునఁజెలంగు।
నట్టికౌస్తుభమణిహృద * యమునఁదలఁతు ॥ ౨ ॥

క॥ వననిధినందన కుయ్యేల। యనువునఁదనరారివారి * జాక్షువివక్షం
బునసొప్పవై జయంతీ। వనమాలికనాకొసంగు * వాగ్విభవంబున్ ॥ 3 ॥
తే-గీ॥ కౌస్తుభంబునువనమాలి * కయునుదనకు। దిగువగాలచ్చినొసలిపై * ది
ద్దినట్టి। తిలకమునకుసమంబుగా * వెలయునట్టి। చక్రిశ్రీవత్సచిహ్నంబు * సంస్మ
రింతు ॥౪॥ మ॥ ధరఁగాళిందితటంబునంగలుగుబృం * దాకాననాంతంబునం।
బరితోషాతిశయాళుమోహమునగో * పస్త్రీమణుల్ గుంపులై। హరిఁజేరం
జనుదెంతురెందుఁజనునం * చానాదమాలించిన। త్వరయానంబులతోడన
ట్టిమురళిన్ * వర్ణింతునిష్టప్తికిన్ ॥౫॥ సీ॥ పాంచజన్యంబనఁ * బరగినదైత్య
రాతియెడమనుబయికేల * నెసఁగునెద్ది। మొగిసుదర్శననామ * మునసుమాధ
వుదక్షిణాగ్రహస్తంబున * నమరునెద్ది। కౌమోదకీసంజ్ఞ * గనికృష్ణుడాపలిరెం
డవకరమున * నుండునెద్ది। నందకంబనుపేర * నారాయణునికుడిక్రిందటిచేవె
లుఁ * గొందునెద్ది॥ తే-గీ॥ శార్ఙ్గమనఁదనరారికే * శవునివామ। బాహయుగ
మూలమునఁగను * పట్టునెద్ది। యట్టిహరియైదుకైదువు * లబ్జచక్ర। ఘనగదా
ఖడ్గచాపముల్ * మనుచుమమ్ము॥౬॥ తే-గీ॥ కాలమేఘమునందుఁబ్ర * కాశ
మొందు। కాఱుమెఱుఁగుతెఱంగునఁ * గైటభారి। యంసములపై వెలుంగుపీ
తాంబరంబు। బంగరుచెఱంగుమాకుశు * భంబులొసఁగు॥౭॥క॥ బాలతమా
లాగ్రమునం। గ్రాలుశచీనాథుకార్ము * కంబోయనఁగా। నీలఘనదేహుఁడగు

ను * పార్వతిమెచ్చుశివుందలంచెదన్ ॥ ౨౦॥ చ॥ పరిణయవేళయందుఁదన*పాదముఁబట్టియునన్నెకంటిపైఁ । దిరముగమోపికంతునకుఁ * దీరెఁగదాపగయుంచునీలకం। ధరుఁడుదరస్మితుఁడగుటఁ*దద్వలయాహిఫణాగ్రరత్నసుం। దరముకురంబుసంగనిమొ*దన్ముదమందుభవానిఁగొల్చెదన్ ॥ ౨౧॥చ॥తనుఁగనిరయొక్కయెత్తుననె*దక్షజయున్నిటలాక్షుఁడున్ముదం । బుననిరుచెక్కులుంగదిసి * ముద్దుగొనంగనొకింతనెమ్మొగం । బనువుగవెన్కకుందిగిచి * యత్నవిహీనపరస్పరాస్యచుం।బనములుదల్లిదండ్రులకుఁ*బన్నుగఁగూర్చుగజాస్యునెన్నెదన్ ॥ ౨౨॥ చ॥జనకునిఁగొల్వవచ్చునల*చామరకర్ణనితేజినందివాహనముకుట్టాహిఁగాంచిభయ * మందిపిఱిందికిఁబోవఁజూచినం । దనశిఖమావుదీకొలిపి*దానిభయంబుహరించిపూర్వజా। తునకుముదంబొనర్చుగుహు*దుర్ధరశక్తివహున్భజించెదన్ ॥ ౨౩॥క॥హరిశిఖియమదైత్యాంబుప ।మరుద్ధనపశివులిభాజ*మహిషనరాంభ।శ్చరహరిణపుష్పకవృష। ప్రరుచిరవాహనులుమమ్ము * రక్షింతురొగిన్ ॥ ౨౪॥క॥రవిశశికుజబుధసురగురు। కవిభానుజరాహుకేతు * గణములునాకుం । దవిలిఘటంబుననుండుచు । నవనిత్తురుగాతసకల * సంపదలెపుడున్ ॥ ౨౫

కవిస్తుతి.

సీ॥వల్మీకభవుపాద*వనరుహంబులుగొల్చిసాత్యవతేయుపూ*జనముసల్పి। భట్టబాణునివచః*ప్రాభవంబుగణించికాళిదాసునికిరు*గేలుమోడ్చి । పండితాగ్రేసరు*దండివక్కాణించిభవభూతివాక్యజృం*భణముమెచ్చి । జయదేవునకునమస్కారంబుగావించిమల్హణుహృదయన * ద్మముననుంచి॥ ౨౬॥ తే॥ చోరుఁగడుఁబ్రస్తుతించిమ*యూరునెంచి । మాఘుభూషించిభారవి*మదిఁదలంచి।హీరునకుమ్రొక్కికవితావి*హారమతుల।నితరవిద్వత్ప్రికాండుల*నతులుచేసి ॥ ౨౭॥ సీ॥ శబ్దశాసనుపాద * జలజంబులుభజించియుభయసత్కవిమిత్రుం*నభినుతించి । శంభుదాసునకునం * జలివేడ్కనొనరించిసహజపాండిత్యుని*సంస్కరించి । సకలవిద్యాసనా * ధకవీంద్రుఁగొనియాడిసౌజన్యజేయువా*క్సరణిఁబొగడి । తగనాంధ్రకవితాపి * తామహువర్ణించినుజనవిధేయుహెచ్చుగనుతించి॥ ౨౮॥ తే-గీ॥రామరాజవిభూషణు*రత్నఖచిత।చారుమస్తకలాపాది*హారివాక్య। గౌరవముపెక్కుభంగుల * గణనచేసి । పిదపనితరాంధ్రకవులకుఁ*బ్రియముపలికి॥ ౨౯ ॥ తే-గీ॥కాళిదాసమయూరాది*కవులనైనఁగల

వృతప్పులనంగన*నన్యులకుతేవె।దిద్దఁదగుపట్లదిద్దుఁడు*దిద్దరాని।యెడలనానే
రములుక్షమి * యించుటొప్పు ॥౩౦॥ వ॥ అనివర్తమానకవులం బ్రార్థించి ॥
క॥ వినఁదగు నెండియుఁబొత్తముఁ। గనఁదగుబుధజనులనడుగఁ*గాఁదగుఁ
గాకెం।దును దెలియనిపట్టునఁదప్పనవలదనిభావిజనులకంజలిమోడ్తున్ ॥౩౧॥

గురుస్తుతి.

సీ॥ ఆదిని రెండవ*వేదంబు చెప్పినమూర్తిసర్వజ్ఞుఁ బ్రగ * మస్వరాదిఁ। దరువా
తశబ్దశా*స్త్రిముఁజదివించినకాండూరగిరిదేశి*కప్రకాండు।నామీఁదసకలసి
ద్ధాంతము ల్దెలిపినధీరవర్యుఁ బ్రధాని*సూరభట్టు। వెసనన్నులక్షణ*వేత్తఁగా
వించినఘనుమంచికంటియో*బనకవీంద్రు॥౩౨॥ తే-గీ॥స్మార్తకర్మంబులెఱుఁగిం
చి*సభలఁబూజ్యుఁ। జేయునలకోలచలమలసింగనార్యు। నాగమములుపదేశిం
చినట్టిరాజ।యోగివర్యునిఁదలఁతువిద్యాగురులను॥౩౩॥క॥ అనియిష్టదేవతా
స్తుతి।యనుసకలకవీంద్రులనుతి*యునుగురునుతియున్। వినయమునసలిపితె
లుఁగున। ఘనకావ్యంబొకటిసేయఁ * గాఁదలఁచుతఱిన్ ॥ ౩౪

స్వప్నప్రకారము.

సీ॥ ధాతరెండవపరా * ర్థముననాదిదినంబుపగటివరాహక * ల్పంబునందు।
మహితవైవస్వత*మనువేళ దేశంబులర్థింపనైనమ*హాయుగమునఁ। గలిసమ
యంబునఁ*దొలిచరణంబునమానితంబగుచాంద్ర* మానముననుఁ। శాలివా
హననామ*శకమునగజశైలశరసుధాకిరణుల*సంఖ్యనడచు॥తే-గీ॥[illegible]ం
బునను దక్షి*ణాయనమున।జలధరర్తువు మొదటిమా*సంబునందు।బహుళము
న దేవకికిఁజక్ర*పాణిపుట్టి। నట్టియష్టమిననుదేర*నధికభక్తి ॥౩౫॥ సీ॥ చక్రవా
ళాంతర*క్ష్మామధ్యసంస్థితదైవతగోత్రంబు * దక్షిణమున। లవణాబ్ధివేష్టిత*ల
క్షయోజనసువిస్తారజంబూద్వీప*తలమునందు।భరతవర్షంబున*భరతఖండం
బునమంగళోర్వినిగర్వ*మహితభూమి। మలయవింధ్యాచల*మధ్యంబునను
గృష్ణయామ్యతీరమునబ్రహ్మేశమమున॥౩౬॥ తే-గీ॥దండకాటవినాంధ్రాభి*
ధానపుణ్య। దేశమునశ్రీగిరీశాన్య*దిశనుగొండ। వీటిపడమటఁదంగెడ*విష
యముననుగామెపల్లి నిగోపాల*ధామముననుఁ ॥౩౭॥ క॥ కల్పోక్తమార్గము
వసం। కల్పముగావించిగోపి*కావిభుపూజల్ ।సల్పిమదినతనిపదములు। నిల్పి
పురాణార్థగోష్ఠి * నిశగడపునెడన్ ॥౩౮॥ సీ॥ మిగులఁజేతులరెంట*మేటిశం
ఖంబునుజక్రంబుదువయును*బట్టువాఁడుముద్దులగుమ్మలా * ముద్దియలిద్దఱు
[illegible]దండలిడనీటు*గలుగువాఁడుబంగారుచెఱఁగుల* పచ్చనిహొంబట్టుదుప

టివల్లెవా * టొప్పువాఁడుహారకేయూరవమం * జీరకోటీరాదిభూషణంబులు చాలఁ * బూనువాఁడు ॥౪౦॥ తే-గీ॥ నుదుటఁగస్తూరితిలకంబు * వ్రేదలు వాఁడు । తలఁచిమూఁచిననాకుల * దైవమగుచుఁ।బొలుచునాకులదైవంబుఁ* బోలువాఁడు।నిలిచెనొకరుఁడునాదుముం * గలనుగలను॥౪౧॥ వ॥ ఇట్లునిలిచిన॥ క॥ కరములురెంటనుదాల్చిన । పరికరములుచూచియతనిఁ * బరమేశునిఁగాఁ ॥ బరికించిలేచివలగొని । మురియుచు సాష్టాంగదండ * ములొనర్చివెసన్॥ ౪౨

భగవద్వాక్యము.

ఆ-గీ॥ మోడ్పుకేలుఫాల * మునఁజేర్చుకొనియున్నఁ । గరుణనతఁడు నన్ను * గాంచిపలికె । నన్నెఱింగివంద * నంబొనర్చితివాత్మ । మెప్పువుట్టె నీదు * మెలఁకువకును॥౪౩॥ ఉ॥ ఈయువతుల్ రమాధరణు * లేనుబయోరుహాపత్రనేత్రుఁడన్ । నీయెడఁగూర్మిగల్గిధర * ణీదివిజోత్తమవచ్చినాఁడన్వ। శ్రేయసమబ్బునీకునిఁక * సిద్ధమునన్నయ ఫక్కి-యాంధ్రిముం । జేయుము మాయనుగ్రహము * చేఁగలచ్చెరువదిమెచ్చఁగన్ ॥౪౪॥క॥ వినియునుగని యునునెఱుఁగని । ఘనఫక్కిం దెనుఁగుఁజేయ * గానెట్లగునా । కనవలదు దానిలక్షణ । మునునీకదిగలుగుచంద * మునువినుమింకన్॥ ౪౫

గ్రంథప్రభావము.

తే-గీ॥ ఆంధ్రిశబ్దచింతామణి * వ్యాకరణము । ముందు రచియించితత్సూత్ర * ములఁదెనుంగు । బాసచేఁజెప్పెనన్నయ * భట్టుదొల్లి । పర్వములుమూఁడుశ్రీమహా * భారతమున ॥౪౬॥ వ॥ఆసమయంబున॥ తే-గీ॥భారతముఁదెనుఁగించుచుఁ * దారచించి । నట్టిరాఘవపాండవీ * యమునడంచె। ఛందమునడంచనీఫక్కి * సంగ్రహించె । ననుచుభీమనయెంతయు * నడఁచె దాని ॥౪౭॥ వ॥తదనంతరంబ॥ ఉ॥ఆదినిశబ్దశాసనమ * హాకవిచెప్పినభారతంబుల్లో।నేదివచింపఁగాఁబడియె*నెందునుదానినెకానిసూత్రసం । పాదనలేమిచేఁదెనుఁగు*పల్కుమఱొక్కటిఁగూర్చిచెప్పఁగా।రాదనిద్రాక్షవాటికవి*రాక్షసుఁడీనియమంబుఁజేసినన్॥౪౮॥క॥ఆమూఁడుపర్వములలో। నామాన్యుఁడు నుడువుతెనుఁగు*ల్లరసికొనికృతుల్ । దామురచించిరితిక్కన।ధీమణిమొదలైనతొంటి*తెనుఁగుకవీంద్రుల్ ॥౪౯॥ తే-గీ॥రాజరాజనరేంద్రత*నూజుఁడ్రార్యసఖుఁడుసారంగధరుఁడుశై *శవమునందు । నన్నయరచించునెడఁబర*నంబొనర్చె।నన్యులెవ్వరెఱుంగరీ * యాంధ్రిఫక్కి॥౫౦॥ క॥ అతఁడుదనకాళ్లుచే

తులు।మతిచెడిజనకుండుదఱుగ *మత్స్యేంద్రునిసం।గతినవిగ్రమ్మఱమొలచి
న।క్షితిసిద్ధులఁగలసియొక్క*సిద్ధుండయ్యెన్ ॥౫౧॥క॥ఆలోకనుతుఁడు మొన్న
టి।కీలకసమనామతంగ*గిరికడనునఁగెన్ । బాలసరస్వతులకునతఁ।డోలిఁదె
నుఁగుటీకదాని * కొప్పఁగఁజేసెన్ ॥౫౨॥క॥ ఆదినిభీమకవీంద్రుఁడు । గోదా
వరిలోనఁగలిపెఁ*గుత్సితముననా । మీఁదటరాజనరేంద్ర । త్సాదయితుని
పట్టిదాని * మహిఁ వెలయించెన్ ॥౫౩॥క॥ ఇలనెనుబదిరెండార్యలు । గలిగిప
రిచ్ఛేదపంచ * కంబునందగునీ । విలసితఫక్కీమతంగా । చలవిప్రునివలన
నీవు*సదనముఁజేరున్ ॥౫౪॥క॥మునునారాయణధీరుఁడు।దనకునసహాయుడుగ
సంస్కృ*తమువాగనుశా।సనుఁడురచియించెదాని।దెనుఁగింపఁగనీకుదోడు*
నేనిపుడగుదున్ ॥౫౫॥ క॥సురభాషయందునల్పా।క్షరములబహుసూచితా
ర్థ*సారములిమిడింతురుసూత్రంబులనవివిస్తరముగఁదెనుఁగింపకున్నఁ* దర
మే తెలియన్ ॥౫౬॥ తే-గీ॥నారికేళపాకంబుగా*నన్నయకవి।ప్రక్రియాకౌము
దినిముట్టఁ*బలికెఁగానఁ। గేవలాంధ్రులుగానరా * రో వనీపు । గో స్తనీపా
కమైయుండఁ * గూర్పవలయు ॥౫౭॥ ఆ-గీ॥ శబ్దశాసనుండు * సంస్కృతగ్రం
థంబు । గానఁదెలుఁగుమాట *గలయరాదు । లక్షణంబెకాని * లక్ష్యమొ
క్కటియును । బలుకకునికిఁదెలియఁ * బడవుకొన్ని ॥౫౮॥ తే-గీ॥ ఒక్కసూ
త్రంబువలనన *ముద్భవించు । శబ్దములులెక్కవెట్టంగ*శక్యమగునె । నలు
వకైనను బలుకలేఁ*జెలువకైన। నైననెఱుఁగింపు మొకకొన్ని*యైననీవు॥౫౯॥
చ॥కమణనుసత్కవీంద్రులుపు*రాణచయంబితిహాసపఙ్క్తికా। వ్యములును
దొల్లియైననిపు*డైననుముంగలనైనదీనిసూ। త్రములనుదక్క వేఱొకవి*ధం
బుననాంధ్రముఁజేయఁజాలమిన్।క్షమఁదెనుఁగింపుదీననవి * పర్వముఁజేయు
ఫలంబునీకగున్ ॥౬౦॥క॥తాతనయునూత్నదండియు । నీ తెనుఁగులక్షణం
బొ * కించుకయైనన్ । జేతః ప్రౌఢిమఁజెప్పిరి । త్సాతలమునదీని తెలుఁగు *గావ
విరొల్లన్॥౬౧॥ తే-గీ॥ ఆంధ్రభాషామహాకాన * నాంతరమునసంతతంబును
శబ్దాప*శబ్దసరణు।లెఱుఁగనేరకమదిసంశ*యించు తెలుఁగు । కవులుసుపథం
బులిందునుఁగాంతురిలను॥౬౨॥ తే-గీ॥కవులకుపకారమగుటచేఁ*గ[illegible]
త।లాభమందునునగుసద్య*శోభివృద్ధి । దానసమకూఱునాకప * దంబుదీనిఁ।
దెనుఁగుఁజేయించుకంటెశో * భనముగలదె॥౬౩॥ఆ॥ధరణినీకసిష్ట * దైవమౌ
ప్పడుఁగాను । వల్లెనున్న చక్ర * పాణియగుట । నంకితంబుదీని * నతనికిఁజే
యుము । విపరీవర్యమాకు * చేయుఁగలదె॥౬౪॥చ॥ అనియతఁడానతిచ్చిచన

నంతటమేల్కని నాల్గుదిక్కులుం । గనుంగొని యద్భుతంబుగుతు * కంబును డెందమునం బెనంగవేఁ । గినఁగల కేదిబద్ధమని * కేరుచునుండెడు వేళనామతం । గనగనివాసిపుస్తకని * కాయధరుండొకరుండువచ్చినన్ ॥౬౫॥ క॥ అవి పురినతిథిగానం । భావించిభుజింపఁబెట్టి* భాషించునెడన్ । దావిశ్వశ్రేయయసుచు । నీవచనముసదువనెచటి *దిదియననతఁడున్ ॥౬౬॥ క॥ నన్నయబట్టీయములో । నెన్నఁగఁబ్రథ మార్యగాదె * యీూపాత్తములో । నున్న వియవి యొనుబదిరెం । డన్న మహాద్భుతముఁబొంది * యపుడెల్లరకున్ ॥ ౬౭॥ వ॥ మదీయస్వప్నవిధంబంతయుఁ దేటపడ నెఱుంగించిన నాకర్ణించిసకలజనంబులునానందంబుఁబొంది రందుఁగొంచెఱు మాతృసంబంధులమదీయబంధువులుగూడఁగులసింధుసౌగంధికబంధులునుకృతప్రబంధులునునీతియుగంధరులునుగావునవాకిట్లనిరి॥౬౮॥ క॥ పారిఁగాంచుటచేమోక్షము । సిరిచేసర్థంబుధాత్రిచేభూష్ణియుశం । ఖరథాంగమ్ములవిజయము । విరచింపుమటన్నకృతిని * విద్యయఁగలుగున్ ॥ ౬౯॥ ఆ-గీ॥ శ్రేయమబ్బునంచుఁ * జెప్పెవిష్ణుఁడనంగ । మంచికలయటంచు * నెంచనేల । నతఁడుసెప్పుమన్న * దితనిచేనిప్పుడు । గడిగెనిదియొసాక్షి * గాదెమనకు॥ ౭౦

వ॥ అదియునుంగాక॥

కర్తృవంశావతారము.

సీ॥ శ్రీవిష్ణునాభిరా * జీవసంభూతుఁడే వసుమతీసురునకు * వంశకర్తరామాయణామర * భూమిరుహాబ్ధియే వితతాగమాంతసం * వేద్యగురుఁడు । కశ్యపాత్రివశిష్ఠ * గౌతమభృగువులే సూనృతభాషణు * జోడువారు । పృథులశస్త్రికశ్లాఘు * రీణుఁడేగురుతపో-రాశికిఁ * గూర్చిపట్టి॥౭౧॥ తే-గీ॥ యతఁడుదనరారుసర్వలో * కైకయోగ్య । తారకాపథవర్తివి * స్తారకీర్తి । దురితకర్మపరిత్యాగి * పరమయోగి । ధరగుణస్థాని శ్రీభర * ద్వాజమౌని॥౭౨॥ తే-గీ॥ అమ్మహామౌనిగోత్రాబ్ధి * నవతరించి । తమ్ములునుదానునన్యోన్య * తనుదనర్చి । తమ్ములన్నెపేర్లునసోముఁ * ప్రదస్తరించు । నారసోమాహ్వయుఁడుకాకు*నూరిఘనుఁడు॥౭౩॥ తే-గీ॥ అతఁడుమధురసుబుధసమూ * హములఁదొడరి । వేదశాస్త్రిపురాణాది * వాదములను । గాకునూరిఁటఁజేసిన * కారణమునఁ । గాకునూరింటివాఁడన * ఘనతఁగాంచె॥౭౪॥ సీ॥ బాల్యుఁడై కాశికాపట్టణంబున కేగి బ్రహ్మేంద్రునొద్దశా * స్త్రిములుచదివె । బ్రహ్మరాక్షసుతోడఁ * గ్రమము చెప్పఁబడికట్టినగండభా*గంబునొందె । సరికొండసీమలో*సంతరించెనుగా

స్వాతులఁబోలు *బ్రాజ్ఞులుగలరే॥౯౭॥క॥ఎక్కడిమతంగపర్వత।మెక్కడికా మెపలిసుకవు *లీలోకరే॥గక్కునదిదెనుఁగింపక। దక్కటననుధన్యుఁజే* యు*తలఁపునదేమో॥ ౯౮॥ క॥ ఆతిక్కనముఖ్యకవి।వ్రాతముచేసి తెలుంగు వ్యాకరణముధా। త్రీతలమునఁనెగడునంత।ఖ్యాతంబై తెనుఁగుగాక*పోవు టెల్లన్ ॥౯౯॥వ॥మత్పురాతనజననఘనతరతపోవిశేషంబువలన నకదాయ నిచింతించినితాంతసంతుష్టాంతరంగుండనై ॥ ౧౦౦॥ తే-గీ॥ తనయనుగ్రహ మునఁజెప్ప*మనుచునిన్న। గలనువచ్చినహరితానే* కలఁడునాకుఁ।దెలియ నిపదంబులెల్లనుఁ దెలుపనింక। శంక సేయంగవలదని* సమ్మతించి॥౧౦౧॥వ॥ ముందుబృందారకభాషనశేష విద్యాజలజాననుండగు శబ్దానుశాసనుండు సంక్షేపంబుగాఁగూర్చినయాంధ్రవ్యాకరణంబునందలి,సంజ్ఞా,సంధి,తత్సమ, దేశ్య, క్రియాపరిచ్ఛేదంబులయిదునుం దెనుఁగుఁబలుకులనేను విస్తరించిభా షా పరిచ్ఛేదంబును, వర్ణపరిచ్ఛేదంబును, వళిప్రాస పరిచ్ఛేదంబును, పద్య పరిచ్ఛేదంబును, సంధిపరిచ్ఛేదంబును, తత్సమపరిచ్ఛేదంబును, దేశ్యపరిచ్ఛే దంబును, క్రియాపరిచ్ఛేదంబును నను నామంబులనభిరామంబులగునాశ్వా సంబులెనిమిదిగానలకూచి బాల సరస్వతిసకల భాషాకవిమహోపాధ్యా యప్రణీతాంధ్రవ్యాఖ్యానగ్రంథంబాధారంబుగారచియింపంబూని ॥౧౦౩ క॥ దశమీనురగురువాసర । శశితారావజ్రయోగ * షష్ఠకరణయు । క్తశ రాసనలగ్నంబున । శిశిరకరాంశమున మొదలు * నేసితిఁగృతికిన్ ॥౧౦౪॥వ॥ ఇట్లుకృతప్రారంభుండనై మదిష్టదేవతంగాంచి నమస్కరించి వినుతించి యుతనింగురించి షష్ఠ్యంతములు విన్నవించెద॥ ౧౦౫

షష్ఠ్యంతములు.

క॥ సాయపవేంకటపతిభూ । నాయకదత్తాగ్రహార* నగరప్రోత్ శా యతదేవాలయమునఁ । బాయకవసియించుగోప * భామాపతికిన్ ॥౧౦౬॥ క॥ శ్రుతశాస్త్రాగమజితగీ।ష్పతివట్టెము పెద్దనార్య* సంపాదితపు । ణ్యతరా గ్రహారపూర్వ। క్షితిజశమీయామ్యమునవ*సించినహరికిన్ ॥క॥తంగెడసీమ నునిర్జరంగాసమనాగనిమ్న *గాపూర్వమునం।బింగళిపురదక్షిణమునరం గంగనెలకొన్న గోప*రత్నంబునకున్ ॥౧౦౮ ॥ క॥ కేతవరనామపట్టణ । దైతే యాశాసమన్వి*తని కేతునకున్ । వాతాత్మజతార్క్ష్యసమా।స్వీతునకునమస్త లోక*విఖ్యాతునకున్ ॥౧౦౯॥క॥అలఘుతరశీలునకుమం।గళగుణజాలునకురుద నుజకాలునకింద్రో । పలనీలునకనుగామె।పలిగోపాలునకుఘోష * పతిబా

రణంబునసలం॰కారాఖ్యలనుజెందిబహుభేదములనుజూ*పట్టుఁగృతులI నఖి లకావ్యములకు*నాత్మలురీతులుప్రాణముల్వానికిఁ*బ్రాణదశకI మోలివై దర్భికా * గౌళికాపాంచాలి కాలాటికాఖ్యాన * కలితలైనI నాలుగురీతులె* స్నంగనర్థవ్యక్తిసౌకుమార్యౌజఃప్ర*సాదకాంతి Iమధురసౌకర్యస*మాధిసా మ్యశ్లేషములువదియునుబ్రాణ*ములుదలంప I శయ్యాచమత్కార*శబ్దస్ఫుర ణపదావృత్తిరీతిప్రాణ*వితతులెల్ల Iశబ్దలక్షణనుఃలై*జగతిపైఁబొగడొందు నుభయవిస్ఫురణంబు*నొప్పునట్లIవదలకమునుగొన్న*వర్ణంబుకృతులనుబలు మాఱునుడివినఁ*బ్రాసమయ్యెIనదినుకకరదుష్క*రావానసద్విత్రిచతురను సంజ్ఞల*సప్తవిధము I లయ్యెననుప్రాస* మందులోపలఛేకవృత్తిలాటముల న*ముత్తెఱంగుIలేకార్థశబ్దంబు* లేకపద్యంబులోఁ బునరుక్తిదోషంబు*పొం దకుండ Iనుడుగకవేమాఱు * నుడువఁగలాటాఖ్యజనునుప్రాసమై * జరుగు చుండు Iలాటంబులోశృంఖ*ళన్యాయబంధంబుప్రతిషేధశృంఖళ* బంధనం బు I మాలికాదీపస* మాఖ్యయుసారంబునేకావళియొనన * నెసఁగునైదుIప లుమాఱునొకభంగి*పలుకులువలుకుచో*నర్థంబువేఱైన * యమకమదియొI నాదిగతంబుమ*ధ్యగతంబునంగతతాఖ్యంబునాదిమ*ధ్యమగతంబుI నాద్యం తగతముమ*ధ్యాంతగతంబునుజరణత్రయగతంబు*సర్వగతము I నుపమాన పదగోప*నోక్తియుననవవిధములై యమకముల్ * విస్తరిల్లుIసరిగమపధను లో*ష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యములుతలకట్లునుగుడులుశృం*గములునేక I వర్ణంబులునభి ష్ట*వచనసంఘట్టనంబులునాదిగానిట్లు * వ్రేదలువెల్లఁ I జిత్రకవిత్వప్ర* సిద్ధ నామంబులై పెంపొందిపీనుల*కింపొనర్చుI సరవిగూఢచతుర్థ*చరణవర్ణముఁ జతుర్విధకందమునుబంచ*విధనువృత్తIపద్యంబుసీసరూ*పద్విపదాఖ్యయుఁ గందగర్భితమణి*గణనికరము I మొదలుగానొకపద్య*మునఁబెక్కుపద్యంబు లిమిడిఛందోర్థదో*షములులేకIగనుపట్టునవియెల్ల *గర్భకవిత్వవిఖ్యాతిచేశ్ర వణసు*ఖంబొనర్చుIగోమూత్రికాఛత్ర * గుచ్ఛకుండలినాగకంకణమర్థల*ఖ డ్గచక్రIపంకజసర్వతో*భద్రమాలాక్షురిప్రభృతిబంధంబులే*ర్పడఁగఁజెప్ప వృత్తముల్బంధక*విత్వవిశ్రుతములైకవులకుఁజెవులఁపం*డువులుసేయు I ప్రా సాదిగాఁజెప్పఁ*బడినవన్నియుశబ్దవితతికలంకార*వితతులయ్యెIధరనలంకా రప్ర *ధానతాసురసప్రధానతావస్తుప్ర * ధానతలును I భాసిల్లునారభ*టీ సాత్వతీభారతీకై శికీనామ*ధేయవృత్తుIలర్థఃస్ఫురణసమా *ఖ్యయులాంగలీ ఫలపాకమృద్వీఫల*పాకములునుIగడుముఖ్యగౌణల*క్ష్యర్థధ్వనివ్యంగ్యముల్

త్మసముద్భూత* మైనవరసములనమరఁజేయుచువిభా * వానుభావ। సాత్త్విక
వ్యభిచార*సంజ్ఞలచేనాల్గుచందంబులగునందుఁ*జనువిభావ। మాలంబనోద్దీ
ప*నాహ్వయంబులు రెండు తెఱగులధాత్రిను* ద్దీపనాఖ్య।మాలంబనోక్తగు*
ణాలంబనవిచేష్టితాలంక్రియాత్మవి*హారలీల। లనఁజతుర్విధములఁదనరారు
ననుభావమంగచేష్టోద్భూత * మగుచు వెలయుధరమనోవృత్తిస*త్త్వంబనఁబ
డునందుసంభవించినయది*సాత్త్వికంబు। గణుతింపనాసాత్త్వి* కముకంపఘర్మ
సంస్తంభవైవర్ణ్యవై*స్వర్యబాష్ప।విలయరోమాంచసం *జ్ఞలనష్టవిధము
లజరుగునవ్వలవ్యభి*చారికంబు।స్థాయిభావమునని * త్యత్వంబు నొందక వ్యభి
చరించుచుసాగ*రాంతరమునఁ। బొదలుభంగముభంగిఁ* బొడముచుసడఁగు
చుసంచారిభావసం*జ్ఞయునుదాల్చి। వ్యాధ్యసూయావేగ*హర్షలజ్జామర్షదై
న్యావహిత్థని*ద్రావిషాద। శంకామదగ్లాని * చపలతాపస్మారసుప్తిచింతా
శ్రమా*త్సుక్యమరణ।గర్వమోహాలస్య* నిర్వేదసంత్రాసధృతిజడతోగ్ర
తా* స్మృతివితర్క। మతిసంబోధనో *న్మాదనామంబు పేర్చుముప్పదిమూఁ
డు*భేదములను।ప్రకటంబులైస్థాయి* భావంబులనరోషశమజుగుప్సాభయో
త్సాహశోక।హాసవిస్మయరతు లనఁగఁదొమ్మిదియొప్పునవరసో దయకార*
ణంబులగుచుఁ।బంచవిధంబులై *పరుగుభావంబులుస్థాయిభావసమన్వి*తమ్ము
లగుచు॥ తే-గీ॥ వీనినన్నిటినెఱిఁగిన* వెనుకగాని।నవరసంబులుపుట్టుచం*దము
లువాని।భేదములులక్షణంబులు* నాదిగాఁగ। దెలియఁబోలదుతంగెడ* దేశ
వాస॥ ౧౭౫

శృంగారరససీసమాలిక.

సీ॥ వెన్నముద్దకుఁబాక * విధిచేఘృతత్వంబు దనరుభంగిని నవ* స్థాయిభా
వ।ములకువిభావప్ర* ముఖ్యభావంబులవలనరసత్వంబు * గలుగుచుండుఁ।ద
ద్రసంబంతయుఁ*దనరుఁగావ్యములందు నాట్యంబులందున * నారతంబు।విను
నాయ్యులకుఁగావ్య*వృత్తంబులనుగనుఁగొనురసజ్ఞులకున * ర్తనములందుఁ।గ
లుగుఁగానిరసంబు*గలుగదారోప్యంబుగావుననటియించు*కాంతలందు।గరి
మనారసముశృం*గారంబుహాస్యంబురౌద్రంబుకరుణవీ* రంబునద్భుతంబు
భీభత్సంబు*దారుణంబును శాంతమును నాఁగ నవవిధం* బులమెలంగు।వారనవ
స్థాయిభా * వములలోనెగిఁజెప్పినరతియెభావాది * రంజనముల। నయ్యెను
శృంగార*మదినీలవర్ణంబు వెన్నునిమొనసామ*వేదవంశ।వర్ణ్యంబుగడుసౌకు*
మార్యంబుకైశికివృత్తినిమధురతా*విధమునందు।సుప్రసాదాభిధా* నప్రా
ణాఖ్యరీతినివిరచింపనొప్పుక*విత్వమునను।బెనుదాయభీభత్స*మునకదిసంభో

గభవమునువిప్రలం*భజముననఁగ। ద్వివిధమయ్యెనుబంచ*విధభావకథితప్ర
పంచకపోష్యమై * పరగునట్టి। సందర్శనాలాప * సంస్పర్శనాశ్లేషనఖరదక్ష
తచుంబ*నక్రియాద్య। మవనిపై సంభోగ * భవముదద్విప్రలంభజమనునది
మూఁడు*భంగులయ్యె। నంగప్రభూతంబ * యత్నసంభవమునునై సర్గికంబు
న*నంగనందు। వింశతిగీతముల్ *వెలఁదులకొప్పారుయౌవనగుణచేష్ట * లం
దులోన। దనరారునంగజా* తమమూఁడుభేదంబులై హావభావహే. * లా
హ్వయములు। నప్రయత్నజమను*నదిసుశోభాకాంతిదీప్తిప్రగల్భతా*దీరత
లును। మధురతోదారతా*బిభములుననేడుచందంబులయ్యెనై * సర్గికమ్ము
కిలికించితవిలాస*లలితలీలాఖ్యలువిచ్ఛిత్తిబిబ్బోక*విభ్రమములు।కుట్టమితం
బును*మోట్టాయితంబునువిహృతంబుననదశ * విధములయ్యె। భావంబు
మొదలుగా*భావ్యాదయక్రియావింశతియనవి*వినుతికెక్కు।కుంభినిపైవిప్ర*
లంభశృంగారోపకరణంబులై తసా*కరములగుచు।శ్రవణసందర్శనప్రణయ
విరోధప్రవాసాదికలనల*వలనఁబొడమి। వెలఁదులకునుబురు*షులకునువరు
సతో నొదవునవస్థలు*పదియురెండు। నయనసంప్రీతిమ* నస్సంగసంతతసంక
ల్పప్రతాపజా* గరకృశత్వ। విషయానుభవపరి * ద్వేషలజ్జాత్యాగ* సంజ్వ
రోన్మాదమూ*ర్ఛామృతాహ్వ। యంబులరతిరహ*స్యకళాప్రవీణులుజగతిఁ
బ్రతాపంబు* సంజ్వరంబు। నను రెండుదశలును* గొనక యవస్థలుపదియుకా
నెంతురే* పట్టునందుఁ। బ్రకృతికథాపమా * ప్తికరంబునహితంబునశుభప్ర
సంగంబు * నగుటఁజేసి। ద్వాదశదశపురా * తనకథాక్రమమునఁగానివర్ణిం
పరు*గావ్యములను॥ తే-గీ॥ గవులుదీనినెఱింగిశృం*గారరసము। గులుకునట్లు
గఁగావ్యముల్ * గూర్పగున్న। ఖ్యాతికెక్కు-నెరసికస*భాంతరములు। సర్వ
తటినీపురందరా* శానివేశ॥ అష్టరససీసమాలిక.

సీ॥ రసపోషణములన * నెసఁగువిభావముఖ్యంబులవలనను * వ్యక్తభం
గిఁ। బడయునవస్థాయి*భావముల్ నిజగుణసత్వంబులగుచుర*సత్వమొందు।
నఁదుశృంగారర * సాంతరభేదసంతతులెల్లమున్నుభా*షితములయ్యె। నింక
హాస్యాదుల* నెన్మిదింటనుగల్గుభేదముల్ చెప్పెద*వేఱువేఱఁ। బూర్వోక్త
హాసంబు*భువినిహాస్యంబయ్యెనదియల్పమృదువుసా*మాన్యవాయు।మర్జున
చ్ఛవికుంజ * రాననుచేరువఁగరుణాభియాతిశృం * గారభవము। సాంపొందు
మధురతా*సుప్రసాదములనుభారతీవృత్తిని*బద్యములను।మూఁడుభేదంబు
లు*మొలచెనుత్తమమధ్యమాధమంబులనంగ*నందులోన। హసితస్మితములు

త్తి*మాఖ్యలువిహసితప్రహసితంబులుమధ్య* భావితములుక్షితినపహసితం
బు*నతిహసితంబునుజనుగావ్యములఁగ*నినఁబ్రశస్తిఁ। బంచమభావసం*భవ
మహాక్రోధంబురౌద్రరూపముదాల్చె*రక్తనిభము। హరునియూడిగమధ*
ర్మాన్వయప్రభవంబుభ్రుకుటిప్రయుక్తమ* ద్భుతవిపంధి। యుద్ధకృతార్థము
ప్రసా*దోజంబులనుగూర్చియారభటీవృత్తి* నమరఁజెప్ప। వెనుకఁజెప్పినశ్లో
క* మునయ్యెఁగరుణఁదామహీనధర్మామ్నాయ* విహితజలజ। సమవర్తి
దాసికా* పాయసన్నిభకాంతిహాస్యాదికార్ద్రిర సాత్మజాత। సౌకుమార్య
ముఁబ్ర*సాదమాధుర్యంబులనుగైశికివృత్తిఁ*జనురచింప।స్థాయిభావాది
తో* త్సాహంబుదావీర* రసమయ్యెనెపుడుసా* ధ్వసవిరోధి। కించిత్ప్రి
గల్భితో*దంచితమోజఃప్రసాదసాత్వతులను* జరుగుఁగవిత। ప్రథమవేదిసు
పర్వ*భర్తరాణుపమూఁడువిధములై యదిధాత్రి*వెలయునమర। వీరంబువి
తరణ*వీరంబుగారుణ్యవీరంబునన భావవేద్యమగుచు। విస్మయాహ్వయము
న* వెలయుభావమువిభావాదులచేనద్భు* తాభిధానముననుప్వానాశ్వలా*
యనసూత్రజముకమలాసనుబడిహరి*యరుణకాంతి। రౌద్రరసాదివీ* రరస
ప్రసూతంబుస్వల్పమృదుత్వమో* జఃప్రసాద। విధములభారతీ* వృత్తిఁగా
వ్యంబులయందుఁజెప్పఁగనొప్పు*పొందుగాను। నవభావభేదమ* ధ్యవిభాషి
తజుగుప్సబీభత్సమనిఁగను* ప్పిదమఁగాంచు। నారభటిప్రసా* దౌజనవిధ
ములనొప్పపద్యములన*త్యద్భుతంబు। సన్నుతాపస్తంబ*సంతతిశృంగారశ
త్రువునందికే*శ్వరునిభంటు। కాలవర్ణముద్విప్ర* కారమైనయదిచెప్పఁబడు
జుగుప్సాఖ్యభీ* భత్సరసము। పెనుపొందవైరాగ్య* భీభత్సరసమునునసఁగసి
భేదంబు*లరయవలయు। మునుపుతొమ్మిదిభేదములలోననెన్నిన భయముభ
యానకా*హ్వయముచేతఁబరగుయాజుషముభీ*భత్సంబుపట్టిధూమ్రాభం
బువీరర*సాహితంబు। ధరమహాకాళుని* దళవాయిసాత్వతినోజఃప్రసాద
సం* యుక్తినమరుఁ। గవితలనీమత్ప్ర*గల్భంబుసర్వాంగకంపనవైస్వర్య*కా
రణంబు। శమముశాంతంబయ్యెఁ*జంద్రసన్నిభముని*ర్వైరమొందునుబర*
బ్రహ్మ లెంక। గ్రమమునధర్మార్థ*కామమోక్షములనుపురుషార్థములనుదాఁ*
బొందఁజేయు। నల్పమార్దవముకా* వ్యములఁబ్రసాదమాధుర్యభావాఖ్యవృ*
త్తులఁబొసంగు॥ తే-గీ॥ నీరసాంతరభేదంబు*లెల్లవరుస। నెఱిఁగిసమయోచి
తములుగా*వ్యాదయములకు।నింపుపుట్టంగఁగృతులవ*ర్ణింపవలయు। శ్రీగిరీ
శాన్యభాగభా*త్రీనివేశ॥ ౧౯౪

నాయకనిర్ణయసీసమాలిక.

సీ॥ నవరసంబులకుజ*న్మస్థానములునలుగురుముఖ్యులగునాయ* కులుద
నర్తు । రొగిధీరలలితధీ*రోద్ధతధీరప్రశాంతధీరోదాత్త * సంజ్ఞలకునఁ। గలరు
వెండియునెక* నలుగురుశృంగారరససంభవాస్పద* ప్రథితగుణులు । ధారు
ణినసుకూల*దక్షిణశఠధృష్టులనఁగవీరలకుస*హాయపరులు।మహినినలువురు
పీఠ*మర్ద విదూషకవిటచేటకులనంగ*వెలయువారు । మదనకళావికార।విదు
లచేబూరుపజాతులునాలుగెం*చంగఁబడియెఁ।బాంచాలదత్తకభద్రకకూచి
మారాభిధానంబుల*నవియుఁగాక । నుపజాతులనవెండి* యనుమూఁడుశశ
వృషహయనామకములఁజె* న్నారుచుండు । వసుధనాయకుఁడెంత* రసికుఁ
డై ననుగాంత*వెలిగాఁగరసమునం*ధిలదుగాన । నాయికాభేదమం* తయువి
స్తరంబుగాఁదెలిపెదనవరసా*ధీనలై న।యుంగనలకుస్వకీ * యయుఁబరకీయ
యుసాధారణియుననఁ*జనుఁద్రివిధము । లందులోనస్వకీయ*యనుభామినికి
గుణభేదములనుమూఁడు*భేదములగు।నుర్విముగ్ధయుమధ్య* యనుప్రగల్భ
యుననసెక్కచందంబున*నుండుముగ్ధ । మధ్యాఖ్యఁజనుతను* మధ్యధీరయు
నుధీరాధీరయునునధీ*రాభిధయును।ననుమూఁడుదెఱఁగుల*వినుతిగాంచుఁప్రబ
గల్భయనునదియునునట్లు*నతిశయిల్లు।ధృతివిశేషములచే * ధీరాదికామినీమ
ణులుజ్యేష్ఠామధ్య*మాకనిష్ఠ। లగుదురువరుసతో*నవనినాపరకీయద్విప్రకా
రంబుచేఁ*దేజరిల్లుఁ । గరపరిణతయును*గన్యకయునుననఁబరిణతవర్ణింపఁ*బ
డదుగృతులఁ।గన్యకపురుషాభి*కాంక్షితగాననంగరసంబులనుబరి*కల్పితయ
గు । శృంగారరసనిధా*నాంగనలెనమంద్రుచర్చింపవాసకసజ్జికయును । నభి
సారికయుఖండి*తాఖ్యయుస్వాధీనపతికయుఁప్రోషిత*భర్తృకయును। విప్రగ
హాంతరితయు*విరహోత్కంఠితయువిప్రలబ్ధయుననవీరలకును।దూతికలా
ర్గురు * ప్రాతివేశినియుశిల్పినియుఁగారువునులింగినియుసఖియు । ధాత్రితను
ప్రజా*తయువీరులేకున్నతఱినేర్పుమైఁద్రియ*తంత్రములకుఁ।దమకుఁదామై
నను*దగదూతిభావంబుగై కొనిపడపుట* కార్యసరణిఁ । గామశాస్త్రమునం
దుఁ*గామినీమణులకువెలయుజాతులునాల్గు*విధములగుచుఁ।జింతింపఁబద్మిని
*చిత్రినిశంఖినీహస్తినులనవీరి*కందరకును।నలువుందము త్రైఱం*గులనుపజా
తులుహరిణియుఁదురగియుఁ * గరిణియునన । లలిభావరసనాయ * కులయం
దుఁగలిగినభేదంబులెల్లదె* ల్పితివరుసను।గ్రంథవిస్తారశం * కనువానిలక్షణం
బులలక్ష్యములునిందుఁ*బలుకనైతి॥ తే-గీ॥నట్లుగుటభావరసనాయ*కాదిభేద

సంచయమునకలంకార*శాస్త్రవితతి।వలనలక్షణలక్ష్యముల్ * దెలిసిపిదప।ర
సమువర్ణింపఁదగుఁగవి*రాజులకును॥ ౨౦౩

సుకవిమాహాత్మ్యము.

తే-గీ॥మణివలనఁగంకణమునుగం*కణమువలన।మణియునుబ్రకాశమగు
నట్లు*మదిఁదలంప।సుకవివలననాయకుఁడునా*యకునివలన। సుకవియుఁబ్ర
సిద్ధిఁగాంతురు*సకలదిశల ॥౨౦౪॥ తే-గీ॥ నాకుజాతునిచేరఘు*నాయకుండు।
వ్యాసుచే పాండవులుకాళి*దాసుచేత।భోజుఁడుప్రసిద్ధినొందిరి* భువినిదపా
దు। నడకలెల్లనుగథలుగా*నుడుగుకతన॥ ౨౦౫॥క॥ ఇమ్మహిని మునులచే వెల।
సెమ్మనుగావ్యములునాన్ని*మిఃకురుతేకా। వ్యమ్మనువచనార్థంబే । సమ్మతిఁగ
లివేళసుకవి * జనులేమానుల్॥ ౨౦౬

సత్కవిలక్షణము.

క॥ ధరణీసురుఁడుప్రశాంతుఁడు । గురుభక్తుఁడుశుచియుఁగల్ప * కుఁడు
పూర్వకవీశ్వరవాక్ప్రయోగదక్షుఁడు।గణాఘాతియోవ్వఁడతఁడు * గవియ
నఁబరగుఁ॥క॥శ్రుతిశాస్త్రంగపురాణ।ప్రతతియునితిహాసకావ్య*భరతాగ
మముల్।స్మృతిసంగీతరతికళా।గతులనలంకృతులనెఱుఁగఁ*గాదగుఁగవికిన్॥

సప్తవిధకవులు.

ఆ॥వె॥ వినుతిఁగాంతురిలవి*వేకివాచకరాచి । కార్థశిల్పభూష* ణార్థుల
నఁగ।మార్దవానుగతస*మాహ్వయుఁడునాఁగఁ । గవులుసప్తనామ*కము
లతోడ॥ ౨౦౯॥సీ॥గణవర్ణశబ్దార్థ* గుణదోషనికరంబుఁబరికించికూర్చుక*బ్బ
మువివేకి।బహుతరానుప్రాస * పదంబనియమంబువదలకకృతిసేయు*వా
చకుండు । మృదుమధురోక్తులు* వెదకికావ్యంబెల్లరచియించుఁబదపడి*రా
చికుండు।మితశబ్దములలోన*నతివిపులార్థంబులిమిడించునర్థాఖ్యుఁ* డెసఁగునా
తఁడు॥ ౨౧౦॥తే-గీ॥ సెప్పయమకంబులెప్పట్ల*శిల్పకుండు । వెంద్రుపఱచున
లంకృతుల్ *భూషణార్థి।సరళపదవిరళార్థవి*స్ఫురణముగను । జాపురసమొం
దుమార్దవ*స్ఫూటకరుండు॥ ౨౧౧

కుకవినిరాసము.

తే-గీ॥ జల్లిపదములునాలుగు*సంతరించి । గురుపులిడుచోటలఘువులు*
గొన్నిగూర్చివిరతిగూడకమీఁదులు*వెదకికొనుచు।నచ్చుపోల్లలపైనుంచునా
తఁడుకవియె॥ ౨౧౨॥తే-గీ॥వ్రణముగనినిర్మలాంగంబు*వదలునీఁగ । యనఁగు
కవితప్పఁగనియొప్పు*నెడఁచిపుచ్చు।జలముడిగిపాలుద్రావుహం*సంబుకర

ణి।దప్పవిడనాడియొప్పన* త్కవిగ్రహించు ॥౨౧౩॥ తే-గీ॥ తనకుఁ దెలియ
నివన్నియుఁ*దప్పులనుచుఁ।గుకవిహాస్యంబుగావించు*సుకవివరుఁడు। దిడవు
చర్చించి తెలియునం*తటను దెలియ । కున్నఁ దద్దయుఁ బెద్దల*యొద్దఁ దెలియు॥
౨౧౪॥క॥ధరఁ దమరు సత్కవులమని । పరులు గుకవులనుచుఁ గృతులఁ*బరిహాస
మొన।ర్తురు గర్వమతులు యోగ్యః । పురుషోనా స్తియను మాట*బుద్ధిఁ దెలిసి
యుఁ॥క॥ భ్రష్టులు దామె సరోహ్వా।త్కృష్టకవులమనుచు సభఁ బ * రింతురు బా
ణో। చ్ఛిష్టం జగత్త్రయమ్మను । నష్టాక్షరమునను గాదె * యడఁకువ మదికిన్॥

కవితాప్రశంస.

తే-గీ॥విబుధలోకంబు గవితైవ*విద్యయనుచుఁ।జదువు వచనార్థమునను
సం*శయము గలదె ।విద్యలకు నెల్లనుత్తమ*విద్య కవిత । దాని దెలియుట విశ్వ
మం*తయును గనుట॥౨౧౭॥క॥ధారుణి నాకుజ మారుతి । పారాశర్యులు చరిం
చు*భావుకశిష్ట ।చారము వశ్యమ్ము నికవి। తారతమతులైరి కాళి * దాసప్రము
ఖుల్ ॥౨౧౮॥మ॥జననాథాగ్రణి యాత్మరాజ్యమునని*చ్చల్ పూజ్యుఁడా సీమ
బా।సినఁ దాగవ్వయుఁ జేయఁడన్నికడలన్*శ్రేష్ఠుండు విద్వాంసుఁడా। యనక
న్నం గవి మేటియా సుకవితా*యద్యస్తి రాజ్యేనకి । మ్మను వాక్యంబు నిజంబు దీ
నిఁ గని కా* వ్యంబుల్ రచింపందగున్ ॥౨౧౯॥క॥ వనితయుఁ గవితయుఁ దానై ।
చను దెంచుటగ్గలుగు నేని*సరసంబగు ధా।త్రిని బల్మిఁ గోలుగావిం। చిన విరసంబ
గునటంచుఁ*జెప్పిరి విబుధుల్ ॥౨౨౦॥క॥ఛందోలంకారాదుల। యందలి పాటె
ల్లఁ దుదిని*వ్యర్థము గాదె।సుందరమగు వాక్యంబుల।పొందెఱిఁగి రచించు బుద్ధి*
పుట్టక యున్నన్ ॥౨౨౧॥క॥విరచించు శక్తి పుట్టని । పురుషుని చదువులు ప్రకాశ*
ములు గావు వసుం।ధర దీపరహితసదనాం।తరమున రేయిఁ బడియున్న* ద్రవ్య
ములక్రియల్ ॥౨౨౨॥ తే-గీ॥ఆశుధారా కవిత్వంబు*లందు శయ్య। లుపములు
త్ప్రేక్షలును లేకయుండుఁగాన । నెంత చర్చించినను బద్య * మంతసార । వంత
మగుఁగాన నిలుకడ* వలయుఁ గృతికి॥ ౨౨౩

దేశభాషా విశేషంబులు.

శస్త్రానుశాసనమూలసూత్రము.

*స్వస్థాన వేషభాషాభిమతాస్సంతో రసప్రలుబ్ధధియః । లోకే బహుమన్యంతే
వైకృతకాన్యాని చాన్యదపహాయ ॥మ॥ నిజదేశంబుల వేషభాషలపయి* న్ని
త్యాభిమానస్థులై । ప్రజ మెచ్చన్ రసలుబ్ధబుద్ధులగుచుం బ్రాజ్ఞుల్ స్వదేశ్యంబు
లే।నిజమ్ముంచుం గొనియున్న దేశముల వా*ని న్మెచ్చరే పట్టునన్। గజరాజావనప్రవ

స్ఫుటార్థరసముల్ *గొవంచు నెల్లప్పుడున్ ॥ ౨౨౪॥క॥ తమతమ బాసలకవితలుం
దమతమ దేశములకొప్పి*దములగుఁ బర దే।శములకుఁగూడ వ్రేకింతయు ।నవ
రోక్తులు సకలభూము*లందును వెలయున్ ॥ ౨౨౫॥క॥ తలఁపఁగ సంస్కృత కా
వ్యంబులు దమయర్థములు సకల*భూజనములకున్ । దెలిసినను దెలియకున్న నుఁ
బొలుపొందఁగ నిచ్చునాల్గు*పురుషార్థములన్ ॥ ౨౨౬॥క॥ హరికథ యైనను దమ
క।ర్థరసానుభవంబు లేని*రసవద్దేశాం। తరభాషాకావ్యంబులు । దొరకొని పఠి
యింపఫలము*దొరకునె దానన్ ॥ ౨౨౭॥క॥ ఆయా దేశము వారికి । నాయా దే
శంబు భాష*నమరిన కావ్యం। బాయత పురుషార్థంబులఁ । బాయక సమకూర్చు
దేవ*భాషయపోలెన్ ॥క॥ సురభాషార్థము దెలియని । తరుణులకును శూద్రుల
కును*దమతమసీమం। బరగిన మాటలఁ జెప్పిన । వరకావ్యము పఠనమునక *వ
శ్యంబయ్యెన్ ॥ ౨౨౯ ॥క॥ క్షితిమ్లేచ్ఛభాష శ్రుతిగ। ర్హితమగు నట్లైన నాధ*రిత్రిని
దానిన్ । మతిరోసి విడువఁగూడదు । సతతము వ్యవహారహాని*సంధిలు కతనన్ ॥
౨౩౦॥క॥ సీతం బని దేశీయము । జాతీయంబును వచించు * సమయమున నిజ।తు
తలభాషాకృతులను। ఖ్యాతిగ మ్లేచ్ఛోక్తులాది*గాఁ గూర్తు రజా॥ ౨౩౧

ఆంధ్రకవితాపితామహునిచాటుధార.

మ॥ సమరక్షోణిని కృష్ణరాయలభుజా*శాతాసి చేఁబడ్డదు ।ర్దమదోర్దండ
పుళిందకోటియవన*వ్రాతంబు సప్తాశ్వమా ।ర్గమునం గాంచి శబాస హాహా
రిహారం*గా ఖూబు ఖోడా కితే। తుముకీ బాయిల బాయి దేమలికియం * దుర్గిం
టికింబోవు చున్ ॥ ౨౩౨

నందితిమ్మనచాటుధార.

శా॥ రాయగ్రామణి కృష్ణరాయభవమ* గ్రక్రూరఖడ్గాహిచేఁ । గాయం
బూడ్చి కళింగదేశనృపతుల్ *కానిర్ఝరీపోషణీ । మాయాభీకముటూకులో
టుకుహాటూ*మాయాసటాజాహరే। మాయాగ్గేయమడేయటంద్రుదివిరం
భాజారునిన్ యక్షునిన్॥ ౨౩౩

కాళహస్తిమహత్వమునందు.

సీ॥ బిజమాడు దేవర*నిజకృపామహిమఁ జెన్నారు నాయిల్లు బి*డారు నీకు।
నాకు నీపాదార్చ * నము సేయనడ లింగమూర్తి సేకువచ్చి * మూర్తమాడి। యొ
డయచిత్తేశనా*యునికి నీమజ్జనమాడు శివార్చన*మాడు బేకు । విచ్చేయుడి ది
బూది*వీడియం బందుకో జంగమస్వామి నా*సదనమునకు॥ ౨౩౪॥ తే-గీ॥ నొూగి
రంబులు మంచిమే*లోగిరమున । నావటించెద బదుడుమిూ*రారగింపఁ । ప్రతి
దినంబును జంగమా*ర్చనము లేక । దనువు వడ నెల్లరూపకం*దర్పయనఁగ ॥

తే-గీ॥ భాష రెండు దెఱంగులఁ * బరగుచుండు । సంస్కృతము ప్రాకృత
మునన*సంస్కృతంబు।ప్రకృతియననొప్పుదానికిఁ*బ్రాకృతంబు। వికృతియ
గుఁదంగెడాహ్వయ* విషయ వాస ॥౨౩౬॥ తే-గీ॥ భారతీదేవి శైశవ * భాషి
తంబు।ప్రాకృతముపంచవిధమయ్యెఁ* బ్రాకృతంబు । శౌరసేనియుమాగధీ*
సంజ్ఞకయును।గ్రమతఁబై శాచికయునప*భ్రంశమనఁగ॥ ౨౩౭॥ క॥నామమప
భ్రంశంబని।సామాన్యముగాఁదలంప * జనదదిభాషా । భామాశిశుత్వభాషి
త।మై మెలఁగుటచేసుశబ్ద*మగునెల్లెడలన్ ॥ఆ॥ పద్మపత్రనేత్ర* పైశాచికీభా
ష।యందుభేదమించు*కంతగలిగి।సొంపుమీరుచుండు*చూళికాపైశాచి। లె
క్కలోనఁదాను*నొక్కటగుచు ॥౨౩౯॥ తే-గీ॥ప్రాకృతాదులుచెడితజ్జ*పద
ములగుచుఁ।బలుదెఱంగులఁదనలోనఁగలసియుండు । కతననీయాంధ్రభాష
యుఁ*గవిమతంబు। నందుఁబ్రాకృతిభేదంబె*యనఁగనొప్పు ॥౨౪౦॥ క॥ క్షితి
భాషసంస్కృతప్రా । కృతసంజ్ఞలద్వివిధమయ్యె * నెంచఁగఁదత్ప్రా । కృత
మువెసనేడు దెఱఁగుల।వితతమగుటనెల్లసప్త*విధభాషలగున్ ॥౨౪౧ ॥తే-గీ॥
సంస్కృతముప్రాకృతంబును* శౌరసేని । జగతిపై మాగధియునుబై * శాచి
కయును।చూళికయునపభ్రంశంబు* సొరిదినాంధ్ర । భాషయునునివిజనుసప్త
భాషలనఁగ ॥౨౪౨॥ ఆ॥ వరరుచిప్రణీత*వాక్యంబులనుబతం।జలికృతోరుభా
ష్య*ములనువెలయు ।పాణినీయసూత్ర*పఙ్క్తి-నిజనియించు । శబ్దజాలమెల్ల*
సంస్కృతంబు ॥౨౪౩॥ తే-గీ॥ ఇలఁద్రివిక్రమరచితవృ*త్తులనుసోమ। చంద్ర
సూరిప్రణీతభా * ష్యంబుచేతఁ । దనరువాల్మీకిమూలసూ * త్రములవలనఁ।
బ్రాకృతాదిమడ్భాషలు*ద్భవముఁజెందె ॥౨౪౪॥ క॥ తెలుఁగునకుఁబొడమెల
క్షణ।ములు బాలసరస్వతిప్ర*ముఖబుధకృతటీ।కలవలననుదెల్లంబై । చెలువ
గునీయాంధ్రశబ్ద*చింతామణిచేన్ ॥౨౪౫॥ సీ॥స్వర్గలోకప్రశ*స్తముసంస్కృ
తముమహారాష్ట్రదేశీయంబు*ప్రాకృతంబు। శూరసేనాఖ్యఁబ్ర*స్తుతికెక్క
నాటనుజనులాడునదియెషో*శౌరసేని । మగధదేశోక్తులు*మాగధీభాషపిశా
చసంజ్ఞికములై * జగతిఁబొదలుఁ । బాండ్యకేకయసాల్వ * బాహ్లీకానూప
గాంధారనేపాళకుం*తలసుదేష్ణ ॥౨౪౬॥ తే-గీ॥ భోజకన్యాజకంబులఁ * బా
సఁగుమాట।లరయఁబైశాచికాచూళి*కాహ్వయములు । వెసనపభ్రంశమా
భీర*విషయజాత । మాంధ్రభూమిభవంబాంధ్ర*మయ్యెశౌరి ॥౨౪౭॥ తే-గీ॥
దేవభూసురమునిధరి*త్రీతలేంద్ర । సచివకంచుకివిటవిదూ*షకవిరక్త । వార
యోషిన్నృపామాత్య * వనితలకును । జెప్పఁదగుసంస్కృతముసుధా * సిం

ధుశయన ॥ ౨౮౮॥ సీ॥ క్షపణజై నాదిక*కర్మహీనులకునుభామాజనులకును*ప్రాకృతంబు।క్షితివైశ్యశూద్రప్ర*భృతిమధ్యమాధమజాతులకెల్లను*శౌర సేని।ధీవరలుబ్ధకా*దివినీచజాతులమానవులకునెల్ల*మగధభాష । మొగిపిశాచాసురముఖ్యులకెల్లఁబైశాచికానామభా* షాద్వయంబు ॥తే-గీ॥ పతితచండాలయవనాది*పరమనీచ। జాతినరులకపభ్రంశ*మిూ తెలుంగు । సీమవారికి నాంధ్రంబుఁ*జెప్పవలయుఁ।గావ్యనాటకములగోపి*కాభుజంగ ॥౨౮౯॥

ప్రకృతివికృతిభేదంబులు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ఆద్యప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చాద్యేవపాతయోర్వికృతిః.

తే-గీ॥ క్రమమునసుసంస్కృతప్రాకృ*తములు రెండుఁ। బరగునాద్యప్రకృతియుఁ*బ్రకృతియనఁగ ।వెలయునీరెంటికిని దెనుఁగు*వికృతియనఁగ।నంద గోపాంగనాపుత్ర * నలిననేత్ర॥ ౨౯౦

తద్భవస్వరూపము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

కేవలతయానుసర్వత్ర్యభేచయేయుంయథాతథాభాషా

తే-గీ॥ ప్రకృతులను రెంట రెండురూ*పములనమరు।తద్భవములుప్రత్యేకమాంధ్ర*ధంబులగుచుఁ। జంద్రమనకుఁజందురుండని*సంస్కృతమునఁ।జందుఁడని ప్రాకృతమునసీ*చందమునను॥ ౨౯౧

దీదికిశబ్దసూత్రము.

ప్రయోగమూలంవ్యాకరణమ్॥వృత్తి॥వ్యాకరణములోకవ్యవహారమూలకము॥ అదిఁయెట్లులనినఁదెలుఁగునకుం బ్రాకృతభాష ప్రకృతియనిపించుకొనును. ఆప్రాకృతమునకుసంస్కృతభాష ప్రకృతియనిపించుకొనును. అదిగాన ప్రకృతులనఁగా సంస్కృతప్రాకృతములు ఆరెంటియందుఁగొన్ని తద్భవములు-ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్కదాననొక్కొక్క విధమునబుట్టి రెండురూపములఁదెలుఁగులలోనఁగలసియున్నవి గనుక వానికన్నిటికిఁదెలియునట్లుగా నందులోపలనొకచంద్రశబ్దమునకుఁజెప్పుచున్నాము సంస్కృతమునందుఁగల ద్వితీయాక్షరమునందుఁగ్రిందనుజడ్డైయుండెడు రేఫము ప్రాకృతభాషగాఁ బలుకునప్పుడు లోపించునుగాన నా రేఫములోపము గాక ప్రత్యేకగాముం ధోకయుతుర్వైనిలుచుట చేతదకారమునకుఁబ్రాకృతమునకు రానికొమ్ము వచ్చుట చేతన్ను చందురుశబ్దము శుద్ధసంస్కృతశబ్దమునసేయుయిన తద్భవము

గాని సంస్కృతముచెడియయిన ప్రాకృతమువలన నయినదిగాదు॥ చజౌత జ్జే ప్రాకృతేచదంత్యావేవనసంశయః॥తజ్జే - తద్భవమునందును- ప్రాకృతేచ- ప్రాకృతమునందును-చజౌ-చకారజకారములు-దంత్యావేవ- దంత్యవర్ణము లేయవును తాలవ్యములుగావనుట-సంశయఃసందేహము-న-లేదు-అనునధోక్షజఫక్కికావచనము చేతనిదియుసంస్కృతతజ్జాతమైనతద్భవముగనుక-మొదలనున్న చకారముదంత్యమయి తెలుఁగువర్ణకముచేరఁగా చందురుండు అనియయినది ప్రాకృతముననయ్యేనేనినాదకారముక్రిందిరేఫములోపమాగాని-ప్రత్యేకాక్షరమైయుండదు-దకారమునకుఁబొల్లునురాదు-అదియెట్లంటేని॥ప్రాకృతవ్యాకరణసూత్రంబులు॥కగచజటడతదపబము౼క౼ప శోరుపర్యద్రే॥వృ॥ఉపరిస్థితానాంస్పర్శవర్గాద్యతృతీయానాంమవర్ణజిహ్వామూలీయోపధ్మానీయానాంశషసానాంచలోపః స్యాత్ - నతుద్రశబ్దే॥ ఉపరిస్థితానాం-మీఁదనున్న-స్పర్శవర్గాద్యతృతీయానాం-కచటతపగజడదబలకు- మవర్ణజిహ్వామూలీయోపధ్మానీయానాం-౼క-౼ప-అని-కపలకుముందర్థవిసర్గసదృశములయినవర్ణములుజిహ్వామూలీయోపధ్మానీయంబులనంబడు॥మకార౼క౼పవర్ణములకు,శషసానాంచ-శషసలకును-లోపఃఅదర్శనము-స్యాత్-అగును॥ఇందుచేత-చంద్రశబ్దమునందు రేఫమునకుమీఁదనుండెడి దవర్ణమునకులోపమురాఁగానతుద్రశబ్దే ద్రకారముగలశబ్దమునందులోపములేదు- కావునదవర్ణలోపము లేదయ్యెను॥రవలామధశ్చ॥వృ॥అధస్థితానాంరవలానాంలోపస్స్యాత్॥అధస్థితానాం-జడ్డలుగలయక్షరములయందుఁగ్రిందనున్న రవలానాం-రేఫవకారలకారములకు-లోపఃస్యాత్-లోపమౌను-ఈసూత్రముచేతనుదకారముక్రిందనున్న రేఫములోపించుచందఅనియుండెను॥సూ॥ శేషాదేశస్యాద్రోహాచోర్ద్విః॥వృ॥హాకారరేఫవర్జితస్యానాదేః శేషస్యాదేశస్యచాచః పరస్యద్విత్వం-స్యాత్-హాకారరేఫవర్జితస్య-హాకారమును రేఫమునుదక్క-దక్కినఅనాదేః-ముందుదిగానట్టి- శేషస్య-లోపింపఁగాజిక్కినదానికిని-ఆదేశస్యచ-ఆదేశమైనదానికిని-అచఃపరస్య-అచ్చునకంటెఁబరమైనదానికినిద్విత్వం-జడ్డ-స్యాత్-అవును-ఇందువలనహావర్ణమురవర్ణముగాదు - గావుననుదకారమును రేఫమును-సంయుక్తమైనద్రవర్ణమునందధస్థితమైన రేఫములోపింపఁగాఁజిక్కినవిగాఁగానుచకారముమీఁదనున్న యకారమచ్చుగనుకదానిమీఁదనున్నందునదకారమునకుజడ్డవచ్చుటంజేసిచందఆయెనుఇట్లుప్రాకృతభాషగనుకమునుపుచెప్పినయధోక్షజవచనమువలననాదినున్నచకారము దంత్యమాయెను,

అదితత్సమము చేయఁగాఁజందుడనినిలిచెనుకాఁబట్టి యీమాటసంస్కృత మునఁబుట్టిన ప్రాకృతమునసనే అయినతద్భవముగాని శుద్ధసంస్కృతమునసైనదిగాదు ఈరెండుశబ్దములకునాదిమకవిప్రయోగప్రసిద్ధిగలదుగావుననిట్టి వన్నియుఁబ్రకృతులు రెంటను రెండు విధములఁబుట్టినవని తెలిసికొనునది— ఇందుకుఁబ్రయోగము॥

నృసింహపురాణమునందు,

చ॥ సురుచిరపానపాత్రమున* సుందరియొక్కతె కేలనిండుచం। దురుఁడుప్రకంపితాంగముల* తోదిలకించెఁదదాననాంబుజ। స్ఫురితవికాసవైభవము* సొంపులఁ దంకువఁ బ్రముచ్ఛలింపఁజె। చ్చెరఁజనుదెంచికట్టువడి* చేడ్పడి భీతివండకుఁచాడ్పునన్॥ ౨౯॥

నైషధమునందు.

చ॥ కెరలిమహాసివేమసహ* కృత్వరితద్భటకోటిచాతురీ। తురిసమరాంగణంబులజ* తుర్వారిదావరణంబులన్ యశోం। బరములనేయుచుండుబహు* భంగులఁబున్నమనాటినిండుచం। దురుసునుసోగవెన్నెలల* తోఁదులఁదూగెడుతద్గుణంబులన్॥ ౩౦॥ ఆ॥ తెలుఁగులొక్కకొన్ని * దేవతాభాషను తద్భవంబులగుచుఁదనరుచుండు। ధరణిఁగొన్నిప్రాకృ * తమునవెయుగుచుండుఁ। దెలియవలయువాని* తెలుఁగులెల్ల॥ ౩౧॥ తే-గీ॥ ప్రాకృతమునంటకనిలింప* భాషనవ్యోఁదజ్జముసముద్రమునకుసం* ద్రంబటంచు। నాకసద్భాషనంటక* ప్రాకృతమున।సైసచోదానినిసముద్ద* మనఁగవలదె॥ ౩౨॥ వ॥ ఇందులకుఁ దార్కాణముగాఁగొన్నితద్భవములులోకమునందాద్యప్రకృతివలననేయయినవిగానిద్వితీయప్రకృతిని నయినవిగావందులోపల సముద్రశబ్దమునకొక్కటికిఁజెప్పుచున్నాము మొదలిప్రకృతియందులోపమయ్యెడుదకారముక్రిందటిరేఫములోపముగాక నిలిచినందుచేతను-సంద్రశబ్దముప్రథమప్రకృతిసైనతద్భవముగాని-ద్వితీయప్రకృతిసైనదిగాదు-అదితత్సమముచేయసంద్రమయినది రెండవప్రకృతిసైన॥ కగచజటడతదపబయగికగపశోరుపర్యద్రే॥ అన్నందువఁజంద్రశబ్దమునకువలెనే సముద్రశబ్దమునందలి దకారమునకులోపము రాఁగా॥నతుద్రశబ్దే॥ అనుటవలన లోపమురాదాయెను॥ రవఔషధశబ్ధే॥ అనిమునుపుచెప్పినసూత్రముచేతదకారముక్రిందిరేఫములోపింపసముద్దఅని నిలువ॥ శేషాదేశస్యాద్రే హ్యాచోఖో॥ అనుదానివలననుమునుపటివలెనే దకారమునకుజడ్డవచ్చెఁగనుక సముద్దయాయెను-అదితత్సమముచేసిన సముద్దములనియుండవలెను-ఈమాటనాదిమకవులు ప్రబంధములనువాడినవా

రుకారు - సంప్రదమనేచెప్పిరి - అటుగాననిట్టివెల్ల నుశుద్ధ సంస్కృతముననైన తద్భవములని తెలిసికొనుఁడు॥

లక్ష్మీశబ్దమునకు.

క॥ నాకులభాషనుముట్టక। ప్రాకృతమునలచ్చిదాఁబ*రగులచ్చియనఁ। నాకోక్తియైనలక్ష్మికిఁ। ప్రాకటముగలక్కిమియని*పలుకఁగవలదే॥ దీనికిం దెలివిడి ॥ లోకమునందుఁద్భవములుకొన్ని ప్రాకృతభాషవలననైనవేకానిదేవతాభాషనైనవిగావు - అదియెట్లన-లక్ష్మీశబ్దమునకుం జెప్పుచున్నాము॥సూ॥ మనయానారః॥వృ॥అధస్థితానాం-మనయానాంలోపస్స్యాత్॥ అధస్థితానాం ద్విత్వాక్షరములయందుఁ క్రిందనున్న-మానయానాం-మకారనకారయకారములకు-లోపః-లోపము-స్యాత్-అగును-ఇందువలనక్షకారము క్రిందనున్న మకారమునకులోపమురాఁగా- లక్షియనియుండెను ॥సూ॥ క్షః॥ క్షస్యఛస్స్యాత్॥క్షస్యక్షకారమునకు- ఛః- ఛకారము-స్యాత్-అగును-దీనిచేత క్షకారమునకుఛకారమువచ్చెను-రాఁగాఁలఛియనురూపముసిద్ధించెను- తెలుఁగున స్పర్శవర్గద్వితీయవర్ణములు లేవుగానలచ్చియనినిలిచెనిది ప్రాకృతంబుననైన తద్భవముకాని - దేవభాషనైనతద్భవముగాదు - సంస్కృతముననయ్యేనేని క్రిందనున్నమకారముప్రత్యేకముస్పర్శవర్గద్వితీయము-ముంగలనుకయుక్షకారమెనిలిచెనేనిలక్షిమియవును-ఆంధ్రమునందుషకారము లేదుగాన- అదిలోపమైకకారమునకుద్విత్వమురాఁగా-లక్కి-మి-వికల్పమునజడ్డలోపమైనలకిమియాయెను ఈరెండువిధములతద్భవములలోనుబూర్వకవులుప్రబంధములయందులచ్చియనిప్రయోగించిరిగానిలకిమియనిప్రయోగింపలేదుగావుననిట్టిశబ్దములెల్లనుద్వితీయప్రకృతినైనవనియెఱుంగునది॥దీనికిఁ బ్రయోగము॥

విరాటపర్వమునందు.

ఉ॥వచ్చినవాఁడుఫల్గునుఁడ*వశ్యముగెల్తుమనంగరాదురా। లచ్చికినైనఁబెనంగినబ*లంబులు రెండునుగెల్వనేర్చునే। హెచ్చుగుఁగుందుఁగఁదొడరు*చెల్లవిధంబులకోర్చునట్లుగా।కిచ్చవలంచియొక్కమొయి*నిత్తఱిఁబొందగునింతయుందగుఁ ౨౮౨

రామాభ్యుదయమునందు.

తే-గీ॥ రాచపాఁటునిజన్నఁబు*గాచినాఁడు। లచ్చిపుట్టిల్లుకోలకుఁ*దెచ్చినాఁడు।చాలపేరింటితొయ్యాలి*నేలినాఁడు। పుడమినునుమించుప్రొద్దువం*గడమునందు॥౨౮౪॥తే-గీ॥శౌరసేన్యాదిపంచభాషలనుప్రాకృతంబుల

దములుగానఁ*దద్భవములు।వానియందునుబుట్టును*వర్ణభేద।ములునుబంచ విధంబులై * తెలుఁగునందు॥౨౬॥ తే-గీ॥ శౌరసేనిజాదంబుపై* సాచియగు దు। సానమూళికయనియెడు * దానరాచ। కోలమపభ్రంశభాషోక్తి* వలన మూగ।దనరుమాగధిజక్కులు* తద్భవములు ॥౨౭॥ ఇందునకుం దెలివిడి॥ ద్యూతశబ్దమునకు॥సూ॥ ద్యర్యోర్జః॥వృ॥ద్యకారస్య-ర్యకారస్య-చానయోః-ర్జకారాదేశస్స్యాత్-ద్యకారస్య-ద్యయనునక్షరమునకు- ర్యకారస్యచ-ర్య యనునక్షరమునకును-అనయోః-యీరెంటికిని- జకారాదేశస్స్యాత్-జవర్ణ మాదేశమవునుఇందునద్యకారమునకు- జకారమురాఁగాజూతమనియుండె ను॥సూ॥ దస్తస్యశౌరసేన్యామ ఖావచోస్త్రాః ॥వృ॥ అనాదేరచఃపరస్యాసం యుక్తతకారస్యదఃస్యాచ్ఛౌరసేన్యాం॥ అనాదేః - ముందటియక్షరముగా నున్న అచః పరస్య- అచ్చుకంటెంబరమైయున్న - అసంయుక్తస్య సంయు క్తముగాని-తకారస్య-తవర్ణమునకు-దస్స్యాత్-దవర్ణమౌను-శౌరసేన్యాం-శౌరసేనియందు॥ దీనిచేతదకారము నకుఁదవర్ణమురాఁగా జూదమాయెను ఇదిశౌరసేనిభాషనైనతద్భవము॥ ౨౮

ఇందుకుం బ్రయోగము - సభాపర్వమునందు.

క॥ జూదమిదియేలయుడుగుము। భేదముదమలోనఁబుట్టుఁ*బెలుచన యుష్మ।ద్భేదమునఁజేసియొగ్గు। త్పాదిల్లుధరిత్రిఁబ్రజకు*భయజననంబై॥

నైషధమునందు.

క॥ కాదంబరిఁద్రావింతును। జూదంబాడింతుఁగతల* జొక్కులఁబెట్టెన్। బైదలులనియోగింతును।వైదర్భతనూజమీఁది* వలపుడిగింతున్॥ ౨౯

శాణశబ్దమునకు.

సూ॥ శషసాఃశుః॥వృ॥ శషసాఃశుసంజ్ఞాస్యుః॥ శషసాః- శకారషకార సకారములు-శుసంజ్ఞాః-శుఅనుసంజ్ఞదలవి-స్యుః-అగును॥సూ॥శోస్సత్॥వృ॥ శషసానాంశకారస్స్యాన్నిత్యమ్॥ శషసానాం-శకారషకారసకారములకు-సకారస్స్యాత్-సవర్ణమవును-నిత్యం-నిత్యముగా॥ఈసూత్రమున-శకారమున కుసకారమురాఁగా-సాణయనియుండెను ॥సూ॥ నోణనోః పైశాచ్యాం॥ వృ॥ణకారనకారయోఃనకారస్స్యాత్- పైశాచ్యాం॥ ణకారనకారయోః-ణవర్ణనవర్ణములకు-నకారఃస్యాత్ -నవర్ణమవును. పైశాచ్యాం-పైశాచియం దు॥ ఇప్పుడుచెప్పినదానను- ణకారమునకు- నవర్ణమురాఁగా- సానఅయెను ఇదిపైశాచకభాషనైనతద్భవము॥ ౩౦

రాజకులశబ్దమునకు.

సూ॥ గజడదబఘఝఢధభాం-కచటతపాఃఖఛఠథఫాః ॥ వృ ॥ స్పర్శవర్గ తృతీయచతుర్థానాంత త్ప్రథమద్వితీయాః క్రమేణస్యుః॥ స్పర్శవర్గతృతీయ చతుర్థానాం-స్పర్శవర్గములయందుమూఁడవయక్షరములకునునాలవవానికి నిత త్ప్రథమ ద్వితీయాః క్రమేణస్యుః-ఆయావర్గములయొక్క మొదలివర్ణ ములును-రెండవయక్షరములును - క్రమేణ - వరుసగా- స్యుః-అవును-ఈ సూత్రమునజకారమునకు-చకారమురాఁగా - రాచయాయెను - కులమున కు-కొలము - ఆయెను-అదిసమముచేసిన - రాచకొలము- ఇదిచూళికాపై శాచికాభాషనైనతద్భవము॥ ౨౯౫

మూకశబ్దమునకు.

సూ॥ అచోస్తోఖోః॥వృ॥ కఖతథపఫాః - గఘదధబభాః - అచఃపరేషా మసంయుక్తానామనాదీనాం-కతపవర్గప్రథమాద్వితీయానాం-తృతీయచతు ర్థాః-క్రమేణస్యుః॥అచఃపరేషాం - అచ్చుకంటెఁబరములైన- అసంయుక్తా నాం-సంయుక్తాక్షరములుగాని-అనా-దీనాం-మొదలివిగాని-కతపవర్గప్రథ మద్వితియానాం-కతపవర్గములయొక్క మొదలియక్షరములకును- రెండవ వానికిని-తృతీయచతుర్థాఃతమవర్గములయందలిమూఁడవనాలవయవి- క్ర మేణ-వరుసగా-స్యుః-అవును-ఇదిఅపభ్రంశభాషనైనతద్భవము॥ ౨౯౬

ఇందుకుంబ్రయోగము

సారంగధరచరిత్రమునందు

చ॥తలవరులేగవేఁగబులి * తండమునెత్తుటిజొత్తుకైహాళా । హాలిమెయిరాఁగ
రాఁగలయు*నంటివృకంబులుకొంబొదల్ రొదల్ । చిలుకుచునీఁగనీఁగలును*
జీమలుదొంతరలైపయింబయిం।బిలబిలమూఁగమూఁగవలె* బెగ్గిలిపల్కఁగ
లేకవేదనన్॥ ౨౯౭

యక్షశబ్దమునకు.

సూ॥ఆదేర్యోజః ॥వృ॥ అదేర్యస్యజస్స్యాత్ ॥ఆదేః- శబ్దాదిస్యుండెడు. యః యకారమునకు.జః.జకారము.స్యాత్ అవును ॥ దీనను మొదలియకార మునకుజకారమురాఁగా॥జక్షఃఅనియుండెను॥సూ॥క్షః॥వృ॥ క్షఇత్యస్య - జి హ్వామూలీయః-స్యాత్ ॥క్షఇత్యస్య-క్షయనునక్షరమునకు - జిహ్వామూలీ యః-జిహ్వామూలీయము-స్యాత్ -అగును-పాణినీయవ్యాకరణమునందున్న కఇతిజిహ్వామూలీయః-అన్నందుచేత-జిహ్వామూలీయమునఁగాఁదాపలివిస

ర్గమునుగల కకారమునకుఁ బేరు-గా నట్టి కఁ అనునది రాఁగా-జఃక యని నిలిచెను-మును చెప్పిన-అఘోషజఫక్కి-కావచనమువలన- జాతురము దంత్యమాయెను-ఆంధ్రమునందు-విసర్జనీయము లేదుగాన నదిలోపింపఁగా జక్క అనియుండె-అదితత్సమము చేయఁగా జక్కులు-ఆయెను-ఇది మాగధీభాషనైన తద్భవము॥
౩౦౨॥ సీ॥ కుక్క గోలెము బవి* కూళ గుండము కంతి గుజ్జు కరాటంబు* గజ్జి కట్టె సిక చేత చిక్కంబు* చిన్నె సింగము సెజ్జ లక్క లచన సుద్ది* లయ్య లాగు। ప్రోడ పొత్తము పోఁక* పుడిమి బన్నము బూది బీరంబు బికిరము* పిట్టు పుటము। వదినె వెన్నుఁడు వంక* వడుగు వీడెము వన్నె రక్కసి రవనంబు* రిక్క పగ్గ॥ ౩౦౩॥ తే॥ పీట దయ్యము తోరంబు* పెట్టె మట్టి। బత్తి జతనము జాతర* ముత్తియంబు। దాది కుప్పసే మిటికె ని*ద్దంబు పెరిమె। యిగము సెసడిగ్గి యనఁగఁ ద* ద్భవములయ్యె॥ ౩౦౪

దీనికివివరము.

కుర్కురశబ్దమునకు - కుక్క-గోళశబ్దమునకు గోలెము-అవిశబ్దమునకు- బవి-క్రూరశబ్దమునకు-కూళ-కుండశబ్దమునకు-గుండము-గ్రంథిశబ్దమునకు-కంతి-కుబ్జశబ్దమునకు-గుజ్జు- కరండశబ్దమునకు-కరాలము-ఖర్జూశబ్దమునకు-గజ్జి-కాష్ఠశబ్దమునకు-కట్టె-శిఖాశబ్దమునకు-సిక-చేష్టాశబ్దమునకు-చేఁత-చిక్యశబ్దమునకు-చిక్కము-చిహ్నశబ్దమునకు - చిన్నె-సింహాశబ్దమునకు-సింగము-శయ్యకు-సెజ్జ-లాక్షకు-లక్క-లాంఛనకు-లచన-వార్త్తకి-సుద్దిఅంబకు-లయ్య-లంఘకు-లాగు-ప్రౌఢకు-ప్రోడ-పుస్తకమునకు-పొత్తము-పూగకు-పోఁక-పృథివికి-పుడమి-భగ్నమునకు-బన్నము భూతికి-బూది వీరశబ్దమునకు-బీరము-భిక్షకు-బికిరము పిష్టమునకు-పిట్టు- స్ఫుటకు-పుటము-వధూనికి-వదినె-విష్ణునకు వెన్నుఁడు-వక్రకు-వంక-వటునకు-వడుగు- వీటికి పీడెము - వర్ణమునకు- వన్నె-రక్షశ్శబ్దమునకు-రక్కసి-రమ్యకు-రవణము-ఋక్షమునకు-రిక్క-ప్రజ్ఞకు-పగ్గె-విష్టరమునకు-పీట-దైవమునకు-దయ్యము-స్థూలమునకు-తోరము-పేటికి-పెట్టె-మృత్తికకు-మట్టి-భక్తికి-బత్తి-యత్నశబ్దములకు-జతనము- యాత్రకు-జాతర-మౌక్తికమునకు-ముత్తియము-ధాత్రికి-దాది-కూర్పాసకు-కుప్పసము-ఇష్టికకు-ఇటిక-స్నిగ్ధకు-నిద్దము-ప్రేమకు- వెరిమి హేమమునకు - ఇగము॥ సూ॥ వాస్యాత్కృచిద్వకారో నాదిగతస్యాద్యవర్గసరళస్య॥ అనియెడునీయాంధ్రశబ్దచింతామణిసూత్రమువలనఁ గకారమునకు-వకారము రాఁగా-ఇవమనియు వవచ్చా దిశకు దెశ-ఢక్కకు-డిగ్గి॥ ఇట్టివి లోకంబున ననేకములు గలిగియుండు

నవియెల్లఁ బ్రాకృతవ్యాకరణమువలనను - సంస్కృతాదిభాషాస్తకంబున-
నుద్భవించి-తద్భవముల వెలయు- తెలుఁగుపలుకులని తెలియవలయు॥ 3౧౧

త్రిలింగదేశతద్భవము.

క॥ శ్రీశ్రీశైలధరకాళేశ। ద్రాక్షారామంబుల నఁగఁ * దనరారెడునీ।
త్రిక్షేత్రంబులలింగము। లీక్షితిని త్రిలింగసఙ్జ * నెన్నిక కెక్కె॥3౧౨॥
తే-గీ॥ తత్త్రిలింగనివాసమై * తనరుకతన। నాంధ్రదేశంబుదాఁ త్రిలిం*గా
ఖ్యమయ్యెఁ। దెలుఁగుచుఁదద్భవము దాని*వలనఁబొడమె। వెనుకగొంద
ఱుదానినె* తెనుఁగునంద్రు॥ 3౧3

ఆంధ్రభాషాభేద చతుష్టయము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

తజ్జాసమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా జేయంచతుర్విధాభనతి

తే-గీ॥ దైత్యదమనతత్సమమనఁ * దద్భవమన। దేశ్యమన గ్రామ్యభాష
నాఁ* దెనుఁగునాల్గు। విధములగునందుఁదత్సమ* విడిచిమూఁడు। నాంధ్ర
ములెయెందునందు గ్రా* మ్యంబుదిరుగు॥ 3౧౪

తజ్జలక్షణము.

ప్రకృతివ్యయజాతజ్జా

తే-గీ॥ వజ్రలుసిద్ధాక్షరములలో*వర్ణసమితి। దూలఁబోఁబల్క-నర్థంబు*
దొడరుకొనుచు। సంస్కృతప్రాకృతాఖ్యభా * షాద్వయమున। నుద్భవిం
చిన తెలుఁగులు* తద్భవములు॥ 3౧౫

దేశ్యలక్షణములు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ప్రవాహినీదేశ్యా

క॥ ఏదేశముమానవులకు। నాదేశముభాషదేశ్య*మయ్యెగరు త్మ। త్సా
దిజనవ్యవహారము। చేదానినెఱుంగికృతులఁ* జెప్పఁగనొప్పున్॥ 3౧౬

ఆంధ్రదేశ్యభేదంబులు.

క॥ జలశయనయాంధ్రదేశ్యం। బులు రెండు దెఱంగులయ్యె * భువిశు
ద్ధాంధ్రఁ। బులునన్యదేశజాంధ్రం। బులునాఁగామెపలినామ* పురవరధా
మా॥3౧౭॥ తే॥ఆంధ్రదేశపురస్థాయు* లైనసకల। జనములకునుమఱుఁగుదే*
శ్యంబులేక। తేటతెల్లమిగాఁబల్కు * మాటలెల్ల।నవనిశుద్ధాంధ్రదేశ్యంబు*

లనఁగఁబడును॥౩౧౮॥క॥ బాలును జెరుగును నేయిని। వాలాయంబుట్టెఁబట్టి* వంచుకఁ(ద్రాగెన్। బోలెక్కడనీబిడ్డఁడు। జోలెడీ దేవమ్మయనఁగ*శుద్ధాం ధ్రింబుల్॥౩౧౯॥క॥ కేశవయాంధ్రులు నానా। దేశంబులయందు నిలిచి* తె లుఁగులెతత్ద్దేశోక్తులంటబలికిన। నాశబ్దములన్యదేశ*జాంధ్రములయ్యెన్॥ ౩౨౦॥సీ॥ ఆలంబుచివ్వకయ్యము పోరుబవరంబు దురమనియొంటరి* దొమ్మి కలను। వెలఁదియింతిపడంతి*యెలనాగ చెలిబోటిపొలఁతితొయ్యలినాతి*కొ లఁతనెలఁత। మేనువేసవిమోవి*గౌను డెందంబల్కు పీనులుల్లము కేలు* వెన్ను నొసలు। వావిరియేడ్తెఱ* వఱలుటకొఱలుటనలి నుగిమొగిఁబర్వి *నలువు పొ లుపు॥౩౨౧॥ తే-గీ॥ నెలతునుక వాఁక వలవంత*నెమ్మినెఱకు। లారజము సోయ గము గొన*యంబు చిలువ। పొల్లచెచ్చెర మక్కువ* తెల్లమియనఁ। దనరు నిటు లన్యదేశజాం* ధ్రములు పెక్కు॥౩౨౨॥క॥ నెలకొను సంస్కృత తత్సమ। ము లుదారలకతజ్జ దేశ్య* ములమూటనుసం। ధిలి కేవలాంధ్రములునా। నెలరుఁ గృతులనచ్చ తెనుఁగు* లంద్రు తెలుఁగునన్॥౩౨౩॥క॥ తెలుఁగు మఱుంగులు ప్రాఁదెనుఁ। గులు తద్భవదేశ్యములును* గూర్చి మృదుపదం। బులుగాఁగ నచ్చ తెనుఁగులు। మెలఁకువతోఁ జెప్పఁదగు శ*మీప్రాంతగృహా॥౩౨౪॥ తే-గీ॥ అబ్ధి మేఖలకుదయించి* నట్టిసీతఁ। జేకొనియు రాఘవుండని*చెప్పచోటఁ। గడలి మొలనూలిచేడియ*గనినపడుచుఁ। దెచ్చుకొనె రాముఁడనఁగను* దెనుఁగుమ ఱుఁగు॥౩౨౫॥క॥ తొల్లింటి కవుల వాక్యము। లెల్లను బ్రాఁదెనుఁగులయ్యె*నిప్ప టివారల్। చెల్లుబడి వాడునవియే। దెల్లమిగానింకఁ బ్రాఁత* తెలుఁగుల నృహా రీ॥౩౨౬॥క॥ పుడమియు సిరియును బడఁతులు। వెడవిలుతుఁడు పసిఁడి కడుపు* వే ల్పును గోడుకుల్। గడలివిడిమట్టుపాములు। నడఁచుగుఱము సామికనఁగ*నచ్చ తె నుంగుల్॥౩౨౭॥క॥ కేశవయాంధ్రులునానా। దేశంబులయందు నిలిచి* తెలుఁ గులెతత్ద్దేశోక్తులంటబలికిన। యాశబ్దములన్యదేశ* జాంధ్రములయ్యెన్॥ ౩౨౮॥క॥ కవులకు దేశ్యములోక। వ్యవహారము వలనఁ దెలియ* నగు నాలోక। వ్యవహారము నిత్యంబును। భువి నిజదేశమున యోగ్య*మును నగుఁ గృష్ణా॥౩౨౯ ॥తే-గీ॥ అవనియందు లోకవ్యవ*హారమనఁగ। నాత్మదేశంబులను బెద్ద*లైనవా రలాడుభాషావిశేషవా * క్యములలోన। వాడుకకు వచ్చునవి దుగ్ధ * వార్ధి శయన॥౩౩౦॥వ॥ అవియెయ్యవియనిన॥సీ॥ మదిరాక్షి చెవులుతో * మ్మిది లె క్కలనరాదు ముద్దియ కనులుత। మ్ములనరాదు। శుకవాణి బుగ్గలు* ముకురం బులనరాదు చెలిపండ్లు మల్లెమొ గ్గలనరాదు। గజయానచన్నులుబం*గరు కుండ

లనరాదుసతిబొడ్డుసుడిని మెచ్చదనరాదు। సరసిజాననముడ్డి * సైకతంబన
రాదుహరిమధ్యకొల్లిగొ* ళ్లనఁగరాదు॥౩౩౧॥ తే-గీ॥ క్రమతపినికిపినులు * క
న్నదోయి। చెక్కులునుజలువరుసలు* నిక్కుజన్ను। గవయుఁబొక్కిలిపిఱుదుచో*
క్కంపుటడుగులనుచుమును వాడిరవియ చే* కొనఁగవలయు॥ తే-గీ॥ రణము
వర్ణించుచోవీర * రసమునందు। యుద్ధపంచకమునఁద్రొక్కు * యొజ్జసారె। గా
ళ్లటంచురచించుటఁగాంచికవులు। చెప్పకొనిరిఁమిాగాళ్లని * చెలఁగికృతుల॥

సారంగధరచరిత్రమునందుసీసపాదము

ఉన్మత్తపువ్వనా* నొకపైనిగుచ్ఛిళ్లు చెలఁగిమిాఁగాళ్లపై* చిందులాడ॥

గ్రామ్యపదలక్షణము

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

సంస్కారార్థోనియమోనియమార్థాగ్రామ్యంహియత్త్వపభ్రంశః।

తే-గీ॥ ఉక్తలక్షణవంతమై* యుండునట్టి। కావ్యములనెఱుఁగవలయుసం*
స్కారమనుచు। హీనలక్షణకావ్యంబు* నెఱుఁగవలయు। గ్రామ్యమనుచునప
భ్రంశ* కంబుననుచు॥౩౩౪॥ క॥ లక్షణవిరహితకావ్యము। పక్షిగమనగ్రామ్య
మనఁగఁ* బడునది పెద్దల్। వీక్షింపరులక్షణయుత। మిాక్షితినగ్రామ్యమనిగ్ర*
హింతురుప్రీతిన్॥౩౩౫॥ తే-గీ॥ క్షితినపభ్రంశపదములు* కృతులయందుఁ। గ
మలలోచనచెప్పనర్హములుగావు। గాననాంధ్రకవీంద్రులు* వానిదెలియవ। ల
యునీశాస్త్రమునఁదమ* తలఁపునిలిపి॥౩౩౬॥ తే-గీ॥ చులుకగాగ్రామ్యజనము
లు* వలుకునట్టి। తెనుఁగుమాటలుగ్రామ్యంబు* లనఁగఁబడియె। వర్ణలోపంబు
నొందికా* వ్యములఁజొరవు। పరులఁదెగడెడుచోనొప్పు* పాలదొంగ॥౩౩౭॥
తే-గీ॥ అక్షరవిలోపమైయుండు* నట్టిపలుకుగ్రామ్యమననొప్పనదెయప*
భ్రంశకంబు। ననఁగఁబడును నాకడకాడ* యనుచుమఱియు। నడుమనున్నకకా
రంబు* నుడువకున్న॥ క॥ వస్తాఁడాహరిసామ్ములు। దెస్తాఁడా గొల్లడంట* దిట్టక
కరుణన్। జూస్తాఁడాకౌఁగిలినేఁ। డిస్తాఁడాచెప్పుమన్న* నివిగ్రామ్యోక్తుల్॥

అగ్రామ్యపదలక్షణము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

విరళాన్ పేచోషాదికశబ్దాన్ ప్రవ్యాహరన్తుశబ్దజ్ఞాః।
ఇహతుప్రవ్యాహార్యంసజ్యేతి తసుప్రసిద్ధమేవపదమ్॥

సీ॥ ధరణిపైఁబుట్టిమ* ధ్యమపురుషంబునబహువచనంబునఁ* బరగు
చుండు। నట్టిపేచోషశ* బ్దాదులుకడునప్రసిద్ధంబులగునైన* శేషశయన। వేదం

బునందువా*విరించిబహుయోగంబులుగలవునవార్తికం*బులునునోధనాస్త్యప్ర యుక్తయ*టంచుమహాభాష్యమునఁబతంజలియుక్త*ములెయటంచుఁ॥౩౮౦॥

॥తే-గీ॥బలుకుటనుసంస్కృతమునశ*బ్దజ్ఞులప్రసిద్ధశబ్దంబులనుగూర్చి*చెప్పు చుందు। రాంధ్రమునసుప్రసిద్ధంబు*లైనపూర్వ। కవిసమయసిద్ధపదములు* గానిచోరవు॥౩౮౧॥వ॥పేచయనుటకుధాతువు॥ డుపచిప్వాకేయనునది ॥ ఊ షయనుటకుధాతువు॥వసనివాసేయనునది ॥ఆ ॥ గ్రామ్యమైననాంధ్ర * కవు లుసంకేతిత।సుప్రసిద్ధమనుచు*సూత్రమునను।గలిమిపూర్వసుకవి *కావ్యో క్తములుప్రసిద్ధంబులైనఁగూర్పఁ* దలతుఁ రెపుడు॥౩౮౨॥వ॥అదియెట్లనినఁ గనియెననవలసిన భూతార్థక్రియాపదైకవచనంబునందు వర్ణలోపము చేసి కనెనటయని గ్రామ్యపదముగావాగనుశాసనులుప్రయోగించిరిగాన నదిసా ధకముచేసికొనియాంధ్రకవితాపితామహుఁ డుకొనియెననుటకుఁగొనెనని చెప్పెనదియెవ్వియనిన॥ ౩౮౩

ఆదిపర్వమునందు.

క॥వనకన్యకయఁటనేనఁట।వనమునగాంధర్వమునవి*వాహంబఁటనఁ। దు నుఁగనెనటమఱచితినట।వినఁగూడునెయిట్టిభంగి*విపరీతోక్తుల్॥ ౩౮౪

విష్ణుచిత్తీయమునందు.

ఉ ॥ పూనిముకుందునాజ్ఞఁగను*బొమ్మనెగ్రాంచియజాండభాండముల్ । వానునుమీఁదఁబోవనడువం*గొనెదన్ననగ్రనిశ్చల। త్వానచలత్వనిష్టలెస* మస్తజగంబులజాడ్యచేతనల్ । గానుతికెక్కుసైన్యపతి * కాంచనవేత్రము నాశ్రయించెదన్॥ ౩౮౫

కందగీతిగర్భచంపకమాల.

చ॥నరహరికేశవావనజ * నాభరమాధవవంశహస్తబం। ధురసుగుణాక రాదురిత * దూరజనార్దనదోర్బలాఢ్యగి। ర్వరగిరిజస్తుతామురహ * రాసుర పూజితముఖ్యపాదసుం। దరపురుషాగ్రణీభుజగ * తల్పశచీపతిపుత్రరక్షణా-

గర్భకందము.

క ॥ హరికేశవావనజనా । భరమాధవవంశహస్త * బంధురసుగుణా।గిరి శస్తుతామురహరాసురపూజితముఖ్యపాద * సుందరపురుషా॥ ౩౮౭

గర్భగీతము.

తే-గీ॥వనజనాభరమాధవ*వంశహస్త* దురితదూరజనార్దన * దోర్బలాఢ్య।మురహరాసురపూజిత*ముఖ్యపాద।భుజగతల్పశచీపతిపుత్రరక్ష॥ ౩౮౮

ఆశ్వాసాంతగద్యము.

వ॥ శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర-భారద్వాజసగోత్ర-కామెపల్లిపురమందిర నందనందనచరణారవిందవందనాభిలాషమనిషాప్రభావ - వెంగనార్యతనూభవ-విద్యావిశేషసురాచార్య- కాకునూర్యప్పకవివర్యవిరచితంబైన- యాంధ్రశబ్దచింతామణియనువ్యాకరణశాస్త్రంబునందు - గోవింద-కౌస్తుభ-వైజయంతీ-శ్రీవత్స - మురళీపంచాయుధపీతాంబరబర్హిబర్హలక్ష్మీక్షమానంతగరుడవిష్వక్సేనమారుతి పరమభాగవతకవిధాతృశారదాశివభవానీ గణేశగుహాలోకపాలగ్రహపురాతన వర్తమానభావికవిగురు నమస్కారంబును-స్వప్నప్రకారంబును-భగవద్వాక్యంబును - గ్రంథప్రభావంబును-కర్తృవంశావతారంబును-కవివిచారంబును-ప్రబంధమహిమయు - కావ్యభేదంబులును-శబ్దార్థలక్షణాలంకారదోషంబులును కవితాప్రశంసయు - దేశభాషావిశేషంబులును-భాషాష్టకోత్పత్తివివరణంబులును- ప్రకృతివికృతిభేదంబులును-తత్ఫలంబులును- ఆంధ్రభాషాభేదచతుష్టయంబును- పూర్వకవి సమయసిద్ధపదంబులును - గ్రామ్యాగ్రామ్యంబులునుగల- భాషాపరిచ్ఛేదంబను॥

అప్పకవీయము-ప్రథమాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

అప్పకవీయము - ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీమహితకొండవీటి । నామకరమ్యగిరిదుర్గ* నగరాభిమత।
ల్లీమకరవాహనహరి।ద్భ్యామిస్థితకామెపల్లి*పురవరశరణా॥

క॥ అవధారు శబ్దశాసను । డవనిఁ గలియుగమున కాది*నారాజమహేం।
ద్రవరంబునఁ జెప్పినయాం। ధ్రవచోవ్యాకరణసూత్ర * తతిఁ దెనుఁగింతున్॥

క॥ శిష్టార్యావింశతివి । స్పష్టముగానక్షరప్ర * పంచములోఁ గో । త్కృష్టుం
డున్నయసుకవుల । కిష్టాపత్తిగ వచించె * నెంతయుఁ బ్రీతిన్॥

వర్ణపరిచ్ఛేదమూలసూత్రంబులు-ఆర్యావృత్తశ్లోకంబులు.

ప్రాణాస్సమాసతో చోబిందురనుస్వార ఏజఘోవక్రః । వక్రతమ ఐజ్ఝల స్స్యుస్సమాసతః ॥ ప్రాణినో ద్రుతాఖ్యోనః॥ ౧॥ కచటతపాః పరుషాఖ్యా గజడదబా స్తు సరళాః స్థిరా ఇతరే । ఏతాస్సంజ్ఞాస్స్యు ర్యా జ్ఞాత్వా పశ్చాత్ప్రవర్తయేదత్ర॥ ౨॥ బాలేందుపరిధిశృంగావర్తకుశగ్రంథిదాత్ర పరశుసమాః ఆద్యా ఇభకరతుల్యా స్తద్దీర్ఘాశ్చాలసన్నిభావన్యా ॥ ౩॥ సిద్ధస్సాధ్యశ్చానుస్వారః పూర్ణార్ధభేదతో ద్వివిధః । హ్రస్వాత్పూర్ణోపి భవే ద్దీర్ఘాచ్ఛేత్ఖండ ఏవ సఙ్జ్ఞేయః॥ ౪॥ దరశార్ఙ్గపిప్పలదళాంకుశపన్నగసన్నిభాః క్రమాత్పరుషాః । స్తంభవిరేఖాధికై ర్యుక్త ఏవ వర్గద్వితీయవర్ణాద్యాః॥ ౫॥ కీరతరి హ స్తిమస్తకశుక్తితులాసనవితర్దిసీరసమాః । అంతస్థాశ్శోష్మాణో దంత్యచజౌ గురురలౌ చ బిందుయుతౌ ॥ ౬॥ ఆద్యా యాః పఞ్చాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తు తేద శోనాస్స్యుః । సప్తత్రింశదిహాన్యే చానుప్రవిశంతి శబ్దయోగవశాత్ ॥ ౭॥ ద్వివిధాదిదు దేదో తో చో వక్రతమావనుస్వారౌ । కగచజయుగటడణతదనపబమయరయుగల యుగవసహాశ్చ హలః॥ ౮॥ విక్రుతి[illegible]ప్రమాః స్తత్ర తృతీయానునాసికౌ నస్తః। అయిగవుగాదేశాస్తః క్ర[illegible]క్రతమయోర్వా॥ ౯॥ వాస్యాత్క్వచిద్వకారో నాదిగతస్యాద్య[illegible]వర్ణ[illegible]స్య । అర్ధస్త్వస్తాలవ్యశ్చ ర్వక్రః స్యాన్మిథస్సవర్ణశ్చ ॥ ౧౦॥ లఘుప్రాలఘువశ్చేతి ద్వేధా స్తస్థాన్ద్విదన్తి శాస్త్రారః । అన్యేన్యవ్యాకరణస్పష్టార్థ స్త్వత్ర గృహ్యతే ద్వివిధః ॥ ౧౧॥ అద్య॥ క్రియాసు భూతాద్యర్థసముద్యోతినమవినా సర్వః। యత్ర శ్రుతిమార్ర్యా లఘుయం ప్రవదన్తి ప్రాణాతః పరం ప్రాణమ్ ॥ ౧౨॥ క్వచిదపి న స్తడదోతౌ దంత్యోష్ఠభవస్య వికృతి

శబ్దాదా। నాన్యేషాం వై ధర్స్యం లఘ్వోలఘూనాం రయోస్తునిత్యం స్యాత్ ॥౧౩
శుభవర్ణాశ్శుభశబ్దా యేచ శుభగణా స్తఏవ కావ్యాదౌ । గ్రహాః పురాస్త్ర
శసగిరిరుద్రేష్వక చటతపానిం ద్యాః ॥౧౪॥ ఆద్యోర్యవళిర్ద్వితీయో వర్ణః ప్రాసో
త్రపాదపాదేషు । స్వస్వచరణేషు పూర్వః ప్రాసస్సర్వేషు చైకఏవ స్యాత్ ॥
౧౫॥ వృత్తం జాతిశ్చేతి ద్వివిధం పద్యం గణైర్నిసర్గాఖ్యైః । సంబద్ధం వృత్తం
స్యాదుపగణమాత్రాభిరన్వితా జాతిః॥౧౬॥ శాస్త్రార ఏకమాత్రాం లఘూర్ద్వి
మాత్రే గురోరితి వదన్తి । గాలాగగలలసంజ్ఞా గో హా గణో లఘుగురూ లగో
వగణః ॥౧౭॥ గత్రితయం లత్రితయం మనసంజ్ఞావాద్యమధ్యమాంత్యార్ణాః।
గురవశ్చేద్భజసగణా లఘవ్రోయది యరతసంజ్ఞికాః క్రమతః॥౧౮॥ మిత్రౌ నగ
లావింద్రానలనగసలభరతాశ్చంద్రామలఘుః । రలరగతలతగనవనహాభల
భగసలలనలలనగగసవసహాః ॥ ౧౯ ॥ దీర్ఘస్సంయుక్తాద్యః పూర్ణానుస్వార
పూర్వవర్ణశ్చ। ఏతేగురవరశ్చైషాస్సర్వే లఘవ్రతరాస్తత్రిజ్ఞేయాః॥ ౨౦

ఇతి శ్రీసకలభాషావాగనుశాసన
నన్నయభట్టవిరచితాన్ధ్రశబ్దచిన్తామణౌ వర్ణపరిచ్ఛేదో ద్వితీయః.

వ॥ ఈశ్లోకంబులిరువదియును నలుబదిరెండు సూత్రములయ్యెనవి యెల్లనింపుగ వివరించెద॥ తే-గీ॥ కాంచనాంబరకవితాప్ర*పంచమెల్ల । వర్ణరూపంబుగాననా*వర్ణములకుఁ । గలుగుభేదంబు లెఱుఁగక* కవితవలుక । వలనుగామివచించెద*వానినెల్ల ॥

క॥ మాతృకలువర్ణములుమఱి । భూతలమునవర్ణములులి*పులు వ్రాలుననఁ । దైతేయవిభంజనవి । ఖ్యాతములగువక్షరాహ్వ*యములివియెదుగ ॥
౨॥సీ॥ఆదులుపదియాఱు*నచ్చులుస్వరములు*ముప్పదిమూఁడుకా* మొదలుగాఁగ । నవనిపైహల్లులు*వ్యంజనమ్ములునయ్యేనీవ్యంజనములలో * నిరువదేను । స్పర్శములాదలియ* ఖరములుపయినాల్గునంతస్థములుయకా * రాదికములు । పిదపశవర్ణంబు* మొదలుగానూష్మంబులయ్యెనాస్పర్శంబు * లైదునైదు॥ తే-గీ॥వర్ణములుగూడనొక్కొక్క*వర్గమగును। వర్గవర్గంబుతుదలేను । వర్ణములును। ధరణినను నాసికములన*బరఁగుచుండు । జమ్మికడకామెపలినున్న*చక్రపాణి ॥సీ॥ అత్వంబకారంబు*ననఁదలకట్టునిక్క*ముదానిదీర్ఘమా*కారమయ్యె। నిత్వంబికారంబు*నిడిపిల్ల సుడికిఁ బేరీకారమనగుడి* నెనఁగుదీర్ఘమమరునుత్వము నుకా*రము ననఁగు ఉచకొమ్ము ఊకారమనదీర్ఘ * యుక్తశృంగ। మొనరుఋత్వంబు*ఋకారము ౠకారమునన దీనిఁజాపినఋత్వదీర్ఘమునం

తే-గీ॥ నేత్వమేకారమైకార*మైత్వమయ్యె । నొత్వమోకారమౌకార*మౌ
త్వమయ్యె । వసుధఁ బ్రత్యేకతలిపులైన *వ్యంజనముల । పైనఁగూడిననిమ్మా
డ్కిఁ*బలుకఁబడును॥౯॥ తే-గీ॥ అత్తునాత్తునుమఱియిత్తు*నీత్తునిత్తు।నూత్తు
నేత్తునువెసనైత్తు*నొత్తునౌత్తు । వరుసతోనివిపదియును*స్వరములయ్యె ।
ముంగలఁ బ్రయోగములఁదెలి*యంగవలయు॥౧౦॥ క॥ నిడుదలునెఱయక్కర
ములు।పొడవులుచాఁపులునుదీర్ఘ*ములుననుకకై ।వడిఁబ్రాలుకుఱుచలల
రును।గిడుసులుగుజ్జులుననంగ*క్షితిహ్రస్వలిభుల్ ॥౧౧॥ క॥ సున్నయనబొట్టనం
గా। నెన్ననుస్వారసంజ్ఞ*లీవలపలరెం। డున్నవివిసర్గమనఁజనుఁ । బన్నగపతి
శయనధవళ*పంకజనయనా ॥౧౨॥ ఆ॥ గజడదబలుమొదలు* గావర్గవర్గంబు
నందుమూఁడుమూఁడు*హయొకండు । యాదిలిపులునాల్గు*నన్యవర్ణయుతం
బులైనశసలుఘోష*లనఁగఁదనరు॥౧౩॥ తే-గీ॥ ఒత్తుజడ్డయుద్విత్వసం* యు
క్తములును। మహినిసంయోగవర్ణనా*మంబులయ్యెఁ । బైస్వరములేకకడుఁ
దేలఁ*బలుకఁబడిన । వ్యంజనంబులుపొల్లుల*నంజెలంగు॥ ౧౪

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ప్రాణాస్సమాసతోఽచో బిన్దురనుస్వారఏజథోవక్రః । వక్రతమఐజ్ఝ
లస్త్వ్యస్సమాసతఃప్రాణినోద్రుతాఖ్యోనః ॥ కచటతపాఃపరుషాఖ్యాగజ
డదబాస్తుసరళాస్థ్సిరా ఇతరే । ఏతాస్సంజ్ఞాస్సర్వా జ్ఞాత్వాపశ్చాత్ప్రవ
ర్తయేదత్ర ॥౨॥ సీ॥ అచ్చులుప్రాణంబు*లనిచెప్పఁబడుననుస్వారంబుబిందు
ప్ర*స్తిఁగాంచు । నేత్వంబునోత్వంబు* నెసఁగువక్రములనవానిమీఁదివిరెం
డు*వక్రతమము। లిలఁ బ్రాణులనుపేర*నేపారుహల్లులుద్రుతమనంగనకార*
మతిశయిల్లు । వర్గాదులనుగల*వర్ణంబులైదునుబరుషనామంబులై *ప్రణుతి
కెక్కు॥౧౫॥ బంచవర్గతృతీయముల్ *పరమపురుష । సరళములుశేషహల్లు
లు * స్థిరములయ్యె । శబ్దశాస్త్రంబుగాననీ * సంజ్ఞలెల్లఁ । దెలిసియాగ్రంథ
మునఁబ్రవ*ర్తించుటొప్పు॥ ౧౬

వర్ణోత్పత్తిస్థానంబులు.

క॥ ఇమ్మహిద్విస్థానోద్భవా। తమ్ములుఇమ్మవ్రకవక్ర * తమయుగ్మవకా ।
రమ్ములుమఱియేకస్థల । మ్ములితరవర్ణములు * భుజంగశయానా ॥౧౭॥ ఉద
యించునత్వంబు * మొదలుగా రెండు రెండచ్చులువరుసతో*నఱుతఁదాలు ।
వులనోష్ఠములనవు*దలదంతములఁగంఠతాలువులగళోష్ఠ*తలములందు।బొ
ట్టునాసనుగళం*బునవిసర్గంబునుగాదివర్ణములైదు*నైదుగూడి॥తగఁగంఠతా

లుమ * స్తకరదోష్ఠములనంతస్థముల్తాలుమ * స్తకరదముల॥ తే-గీ॥నూర్ధ్వ
దంతాధరంబుల * నూష్మలిపులు । గ్రమతఁదాలుశిరోదంత* కంఠములను।
బలువువ్రాయిశిరంబున*బండినరాకు। స్థానభేదంబులేమిదం*తములఁజజలు॥
వ॥ బలువువ్రాయియనఁగాదొడ్డళకారమనుట ।తే॥ అలఘురలదంత్యచజ
లకు * హ్రస్వవక్ర। ములకునిందుఁబ్రత్యేకించి*పలుకనియెడఁ।గ్రమతఁదత్త
త్ప్రిధానవ * ర్ణములకెవ్వి । యవియెవానికినని తెలి * యంగవలయు ॥ ౨౦॥
తే॥ అచ్చులొకవర్గ మయ్యెస్ప* ర్శాక్షరంబు । లయిదువర్గం బులయ్యెయా।
ద్యష్టకంబు । దలఁపనొకవర్గమిందుగొం * దఱిమతంబు ॥నూష్మములునొక
వర్గమై * యొప్పచుండు॥ ౨౧

శుద్ధాంధ్రలిపులు—వీనికిలేఖనక్రమము.

క॥ మొదలనకారాద్యచ్చులు।పదియాఱునువానిపిఱుఁద*బాణాసురదు।
ర్మదహరకాదిలిపులుము । ప్పదిమూఁడునుబుట్టివాక్ప్రి* పంచంబయ్యె॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

బాలేందుపరిధిశృంగావర్తకుగ్రంథిదాత్రపరశుసమాః ।
ఆద్యాఇభకరతుల్యాస్తద్ధీర్ఘాశ్శ్యాలసన్నిభావన్యా॥

సీ॥విదియచంద్రునిమాడ్కి-వెలయునత్వముదానికుడివంకశృంగంబుకొ
నగుణింపఁ।బ్రభవించుఁదక్కినప్రాణంబులెల్లనునడిమికిగుడివట్టివిడువనిత్తు।
కుడినావుకొమ్ముకై వడివ్రాయచుత్వంబు క్రిందనునుడినిల్పబుత్వమయ్యె ।వ
లపలమీఁదికిమెలిగొన్న ఇస్వరమెడమనెత్వంబొప్పఁగొడవలిక్రియ ॥తే॥
యామ్యమునగండ్రగొడ్డలియట్లొనర్పఁ।గ్రాలునొత్వమిన్నిటదీర్ఘములుకు
డినిగరికరాకృతినిలుపంగ వరుసఁదనరు । నమరునైత్వౌత్వములుత్రిశూల

వీనికిరూపములు.

ల-ఇది* అకారము § హా - ఇది* ఆకారము § ఌ - ఇది* ఇకా
రము § ఙా - ఇది* ఈకారము § ఋ - ఇది* ఉకారము* ఋా - ఇది*
ఊకారము § ౨ - ఇది * ఋకారము § ౨ా - ఇది * ౠకారము§
ఌ - ఇది * ఌకారము § ౡ - ఇది * ౡకారము § చె - ఇది*
ఎకారము § చా - ఇది* ఏకారము § చె - ఇది- ఐకారము § కె- ఇది
ఒకారము § కే - ఇది * ఓకారము § చో - ఇది * ఔకారము § అనుక్త
మన్యవత్ - అనున్యాయముచేత నీశబ్దానుశాసన సూత్రమునందుఁ జెప్పిన
యనుస్వారమును-విసర్జనీయమును-సకలదేశప్రశస్తమైననాగరలిపియందు
లెటువలెనోయటులఁ దెలిసికొనునది-తత్స్వరూపంబులు - లం-అం-ఇది*
పూర్ణానుస్వారము§ లః - అః - ఇది*విసర్జనీయము§ఇవియచ్చులనంబడు॥

అనుస్వారనిర్ణయము——శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

సిద్ధస్సాధ్యశ్చానుస్వారః పూర్ణార్థభేదతో ద్వివిధః।
హ్రస్వాత్పూర్ణోపిభవేద్దీర్ఘాచ్చేత్ఖండఏవసజ్జ్ఞేయః॥

సీ॥ హ్రస్వదీర్ఘఖండ*పూర్ణంబులనుపదంబులుసంజ్ఞలొగట్టి* బొట్టుల
కును। హ్రస్వఖండార్థంబు*లనుశబ్దములుమూఁడునరసున్నలకు బేరు*లగుచు
నుండు॥ శబ్దంబుతోడనె*జనియించుబిందువుసిద్ధంబునాఁగఁ బ్ర*సిద్ధమగును।
బుధమినకారంబు * చెడ్డదైనయాయనుస్వారంబుసాధ్యసం*జ్ఞముగ వెల
యు॥ ౩౭॥ తే-గీ॥ నిక్కమీసిద్ధసాధ్యంబు *లొక్కటొక్కటి। ఖండపూర్ణంబుల
నద్విప్ర* కారమయ్యె। నవియెక్రమ్మఱహ్రస్వదీ* ర్ఘాకరముల । మీఁదరెం
డుదెఱంగులై *మెఱయుఁగృష్ణ॥ ౩౮॥ ఆ॥ వెలఁదిచెలఁగునిన్ను* దలఁచిననన
సిద్ధ। ఖండబిందువయ్యె * కమలనాభ। పొంకమైనయింతి * పొందుసొంపగు
నదిసిద్ధపూర్ణబిందు* విద్ధచరిత॥ ౩౯॥ క॥ భువిఁగొలిచెదఁ గాళిందీ। ధవునను

చునువికృతులనుద్రుమ *తంబులుచెడిబిం।దువులైనవెల్లసాధ్యో।ద్భవఖండము లయ్యెఁగామె * పల్లినివేశా ॥౩౦॥క॥ కెందమ్ములుచెంగలువలు । ముందర చెంగావిచీర * ముంగోంగనపీ ॥ చందములెల్లనునందిత। బృందారకసాధ్య పూర్ణ * బిందువులయ్యె॥ ౩౧

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

హ్రస్వాత్పూర్ణోపిభవేద్దీర్ఘాచ్చేత్ఖండఏవసజ్ఞేయః॥

తే-గీ॥ జగతిపై సిద్ధసాధ్యసం * జ్ఞలఁబొసఁగు । ఖండములుహ్రస్వలిఘుల పై * నుండెనేని। వానిబూర్ణంబులనుజేయ* వచ్చుఁగృతులఁ।బూర్ణములుఖం డములుసేయఁ * బొసఁగవెందు ॥౩౨॥క॥ కొలఁకులకుఁగొలంకులనాఁ। దలఁ పులకుఁదలంపులిట్లు * తగసిద్ధములై । కలవందుఁజిఱుతసున్నలు। వెలయును బూర్ణంబులగుచు * విషధరతల్పా ॥౩౩॥క॥ జలజాక్షుఁగొలుతుననుచో । జల జాక్షుంగొలుతుననుచు * సాధ్యార్థముభూ ।తలముననెరసున్నియునై ।చెలు వగుఁగామెపలివాస * సిద్ధోల్లాసా ॥౩౪ ॥తే-గీ॥ నిడుదలగుక్కరములపై* నిలిచినట్టి । యర్ధబిందువులన్నియు*నరసిచూడ । ధరణిసిద్ధంబులైనసాధ్యం బులైన।ఖండములెకానిపూర్ణముల్ * గావుసుమ్ము ॥౩౫ ॥ఆ॥ లోఁగవించు కైన* ఱాఁగతనంబున । దోఁచివలువల్లెల * దాఁచినావు । గీఁజుపోరకిమ్ము* నేఁజననలెనన్న ।నిడుదమీఁదసున్న *నిలుచుసగము॥౩౬॥ తే-గీ॥హల్లులనుబం చవర్గంబు*లందుమొదలి । వర్ణములకునుమూఁడవ * వర్ణములకు।దక్కనిత రాక్షరములకు * దాపలికడ । నాంధ్రపదమధ్యమునఁబుట్ట * దయెబొటు॥ ౩౭॥సీ॥కొంకకపేఁకమై * కొమ్మతోఁజనుదెంచిముంగలనాగిన * ముదువధిం చె।మించిచెయ్యాఁచక*మేదినీసుతుద్రుంచినెంజిలిరోఁజుకన్ని * యలఁగొని యె।మింటితోఁటనుగల *మేటివృక్షముదెచ్చిమెండుగావేడిన* మెలఁతకిచ్చె। వింతసేఁతలగోప * కాంతలవలపించిబొందూదిబహువిధం * బులరమించె॥ ౩౮ ॥ తే ॥ కంపుతూపులుగలవన్నె * కానిఁగాంచెఁగంబమునఁబుట్టెఁ దాఁ జేటి*కరణినొప్పె । నౌరహరియనఁబూర్ణంబు * లర్థములును। బరుసపరశా దులనుగను*పట్టునిట్టు॥౩౯॥ తే ॥ సగముజాబిల్లివలెవ్రాయ * సగమునున్న। నిండుజాబిల్లివలెవ్రాయ*నిండుసున్న॥యయ్యెనీభేదములులెటెంగి*యాంధ్ర కృతుల।వ్రాయఁదగుబిందువులుపాండ*వేయపక్ష॥ ౪౦

వ॥—ఇదియర్ధబిందువు-ం-ఇదిపూర్ణబిందువు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ధరశార్ఙ్గపిప్పలదళాంకుశపన్నగసన్నిభాః క్రమాత్స్వరూపాః।
స్తంభ ఇవ రేఖాద్వికైస్తపవర్గద్వితీయవర్ణాద్యాః॥ * *

సీ॥ శంఖశార్ఙ్గద్విపా * శనదళాంకుశపన్నగాకృతులనుమీఁద * నడ్డరేఖ । వలపల నొక్కటి * నిలుపంగ బరుషంబులై మనువరుసఁ జె * న్నారుచుండుఁ। గ్రిందఁ గంబము పోల్కి * గీటొక్కటిడిన నాద్యములు రెండవలిపు* లై పొసంగు । పైనున్న గీటులి * బ్బడిసేయఁ బ్రథమాక్షరంబులు సరళవ* ర్ణంబులగును॥ తే-గీ॥ గంబమొక్కటి రేఖాయు* గంబు క్రింద । వ్రాసినఁ దృతీయము చతు * ర్థంబునగును । నిలువుగీటులు రెండునుం * గలసి తమ్ముఁ । గదియఁ దొల్లిటివనునాసి * కంబులగును॥

హల్లులకురూపంబులు.

s-ఇది * క్ కారము § ട-ఇది * ఖ్ కారము § క-ఇది * గ్ కారము § క౽ - ఇది * ఘ్ కారము § క్ర - ఇది * ఙ్ కారము § బా - ఇది * చ్ కారము § బో-ఇది * ఛ్ కారము § భా - ఇది * ఛ్ కారము § చ - ఇది * జ్ కారము § చో - ఇది * ఝ్ కారము § ఛా - ఇది * ఝ్ కారము § చ్రా - ఇది * ఞ్ కారము § టా - ఇది * ట్ కారము § ట్రా - ఇది * ఠ్ కారము § టా - ఇది * డ్ కారము § టా - ఇది * ఢ్ కారము § ట్రా - ఇది * ణ్ కారము § ౬ - ఇది * త్ కారము § ౬ - ఇది * థ్ కారము * ౬ - ఇది * ద్ కారము § ౬ - ఇది * ధ్ కారము § ౬ - ఇది * న్ కారము § బా - ఇది * ప్ కారము § భా - ఇది * ఫ్ కారము § జ - బ్ కారము § బ౽ - ఇది * భ్ కారము § బ్ర - ఇది * మ్ కారము॥

ఇవిస్పర్శములనంబడు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

కీరనాహాస్తిమస్తకశుక్తితలాసనవితర్ది నీరసమూః.

అంతస్థాశ్చోష్మాణోదంత్యచజౌగురురలౌచబిందుయుతౌ.

తే-గీ॥ శుకతరిమతంగభవకుంభ * శుక్తిసన్ని । భంబులంతస్థములు తులా*భద్రపీఠ । వేదికాహాలనిభములు * శాదివిపులు । దంత్యచజగురురల లకుఁ * దనరుబొట్లు ॥౪౭॥ య – ఇది * య్‌కారము ౹ ర – ఇది * ర్ కారము ౹ లో – ఇది * ల్ కారము ౹ వో – ఇది*ల్ కారము ౹ వా-ఇది*వ్ కారము ౹ ఇవి యంతస్థములనంబడు. శ్రీ – ఇది * శ్ వర్ణము ౹ నా – ఇది * ష్ కారము ౹ సో – ఇది * స్ కారము ౹ హ – ఇది * హ్ కారము ౹ ళ – ఇది * ళ్ కారము ౹ ఇవి యూష్మములనంబడు.

క॥ పొల్లులయితాముపుట్టియు। హల్లులుప్రాణములతోడ*నంబుధితనయా। వల్లభకూడికదాతల । ముల్లొగుడులుశృంగములును*మొదలుగఁదాల్చున్॥

వ॥ అదియెట్లనిన – క-క్ ౹ కు-క ౹ కూ–కా ౹ కి – కి ౹ కీ–కీ ౹ కు – కు ౹ కూ – కూ ౹ కృ – కృ ౹ కౄ – కౄ ౹ క్లు – క్లు ౹ క్లూ – క్లూ ౹ కె – కె ౹ కే–కే ౹ కై – కై ౹ కొ – కొ ౹ కో – కో ౹ కౌ – కౌ ౹ కం – కం ౹ కఁ – కఁ ౹ కః – కః ౹ . . . ఇటులహల్లులకెల్లవ్రాయునది.

ఇదిస్వరగుణితము.

తే-గీ॥ ఎన్నిహల్లులుజడ్డలై * యున్ననేమి। పొల్లులకుమీఁదనుండెడు* హల్లులెల్లఁ। గడపటనువ్రాయుద్విత్వమొ*క్కటియెతాల్చు। దానిమొదలైనతలకట్లు*వానినెల్ల॥ ౫౩

ప్రద్యుమ్నుఁడు. — బ్రా ౽ క్ష్య-ఘ బ్రా ౯ ఘఁ ట=ఘ

ఇటువలెఁక్రిందను వ్రాసినయొత్తుల కేతలకట్లుమొదలైనవివ్రాయునది, యీలిపియందు రేఫమునకు నొత్తులు వ్రాయునదిగాని వలపలగిలక లేదు-అదియెట్లనిన॥ ౫౪

తే-గీ॥ మొదలరేఫాక్షరంబునా * పిదపదాని। జడ్డయునుగూర్చియొకటిగాఁ*జదువుకొనుచు। ముందుజడ్డయువెసరేఫ*మునకుబదులు। గిలుకవిభజించియులిఖింతు * రలఘుమతులు॥ ౫౫

వ॥ స్వర్గమనుటకు —౽ ౯ — క ఈ బ్రా ఘ్య యిటుల వ్రాయునది ॥క॥ పద్యాదిప్రాణంబుల। నాద్యంతస్థములుగాను* నజ్ఞలుకృతులం।జైద్యహరవ్రాయుదురుతము।విద్యాధికులెల్లఁజూచి-వికవికనవ్వన్॥

ఈ ప్రాఁతలిపులు ప్రతిపుస్తకమున వేలువేలుగానుం

డుటంజేసిపీనికుగిరికె చక్కఁగాఁదెలియఁబడదయ్యె.

క॥ ఇరులీఁగలుడతలూఁళ్లె। వ్వరునేమిటికొక్కఁడోపు*వానికినమసీ।కరణిపదంబులమొదలివి। స్వరములనుచుఁదెలిసివ్రాయఁ * జనుఁబద్యాదిన్॥ ౫౭॥ క॥ వలబొట్టులపైవర్ణం। బులక్రిందటనవియెమరల * మూఢమతులు జ।డ్డలుచేసివ్రాయుచుందురు। విలిఖింపరువానినెందు* ద్విత్వములార్యుల్॥ ఆ॥ హల్లుమీఁదనున్న*హల్లుదానికిద్విత్వ।మొందుగానివేఱె-యొకటిగాదు। సంధివేళననివి * చారించివ్రాయుచోఁ। బాపరెందుదాని*బ్రాజ్ఞులెల్ల॥ ౫౯

పంచాశద్వర్ణనిర్ణయము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ఆద్యాయాఃపంచాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తు తేదశోనాస్స్యుః। శట్త్రింశదత్రతేన్యేచానుప్రవిశంతిశబ్దయోగవశాత్ ॥ తే-గీ॥ అయిదుపదులగుసుర

భాష*కక్షరమ్ము। లందుఁబడి ప్రాకృతమునకు* నడఁగిపోవుదొలఁగిచనుఁబడి మూఁడు * దెలుఁగుబాస। కెనఁగుఁదత్సమపదముల * నేఁబదియును॥

వరరుచి వచనము.

ద్విధాకపచోనుస్వారో విసర్గష్షోడశస్వరాః । స్పర్శా అంతస్థోష్మాణశ్చ తుస్త్రింశద్ధలస్స్మృతాః ॥టీక॥. ద్విధా-రెండువిధములైన-అకః-అక్ప్రత్యాహారంబును-అక్కులనఁగా- అ ఇ ఉ ఋ ఌ - ఈ యయిదక్షరములకుఁ బేరు - ఆదియెట్లనఁగా - పాణినీయసూత్రములు॥ హలన్త్యమ్ - ఉపదేశే న్త్యంహలిత్స్యాత్ ॥ఉపదేశే - సూత్రమునందు - అంత్యం-కడపటిదైన-హల్ -వ్యంజనాక్షరము-ఇత్ - ఇత్తనుసంజ్ఞగలది-స్యాత్-అగును. ఇందు చేతనిత్తనఁగసూత్రముకొననున్న హల్లనుట॥ ఆదిరంత్యేనసహేతా॥అంత్యేనఇతాసహితఃఆదిఃమధ్యగానాంస్వస్యచసంజ్ఞాస్యాత్ - అంత్యేన - కడపటనున్న ఇతా - ఇత్తుతోడ-సహితః-కూడుకొనిన - ఆదిః-మొదటి అక్షరము-మధ్యగానాం - నడుమనుండెడునక్షరములకును - స్వస్యచ-తనకును - సంజ్ఞా స్యాత్-పేరగును॥కడపటనున్న యిత్తుతోఁగూడుకొనిన మొదటి అక్షరము నడుమనుండెడు నక్షరములకునుదనకును పేరగును- అన్నందుచేతఁదుదనున్న నకారమునకుఁబొల్లు పనిలేదాయె - గనుక - తస్యలోపః - తస్యేతోలోపస్స్యాత్-దానికొననున్న యిత్తునకులోపమవును-ఇందున్నకవర్ణముపొల్లులోపింపఁగాఁ జిక్కినయయిదక్షరములును హ్రస్వములుగానుదీర్ఘములుగాను నుచ్చరింపఁగా అఆ - ఇఈ - ఉఊ - ఋౠ - ఌౡ - అని పదియక్షరంబులయ్యెను-ఏచః- ఏ ఓ ఐ ఔ జ్-అనునేచ్ ప్రత్యాహారమునందు మును పటివలెఁగొననున్నచకారము లోపింపఁగా మిగిలినవి నాలుగాయెను ॥ ఏజ్ హ్రస్వోనాస్తి॥ అనుసూత్రము చేతనీయేచ్చునకుహ్రస్వము లేదుగానవీటికారములు గీర్వాణభాషయందుఁ గుఱుచలు లేవు- అనుస్వారః - పూర్ణబిందువొకటి - సంస్కృతమునందుహ్రస్వానుస్వారములేదు - విసర్గః - విసర్జనీయమొకటిఇవన్నియుఁగూడఁగాస్వరాః- అచ్చులు - షోడశ-పదియాఱుస్పర్శాః స్పర్శములు-ఇరువదియైదు - అంతస్థోష్మాణః - అంతస్థములునాలుగునుదోడ్తోకారమును-ఊష్మములునాలుగునుహాలః- వ్యంజనములు-చతుస్త్రింశత్ ముప్పదినాలుగు - అచ్చులుపదునాఱు - హల్లులుముప్పదినాలుగు - ఉభయములుగూడఁనేఁబది-వర్ణములాయెను॥

తే-గీ॥ అచ్చులొకపదియాఱును*వ్యంజనములు । పొందుపఱ్త్రసహాయ

ము * హృదియుమూఁడుఁదొడ్డళాయుందులోపల * దొరలనయ్యె। సమరభా
షకు*నేఁబది*యక్షరములు॥౬౬॥సీ॥ఏకనీళము దేవ*హేళనంబునటంచుయా
జుషామ్నాయంబు *నందు లేదొ। కాళనాళ వ్యాళ * గోళహింతాళంబులను
చుసంస్కృతభాష * యందు లేదొ । గయ్యాళిత్రుళ్లున * గళ్లువజ్రపుతళ్కు
తాళికినంచునాం * ధ్రిమున లేదొ । పాళంబెఱుంగని * కూళవిరాళివిసాళిం
చుననియ దే*శ్యమున లేదొ ॥తే-గీ॥ యాగమజ్ఞులుదొడ్డబీ*జాక్షరంబు। లం
దులేకున్కి-సన్నంబు * నదియుఁగూడ । నొకటిగాఁజేసిబీజోప * యోగిగాన
తానుజేకొనిరదిశబ్ద*సరణిగాదు॥ ౬౭

వ॥ ఆగమజ్ఞులు పంచాశద్వర్ణంబులలోనున్న ళకారమును
గూర్చుకొన్నందునకుమహావిద్యలోనిశ్లోకంబులు॥

శ్లో॥ మూలాధారంగుదస్థానం స్వాధిష్ఠానంతు మేహనం_నాభిస్తుమణి
పూరాఖ్యంహృదయాబ్జమనాహతం॥తాలుమూలంవిశుద్ధాఖ్యమాజ్ఞాఖ్యం
నిటలాంబుజం ।సహస్రారంబ్రహ్మరంధ్రమిత్యాగమవిదోవిదుః॥శ్లో॥ఆధార
స్తుచతుర్దళోరుణరుచిర్వాసాంతవర్ణాశ్రయః । స్వాధిష్ఠానమనేకవైన్యతని
భంబాలాంతషట్పత్రకం।రత్నాభంమణిపూరకందశదళండాద్యంఫకారాం
తకం। పత్రైర్ద్వాదశభిస్త్వనాహతపురీహైమీకఠాంతాన్వితా ॥శ్లో॥ దృ
ష్ట్వారంస్వరషోడశైశ్చసహితంజ్యోతిర్విశుద్ధాంబుజం। హంక్షేత్యక్షరపద్మ
పత్రయుగళంరత్నోపమాజ్ఞాపురీ । తస్మాదూర్ధ్వమధోముఖం వికసితంప
ద్మంసహస్రచ్ఛదం। నిత్యానందమయీసదాశివపురీశక్తేనమశ్శాశ్వతం॥ తే-
గీ॥ కావుహాజడయెఱ*కారమగుట। దలపకేఁబదిలిపులలోఁ*దానిఁగూర్చి।
తొలుతభిన్నాక్షరంబైన * దొడ్డళాను। విడిచిపెట్టిననంతుండు*వెఱ్ఱిగాఁడె॥
౬౮॥వ॥ఛందమునందునసంతుఁడుచెప్పినవిధము॥క॥ యరలవలంతస్థలునాఁ।
బరగుశషసహలు దేటపడునూష్మలనఁ।సొరిదిక్షకారముగూడుకరి।నేఁ
బదియయ్యెవర్ణ * సంఖ్యాధరిత్రిఁ॥౭౦॥క॥ ళళలకుభేదములేదను। పలుకున
డాదాఱగిరియెను * పదములగువర్ణం। బులుసంస్కృతభాషకుమఱి ।తెలుఁ
గునకుశలనఁగ రెండ*ధికమగుఁగృష్ణా॥ ౭౧

ప్రాకృతోనాక్షరపరిగణన-హేమచంద్రాచార్యసచనము.

ఋఌవర్ణప్రాస్వదీర్ఘావైజాద్యావనునాసికా । శషౌచదశతేనస్యా
న్నాప్రాకృతోక్తిషుసర్వతః ॥టీక॥ ప్రాస్వదీర్ఘా- ప్రాస్వదీర్ఘములైన - ఋఌ
వర్ణా-ఋకారఌకారములును-అనఁగాఋఋౠఌౡ అనునవియును - ఐచ్

ఐఔలును-ఆద్యా-మొదటివైన-అనునాసికౌ-అనునాసికములును-అనఁగా-మొదటియనునాసికములైన ఙకారఞకారములనువవి-శషౌచ - శవర్ణషకారములును-తేదశ_ఆపదివర్ణములును-ప్రాకృతోక్తిషు - ప్రాకృతవచనములయందు-న్యూనాః - తక్కువ॥ అనఁగాసంస్కృతభాషకుఁజెప్పినయేఁబదివర్ణములలో- ఋౠౡౡఐఔఙఞశష - అనునీపదివర్ణములు ప్రాకృతభాషకుఁదక్కువయగుచున్నవనుట॥౨౩॥ తే-గీ॥ సప్తమస్వరముఖచతు* ష్టయము ద్వాద | శస్వరంబునులోకసం* ఖ్యాస్వరంబు | నుర్వినాద్యనునాసిక * యుగముశషలు | ప్రాకృతంబుననిక్క-మీ*పదియులేవు॥౨౪॥ వ॥ లోకసంఖ్యాస్వరమనఁగాగణితశాస్త్రోక్తసంఖ్యను జతుర్దశలోకములుగనుక పదునాలవస్వరమనుట - అనఁగా ఔకారము.

ఆంధ్రభాషావర్ణసంఖ్య శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ద్వివిధాదిమదేవోతోచోవక్రతమూనుస్వారా | కగచజయుగ టడణతదన పబమయరలవసహాళంతుహల్వర్గః॥ సీ॥ అచ్చులలోన స ప్త* మాత్కుఁడంబాదిగానరుసనాల్గునుదుది* వర్ణమొకఁడు | స్పర్శాక్షరములందుఁ * బంచవర్గములనుసమములై యుండునక్షరములుపది| మొదలివ్యంజనవర్గ*ములను రెంటనుదుదిగనువట్టుననునాసి* కద్వయంబు | నూష్మవర్ణములన*నొప్పునాల్గిటిలోనఁబ్రథమద్వితీయాక్ష*రములురెండు॥ తే-గీ॥ నెన్నఁసీయెంచుఁకడమగా*నిరువదియును | జగతిశుద్ధాంధ్రదేశ్యభా * షాపదముల | వెదకినను లేవు తత్సమ * పదములందుఁ | దనరునిన్నియునదిసంస్కృ * తంబుగాను ॥౨౫॥ క॥ తుదలనువికృతివిభక్తులు | గదియుటచేఁదెలుఁగులందుఁ * గలసెనుగాకో | యనువరతత్సమపదములు| మొదలాద్యప్రకృతిశబ్ద*ములుదెలుఁగగునే॥౨౬॥ సీ॥ దేవతాభాషను*దీర్ఘంలులేకానికలనైనఁగుఋచలు* గాక యుండు | హారవిశ్వదివసనం * ఖ్యాచ్చులుదెలుఁగులఁ * గడుహ్రస్వములునుదీ* ర్ఘములునగును | సంస్కృతంబునఁదాలు* జననమాత్రమెకానిజగతినస్యస్థాన* సంభవంబు | చర్చింపనెఱుఁగని * చజలాంధ్రమునఁదాలుజాతంబులునుదంత * జములునగును॥ తే-గీ॥ దలఁపనేకప్రకారమై* దైవతోక్తి | లంమభేదంబులేని రే*ఫాక్షరంబు | రేఫముఱకారమునన* రెండుదెఱఁగు | లగుచువికృతులఁదనరుమ * గ్ధాబ్ధిశయన ॥౨౭॥ వ॥ హారవిశ్వదివససంఖ్యాచ్చులనఁగాగణితశాస్త్రోక్తసంజ్ఞనుహారయనఁబడునొకొండవయచ్చు ఎకారము - విశ్వమనఁగాఁ

బడుమూఁడవయచ్చు-ఒకారయు- దివసమనఁగాఁబది హేనవయచ్చు - అః
అనునది-యీమూఁడచ్చులకుఁదెలుఁగునహ్రస్వమ్మునుదీర్ఘంబునుగలవనుట
అంఅనుదానికిదీర్ఘమురాఁగా-ఆం-ఆయెనుఇంతమాత్రమునకచ్చులమొదల
నకారంబును ఆకారంబును రెండునున్నవి - దానికింజెప్పరాదా దీనికిఁజెప్ప
వలెనాయనఁగా- ఇవియాకారమునకుఁ జెప్పుటగాదు - అనుస్వారముప్రత్యే
కముచ్చరింపశక్యముకానుగాన పాణిన్యాచార్యులువ్యాకరణమునందు-అం
ఇత్యనుస్వారః-అనిఅకారముతోఁ గూర్చిచెప్పెనుగాన అం అనఁగాబిందువు
నకుసంజ్ఞ-ఆబిందువునకుహ్రస్వదీర్ఘములెటులఁగలుగుననఁగా వక్ష్యమాణ
పద్యముచేతఁదెలిసికొనవచ్చును॥౨౩॥ ఆ॥ బిందువునకురెండు* భేదంబులగు
హ్రస్వ। దీర్ఘరూపములను * దెలుఁగులందు। హ్రస్వమనఁగనొప్పు * నర్ధ
బిందువుదీర్ఘ। మనఁగఁబూర్ణబిందు * వయ్యెఁగృష్ణ ॥౨౪॥ క॥ తక్కువపది
యునుదొమ్మిది। యెక్కువలిపులాఱునయ్యె * నేఁబదిలోనే। లెక్కనుము
ప్పదియునునే। డక్కరములునిలిచెశుద్ధ*మగునాంధ్రమునన్ ౨౫

వ॥ తత్తద్వర్ణభేదాభేదంబులెఱింగించెద॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

వికృతిపదాదౌప్రథమాంతస్థతృతీయానునాసికౌనస్తః॥

క॥ తెలుఁగునయణకారంబులు। గలుగవుశబ్దాదులనుయ* కారమువగి
దిన్। బలుకఁబడునవిస్వరములగు। ఖలపూర్వామరవినాశ * కామెపలీశా॥

కొమ్ముత్రావలు.

సీ॥ క్రుత్క్రుధక్రూరశి * గ్రుత్రుతివిత్రుతశుశ్రూషనిస్రుతి * స్రుక్స్రు
వములు। భ్రూణభ్రుకుంశబ * భ్రుబ్రువాణంబులుభ్రుకుటితభ్రూలతా *
ప్రకటితములు। గద్రువద్రుపదద్రు * మద్రుహిణద్రుహిసౌరద్రువిద్రు
మ * శత్రువులును। ధ్రువమునుద్రుతమును * భువిఁగ్రారకొమ్ములై దన
రారుఁగానిబుత్వములుగావు ॥తే-గీ॥ వట్రువలులేవుతెనుఁగున * వాని
పగిదిఁ। బలుకులిపులెల్లఁగ్రారకొ * మ్ములునిజంబు। దనుమునిందాక
శైద్యుఁడు * ద్రుమ్లైనఁగ। రోహిణీభర్తచరమాద్రి*గ్రుంకెనఁగ॥ ౨౬

నృసింహపురాణమునందు సీసపాదము.

క్రూరకిల్బిషశైల * కులిశనిపాతంబుఘనకళుషాగిర * గరుడమూర్తి॥
చ॥ శ్రుతిమతధర్మ్యయోగములు* చోద్యపుమూల్యములప్పురంబునన్। జతు
లఁబుణ్యవస్తువులు* సారవిముక్తిపదంబులమ్మువా। రతులితవిష్ణుశాసనన*

మాహితులైనమహాత్ములంచితో | ద్ధతిఁగొనువారుమీసువిహిత*వ్రతపార
గులైన బోధనుల్॥ ౮౮

కావ్యాలంకారచూడామణియందు.

క॥ భావమెయించుకనదనా | వ్యావలితవికాసమైన * హావముశృంగా |
రావిర్భావనిదానము| భూపల్లిమదంచసంబుఃమునునెఱుఁగఁబడున్॥ ౮౯

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందు సీసపాదము.

సురటిచేకొనిభద్ర * శుభ్రగామగావింప॥

ఆ॥ అద్రువవిద్రువసనుగ్గి*యాపదంబులఁ|గలిగిపత్రునుడుల* గలినిమం
డు| ప్రాలుతేలఁబల్కుఁ*గ్రారకొమ్మగాని | వప్రునుడులుగావు*వనజనాభ॥

ఋత్వాదిపదంబులు.

సీ॥ ఋష్యమూకాద్రియు * ఋష్యశృంగుండును ఋతుపర్ణగంధర్వుం
డు*ఋతుపదము | ఋతముఋత్విక్కు-న్న *ఋణిఋతుమత్కయు ఋణా
ర్ణభూపతి * ఋతుమతియును | ఋషభవాహనుఁడును* ఋషియు ఋగ్వే
దంబు ఋభుజరాజుఋణమును*ఋద్ధిఋజువు |ననుసపదంబుల *కాదివర్ణం
బులున_త్తమస్వరములై*జగిలెఁబరగుఁ ॥తే-గీ॥ గృష్ణవృత్రాదిహృషీ * కేశ
మదన | జనకపృథ్వీకుమారభం*జనయుటంచు| హల్లులందునువ్రత్రుడవ*లమ
రియుండు | సంస్కృతంబుసయుడువంశ * సార్వభౌమ॥ ౯౧

వక్రభేదంబులు.

ఆ॥ ఏకమోకమిట్లు * లేత్వంనోత్వంబు | నమరభాషనిడుద * లగుసు
గాని|హ్రస్వలిపులుగావు * హల్లుపై నట్లన | యగునిలగిరికోకి*లాలయనుఁగ॥
౯౨॥ ఆ॥ పెక్కు-లేలకృష్ణుఁ * డొక్కఁడోపఁడెపసి | నెలవునేలయరసి * పా
లముప్రోవ|ననఁగనిట్లుదెనుఁగు* లందువక్రయుగంబు | హ్రస్వములునునిడు
ద * వ్రాలుసగును॥ ౯౩

వ్యంజనలోపము.

ఆ॥ పూనెనెగసెఁబోదవెఁ * బోనరెఁబోం దెసటన్న | పలుకులందుమొ
దలఁ * గలుగునట్టి | వ్యంజనంబులడఁగి*వానిపై స్వరములు | నిలుచువలసిన
పుడు * నీరజాక్ష॥ ౯౪

పూనెననుటకు విష్ణుచిత్తీయమునందలి.

ఉ॥ పూనిముకుందునాజ్ఞఁగను*బొమ్మనెకాంచియజాండభాండముల్|వా
నరుమీఁదఁబ్రోవనడు*వంగొనెదన్ననగ్రనిశ్చల| ధ్యానచలత్వనిష్ఠలలైన*

మస్తజగంబులజాడ్యచేతనల్ । గానుతికెక్కునైన్యపతి * కాంచనవేత్రము నాశ్రయించెదన్॥ ౯౫

హల్లులోపమై-ఊనెననుటకు-పారిజాతాపహరణమున.

క॥ మానవతియిట్లుమానని । మానక్రోధములచేత*మరలిచిచింతా । ధీనగతినుండమగిలో । నూనినప్రేమమునవంబు * జోడఁరుడనియెన్॥

నెగసెననుటకు-ఆదిపర్వమునందు.

ఆ॥ కర్మబంధములను * గ్రక్కునబాయుడుఁ।బుణ్యగతికినెగయు * పురుషునట్లు। బంధనంబులెల్ల*బాయుడుభీముఁడు । నీరిలోననుండి*నెగయుదెంచె॥

విరాటపర్వమునందు సీసపాదము.

నెగసినకొనలతో* నింగియంతంతకునవలఁబోవఁగఁదన* రారుదాని॥

ఉద్యోగపర్వమునందు.

క॥ ఎఱకలువిచ్చుచుఁనుండము। దెఱచుచుప్రేగడఁచిసాగసి * ప్రెల్లివివశుఁడై । యుఱచినమోడకుమనిహరి। నెఱిచక్కఁగద్రోచియెత్తె* నెగఁయుగఁగృపతోన్॥ ౯౯

వ్యంజనలోపమైనందులకుశృంగారనైషధమునందుసీసపాదము.

సీ॥ ఒంటికాలుననిల్చి*యూర్మిమారుతములఁజిగురురెక్కల రేఁకు* లెగయుచుండ॥

పొదవెననుటకు నృసింహపురాణమున.

తే-గీ అదరిపాటునవెసవిచ్చి * పొదవికొనినఁ । దొలఁగిపోవఁగూడక * మలయపవనుఁ।డిందుఁదలదూర్చుకొనియెనో* యిప్పుడనఁగ । నమరుఁదాళవృంతములమం * దానిలంబు॥౧౦౧॥ తే-గీ॥ పొదవియొండొండదివియును * భువియుదెసలు । బొదవికొనియుండుచీఁకటి * ప్రోవువలన। మిక్కుటంబుగ। గాటుక * గ్రుక్కినట్లు। కరవటంబనజగదండ*ఖండమమరె ॥౧౦౨॥ క॥ అదియట్లకాదెనిప్పుడఁ।జెదలంటునె దేవదేవు*శ్రీరమణీశున్ । మదినుంచుకొన్నవానిని । బొదవునెయాపదలురవిని * బొందునెతమముల్ ౧౦౩

హలోపమునకుఁ జిత్రభారతమున.

క॥ తదనంతరంబగ్రమ్మఱ । యదువిభుఁడుకృపావిధేయు*డై వాణీశ । త్రిదశేశులకాశ్చర్యం । బొదవమనిచెమభయసైన్య*యోధులనెల్లన్॥౧౦౪

ఉద్యోగపర్వమునందు.

క॥ పదపడిదు_స్తరమగు నీపదుమూఁడవయేఁడుగడవఁ * బడుటయరిదిద
మ్మెదు రెఱుఁగకుండ నాపద । లొదవఁగ నైరించిరిట్టి । యునికియుగలదే॥

పొనరెననుటకునుద్యోగపర్వమునందు.

క॥ ధనమునువిద్యయువంశం। బునుమ_ర్త్యులకుమదంబుఁ*బొనరించును
స।జ్జనులైనవారికఁడకున । యునువినయమునివియ తెచ్చు * నుర్వీనాథా॥
౧౦౬॥మ॥ అనినిన్నెచ్చివృకోదరుండతఁడుకా * ర్యంబింత తెల్లంబుగాఁ। బొ
సరంబల్కు నెయంచుఁ బేరెలుఁగుసొం * పుం జెందవ_క్త్రింబుపొ। ల్పునదర్పం
బెలయంగనంగమలుకం * బొంగారఁదద్బృంహిత।ధ్వనిమైమించుమహా
గ్రసింధురముచం * దంబొందిపొల్చెందగన్॥ ౧౦౭

హల్లోపమునకుఁ బ్రబంధపరమే
శ్వరుఁడు చెప్పినయమహాబలమాహాత్మ్యమున.

క॥ నినునాశ్రయించియునునే। ననఘాకడలేనివనట* యనువననిధిలో।
మునుఁగుదునెప్రతీకారం । బొనరింపఁగదయ్యదీని * కూహించికృపన్॥ *

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునందు.

చ॥ ధనదునిపుష్పకంబునకుఁ * దానెనవచ్చునటంచులోకముల్ । వినుతి
యొనర్పఁబొల్పెసఁగి*విద్రుమమౌక్తికవజ్రనీలకాం।చనయుతమున్న వేగహా
య*సంఘటితంబునునైన తేరుపెం। పొనరఁగనెక్కి మిక్కిలిస * ముత్సుకతం
బురబాహ్యవీధులన్॥ ౧౦౯

పొందెననుటకుశంభుదాసుని
లక్ష్మీనృసింహాకథయందు.

ఉ॥ పొందవుదుఃఖముల్భయము * పొందదుపొందదుదైన్యమెమ్మెయిం।
బొందవుతీవ్రదుర్దశలు * పొందుప్రియంబులుపొందుసంపదల్ । పొందుసమ
గ్రసౌఖ్యములుఁ * బొందుసమున్నతకీర్తులెందుగో । విందపదారవిందపద*
వీపరిణద్ధగరిష్ఠచిత్తులన్॥ ౧౧౦

ఓదాదేశప్రహస్వంబులు.

తే॥ కాంచుప్రహస్వద్వితీయవ * ర్ణంబునందు । బొక్కడనువీనిరెండవ*
యక్షరంబు । హ్రస్వమగుఁ జోటనుపదంబు *నందుమొదలి।వర్ణమునుశబ్ద
ములనుగా * వలసినపుడు॥ ౧౧౧

అందోటుఅనుటకాదిపర్వమున.

క॥ గిఱుపునెడనేయునెడవడిఁ। బఱుపునెడంబెనఁగునెడన * పారబలంబుల్।
మెఱయునెడభీమునకునం। దోటుగీడ్పడఁదొడఁగిరుద్ధతులురాజసుతుల్॥

అరణ్యపర్వమునందుసీసపాదము.

శూరులుధృతరాష్ట్ర * సుతులుదుర్యోధనాదు
లుదురాధర్షులం * దోఁఅనుమనకు॥

ఓత్వముకిరామికివిరాటపర్వమునందు.

క॥ ఎఱుకగలవారికైనను।గఅపకదక్కరుచిత్రప* కారముశుభముల్।
గోఅలుహితులట్లగుటనం। దఱకును జెప్పంగవలయుఁ * దగియెడుబుద్ధుల్॥

ఒక్కోయనుటకుఁ గర్ణపర్వమునందు.

మ॥ సమదాటోపతవాయుచందనుఁడుద్ధృ। ష్టద్యుమ్నుసైనేయులే।కమ
నోద్వృత్తిగడంగితోనడువదో*ర్గర్వంబుశోభిల్లశౌ।ర్యముసాంపారనిలింప
కోటివొగడన్ * రారాజుసైన్యంబులో। క్కోమొగింబెల్లగిలంగబెట్టదిమొ
న*తోకొధాంతరంగంబునన్॥ ౧౧౪

మనుచరిత్రమునందు.

క॥ ఇటనవ్వరూథినియును।క్కోటఁగతిపయసఖులుదన్నుఁ * గొలిచినడువఁ
గాఁ। గటకఝుళంఝుళరవపద। కటకసమాకృష్టకేళి * కలహంసికయై॥

రాఘవపాండవీయమునందు.

స్రగ్ధర॥ ఆరాజన్యోత్తముండి * ట్లనుదితరభసుం * డై భవత్సత్వరవ్యా।
హారంబిట్లోర్చియుంట * న్యముగఁగొనకుమా* త్మాంగనాశుల్కతోద్య।క్షా
రోద్రేకవ్యాసమట్ల * శ్రమజితమగుటెం * చంగనాచేతికాటం। గ్రూరేషవ్యా
సంబులేదో * క్కొడుగలుగునెమ* ద్ఘోరయుద్ధంబుసైపన్॥ ౧౧౬

ఓకారముకురానంమునఁకుంగాశిఖండమున॥

ఉ॥ కంటికినిద్రవచ్చునెసు * ఖంబగునేరతికేళిజిహ్వకున్। వంటకమిందు
నేయితర * వైభవముల్పదివేలుమానసం। బంటునెమానుషంబుగల యట్టి
మనుష్యునకెంతవానికిన్। గంటకుఁడైనశాత్రవుఁడొకండుతనంతటివాఁడు
గల్గినన్॥ ౧౧౭

విరాటపర్వమునందు-సీసపాదము.

శక్రాదిసురలతో * సంగ్రామమొనరించి * ఖాండవంబేర్చెనొ*
కొ్కరుఁడుగాఁడె॥

చోటనుటకు ద్రోణపర్వమునందు:

క॥ కటకటపేరినపెన్నెత్తుటఁజొత్తిలియున్నమోము * తోడను గోడు కె। చ్చుటఁబడియున్నాఁడో యీ । చొచ్చెటుఁజూపెడువారులేరె * చూచెదవానిన్ ॥

విష్ణుచిత్తీయమునందు.

చ॥ స్ఫుటభూయోహ్యాతిశంకవార్థిరవిర * శ్మిల్లిన్నుఁజేర్పందటి । చ్ఛట గార్యంబుగఁగాలుకొంచుఘనమై * ఝ్ఝాధీరవర్షింపన । చొచ్చెటునుంద్రోచిగ్ర సింపఁబోలుఁగలసీ * సూనుండుగాకున్న నె । కొ్కటదారాగ్రహభాష్క రేందుమణిశు * క్తుల్ వ్యక్తమైతోఁచునే॥ ౧౧౯

హ్రస్వముగానందుకుమనుచరిత్రమున.

ఉ॥ పాటునకింతులోర్తురెక్ప * పారహితాత్మకసీవుద్రోయని । చోట్చట భవన్నఖాంకురము * సోఁకెఁగనుంగొనుమంచుఁజూపియ । ప్పాటలగంధివే దననె*పంబిడియేడ్చెఁగలస్వనంబునన్ ।మీటినవిచ్చుగబ్బిచను*మిట్టలనశ్రు లుచిందువందఁగాన్॥

వక్రభేదంబులు-పాణినీయసూత్రము.

తద్ధితేష్వచామాదేః ॥ ఇతిణితిచతద్ధితేపరేఅచామాదేరచోవృద్ధిస్స్యా త్॥ క ॥ హైయంగవీనమునకున్ । నైయంకవశబ్దమునకు * నైయగ్రోధ । నై్యయకృతంబులకాదిని।వ్రాయంగావలయుఁబ్రథమ* వక్రతమంబుల్॥క॥ వైయర్థత్రైయంబక । వైయాకరణాగ్రగణ్యవైయాఘ్రపదీ । వైయా త్యంబులమొదలను।వ్రాయందగుబుధులుప్రథమ*వక్రతమంబుల్॥ ౧౨౨

పాణినీయసూత్రము.

తద్ధితేష్వచామాదేః॥ ఇతిణితిచతద్ధితేపరే అచామాదేరచోవృద్ధిస్స్యా త్॥క॥ యౌవనయౌవతకౌస్తుభ । సౌవర్ణకయౌవరాజ్య * సౌవీరమహీ। దౌవారికశబ్దంబులఁ । దావుకొనుద్వితీయవక్రతమములు మొదలన్ ॥౧౨౩

క॥ సౌవగ్రామికశౌవన । సౌవర్చనసౌవిదల్ల*సౌదశ్వలస।త్సౌవరశబ్దముల మొదల । వావిరినిలుచున్ ద్వితీయ * వక్రతమంబుల్॥

నృసింహపురాణమునందు.

ఉ॥ శ్రీస్తనకుంకుమద్రవని * షిక్తభుజాంతరభాగవిస్ఫుర । త్కౌస్తుభ నూతనార్కరుచి * గర్వితనాభిసరోజసౌరభ ప్రస్తుతమత్తభృంగరవ * రా కరసోల్బణభోగిభోగత । ల్పాస్తరణుందలంచుసుకృ * తాత్ములపాస్తసమ

స్తకల్మషుల్॥క॥ మెచ్చులగుకబ్బములలో । నచ్చతెనుఁగుపల్కులంగు*నైత్వాత్వంబుల్ ।వచ్చిననొండగు రెండగు ।విచ్చలవిడివలసెనేని*విబుధస్తుత్యా॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అయిగవుగాదేశౌ స్తః క్రమేణసర్వత్రవక్రతమయోర్వా.

క॥ క్రమమునవక్రతమములకు। నమరునయిక్కనునవుక్క*నని మెదునాదే । శములువికల్పంబునదై । త్యమదాపహయాంధ్రభాష*యందెల్లెడలన్॥౧౨౮॥ఆ॥ లోకహితముకొఱకుఁ*బైకొనిదుష్టుల ।లయ మొనర్చిశిష్టు*లయిననృపుల । నేలయేలనిలిపెఁ * గొలిచ్చినలు దెసఁ । దవిలికృష్ణరా*యఁడవురయనఁగ॥ ౧౨౯

కవర్గాక్షరభేదంబులు. శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

వాస్యాత్క్వచిద్వకారోనాదిగతస్యాద్యవర్గసరళస్య.

సీ॥ పరుగులుపరువులు * పగడంబుపవడంబు పగలుటపవలుట * పగలు పవలు । నగుబాటునవుబాటు*నలుగురునలువురు తగులాటతవులాట*తొఁగ లుతొవలు। త్రాగుటత్రావుట*ప్రేగులుప్రేవులుప్రోగులుప్రోవులు * సోఁగ సోవ। యిగమివమగునవు*నిగురాకులివురాకు లీగులీవులుమ్రాని*చేగచేవ। తే.గీ॥ తీగియలుతీవియలుపైఁదిగిచెఁదివిచె । ననుచునిబ్భంగిసొక వేళ*నాదివర్ణ । ములకుఁదక్కంగగొన్నిమా*టలనుగృతులఁ । బ్రథమసరళంబులకు వకా * రములువచ్చు॥ ౧౩౦

పూర్వనైషధమునందు.

మ॥ పవిసంగంబునఁదాపమొందినశచీ * ప్రాణేశుకెంగేలికిం । జివురుంగైదువజోదువల్లనుపదే* శించెఁ రహస్యంబుగా । నవనీహారపయోమిళన్నలయుజ * స్నానార్ద్రపర్యంతమై । యువతాళించువిదర్భరాజతనయా * హృద్యప్రసవద్వంద్వముల్॥ ౧౩౧

శాంతిపర్వమునందు.

చ॥ వినుమునచేంద్రవిప్రుఁడలి*వెఁజమదగ్నిసుతుండుశాపమి । చ్చెనమరథప్రపంచనము*చేసెవరంబనికోరిగాంతిమా ।న్చెనలుకభీష్ముఁడర్థరథుఁ*జేసియలంచెఁగలంచెమద్రరా । జనుచితమాడిశౌరివిధి * యయ్యెనరుడనిఁ జంపెఁగర్ణునిన్॥ ౧౩౨

మార్కండేయపురాణమునందు.

చ॥ ఘననిబిడాంధకారరిపు * ఖండనచండమయూఖరాజిచే । ననుదినముం బ్రభాతముల * యందమృతాంశుమరీచులేగఁగా।వనజములుల్లసిల్లఁగదోఁవల్మ్యుడుఁగం బ్రథమాద్రిఁబొల్చిన । ద్దినమణికిన్నభోమణికి * దేవశిరోమణికేను బ్రెమొక్కెద౯ ॥౧౩౩॥ తే-గీ॥ ఆఁగెలోఁగెనువీఁగెను* డాఁగెసీఁగె।వాఁగెననునివి మొదలగు*వాక్యములను। బొదలునక్షరములుచిన్న*బొట్లపైగ।కారములుగానియనునాసి*కములుగావు॥ ౧౩౪

చవర్గాక్షరభేదంబులు_ శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అద్దంత్యస్తాలవ్యశ్చుర్వక్రస్యాన్మిథస్సవర్ణశ్చ

ఆ॥ ధరణిదంత్యములును * దాలవ్యములునన । వికృతిచజలు రెండు•విధములయ్యె।వీని దెలియకున్న *విభ్రమభంగంబు। దొడరికావ్యములను * దోషమొదవు॥౧౩౫॥ఆ॥దంతజంబులెల్లఁ* దలకట్టులును వాని। యందుదీర్ఘములును* బొందియుండుఁ। దాలుజాక్షరములు* దనరారుహ్రస్వాది । వక్రయుతములగుచు*వనజనాభ॥౧౩౬॥ ఆ॥చలముమానికుడువు * చట్టకేశవప్రొద్దు । చాలనయ్యెఁబ్రశుబ్ర*జంబువెడలె।జతలుగూడివచ్చి*సఖులుజీటెడరేల। జాగనంగదంత*జంబులయ్యె॥ ౧౩౭॥ ఆ॥ చెప్పరానిక్రొవ్వు*చేఁగంసుపంపునఁ । జెలఁగికొనుచుఁదన్నుఁ* జేరిపెనఁగఁ । జెట్టిమట్టుబెట్టుఁ* జిఱుతయేనందుని । పట్టియనఁగఁదాలు*భవములయ్యె॥ ౧౩౮॥ ఆ॥ చేతచీరలైదు*చేరెడువరహాలు । చేసెదంతజిత్తు*చేకటొకటి । చేసుకొనియెగృష్ణుఁ * జేర్చుకయనసిల్లు। వఱలుఁగొన్నిదీర్ఘ* వక్రలిపులు ॥౧౩౯॥ తే-గీ॥ దంత్యములనరవంకలు*దైవభాష । గనముదాలవ్యములఁదల*కట్లులేవు । ప్రాకృతమునందుఁదద్భవ*పదమునందు।దంత్యములెకానితాలుజా*తములులేవు॥౧౪౦॥వ॥ వక్రమునకుఁదద్భము -వంకలు - అగవంకలనఁగాఁగుఱుచయెత్వములు - దీర్ఘమునకుఁదద్భవములుతీగలు॥ఆ॥ చందమామగాయఁ* జక్కెరవిలుకాఁడు । జాజిపువ్వుటంప*జల్లుగురియఁ । జామకాకకోర్వఁ* జాలశహరివచ్చు । దనకబడలెననఁగ*దంత్యచజలు॥౧౪౧॥వ॥చంద్రమశ్శబ్దతద్భవంబు చందమామ-జాతికి_జాజి-శామ్యకు- చామ- శర్కరకు-చక్కెర- జలమునకు- లళయోరభేదః- అను సూత్రముచేత-జళము-దానికిలడయోరభేదః-అనుదానిచేత_జిడమాయెను_ అదిప్రాకృతముచేసినవాదివర్ణము దంత్యమాయెను. అదితద్భవముచేసినజ

ల్లు॥౧౪౨॥ క॥ తొడరుజటాశబ్దమునకు। జడయనుసదితద్భవంబు* చదలును జానుం। గడుసచ్చ తెనుఁగులివిపద। పడిమూఁడునుదంత్యములుఁగ * బలుకఁదగుహరీ॥౧౪౩॥ వ॥ జటాశబ్దతద్భవముజడ॥ ఆ॥జడలు మెఱయవచ్చి*సంయమిశ్రేష్ఠుఁడు। చదలుఁద్రమానిపువ్వు*శౌరికిచ్చె। సరసనున్న దనుచు* జానొప్ప భీష్మక।తనయకిచ్చెనతఁడు*దగ వెలుంగి॥ ౧౪౪

పారిజాతాపహరణమునందుసీసగీతి.

తే-గీ॥ దేహకాంతులుబాలచం*ద్రికలనీన।

జడలు మోతుద్రుపల్లవ*శంకఁజేయ॥

నైషధమునందుసీసపాదము.

చదలేటిబంగారు*జలరుహంబులతూండ్లు।

భోజనంబులుమాకుఁ*బువ్వుబోఁడి॥

అనంతునిఛందమునందుపజాతి.

పినాకికోదండము*బిట్టుద్రుంచెన్। జానొప్ప గెలిచె*న్జమదగ్నిసూనున్। ఘనుండితండుర్విన* నంగరెంటన్। జానైనవృత్తంబుప * జాతియయ్యెన్॥ ౧౪౫॥ క॥ భూమినిమింటనుజంచ। త్పామరజాతీయయనుట*పరికించిబుధ। గ్రామణులుచంచులనివెస। దామేత్వంబిడరుపదిరి * తలకట్టగుటన్॥౧౪౬॥ తే_గీ॥ ప్రాసముల రెండునొకటిగాఁ* బలుకవచ్చు। వడికిస్వరమైత్రి లేకున్న* నుడుగరాదు।పొట్టియెత్వములకుదంత్య* ములకుఁదక్క। భేదములు లేవుచజలకు*వేదవేద్య॥ ౧౪౭॥ ఆ॥ రాచనెలఁతలందు* నీచెలియకుభోజ। రాజతనయవంటి*రాజగలదె। చక్కఁదనముగాక* సద్గుణంబునుగాంచెఁ। జెఱకుగోలఫలముఁ*జెందినట్లు॥ ౧౪౮॥ తే-గీ॥ దంత్యతాలవ్యచజలకు * ధరణివ్రాయుతఱినిశుద్ధాంధ్రలిపినిభే*దంబుకలిమి। వ్యర్థకృతులనుదలకట్టు*లనుచునొకట।నిదియునొకదానసదియును*నిడఁగరాదు॥ ౧౪౯

రాఘవపాండవీయమునందు.

ఆ॥ ఎంచువేఁటరారె * యితరుతేమనసుతో। దారసంగసుఖము*తప్పఁద్రోచి। తకటపాండురాజ*యశమెన్నవైతతి। క్రూరదశరథేశ * కులముకోయ॥౧౫౧॥వ॥ఈపద్యములో - రామాయణార్థమున - అజయశమని సమాసముచేసిపలుక - జకారముతాలవ్యంబయ్యె- భారతార్థమున - పాండురాజయనిసంబుద్ధిగాఁబలుక-నావర్ణమేమరలదంత్యంబయ్యె- ఇటువలెనే- యాది మహాకవిప్రయోగంబులుండఁదాలవ్యమర్థాంతరంబున- దంత్యముగాఁజెప్ప

కాదని-యేలపలికితివనఁగానాద్యప్రకృతిని-దంత్యచజలులేవుగాన-శుద్ధసంస్కృతమైనపాండురాజశబ్దంబునంగల - జకారముతాలవ్యమేకాని - దంత్యముకానేరదు-ఇది తెలియక-కేవలాంధ్రులు దంత్యాక్షరముగానుచ్చరింతురది-లాక్షణికమతముకాదు-అట్లగుటంజేసి- కవిత్రాప్రవర్తకులైన - సూరపరాజుగారు-ఇంతవట్టునువిచారించిప్రయోగించిరి॥ ౧౫౪

పాణినీయసూత్రము.

సూ॥ ఛేచ॥వృ॥ హ్రస్వస్య - ఛేపరేతుగాగమస్యాత్సంహితాయాంవిషయే॥ హలంత్యమితిసూత్రేణకకారస్యఇత్సంజ్ఞా॥తస్యలోపఇతిలోపః-తు ఉపదేశేజనునాసికఇతిఉల్లోపః॥స్తోశ్చునాచ్చుః॥ స్తోస్సకారతవర్గయోః -శకారచవర్గాభ్యాంయోగేశకారచవర్గౌస్తః॥ శివచ్ఛాయా ॥సూ॥ ఆఙ్మాఙోశ్చ॥ వృ॥ఏతయోశ్ఛేపరేతుగాగమస్స్యాత్॥ఆచ్ఛాదయతి-మాచ్ఛిదత్॥పదాంతాద్వేతివికల్పాపవాదః॥సూ॥ దీర్ఘాచ్ఛేపరేతుక్స్యాత్॥ హ్రీచ్ఛతి-మ్లేచ్ఛతి॥సూ॥ పదాంతాద్వా॥ దీర్ఘాత్పదాందాచ్ఛేపరేతుగ్వాస్యాత్। లక్ష్మీచ్ఛాయా-లక్ష్మీఛాయా ॥సీ॥ ఛాగపుచ్ఛచ్ఛటా* చ్ఛందోయదృచ్ఛాసితచ్ఛత్రపద్మచ్ఛ*దచలాచ్ఛ।విచ్ఛిత్తికచ్ఛాప*కచ్ఛపరిచ్ఛేదపృచ్ఛాచ్ఛవిచ్ఛిర*తుచ్ఛగుచ్ఛ।పదములుమొదలైన*త్రిదశభాషాశబ్దములనాదిమధ్యాంత* ములను గలుగు। సప్తమవ్యంజనా*క్షరముహ్రస్వముమీఁదఁదనక్రిందఁజానద్వి*త్వమగుచుండు॥తే॥ నిడుదలగునక్కరంబుల*కుడిననిలుచు। నవ్వడవికల్పకంబున*నట్లనయగు। బంధురవిలాసచంద్రికా*భదరహాస। భర్మమయవాసశ్రీకామె * పలినివాస॥

టవర్గాక్షరభేదంబులు.

ఆ॥ తవరఠీవిఠేవ*ఠావునుఢాకయు। మొదలుగాద్వితీయ*ములుచతుర్థ। వర్ణములునుగలుగు*వాక్యంబులునుస్వదేశ్యములుగానివైకృ*తములుగావు

విజయవిలాసమునందు.

క॥ కొమ్మపయినీవుపక్షము। లిమ్మెయినెరపుదువిదేల * యేచెదవకటా। కమ్మఁగనవాతుచక్కెర। గ్రమ్మఁగమాటాడుశవరశలకంఠరవా॥ ౧౫౯

మనుచరిత్రమునందు.

క॥ దివిబినరుహబాంధవసైం। ధవసంఘంబెంతదవ్వు* దగలేకరుగుక। భువినంతదవ్వుమేమును।తవతవలేకరుగుదుముపాలు*టాహాటినడలక॥౧౬౦

పాండురంగమాహాత్మ్యమునందుసీసగీతి.

తే–గీ॥ సఖులుపరిహాసకులువేఁట*జనకయువతి । భుక్తనిర్ముక్తపరిధాన*యుక్తుఁడగుచు । ననుచుఘంటాపథంబున* నగుచుఁదిరుగు । నెఱపుగలశీవిజాతిమా * త్రోపజీవి॥ ౧౬౧

రామాభ్యుదయమునందుసీసపాదము.

శేవమీరంగఁద*టిన్నటిప్రేపేరేచి।

క్రొవ్వుగామెఱపులు*గొనగఁజేసి॥

సుభద్రాపరిణయమునందు.

శా॥ దేవబ్రాహ్మణభక్తిప్రోవుప్రియవ * క్తృత్వంబుకాణాచివి। ద్యావైశేష్యముదిక్కు–ధర్మమునకుం*దార్కా–ణమర్యాదకుఁ । తావౌచిత్యముజీవగట్టిహితశి * ష్టవ్రాతసంతోషణ । శ్రీవజ్రాంగియజాతశత్రుఁడుమహీ*భృన్మాత్రుఁడేచూడఁగన్॥

శశిబిందుచరిత్రమునందు.

క॥ నాకౌకసుల్తైనసునీ । ఛాకకునిల్చెదరెకటక * టామముఁబోట్లం।జేకొనిసంరక్షింపక । నీకిటులుచితంబెయురవ*ణింపనరేంద్రా ॥సీ॥ క్ష్వేళంబుక్ష్వేడంబు* చోళుఁడుచోడుఁడుతాళంబుతాడంబు*దళముదడము । క్రోళంబుక్రోడంబు*నాళంబునాడంబుసీళంబుసీడంబు*గాళిగాడి । వ్యాళంబువ్యాడంబు*చూళికచూడికవళివడిహేళిస*ర్వజ్ఞహేడి। జలకేళిజడకేడి–వెలలఁడు*వెడలఁడుకేళంబుకేడంబు * పాళిపాడి ॥తే॥ నేవళమునేవడంబిట్లు* నిర్జరాంధ్రభాషలనురెండుగొన్నిశ*బ్దంబులందు।నరయలడయోరభేదయ*టన్నసూత్రముననకారంబునకుడత్వ*ములుఘటించు ॥౧౬౨॥సీ॥డిండీరదీప్తిపోఁ*డిమిమీఱునీకీర్తిదిండీరపాండిమఁ*దెగడునవ్వు। డంభమిచ్చుటనుగూ*ఢదుకృష్ణనీవేగిగంభంబుమిత్రవిం*దకడఁజేయు।డాడిమీఫలమియ్యె*డకునేలకొనిపామ్మదాడిమీఫలముసు*దంతికిమ్ము । డోలికనూగువేఁ*డుకనీకుగల్గినదోళికలకుణ*తోడనెక్కు॥ తే॥మనుచుసీపద్యమునఁజర*ణాదులందు । నిలుపుపదములమొదలను*గలుగువ్రాలు। డత్వదత్వంబులందురెం*టనుబొసంగు। శాబ్దికమతంబుననువన*జాతనయన ॥౧౬౭॥తే॥ డంభడిండీరడోలికా* డాడిమాది। శబ్దములకాదివర్ణము*ల్సంస్కృతమున। నుపరివర్గతృతీయమై* యెప్పునట్లు। దెనుగునడకారముద్ణవ* మొనరుచుండు॥౧౬౮॥తే॥ దాకదగ్గిరదిగ్గియ*దాయబోఁయి । దాపలనుదిగ్గుమనువైకృతములమొదల । డాకడగ్గరిడిగ్గియ*

డాయఁబోయి। డాపలనుడిగ్గుమనిడాక * డంగినిలుచు॥ ౧౬౯

రాజశేఖరచరిత్రమునందు.

శా॥ డాకేలన్నిజకన్యకామణులుకం * ఠశ్రీలుగీలించిపి । తూళంబాతము
లాత్మహేలనఖరే * ఖండార్చిసంగీతపి । ద్యాకౌశల్యముఁగానరామదికిన" *
హ్లాదంబుసంధిల్లఁగా। రీకల్యాణముబాడిరప్పుడుపురం * ధ్రీరత్నముల్ వేడుకన్॥

ద్రోణపర్వమునందు.

చ॥ డిగకుఁడువాహనంబులుగ * డిందిమగంటిమిగోలుపోవమీ। సగడఁక
దక్కిపెట్టకుఁడు * రూపఱనాయుధముల్మహాస్త్రిశ । క్తిగలుతునేసమత్కాలి
శ * తీవ్రశరంబులవైభవంబుభూ । రిగదవిహారభంగిరయుస * రిప్రకరంబులుపి
చ్ఛలింపఁగన్ ౧౭౧

ఉద్యోగపర్వమునందు.

ఉ॥ దక్కనురాజ్యమంచునక * టాయిటుతమ్మునిభాగమీకసి । వెక్కటి
క్రమింగఁజూచెదవ * దెట్లరుగున్ వినుమీనులోలతన్ । గ్రక్కునవాయువంబుచ
వి * గాలముక్రమింగినమాడ్కినువ్వయి। ట్లుక్కవుఁడైనసీకొడుకు * నుల్లముని
న్నిటులాడఁగూడునె॥ ౧౭౨

వైజయంతీవిలాసమునందు.

తే.గీ॥ డొంగవలెవచ్చియిక్కడ * డొంగినావ। దేమయాబావ । గారుపె *
ద్దామెకోప। గించినందులకాబలా * మంచివాఁడ । వేమసంమనుముసలాపె *
యేవివేకి॥ ౧౭౩॥ వ॥ డంభడిండీరాదిశబ్దములవలెనేయున్నందు పెతను రెండుగి
లవుగనుకదకారమునకునారణ్యపర్వమునందు॥ క॥ జగములనెల్లనునిండిన। పా
గడ్తకును వెలితిజేసి * పాలయొడలికినై । తగునేజన్మవ్రతములు । దగవిడువఁగని
పుడునాకుఁ * ద్రిభువనదీపా॥ ౧౭౪

ఉద్యోగపర్వమునందు.

క॥ తగనీలోనూహింపుము। దిగవిడువకుధర్మతనయుఁ * దృఢమతివైపొం।
దగుచందముకొడుకులకును। బెగడలకును జెప్పితేర్పు * పెంపేర్పడఁగన్॥

పారిజాతాపహరణమునందు.

ఉ॥ తామరడోయలోదవిలి * దాఁచెడుతేఁటులువ్రాలెఁ జెన్నరుల్ । వేమ
ఱుఁజేతులంబిడిచి * విప్పివిదిర్చినఖాంతరంబులన్ । గోమలలీలమువ్వొతెలి *
గొజ్జఁగినీరట్టుచల్లిచల్లిగం। ధామలకంబువెట్టెనుక * యుంగనకాళియనాగభే
దికిన్॥ ౧౭౬॥ తే.గీ॥ పడతుఁక వడంక గుబ్బలి * పడకుచెంత । గడమిబ్రమాఁకు

లకడనుండుఁ*గడఁకతోడ । వేడుకొనఁదగునాపువ్వు*బోఁడినసఁగ । గడలీ
పులుగావుసరశేము*ల్గానికృష్ణ॥ ౧౭౭
నృసింహపురాణమునందు సీసపాదము.
వడిగాలిసుడిసిన*మిడుఁగురులందందఁబొదలినతాలిమి*వదలసీక
చ॥ కడిఁదివరంబువారిరుహ* గర్భునిచేఁగొనినాఁడువాఁడుమీ ।యెడన
నిశంబుపెన్నగయు*నీసునుకోపమునెమ్మనంబులో । జడిగొనియుండుఁగావు
నన*సాధ్యుఁడవధ్యుఁడుదైత్యనాథుఁడే। వడువునఁబౌరుషంబుగొని* వానిజ
యించుటవ్రేఁగుచూడఁగన్॥ ౧౭౮
రాఘవపాండవీయమునందు సీసపాదము.
పుడమిఱేఁడీరీతిఁ * గడఁగిడెందమునమృగవ్యాపారఖేలన * మభిలషింప।
తే-గీ॥ పోఁడిమియునురువడియును* నాఁడెమునను । పలుకులఁదృతీయసర
ళముల్ *వలసినపుడు।భువిస్వకీయానునాసికం* బులునుగాఁగఁ । బలుకఁబడు
నాదికవులక*బ్బములకలిమి॥ ౧౭౯
రంగనాథునిరామాయణమునందు ద్విపదము.
రాణివాసద్రోహి* రావణుఁబట్టి।పోఁడిమిచెఱుపవా*బుధులునుతింప
రాఘవపాండవీయమునందు-ద్విరదగతి-రగడము.
పోఁడిమిగవకుళజ*పున్నాగములపూగముల।
రాణఁదనరారి * నవరాగములరాగముల॥
కర్ణపర్వమునందు.
తే-గీ॥ సారవంతమైకర్ణుని*సైన్యమురవ। ణించుఁగాకేమిటికినిల్చి*నృప
వరేణ్య । పూనిసేయంగఁదగనది*దానవారి। మతనిసమయించుటయునా
కు*నతిభరంబె॥ ౧౮౦
శాంతిపర్వమునందు.
చ॥ యజనముదానకర్మములు*నధ్యయనంబుదపస్సహింసయున్।బ్రజ
కనురాగమైనపరి * పాలనశాంతియుసంగరంబున । న్విజితవిభీతమైయురవ*
ణించుటయన్నియుధర్మముల్నృపా। వ్రజతిలకాయమానసమ*రంబునుధర్మ
మువీనిలోపలన్॥ ౧౮౩
చంద్రికాపరిణయమునందు.
ఉ॥ నాణెముసూడనున్నదితి*నందనులందఱునొక్కరాశిదుష్ప్రాణుడు
సోఁడెకందునొక*రాశియుజుండుజగంబుగాల్పఁగ । ల్యాణవిదూరులౌశడమ*

యందఱుపుణ్యజనాఖ్యులున్నగ।త్పాఁగ్రిణసమాఖ్యఁడీకలుఁడు•నైరిసుఁడీవిపరీతలక్షణుల్॥ ౧౮౪

తవర్గాక్షరభేదంబులు.

ఆ॥ వెతకివానికతికె • జతికిలఁబడియావు। బితుకచీరలుతికె • గొతికెనను చుఁ। బలుకుచోఁదకారమ•ములదకారములును। వలసెనేనినిలుప • వచ్చుఁగృతుల॥ ౧౮౫

కవిగజాంకుశమునందు.

క॥ బదుగుచులక్షణమెఱుఁగక। గొదుగుచుఁబ్రాసంబునడియఁ•గూడకమీదఁల్। వెదకుచుఁబదసంధులుచెడ। నదుకుచువెడగవితచెప్పు•నతఁడుంగవియే॥ ౧౮౬

ఆముక్తమాల్యదయందు.

చ॥ కదళిగభీరపుష్పపుటి • కాచ్ఛటఁజేతులనిప్పుపిండిపైఁ।గుదుఁగగనిల్పి మోపుగతి•గూనలనూన్చియనించిత్రాటను।న్నుదికినశాటిఁద్రేలఁబది•నేర్చటద్రుంకిడివత్తురెందజే। వదలకయాతనింటశని • వారమునంబరదేశవైష్ణవుల్॥

చిత్రభారతమునందు.

చ॥ చదివినవారికిన్విననిసభ్యులకున్నవివాంఛసేయుబ। ల్లిదులగుఁగల్గువిప్రులకు•లేఁగలతోఁగనుపట్టులక్షపి।న్నిదవ్రులనిచ్చునట్టిఫల•మున్హాయుమేధముసేయుపుణ్యముం। గొదకకధాత్రియంతయును • కుందితదానమొసఁగ్సుశ్రేయముం॥ ౧౮౭

శశాఘ్రాణోదయమునందు.

చ॥ అదిశతతాళదఘ్నమను•సార్థకనామముతోఁదనుత్తమ। ప్రాదిపులగోఁబొగడ్తఁగని।నట్టిదియుందునబట్టివారికిం•బ్రబమునుఱెయంచు।

వశిష్ఠరామాయణమునందు.

చ॥ కదిసినమూరఫ్రోవుదుడు•కబ్బపుదొంతులసత్పదార్థముల్। గదుగుచుగొట్టివారిఁబొడ • గన్నునుగుల్లనిస్నేహసౌఖ్యముల్। మదికినసవ్యామైకునక•మార్గమునంజరియింపుచున్నదు। వృధకవులెల్లమత్కవిత • తప్పులుపట్టకమూరకుండుడీ॥ ౧౮౦

అంతస్థభేదంబులు. శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

లఘుప్రాలఘువశ్చేతిద్వేధాన్తస్థాన్విద స్త్రిశాస్త్రారః॥
అన్యోన్యవ్యాకరణస్పష్టార స్తత్రగృహ్యాతేద్వివిధః॥

క॥ అలఘులఘునామకంబుల। నలరునిరుదెఱంగులగుచు * నంతస్థములౌ।
తెలుఁగుననయ్యెను రేఫము। యలవలు సెప్పఁబడియుండు * వ్యాకరణములన్ ।
క॥ ఆద్యంతాంతస్థంబులు । చోద్యంబగుపానినీయ * సూత్రమువలనన్ ।
హృద్యములై యాగమసం। వేద్యాలఘులఘువులనఁగ * ద్వివిధములయ్యెన్ ॥
వ॥ యవలు రెండువిధములయినందునకు॥

పాణినీయసూత్రము. సూ॥ హలిసర్వేషామ్॥

క॥ పలుకులఁబ్రాకృతసూత్రము * వలనను ద్వివిధంబులగుచు * వసుమతిలోన। న్వెలయు ద్రుతీయాంతస్థము। వలమునుగొంచెంబనంగ * వనజదళాక్షా ॥
లకారము రెండువిధములైనందునకు—వాల్మీకిసూత్రము.

లోళః పైశాచ్యాం ॥ లకారస్యళస్స్యాత్ ॥ ముకులస్య-ముకుళః· గలస్య గళః ప్రలయస్య-ప్రళయః॥ క ॥ అంతస్థంబులలోపల। వంతునకసఁగాద్వితీయ * వర్ణంబిగ్రం। థాంతరముననిరుదెఱఁగగుఁ। గంతుజనక రేఫమునుఱ * కారం బనఁగాన్ ॥ ౧౯౫

రేఫద్వివిధమైనందునకు—శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

రస్త్వత్రగృహ్యతే ద్వివిధః ॥ టీ ॥ రస్తు—రేఫమయితే-అత్ర-ఈయాంధ్రభాషయందు-ద్వివిధః-రెండువిధములుగా-గృహ్యతే-గ్రహింపబడుచున్నది.

యకారభేదంబులకు శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అద్యః క్రియానుభూతాద్యర్థసముద్యోతినమాద్యగంవినాసర్వః॥

సీ॥ ఆంధ్రోక్తి మొదలనా * ద్యంతస్థముండదు ప్రాణమైయదిగను * పట్టుగాని। నుడుగులనడుమను * గడనుయాం కెందునుదలకట్టుదక్క-నె * త్వంబు లేదు। యాకుభూతాదిక్రి * యాద్యోతితములఁజూ పట్టునత్వములదల * కట్టుగాదు । తలకట్టువక్రము * ల్దాల్చునీ రెండునలఘుయకారంబు * లనఁగఁబరగు ॥ నిష్పడీవంకఁగనుగొంటి * నింతలోన। నెచ్చటికినేగనననఁగనా * ద్యచ్చులయ్యెఁ। గయ్యమైననుగానిమ్ము * గాయకమునఁ । గాయవలెశౌరిననఁదల * కట్టులయ్యె ॥ ౧౯౬ ॥ సీ॥ ఎక్కడగనఁబడి * యెడుఁజక్రిచెలులారయింకనెవ్వరుచని * యెదరు వెదుక । నీవేళనెటకుఁబో * యెతవన్న మిన్నక నేగెనన్నే మని * యె దరుమీరు। హేమాంగదములిడి * యెదఁజెప్ప రేవాని నేరీతిఁబొడగని * యెద ముమనము । హితముపలంపఁడా * యెనునన్నుఁగనినగియెడుసవతులకిది * హేతువయ్యె॥ తే॥ ననుచునిట్టుభూతాదిక్రి * యాపదాంత । ములవిశేషణపదక్రి *

యలనుదక్క మొదలియంతస్థమున కేత్వ*ములుత్రిలింగ । దేశభాషనుబుట్టె
వు* దితిజభేది॥ ౧౯౯

ఆదియకారంబునకునుద్యోగపర్వమునందు.

తే॥ కొంచెమైననుదగఁబంచి * కుడువమేలు । పనులయెడదుఃఖమోర్చి
యఁల్పంబుసుఖము । ననుభవించుటహితముశ*త్రునకునైన । నిచ్చుటయె
లెస్సయడిగిన*యెడనృపాల॥ ౨౦౦

మధ్యయకారమునకురుక్మాంగదచరిత్రమునందు.

మ॥ ధననాథప్రియకంఠకాళిమముమో * దంబొప్పవీక్షించిద । య్యసన
జంబూఫలమంచుదానినిజ * హస్తాగ్రంబువేచాఁచియే । ఘనఁబల్కాఁటినుబ
ట్టిరాఁదిగుచువే * ల్పుంబ్రోడ విఘ్నేశ్వరుం । డనుమోదంబునఁ జేయుమ
త్కృతికిన * త్యంతంబునిర్విఘ్నముౕ॥ ౨౦౧

విజయవిలాసమునందు.

మ॥ అనినన్నిమదిలోఁదలంచునదిమే*లౌసిద్ధసంకల్పులౌ।రనియాశ్వేతనేచి
త్రవాహనుఁడుకో* ర్కెవ్వయుండఁగాఁబోయియా । యనరారమ్మనిగారవిం
చిసుముఖుం*డై రాజుగారిప్పుడే। మనినారెయ్యోవివా ర్తలంచుఁబయిపై*నా
సక్తితోఁబల్కఁగౕ॥ ౨౦౨

వ॥ భూతాదిక్రియార్థంబులుదెలుపనికడపటియకారమునకు.

విరాటపర్వమునందు.

ఉ॥ స్వాంతముబాహుగర్వఘన* సంతమసాంధముగాఁగశంకయా । వం
తయులేకకీచకుఁడ * హంకృతిముంగలినాగమంటపా । భ్యంతరసీమఁజొచ్చి
దరి * యంజనియారసిసెజ్జగాంచియ । త్యంతముదాపహాంబగుచు * సందుర
యంబునఁగేలుసాఁపఁగాౕ॥ ౨౦౩

చమత్కారమంజరియందు.

మ॥ ధరలోనంద్విజరాజనామమునస*త్సంగంబునస్సత్కళా। నిరతిన్మిం
చియునుత్పలప్రియుఁడన*న్నిత్యంబురాజీవసం। హరణంబేకరజాలములౕసా
నిపిసే * యంబూనునీచంద్రుతోఁ। ధరుణీవీనికినెంతఁజేసినపయా*దాక్షిణ్య
ములౕగల్గునే॥ ౨౦౪

క్రియాపదాంతయకారమునకుశృంగారనైషధమున.

చ॥ అడిగితినొక్కనాఁడుకమ*లాసనుతేరికివారునంబనై । నడుచుచునా

ర్వాలో నిషధ*నాథునకెవ్వ తెయొక్క భార్యయ । య్యేడుననిచక్రఘోషము న*నించుకయించుకగానియెంతయే।వ్వడవిసనైతినీవనుచుఁ* బల్కినచందము దోఁచెమానినీ॥౨౦౫॥ తే॥ ధరణినుయ్యేలపయ్యెద*తాయెతులను । గలయ కారంబులకువక్ర*ములునిజంబు।ముద్దరాజురామనవాని*మూఁటినివద ।మ ధ్యయాలనిచెప్పని * మ్మాటమిథ్య ॥౨౦౬॥ తే॥ ఊచునెలకాకగుటచేత*నుయ్యేలయ్యెఁ । బయినియెదకున్నివక్రోక్తిఁ* బయ్యెదయ్యెఁ।దల్లికావునకై కట్టఁ*దగినసరులు । తేలఁబల్కంగఁదాయెతు*ల్దేశ్యమునను ॥౨౦౭॥ వ॥ హేలాశబ్దమునకుఁదద్భవము యేల-అదికుఱుచకాకుచేహ్రస్వముగాఁబలుకఁగాయేలఅయినదిఊచెడునేలగనుక-ఉయ్యేల-హృదయశబ్దమునకుఁదద్భవము యెదఅయెను॥దానికిఁబైనుండెడిదిగనుకవక్రసమాసమునఁబయ్యెదయాయెను । యెత్తులనఁగాదక్షిణదేశీయము నదంషలకుఁబేరు - దానిజడ్డను తేలఁబలికిన - యెతులాయెను - తాయియనఁగాఁ దల్లి ఆతాయిశిశువులకు శరీరరక్ష గాఁగట్టునదియెతులుగనుక తాయెతులు- అటుగనుక_శబ్దాదినున్న అచ్చులుగానిహల్లులుగావుసంధిచేతనులఘుయకారములైనవి_ఇవిమూఁడును ప్రత్యేకపదములుగానియేకపదములుగావు-వీనినితెలియకముద్దరాజురామనకవిలోకసంజీవినియందుఁజెప్పికొనినపద్యము॥ తే॥ తాయెతులునుయ్యేలయుఁబయ్యె*దయునుదక్క । గలుగదెత్వంబుమధ్యయ*కారమునకుఁ।దుదినిగ్రియఁదక్కనెత్వంబు*గదియదాది। నత్వమొందదుదెనుఁగున* నబ్జనాభ॥

ఉయ్యేలకునసంధ్యాపర్వమునందు.

చ॥ కలిదమయంతిబాపసమ * కట్టుపారింబోరిఁబాయనోపఁడా।లలనను దీర్ఘసౌహృదబ*లంబుననిట్టులు రెంటియందున।న్నలుఁడువిమోహరజ్జులు బె*నంగగతాగతకారియైనను। య్యేలయునుబోలెనూఁగడక * యెంతయుఁబ్రోద్దువినిశ్చితాత్ముఁడై ॥ ౨౧౧

పయ్యెదకుయయాతిచరిత్రమునసీసపాదము.

నలఁబడ్డజక్కవల్*వలెనున్న జిలుగు
పయ్యెదలోనిగుబ్బపా*లిండ్లుమెఱయ।
తాయెతులకుఁజంద్రభానుచరిత్రమునందుసీసపాదము.
ఒకయింతియొరఁగిన*సికమీఁదముడిపువ్వు
కుత్తులుదొరయుతా*యెతులుచుట్టి॥

లఘుయకారమునకు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

యశ్శ్రుతిమార్యాలఘుయం ప్రవదన్తి ప్రాణతః పరం ప్రాణమ్॥

తే-తొలిపదముతుదివర్ణంబు*తోడఁదమకు।సంధిలేనిపదాదిగ*స్వరములెల్ల।లఘుయకారంబులై భూత* లమునవెలయు।దేవకీపుత్రజాంబవ*తీకళత్ర॥౨౧౨॥క॥సుర్నదియాత్మజకాకో।దరపతియాసనముమరుఁడు * తనయుఁడురతిసుం।దరియున్ననుఁగుకోడలు। సిరయబ్ధియునాలుఁబరపు* శ్రీహరి కెపుడున్॥ ౨౧౩

రేఫభేదంబులు.

తే॥ రేఫముఱకారమునునన* రెండుదెఱఁగు। లగుచువికృతిపదంబుల*సమరియుండు।వానిసంస్కారపూర్వకా * వ్యప్రయోగ। సరణులనెఱింగవలయుస*జ్జనవిధేయ॥౨౧౪॥వ॥ సంస్కారమనఁగాలక్షణసంతమనుట — ఇందులోనేభాషాపరిచ్ఛేదమునందుఁజెప్పియున్నది॥ తే॥ ప్రకృతిశబ్దానుశాసనో* భయకవిసఖు। శంభుసేవకసోమభాస్కరులచేత। భారతాదులవిభజింపఁ * బడియెఁదొల్లి।కరివరదరేఫములునుఱ*కారములును॥ ౨౧౫

రేఫాక్షరసీసమాలిక.

శ్రీకామెపల్లిపు * రీగోపికాజారయసురసంహారసీ* కంకితముగ। నాటిశపేంద్రకా*వ్యములెల్లశోధించిక్రమతహ్రస్వములుదీ*ర్ఘములునైన।యచ్చులమీఁదను*హల్లులమీఁదనుగలుగురేఫరకార*ములువచింతుఁదాళ్లపాకాన్వయో*దధిపూర్ణదవళదీక్షితివేదతిరుమల*దేశికుండు।మొదలైనవారలుమునుపురచించినయవియెల్లఁజాలవాయనఁగవలదు। వెండియునొకకొన్ని*వెదకికూర్చితిఁగవిరాజులుమేలని*ప్రస్తుతింప।నిట్టివెట్టియునని * యిట్లుక్రిందనుజక్షలుండెడులిపులెల్ల*బండిఱాలు। వీనిద్విత్వములోక * వేళబోయినఁబోవ్రజెజెపోఁతుకటిమేక*గొఱియయనఁగఁ। జనిరికాంచితిరిచే * కొనియెదరనిఱునవిమొదలైనక్రి*యాపదముల।తుదలనుసంస్కృత*పదములందునుదద్భవములయందునుఱకా*రములులేవు।క్రచ్చఱబ్రతుకుట*గ్రాలుటమొదలగుకారముల్రేఫవ * ర్ణములెయగును। జేకూఱెననుటకుఁ జేకుఱెననియిట్లుహొమగులెల్లనుహ్రస్వ*ములుగచేసి।పలికెదువేళరే* ఫములునుఱాలునుమునుపటియట్లన*తనర్చుచుండు। రాదక్కసకలాక్ష * రములమీఁదనుగ్రారకడియనకారక్ష*కారములన।నటరవర్ణమునకొ*క్కటికిని పైనిఘయునినిల్పుటను రే-

మసఁగఁబరగె।నరదంబుసేనాంగ*మరుగుటపోవుటయరికప్పమరసగ * మరు
దువింత।యరయుటవెదకుట * యిరవొందుటమరుటయిరుపదంబుయుగార్థ*
మిరువునెళవు । కలనబెట్టురుముట * గద్దికసేయుటయురణించుటురులొడ్డు *
టురులఁద్రోయు।టురువడించుటవీఁక* నెత్తుటయురువడియురియాడుటయు
డెంద*మురియఁజేయు।పెరగలిచిచ్చుమెఁ* కెరువెరుమానుటయొరగాఁగభో
జనంబిడియెరియుట । యొరులొండురులసొమ్ము * లొరయుటయొరిమెకేకరి
వాఁడితూపులు*కరిసెముక్కృషి। కరువలిపుత్తడి * కరఁగియాకరణినిగరుగునఁ
బోసియొ*క్కరుఁడుచేసెఁ।గరవాలుముక్కెర*కరకరల్ కరకరిగోరుటలుకని*
కరమువాన।గురియుటతోలుకరి* కొరబ్రాణములుకరకరగ్రాలికరమొప్ప *
గెరలిపడుట । గరితబంగరుమేను * గరుదాల్చెగరిచెలిగరిగచేఁబట్టుట* గరు
వతనము।గిరిగిరద్రావాయవే * గిరపడిజేగురుకొండపై గురుపోతు * గురుసుపట్టి।
గురువులుబారుచు * గురువుగాగురుగాకుగురుగులబెట్టిము * గ్గురునువండి।చె
రుచుటయునుమరి*చెచ్చెరచేటనుజెఁగుటచెరువులోఁ * జొరువఁజేసి । దొర
కయుచ్చెరువుగా* చిరుగనికోకలచెరఁగులుచించుట * చెరగుమనుట । తరచి
యాడుటయుచి*త్తరుబొమ్మతరఁగలుతరిచినమజ్జిగ* తరముబలతతరముశక్య
ముమూఁడు*తరములచుట్టంబుతరలబారుటతర*తరదిరుగుట । తిరిసినకూడు
నూత్తురమేనినెత్తురుతెరలగాఁగిననెయ్యి * తెరువుదారి । తెరతెరవచ్చుట*
తెరలుగట్టుటరెండుతెరఁగులవారిలో*దొరలుకొనుట * తొరితొరిచేరుట *
దొరగుటబెదరుటదరిద్రొక్కిజూదరి*దరికొలుపుట । దురముసేయుటదుర *
మరబోయికుమరుటదొరయుటసరియాట * దొరకొనుటయు । దొరరాజు
దొరకోలు * దొరుసుటబోసఁగుటనరవెంద్రుకలుపెద్ద * నరమునురుగు। నెర
యఁగాఁజల్లుట * నెరసులుపరుసంబుపరువులుపెట్టుట*పరపునిడుపు । పరిచ
నుదెంచుట*పరిగొనిపరిపరిపరపుటనించుట*పరువడియనఁ। బరిమారుచుట
పెను* పరినేరుపరిదొడ్డపరిచప్పరంబుదె* ప్పరముపరగఁ। బరికింపపరసుబొం*
పిరివ్రొవబరికొనిపురపురబొక్కుట * పరుగుపెరడు । పెరతేనెపొరిపొరి * సొ
రుగునబొరిగొనిపొరిగడుగుటపొర * పొచ్చెముపొర । పొరలుటచీపుర* పొర
కలుబరికట్టెబరబులుగజ్జలు*బరవసంబు। బరులుబ్బఁగానాన * వాలుద్రావ్రు
టుబరిమేనుగంధపుచెక్క*మీఁదిబరడు।బిరుదులుబ్బరముగొ *బ్బరకాయబ
రయుటబురబురబొంగుట*బురుదనేల॥ మరులుమోహపుబుద్ధి*మరుపుటత
మరమరియాద్రక్రమ్మర*మరలిచనుట।మిరియంబుమురిపెంబు* మురియులంత

నియలుమురమురలాడుట* మొరయుటయును। మొరపనేలయు తేంట్లు మొర
యుట మొరడునురమ్మనిపిలుచుట*రచ్చరంగురంకెలురజ్జులు* రమణ రక్క—సి
రహిరిచ్చలురిత్తయు*రెట్టరెండు। దేవరవివరంబు * తెరువరితలవరియెవ్వగుని
వ్వరు*నవ్వరనఁగ। వరిచేనువరుజులు * వరుసయువరపునునోవరివిరవిర * బో
వృటనఁగవిరిసినవిరులెల్ల*విరియజల్లుట కాలువురుపలువురునలు* వురుపదుపు
రు। వెరువరిపెరువాడ * వెరుసుదూసరియొడ్లుసరములమ్ముటసరి* సరకుకోస
మి।సిరికినై సురియల*సురుగుటనెరబడిసౌరదివోహరములు* హరువుగోను
టు। మొదలుగానొకకొన్ని * పదములహ్రస్వాక్షరములపై రేఫంబు * లమరి
యుండు।నారెకుత్తులవరు*లారాటమారటమారఁగూరినశోక * మారఁగాఁ
గినట్టిపాలారని * యనలమారఁగధర్మమారసెఁ దనకన్ను * లారఁజూచె।
శ్రమమారెఁబొంగారెఁ * జల్లారెఁదనరారెనీరికెలెత్తుట* యిగురువెట్టు। టీ
రేడుజగములీ* రెలుఁగుహీనస్వరమీరననిమ్ము పేరూరుపల్లె। యూరార్చుటూ
రట*యూరకుండుటదొంగతేరియనుటయిది* యేరికనుట । యోగోరియను
మాటకోరుచుకొనుటయునోరవ్రాయినగోనె*కోరసిలుట। కారులుకల్లలు*
కారుమెఱుంగులుపటుకారుముక్కా—రు*పంటరివులు। గారుకారించుట*కడు
నొప్పిపెట్టుటకారాకుకారాట కారియంబు । కూరుటపోరుట * కూరుకునిద్ర
చేఁగూరుటకూరిమి* కూరదినుట। యెమ్ములుగూరగా*నేయుటగాతంబుగూ
రుటదానికిగూరుతునన । కొరికెగోరుట* కోరప్పనముపందికోరాజెకోరుడు*
కొరగిన్నె । గారెలుభక్ష్యముల్ * గారాముబంగారుగోరుగారాబంబు * గా
రవంబు।చీరికిగొనకైదు*చీరలుగోరుటచేరువచెంతల * చేరఁడసఁగా । జీరుట
పిలుచుట*చూరసఁగాబోడిచారుద్రావుటచిన్ని* చూరుకత్తి। తారెల్లనేగిరి *
తీరనికిష్టకతో దూరుపునాటికి* తేరులెక్కె। తేరెదమనుచునే * తేరతేరకుతేర
తేరోరిపొమ్ములు* తోరముగను। దూరులుబలుకుట *నాగచీరలువింటినారి
విన్నారుక*న్నార్చుమనఁగ।నీరుద్రావుటపోర * నీరయిపోవుటనేరపునేరేడు *
నోరువచుట । పూరేడుజగడంబుపేరుటపేరాఖ్యపేరిసనేతులు * పేరురంబు।
పోరామిపోరచీ * పోరోరియనుటయుపోరుటపోరాట * పోరితంబు । బారుగ
ట్టుటదైత్యు*బారికిదప్పటబారెడుబీరంబు*బూరటిలుట। బూరుగుచెట్లలో
బూరుగలూదుటబూరెలుబేరంబు*బేరజంబు * బోరనిమోగ్రియుట * బోగు
గొండలనఁగబోరలుక్రిందుగా * బోరగిలుట।మారటమూర్తియై* మారిమ
నంగటువశారేడువేమారు*మారుతురస।మీరలుమేరలు * మేరతోపులసంగి

రాయంచరాచూలి * రాయడిపడిరాణరాణించుట * రారాయరాణువరా బోడిరాముల్క*రానురావి। రాచుటరాజుట * రాయుటరాలుటరావిల్లుట యునురా-రాయనుటయు । రాముపొమ్మనుటయు * రారాపువలను:బోరావి నురామేల*రాచలంబు।రీతిగాదనకనీ* రీతిరూపించుటరూపుటరూపరి * రూపురూక । రేయుగేదంగిపూ * రేకుల రేయెండరో(జుర్రోకలిరోలు * రోవెలంది।ఘనులారబాలురు*కాలారిజాలారి తేరుకోలారితలారికాంద్రు । వారువము శ్వంబు*వారనికోపంబు వారించుకొనుటయు* వారనులును।వారకవారలె*వ్వారును తెలియనివారుగారిదియెల్ల * వారకంబు । వీరలసాటిలే * రీరాజ్యమునననసారెలజూదంబు* సారెసారె । సైరణలేకవే * సారుటనూరెలు సోరణగండ్లును*సేరుపసుపు॥ తే॥సారుసారంబునోడబే* హారివింత । హారయనునిటనాదిగా*నొక్కకొన్ని । తెలుఁగుపలుకులలోపల * దీర్ఘలిపుల। పైనిదనరారుచుండురే*ఫములుగృతుల॥ ౨౩౯

హ్రస్వాక్షరములమీఁదిరేఫములకుదాహరణములు.

అరుగుట...పోవుట
అరియనఁగాఁ దనకన్నదొడ్డరాజునకుంబెట్టెడుపన్ను
అరసగము...దీనికిలక్ష్యము
అరగంటజూచుటఁ-సగముకంటఁజూచుట
అరవాయి...సగమునోరు
అరతగ్గొఱత...సగముతక్కువ-ఇవిమొదలైనవి
అరుదు...వింత
అరయుట...పరామృశించుట
ఇరవొందుట...అమరుట
ఇరు...అనఁగారెండుదీనికిలక్ష్యములు
ఇరువాగు
ఇరువంక
ఇరువురు...ఇద్దఱు
ఇరువాయి...రెండునోరులు
ఇరుగేలు...రెండుచేతులు
ఇరుమేను
ఇవిమొదలయినవి
ఇరునెళవు
ఉరుముట * జగడమునగద్దించుట
ఉరులొడ్డుట...వేఁటకానిపని
ఉరులద్రోయుట...కోటలుమొదలయినవిపడఁగొట్టుట
ఉగువడి...బిగ్గర
ఉరియాడుట
డెందమురియఁజేయుట
ఎరగలిచిచ్చు
మేఁకెరువు-మేఁకపెంట్రుకలు
ఎరమానుట...ఎరపరికముడిడుచుట

ఎరగానాహారముఁబెట్టుట
ఎరియుట
ఒరులు...అన్యులు
ఒండొరులు...ఒకరికొకరు
సొమ్ముతొరయుట...ఒరగంటను
వ్రాయుట
ఒరిమె...కలిపికోలుతనము
ఒరిమియనియుంగలదు
కేకరి...వాఁడితూపులు
కరిసెము...కృషి
కరువలి...గాలి
పుత్తడికరఁగుట... కంసాలవానిపని
ఈకరణిని...ఈరీతిని
కరుగునఁబోయుటపోఁతఁబోయు
ఒక్కరుఁడు [ట
కరవాలు...ఖడ్గము
ముక్కరము త్తెము
కరకరలు
కరకరి
కరిగొరుట
కనికరముపాడి
వానగురియుట
తొలకరివానలు
కరకగ్రాలుట
కరమొప్పుట...మిక్కిలియొప్పుట
కెరలుట
గరిత...పతివ్రత
బంగరు...పైఁడి
మేనుగరుదాల్చుట...గగురు
గరిచెడి [పొడుచుట

గరిగె-పెండ్లిలోఁజేతఁబట్టుకొని
యుండెడుముంత
గుదుగులు-పిడతలు
ముగ్గురు
గిరగిర వ్రాయుట
వేగిరపడుట
జేగురుకొండ
గురుపోతు
గురుసులవరపుగురుసులు
గరువతనము ... సరకుసేయకపోవుట
గురువులుబారుట... గమనవిశేషము
గురువుగాను...దొడ్డగాననుట
గురుగాడు...గురుగుకూర
చెరుచుట
చెచ్చెరచేటనుచెరుగుట
చెరువు...తటాకము
చొరవఁజేసికొనుట
చొరకపోవుట
అచ్చెరువందుట
చిరుగనికోకలు
చెరఁగులంచులు
అచ్చరయము
తరచియాడుట
చిత్తరువుబొమ్మ
తరఁగలుకరళ్లు
తరచినమజ్జిగ
తరముబడిత
తరముగాదంటెను...శక్యముగాదనుట
మూఁడుతరములచుట్టము
దేహముతరలఁబొరుట

తరతర
తిరుగుట...సంచరించుట
తిరిసినకూడు
మార్తురు...పగవాఁడు
మేనినెత్తురు
తెరలఁగాఁగిననేయి
తెరువుతోడు
తెరతెరవచ్చుట
తెరలుగట్టుట
రెండుతెరఁగులు-రెండుతెగలు
తొరలుట...కలయుట
తొరితొరి
చెమటదొరఁగుట
బెదరుట-చింత్యము
దరిఁద్రొక్కుట
జూదరి
దరికొలుపుట
దురముసేయుట...జగడముసే [యుట
దురదురఁబోవుట
కుదురుసేయుట
దొరయుట...సరివచ్చుట
దొరకొనుట
దొర...రాజు
దొరకోలు
దొరనుట...పొసఁగుట
నరవెండ్రుకలు
పెద్దనరము...జీవనరము
నీటినరుగులు
నెరయుఁజల్లుట
నెరసులు

పరుసము
పరువులువెట్టుట
పరపు...నిడుపు
పరిచనుదెంచుట
పరిగొనుట
పరిపరి
పరపుట...నించుట
పరువడి
పరిమారుచుట
పెనుపరి
నేరుపరి
డొడ్డపరి
చప్పరము
దెప్పరము
పరగ
పరికింపుట
పరసు
పొంపిరివోవుట
పొరిగొనుట
పురపురఁబొక్కుట
పురిటిత్రగవు
పురుడు...యీడు
పురికొల్పుట
తుట్టెపురువులు
పెరుగుట-నిక్కుట
పెరుగు
పెరడు....ఇంటివెనుక
పెర-తేన
పొరిపొరి
పొరుగు

ద్వితీయాశ్వాసము.

పొరిగొనుట
పొరిగడుగుట
పొరపొచ్చెము
పొర
పొరలుట
చీపురు
పొరకలు
బరిగెట్టె
బరజలు...గజ్జెలు
బరవసము
బరులు...వళులు
బరిమేను...దిసమొల
గంధపుచెక్కమీఁదిబరడుతాఁట
బిరుసులు
అబ్బురము
కొబ్బెరకాయ
పెరయుట
బురబురఁబొంగుట
బుసదనేల
మరులు...మోహము
బుద్ధిమరుపుట
తామరపువ్వు
మరియాద
క్రమ్మర
మరలిచనుట
మిరియము
మురిపెము
మురియలు...తునియలు
కోపముమురమురలాడుట

మదిలోమెరమెర
మొరపనేల
తేంట్లుమొరయుట...కూఁ
మోటు...మొరడు
రమ్మనిపిలుచుట
రచ్చరంగు
రంకెలువైచుట
రజ్జులాఁడి
రమణ
రక్కసి
రహి
రిచ్చపడుట
రిత్తకురిత్త
రెట్టవడుట
రెండుచేతులు
దేవర
వివరము
తెరువరి
తలవరి–తలారి
ఇవ్వరుదానమివ్వగు
నవ్వరు
వరిచేను
వరుజులుగట్టుట
వరుపువానలేకుంట
వరుస
ఓవరి
విరవిరఁబోవుట
విరియుట...విప్పవుట
విరులు...పువ్వులు

విరియజల్లుట
కాలువురు...కాల్బలము
పలువురు
నలువురు
పదువురు
వెరవరి
వెరవాక
వెరుసులు వేయుట
దూసరివడ్లు
కేసరులు
దినసరులు మొదలయినవన్నియు
సరకుఅమ్ముట
సరి
సరకుఁగొనమి
పరవసేయకపోవుట
సిరి...లక్ష్మి
మరియలు...చూరుకత్తులు
మురుగుటవచ్చుట
సిరిబడి
సొరది...చాలు
మోహారము దండునకుఁ బెద్ద మొన
హారువు...ఉపాయము

ఇవి హ్రస్వాక్షరములమీఁది
రేఫములు

దీర్ఘాక్షరములమీఁది
రెఫములకురూపములు

ఆరెకులు...తలవరులు
ఆరాటము
ఆరటము
ఆరఁగూరినశోకము...తీరినాడిన [దుఃఖము
ఆరఁగాఁగినపాలు
ఆరనియనలము...శమింపనియగ్ని
ఆరగధర్మము
ఆరయుటపరామర్శించుట
తనకన్నులారఁజూచుటకన్నులనిండఁ
గఁజూచుట
శ్రమమారుటబడలికదీరుట
పొంగారుటపొంగుదీరుట
చల్లారుటచల్లఁదనమునిండుట
తనరారుట
ఈరికలెత్తుట...ఇగురువెట్టుట
ఈరేడుజగములు
ఈరెలుఁగు...హీనస్వరము
ఈరు...అనఁగా...ఇమ్ము
ఊరుగ్రామము
ఊరార్చుట...దుఃఖముడుపుట
ఊరకుండుటచాలించుట
దొంగలేరనియడుగుట
ఇదియేరికి...యెవ్వరికనుట
ఓరియనిపిలుచుట
ఓరుచుకొనుట
ఓరవ్రాయినగోనెలు
ఓరసిలిపోవుట
కారులుకల్లలు
కారుమెఱుంగులు
పటుకారు
ముక్కారుపంట
రిపులుగారించుటనొప్పిఁజేయుట
కారాకులు

కారాటము
కారియము...కర్జము
కూరుటపొరలుట
కూరుకుటనిద్రవ్రాఁవుట
చేకూరుట
కూరిమి
కూరదినుట [కలునాటనేయుట
ఎమ్ములుగూరగానేయుట యెము
గాతముకూరుటనాటుట
దానిఁగూరుతుననుట
కోరిక
కోరుఅప్పనము
మదికోరాడుట
గారాము
బంగారు
గోరు-నఖము
గారాబము
గారవము
చీరికిఁగొనక
అయిదుచీరలు*కోకలు
చేరుట
చేరువ...సమీపము
తీరనికినుక...శమింపనికోపము
తూరుపునాఁడు
తేరులురథములు
తేరెదముఅనుట
ఏ తేరినవచ్చితేనిఅనుట
తేరకుతేర
తేరయునియుంగలదు
తేఁగొరినమ్ములుతేరోరి

యనుట
తోరము
దూరులువలుకుట
నారచీరలు
వింటినారి
విన్నారు
కన్నారము
నీరుద్రావుట
పోరనీరయిపోవుటచచ్చుట
నేరుపు
నోరువడుట
పూరేడుపిట్ట
జగడముపేరుట
పేరు...నామము
పేరిననేతులు
పేరురము...పెద్దఱొమ్ము
పేరాముదపుగింజలు మొదలయినవి
పోరామి
పోరటికూర
పోరోరి పోరామోరియనుట
పోరు
పోరాట
పోరితము
బారుకట్టుట
వానిబారికిఁదప్పుట
బారెడు
బీరము
బూరటిలుట
బూరుగుచెట్టు
పెద్దబూరుగయూఁదుట

బూరెలుపిండివంటలు
ఓడబేరము
బేరజము
బోరనిద్రమోయుట
బోరుగొండలు
బోరలుక్రిందుగాను
బోరగిలుట
మూరాటమూర్తి
మూరిమసంగుట
మూరెడు
మూరుట
మూరుతురుపగవారు
మీరలు
మీరును
మేరలు
మోరత్రోపు
రాయంచ
రాచూలి
రాయిడిపడి
రాణ
రాణించుట
రాయలు
రాణువ
రాపాడి...రాచినపాడి
రాములకపండు
రాసు-యథార్థము
రావిచెట్టు
రాచుట
రాఁజుట
రాయుట

రాలుట
రాగిల్లుట
రారాయనిపిలుచుట
రానుపొమ్మనుట
రారాపు
పోవద్దురా
పోరా
వినురా
ఏలరాచలము
రీతిగామనడితిగాదు
ఈరీతినిరూపించుట
రూపుటఒకరిని తెలుపుట
రూపరి
రూపుచెడుట
బంగారుమూక
రేయిరాత్రి
గేదంగిపూరేకులు
రేయెండ-వెన్నెల
రోజుపుట్టుట
రోకలి
రోలు
రోవెలఁది-లంజ
ఘనులారసంబుద్ధి
బాలురప్రథమాబహువచనము
కాలారి
జాలారి
వేరు
కోలారివాఁడు
తలారివాఁడు

వారువముగుఱ్ఱము	వీరలు
వారనికోపము... శమింపనికోపము	సాటిలేరు
వారించుకొనుట	సారెలుఁజూదము
వారకలు	సారెసారె
వారక	సైరణలేక
వారలు	వేసారుట
ఎవ్వారు	సారు
తెలియనివారుగారు	ఓడబేహారి
వారకము	వింతవ్యాపారలు
వారలు	

ఇవిదీర్ఘాక్షరములమీఁది రేఫములు..

ఱకారసీసమాలిక.

అవఱలనఁదుని * యఱలునోట నఱచుట యఱిముఱియఱగోఱ*లఱముట
బ్బు।టఱకడఁబెట్టుట*యఱచేతనఱకాలనఱవలు।ద్రావిడు*లఱపుడఱిసె। బరి
గి పోఁపుటకొంచె*మఱుటఱమఱ సేయుటఱలేక చనుటఱు*గఱపుకొనుట। అఱు
వదిగోట్లఱ * పొరడుగుజ్జుక్కఱిరూపఱిపొలపఱి*యేపఱచుట । పెంపఱిసి
గ్గఁకె*బిట్టఱఁబెల్లఱనఱయిట్లు।క్రచ్చఱ*యక్కఱపడి। యఱకమ్మట మఱంటు*
లఱడఱకంబిఱియఁటకదియుటయిఱి * యుటయునునన।నిఱులుచీఁకటిబండి*
యిఱుసు।క్రిక్కిఱియుటయిఱుకడంబిఱుకన్న*మిఁఱిసిచెడుట ॥యుఱఁడునైక్రో
న్నఁడేఱి*నుఱుకుట వేచనుట ఱపదంబెల్లెడ* నుఱుతరార్థ । ముఱువన్నలావను*
టఱిది బెట్టిదమయ్యనుఱకమానక మొగు*లొడ్డియురిమె।నుఱుకఱిబలముఱి*
యఁఱియనిల్లుఱియుటయుఱనిరోషంబున * నుఱుతబట్టి । యొఱపఱికంబున*
నెఱగుట।మ్రొగ్గుటయెఱుపుకెంపెఱుకువాఁ*డెఱుకఁజెప్పు । తెఱకలునాఱి
క్క * లెఱుఁగుట తెలియుటయెఱ।వుసొమ్మొకరిది*యెఱచిమాంస। మెఁఱలు
టవిలపించు*టోఱవదేహంబోఱగాలనుండుటయొఱ*క త్తిమూఁత । యొఱక
టంబునబోవు * టోఱపులునాఁడెక్కలోఱుగుబిళ్లతలాడ*యొఱుగువంక ।క
ఱపుటనేర్పుట* కఱదలుపోకిళ్లుకఱపులుబుద్ధులు*కఱపుమంట । కఱుకుకాఠి
న్యంబు*కఱపుదుర్భిక్షంబుకఱకప్పమెకములఁ*గఱచుఁగుక్క। కిఱపుటకెఱ
యుమ*క్కెఱయుఁబక్కెఱయునుగుఱుమాపుకుఱుగండ్ల*కుఱుచకుఱులు।కు
ఱువలిగొనుటయుఁ*గుఱుకుఱుకుఱకలుకుఱుగొనికుఱఁగలి*కుఱుపు।వ్రణము

కొఱకొఱలాడుట*కొఱతతక్కువపండ్లుగొఱుకుటకోపంబు*కొఱడువడుట|కొ
ఱయనఁగాఁబని| కొఱలుటనిండుటకొఱవిఁజూడుటసొమ్ము * కొఱకుననుట|గ
ఱికనట్టులుగఱ * గఱికలుగఱుగులుగఱినెడగ్గరనంప*గఱివగఱులు | గిఱిగొ
నుటయుమోటు*గిఱిసేయుగిఱుపిట్లుగిఱులువ్రాయుటయును* గిఱుపుటయు
ను|గుఱకవెట్టుటగుఱ* గుఱగుఱవెట్టుటగుఱుకొనిగుఱిగుఱు*కొండగుఱుతు*
గుఱుములుగింజలు*గొఱుగుటవపనంబుగొఱవంకపిట్టలు*గొఱకకట్టె |వాచ
ఱచుటగోడ*వలికాఁచిచఱచుటకరమునఁజఱచుట*గట్టుచఱులు | చిచ్చఱపిడు
గులు*చిఱుతయుఁజిఱునవ్వుచిఱికొట్టిచిఱిమిము* చ్చిఱితనమునఁ| జుఱుకుపు
ట్టఁగమేను*చుఱచుఱఁగాల్చుట చెఱువునభుజియించి * చఱుకబిట్టు|చెరలాట
చెఱగుట*చఱుముట చెఱుచుట చెఱసాల చెఱుకులు* చెఱిసగంబు|జఱిజఱిప్రా
జఱి * జాజఱిజఱిగొనిజఱపుటజఱజఱ*జఱిగెననుట | చేతులవిసఱుట * జి
ఱజిఱద్రిప్పుటజుంజుఱువెండ్రుకల్*జొఱజొఱయనఁ| దఱుగుట వెలితియుఁ*
దక్కువయునుగొనివైచుటయునగు*వలసినపుడు|తఱుగఱిబేహారి*తఱుగ
నిసంపదతఱిగొలుపుటలుము* త్తఱులుతఱుచు|తఱివేళపయనంబు*దఱలుట
పుచ్చినతఱకలుశత్రులు*దఱియఁజొచ్చె| దఱుముకవచ్చుట* తఱిగొనినడ
చుటతిఱుగరెండవపారి*తిఱిబెనుచుట*తుఱుఁగలితుఱువా* తెఱవోవిడ
డ్తెఱ తెఱలినవాసన* తెఱకొనుటయుఁ| దెఱపిసేయుటకన్ను* దెఱచుటపాపు
ట తెఱపలు తెఱకువ* తెఱఁగువిధము| తెఱలుటకలయుట*తొఱగుటనందొ
ఱునందఱునెందఱు*కొందఱిందఱ|ఱిద్దఱుపదఱుచుఁ* బెద్దఱికంబునగద్దఱియడ్డి
ఱకట్టెమఱను|నఱుజుకొంచెము|మ్రాను*నఱుకుటనిఱువేదనుఱుముగానుఱు
పుట* నేఱిపుబొడవు|నెఱయనగాబాగు*నెఱదొడ్డుగొప్పయునగునెఱియనఁగ
ను*వింగులననుట|నీటులనెఱపుట*నెఱలేనిమిత్రుఁడునెఱనుటనిండుట*నిఱికి
కొనుట|నెఱుకులాయంబులు* నెఱులు కేశంబులుపఱపఱజించుట*పఱుసదన
ము|పఱచుటసేయుట*ప్రవహించుటయు వేగనుఱకుట *యునునగు* నుచిత
భంగిఁ|బఱికెలుపఱియలు*పఱిబోవుటంపఱవఱతెంచిపఱిగొని* పఱపఱియ
ఱపఱువైనపువ్వుచా*పఱబరిమార్చుట తెంపఱిపెంపఱ|* దెప్పిరిలుట |పిఱి
దనువెనుకను*పిఱుదునితంబంబుపిఱుసనుటయుదొడ్డ*పిఱికితనము |పుఱియ
కపాలంబు*పెఱికెలుగొనెలుపెఱిగినమీసముల్ * పెఱికికొనుట| పెఱయితరా
ర్థంబు* పెఱననిపోవుట*బఱబఱనీడ్చెద*బ్బఱపలుకులు| బిఱబిఱద్రిప్పుట*బిఱు
సులుబఱుజాలుమఱవమ్మృద్భాండంబు*మఱఁగుచాటు| మఱచుటమఱునాఁ

డు* మఱఁదలు మఱఁదియు మఱియు నేమఱుట ప*ల్మఱు మఱుఁగుట। మఱుపడి క్ర
మ్మఱ* మఱలేక క్రమ్మఱి పడమఱ మఱుఁగాలు* పెడమఱలుట। మిఱిచూపు మిఱి
మిట్లు* ముఱిముఱి చీకఁటి ముఱి మొండె మఱిముఱి* మొఱనులిడుట। మెఱుపు
లు మెఱయుట* మెఱుఁగులీనుట కొనుట మొఱఁగుట* దాఁగుట మొఱక వెలితి। మొ
ఱలు పెట్టుట మొఱ* మొఱలుగా మొఱనుట మొఱగుడుకుక్కలు* మొఱకుతన
ము। ఱట్టు ఱంపిల్లుట* ఱవ ఱంకు ఱవికలు ఱన ఱవల ఱంపము* ఱంతు ఱవిసి। ఱిక్క
నవైచుట ఱివ్వన ఱువ్వుట ఱెక్క ఱెప్పను ఱెల్లు* ఱెమ్ము ఱొమ్ము। వఱతయు వఱద
యు* వఱుదుగాయుడు వంగ వఱుగులు వఱలుట* విరిగిచనుట। విఱిచోటు విఱి
గాలి* విఱివిడి కంబము విఱుగుట వెఱబొమ్మ* వెఱచఱచుట। వెఱచుట వెఱఁగు
ని* వ్రేఱ సుఱ సృక్కట యసుఱు సుఱనుట ఇవి* యాదిగాఁగ। గొన్ని తెనుంగు
బ*లుక్కల హ్రస్వముల మీఁదఁ దప్పక బండిఱా*లొప్పుచుండు। వెల్లంకి తతా
న*బొల్లెను బండిఱా నిడుదపైఁ గలుగదు* నిక్కమనుచుఁ। గావున నేను దీ*ర్ఘము
లపైఁగల పెద్దఱాలొక కొన్నియే* ర్పఱతు నింక। నాఱు సంఖ్యాపద* మాఱ
డి యాఱిక పంటచిచ్చాఱెఁ బా*పంబులాఱె। నాఱఁని తేజము* లాఱిన ముత్తెం
బు తడియాఱె శ్రమమాఱెఁ* దాపమాఱె। నాఱుపులాడెనొ* టాఱె దేహం
బెల్ల నూఱడి చాలించు* టూఱుగాయ। లుదకంబులూఱుట* యొక పండ్లేఱు
క యేఱు వశిమలో* నేఱు దాఁటి। కాఱుపోతులు హొరాంత * కాఱి కాఱడవులు
కాఱియ బెట్టుట* గాసిలుటయుఁ। గాఱుట జాఱుట* కోఱలు పండ్లు గీఱుట నాఱు
టయును దీ*ఱుటయు నయ్యోఁ* జేఱెడు మూడలు* చీఱుట రెండుగాఁ జేయుటయు
య్యోల* జేఱుట నఁగఁ। జూఱయెల్ల రను దోఁ* చుట చొఱ మీనులు చాఱల బెబ్బు
లి* చాఱపప్పు। జాఱు పయ్యెదల బ। జాఱి కన్నియలు హజారంబులో నెదు*ఱా
ఱులనగఁ। దాఱు మెకంబులీ* తీఱు నదీ ఱిమ దీఱుట పొదలలో* దూఱుటయును
దేఱిచూచుట గడి* దేఱుట ధర్మంబు దేఱుట యింతకు* దేఱుదురన। సొన్నాఱి
నాఱువై*చుట నాఱు విడుచుట నీఱు నిప్పుల మీఁది* నిండు బూఁది। పసపునూ
ఱుట నూఱు* పదులు నన్నూఱు మున్నూఱన వెస దొమ్మ*న్నూఱు నునన। బా
ఱుఁడు బ్రాహ్మణుఁ*డేఱు బాఱుట యింక। బాఱుట వెన్నిచ్చి* పాఱుటయును। బ
డఁతి దేహము గఱు * పాఱుట పేఱుట చీఱుట పోఱడు* చిన్నవాఁడు। బీఱువ్రా
వకయును* మాఱుమాఱుకుగుట మాఱిమసంగుట* మాఱుపడుట। మాఱు
మాటాడుట* మాఱుమొగంబు వేమాఱు పెద్దలమాట* మీఱిచనుట। ఱాచు
నీలవుఱాయి* ఱాఁగ వెన్నెల ఱేఁడు ఱేని ఱేసునగంగ * ఱేవు ఱెప్ప। ఱేఁచుకుక్క

లు తేల* తేఁగుప్రేతేఁచుటలోయుట వెదకుట * యోఁతవడుట॥ తే-గీ॥ వెల వడుటయువీఁటిఁడి * వేఱొకటియు । నాదిగాఁగొన్ని యాంధ్రివా* క్యము యుందుఁ। బాదుకొనుదీర్ఘములమీఁద*బండిఱాలు। వీనినెఱుఁగకకృతిసేయ వెఱ్ఱిగలఁడె॥ ౨౬

కుఱుచలమీఁదిఱకారములకురూపములు.

అఱవలు-తునకలు	ఏపఱచుట
నోటనఱచుట-కూయుట	పెంపఱి
అఱిముఱి-బడిబడియనుట	సిగ్గఱి
అఱగోలు	బిట్టఱి
అఱుముట-అబ్బుట	పెల్లఱి
అఱకడబెట్టుకొనుట-పొదిగిటబెట్టుకొనుట	అఱమూఁతయిల్లు చింత్యము
అఱచేయి	క్రచ్చఱ
అఱకాలు	అక్కఱపడి
అఱవలు ద్రావిడులు-చింత్యము	ఊఱకమ్మట
అఱువుడు కుప్పసము	అఱకంబములుచింత్యము
అఱసెలు-అప్పములు	అఱడులు...స్త్రీలుమెడనుగట్టుకొనెడుపూసలుచింత్యము
అఱిగిపోవుట-తక్కువయిపోవుట చింత్యము	అఱకము..అన్నమఱుఁగకుండుట చింత్యము
అఱమఱసేయుటచింత్యము	ఇఱియుట...కదియుటదీనికిలక్ష్యములు
అఱలేకచనుట - ఆపోహము లేకపోవుట	ఇఱచనుచిన్నచనుగవ
పెండ్లియఱుగు-చింత్యము	ఇఱికికొనిపోవుట...కదియించుకొనిపోవుట ...ఇవిమొదలైనవి
అఱుపుకొనుట-దక్కించుకొనుట చింత్యము	ఇఱియుట...నలిగిపోవుట..చింత్యము
అఱువదిగోట్లు	ఇఱులు-చీఁకటులు
అఱపోఁతఁడు-పొట్టివాఁడు	బండియిఱుసు-చింత్యము
లంబా	క్రిక్కిఱియుట-మిక్కిలికదియుట
ర్థంబు* పెఱసని	ఇఱకటము-కుసిలి
నులుబఱుజఱబమ.	

ఇఱుకు-కొంచెము
అన్నమిఱిసిపోవుట- కదియఁబడిము
ద్దకట్టుట
ఉఱేఁడు-సురేంద్రుఁడునైననుగైకొనఁడు
ఉఱుకుట-వేగముగఁబోవుట
ఉఱయనఁగా మిక్కిలియనుట
దీనికి లక్ష్యములు
ఉఱునట్టివరము
ఉఱుతనముశక్తిప్రేలయఁగ- ఇవి
మొదలైనవి
ఉఱులావు
ఉఱు
ఉఱక మూనక
మేఘముఉఱుముట
ఉఱుకఱి
బలముఱి
ఉఱియ...దిట్ట...చింత్యము
ఉఱని తెగువ
ఉఱతపిల్లలు
ఎఱపఱికముచింత్యము
అడుగులకెఱఁగుట...[మ్రొక్కుట
ఎఱుపువన్నె [చింత్యము
ఎఱుకువాఁడు
ఎఱికెచెప్పుట
ఎఱకలుఱెక్కలు
ఎఱుఁగుట తెలిసికొనుట
ఎఱపులసొమ్ముమఱొకరిసొమ్ము
చింత్యము
ఎఱచిమాంసము

ఒఱలుటశోకించుట
ఒఱవదేహము
ఒఱగాలనిలుచుట
ఒఱకత్తిమీఁదిమూఁత
ఒఱకటపుదోవనుబోవుట
ఒఱపులు...ఎమ్మెలు
ఒఱగుబిళ్ల
ఒఱుగువంక
కఱపుట...నేర్పుట
కఱతలు...పొక్కిళ్లు
కఱదలు...బుద్ధులు
కఱటి...మంకువాఁడు
కఱకు... కాఠిన్యము... దీనికిలక్ష్య
కఱకెక్కుట [ములు
కఱకులాడుట ఇవి మొదలైనవి
కఱవుదుర్భిక్షము
కఱ...కప్పుదీనికిలక్ష్యములు
కఱకంఠుఁడు
పోఁకకఱ
తమ్మకఱ
నీలకఱఇవి మొదలైనవి
కఱచుటదీనికిలక్ష్యములు
పండ్లఁగఱచుట
వేళ్లఁగఱచుట
పూరిగఱచుట
పింజపింజగఱచుట... ఇవి మొదలై
కిఱపుటకెఱ [నవి
కెఱయుట
ఉక్కెఱపిండివంట

పక్కె—అచింత్యము
కుఱుమాపుచీర...కొంతమాత్రము
మాసినచీర
కుఱు...కంటు
కుఱుచ...కొంచెము
కుఱులు...వెండ్రుకలుచింత్యము
కుఱువలిగొనుట
కుఱుకుఱ
కుఱులు
కుఱుకొని
కుఱుగడ
కుఱుపుఁవణముచింత్యము
కొఱకొఱలాడుటచింత్యము
కొఱంతతక్కువ
పండ్లుగొఱుకుట
గుట్టుపుకొఱడ
కొఱడు...ఆకాశమునబొడుచునది
కొఱ...పని...దీనికిలక్ష్యములు
కొఱగామి
కొఱగాదు
కొఱమాటలు
కొఱ...అవుట
కొఱగలవాఁడు...ఇవిమొదలైనవి
కొఱలుటపూర్ణమవుట
కొఱవినిగాల్చుట
వానికొఱకుచతుర్థి
గఱికెసట్టులుచింత్యము
గఱుగుకాయలుచింత్యము
గఱిసె
డగ్గఱ...సమీపము

అంపగఱి
పగఱ...పగవాఁడు
గిఱికొనుట...కుప్పవడుట
మోటగిఱుక...చింత్యము
గిఱుకమెట్లు
గిఱుకచెప్పులు
గెఱలువ్రాయుటచింత్యము
గెఱపుట
గుఱుకపెట్టుటనిద్రావికారము
గుఱగుఱ
గుఱపెట్టుట
గుఱకొని
గుఱిగడచుటమేరదప్పుట
గుఱుకొండి
గుఱుతు
గుఱుములుగింజలు
తలఁగొఱుగుటచింత్యము
గొఱవంకపిట్టలుచింత్యము
గొఱకకట్టె
వాచఱచుట
కొడవలికాఁచిచఱచుట }
అడచుటదీనికిలక్ష్యములు }
చేతఁజఱచుట
వీఁపుజఱచుట
నేలఁజఱచుట
గోడసున్నముఱచుట యివిమొద [లైనవి
కొండచఱులు
చిచ్చఱ...ఇంగలము—దీనికిలక్ష్య [ములు
చిచ్చఱపిడుగు
చిచ్చఱకన్ను

చిచ్చఱకోల-అగ్నేయాస్త్రము
ఇవిమొదలైనవి
చిఱుతకొంచము-దీనికిలక్ష్యములు
చిఱుతపాయము
చిఱుతనడుము
చిఱుతగండు-ఇవిమొదలైనవి
చిఱుపిన్నయిండులకులక్ష్యములు
చిఱునవ్వు
చిఱుచెమట
చిఱుదోడ
చిఱుపులి
చిఱికొట్టి
చిఱికి
ముచ్చిఱితనము
చుఱుకుపుట్టుట
మేనుచుఱచుఱఁగాల్చుట
చెఱుపుబ్రాహ్మణభోజనము
చెఱగబట్టుట
చెఱలాడుట
చెఱుచుట
చెఱుముటరాచుట
చెఱసాల
ల్లచెఱుకుగోలలు
చెఱిసగము
ఱెజఱె
్రాజఱె
ాజిఱె
ఱెగొని
ఱెపుట-ఆలస్యముసేయుట
ఱజఱ
జఱుగుటపోవుట
చేతులచేఁజఱచుట
జిఱజిఱఁద్రిప్పుట
జుంజుఱువెంద్రుకలు
జోఱజోఱ
తఱుగుట-వెలితియగుట-దీనికిల
నెయ్యితఱుగుట [క్ష్యములు
మఱియుఁదఱుగుట-తక్కువగుట
దీనికిలక్ష్యములు
ధారణతఱుగుట
కాంతితఱుగుట-ఇవిమొదలైనవి
కొన్నిచోట్లతఱుగుటయనఁగా
[గోసివైచుటదీనికిలక్ష్యము
తలతఱుగుట
కూరతఱుగుట-ఇవిమొదలైనవి
తఱగఱిక్రయమునిర్ణయించువాఁడు
తఱగనిసంపద
తఱిగొలుపుట
ముత్తఱులువళులు
తఱుచుదట్టము
తఱివేళ
పైనంబుదఱలుట
పుచ్చినతఱకలు
శత్రులదఱియఁజొచ్చుట
తఱుముకపోవుట
తఱిగొనినడచుట
తిఱుగారెండోపారి
తిఱివెనుచుట
తిఱుగలి
తుఱుముసేనవి

వాతెఱమోవి
ఎడ్తెఱ
తెఱలినవాసన
తెఱకొలుపుట
తెఱపిసేయుట
కన్నుదెఱచుట-పాపుటదీనికిలక్ష్య
నోరుదెఱచుట [ములు
తలుపుదెఱచుట-ఇవిమొదలైనవి
తెఱవలుస్త్రీలు
తెఱకువ
తెఱఁగుక్రమముదీనికిలక్ష్యములు
తెఱఁగట్టిడకోయనుట
తెఱగొప్ప
తెఱఁగులేమి
ఇత్తెఱఁగున-ఇవిమొదలైనవి
తొఱలుటకలయుట
తొఱగుట
ముందఱను
కొందఱు
అందఱు
అందోఱు
ఇందఱు
ఎందఱు
ఇద్దఱు
పదఱుట
పెద్దఱికము
గద్దఱికాఁడు
ఉద్దిఱ
కట్టెదుఱు
నఱుజుకొంచెము-దీనికిలక్ష్యములు
నఱుజుపేలు
నఱుజుముత్తెములు
ప్రమానునఱకుట
నిఱుపేద
నుఱుమునుగ్గు
ధాన్యమునుఱుపుట
కోకనెఱవుపొదవు
నెఱ-బాగుదీనికిలక్ష్యములు
నెఱదప్పివడుట
నెఱిచెడుట
నెఱిబడుట
నెఱిమొగము
నెఱికురులు
నెఱినొచ్చుట
నెఱిద్రోవ
నెఱిచక్కఁద్రోచుట-ఇవిమొదలైనవి
నెఱయనఁగాదొడ్డదీనికిలక్ష్యములు
నెఱతనము
నెఱకూఱుటదొడ్డనాటుట
నెఱనారసము
నెఱసతి
నెఱవాదులు
నెఱదాతలు
నెఱబిరుదులు
నెఱపంటలు
నెఱచందురుఁడు-ఇవిమొదలైనవి
మఱియునెఱయనఁగాగొప్పదీనికిల
క్ష్యములు
నెఱమంట
నెఱదెవులు

నెఱవెంట్రుకలు మొదలైనవి
నెఱియనుమిగులను
నెఱులు నెఱపుట
నెఱిలేనిమిత్రుఁడు
నెఱసుట—అంతటవిస్తరించుట
నెఱికాక
నెఱకులు—ఆయములు
నెఱులు—తలవెంట్రుకలు
కోకపఱపఱచించుటచింత్యము
పఱుసదన్నముచింత్యము
పఱచుటసేయుటదీనికిలక్ష్యము
పఱచినపాట్లు
చిక్కు—పఱచుట
సిగ్గుపఱచుట
భంగపఱచుట...ఇవిమొదలైనవి
కొన్నిచోట్లపఱచుటయనఁబ్రవహిం
చుటదీనికిలక్ష్యము
నెత్తురుకాలువలై పఱచుట
ఒకచోటపఱచుట—యనవేగనుఱు
కుట-దీనికిలక్ష్యము
వెనుకొనిపఱచుట
గుఱ్ఱముపఱచుట
శత్రులఁబఱపుట
అమ్ములబఱపుట...ఇవిమొదలైన [వి
పెఱికెలు
పఱియలుసేయుట
పఱివ్రాపుటముంచుకొనుట
అంపఱకోపక
పఱ తెంచుటవచ్చుట
పఱిగొనుటనిండుకొనుట
పఱిపఱియలుసేయుట
పఱుపైనపువ్వు
చూపఱపొగడను
పఱిమార్చుట
తెప్పఱ
పెంపఱ
తెప్పిఱిలుట
పిఱుఁదనువెనుకనుదీనికిలక్ష్యము
వానిపిఱుఁదనెచొచ్చుట
విఱిగిపిఱిఁదికిఁబాఱుట ఇవిమొద
లైనవి
ఒకపట్టుపిఱుదుకటిసలము
పిఱిసనుట
పిఱివ్రాపుటవెనుకదీయుట
దొడ్డపిఱికితనము
తలపుఱియకపాలము
పెఱికెలు...గోనెలు
సొడపుపెఱుగుట
అమ్ములుపెఱుకుట...పీకుట
పెఱయనమఱియొకటి దీనికిలక్ష్య
పెఱమూఁకలు [ములు
పెఱచేతను
పెఱవారు
పెఱచోట ఇవిమొదలైనవి
పిఱుసనిపోవుట
బఱబఱనీడుచుట
దబ్బఱమాటలు
బిఱబిఱఁద్రిప్పుట
బిఱుసుగాల్చుట
కోటబురుజులు

మఱువ...మంటికొండ
మగుఱు...చాటు... దీనికిలక్ష్యములు
మాటమఱుఁగుపెట్టుట
కనుమఱుఁగుచోటు
బలవంతునిమఱుఁగుఁజొచ్చుట
మైమఱుఁగు...కవచము
కొందఱుమఱు అనియనిరి...ఇవి
మఱచిపోవుట [మొదలైనవి
మఱునాఁడు
మఱఁదలు
మఱఁది
మఱియు
ఏమఱిపాటు
పలుమఱు
మఱుగుట మచ్చికలౌట
మఱుపడి
క్రమ్మఱతిరుగ
మఱులేకమఱుఁగులేక
క్రమ్మఱుటతిరుగుట
మడమఱ...దిక్కు
మఱగాలు
పెడమఱలుట
మిఱిచూపుట
మిఱుమిట్లుగొనుట
ముఱిముఱిఁచీకటి
ముఱి...మొండెములు
ముఱిముఱి...బడిబడి
పిల్లమెఱములువైచుట
మెఱుపులుమెఱయుట
మెఱుఁగులీనుట

కనుమొఱఁగుటదాఁగుట
మొఱకవెలితి
మొఱపెట్టుట
మొఱమొఱలాడుట
మొఱసుటకోపవికారము
కుక్కలుమొఱగుట
మొఱకుతనము
ఱట్టువ్రెందుట
ఱంపిల్లుట
వ్రజపుఱవలు
ఱంకువ్రావుట
పట్టుఱవిక
ఱవఱవలుకోపము
ఱంపము
ఱంతు
ఱవళి
ఱిక్కవైచుట
ఱివ్వననెగయుట
ఱాళ్లనుఱువ్వుట
చిలుకఱెక్కలు
కనుఱెప్పలు
ఱెల్లుగడ్డి
పూఱెమ్మలు
పూఱె
బలుఱొమ్ము
వఱదవెల్లి
ఏఱివఱద
వఱడుగూయుట
కాసఱవఱుగు
వఱలుట

పండులిఱిగిచనుట
విఱివ్రావుట
విఱిగాలి
విఱివిఱి
కంబమువిఱుగుట
వెఱబొమ్మలు
వెఱచఱచుట
వెఱచుట
వెఱగొందుట
నివ్వెఱపడుట
సుఱసుఱస్రుక్కుట
అనుఱుసుఱనుట

ఇవికుఱుచలమీఁది అకారములు
విడుదలమీఁదిఅకారములకు
రూపములు.

ఆఱులెక్కదీనికిలక్ష్యములు
ఆఱుచవులు
ఆఱుమాటలివిమొదలైనవి
ఆఱడిపోవుట
ఆఱికెపంటచింత్యము
చిచ్చాఱుట
పాపములాఱుట
ఆఱనితేజము
ఊటాఱినముత్త్యములు
కోకతడియాఱుట
శ్రమమాఱుట
ఆఱవులు
దేహమంతానోటాఱుట
ఊఱడివిశ్రమించి
ఊఱుగాయలుచింత్యము
నోరూఱుట
రేఁగుబండ్లేఱుట
ఏఱువసీమ
ఏఱుదాటుట
కాఱుపోతులు
హొంతకాఱిచింత్యము
కాఱడవులు
కాఱియఁబెట్టుటగాసిపెట్టుట
కాఱుట-జాఱుట
కోఱలు-నోటిపండ్లు
గీఱుటనాటుట
పండ్లనుగీఱుటతివుట
చేఱెడుమాడలు
చీఱుట నడిమికిరెండుగాఁజేయుట
ఉయ్యాలచేఱులు
చూఱ అందఱినిఁదోచుకొనుట
చోఱమీనుచేప
చాఱలబెబ్బులి
చాఱపప్పు
పయ్యెదజాఱుట
బజాఱివాండ్లుచింత్యము
హజాఱము పెద్దకొలువుసావడి
చింత్యము
తుజాఱి ధనముగలవాఁడుచింత్యము
తాఱుటపఱువెత్తుటయీతీఱున
తీఱుట-సేయవలసిన
పనితీఱుట
తీఱినమిట్టగుడ్లు
పొదలలోదూఱుట
తేఱిచూచుట

తేఱకొనచూచుట	ఱోయుట-వెదకుట
గడిదేఱుట	ఱోఁతపడుట
ధర్మముదేఱుట	వేఱుపడుట
ఇంతకుందేఱుదురు	పీఱఁడి
సొన్నాఱి-అగసాలవాఁడు	వేఱొకటి
వంగనాఱువైచుట	ఇవినిడుదలమీఁదబండిఱాలు
నీఱు-అనఁగానిప్పుపైఁగప్పియుండెడుబూడిద	ఉభయరేఫలు
పసపునూఱుట	అరుగుటపోవుట
నూఱుపదులు	చెఱుచుట
పాఱుఁడు(బ్రాహ్మణుఁడు	తెఱఁగులు
ఏఱుబాఱుట	తొఱలుట
ఇంకఁబాఱుట	తొఱఁగుట
వెన్నిచ్చిపాఱుట	నెరసుటవిస్తరించుట
దేహముగఱుపాఱుట	పరిగొనుట
పీఱుటచినుగుట	పరిచనుదెంచుట
పోఱఁడుచిన్నవాఁడు	పరిమెయిపరవకటి
బీఱువ్రావుట	పరిమార్చుట
ఇనుమూఱు	పెరుగుట
మూఱడుగుట	క్రమర్త
మూఱెమసంగుట గావుపట్టుట	మరలుట
నీలపుఱాయి	ఇవికుఱుచలమీఁదిరేఫలుకారములురెండునగును
వెన్నెలఱేఁడు-చంద్రుఁడు	ఆరుటశమించుట
ఱేసి	తీరనికినుక
ఱేసున	తీరుట
గంగఱేవున	పోరసీరయిపోవుట
ఱేవు	మారిమొసంగుట
ఱేఁచుకుక్కలు	వేమారు
ఱేల	ఇవిదీర్ఘములమీఁదిరేఫశకటాకారములు
ఱేఁగు	
వ్రేఱుమట	

కుఱుచలమీఁది రేఫఱకారములు రెండునయినం మనకులక్ష్యము.

అఱుగుటపోవుటకు, మౌసలపర్వమునందు.

క॥మఱునాఁడయగుటలెస్సగ। నఱిగెనినుండపుడు ద్వేఁడి*యడరినదీప్తుల్
తుఱఁగలిగొనిపశ్చిమగిరి। చఱికినతిదూరుఁడై వి*శదుఁడై తోఁచెన్॥ ౨౬౨

చెఱుచుటకు-సభాపర్వమునందు:

క॥వెఱచఱువనింతకంటెను। దఱుచుగ బాణంబులేసి* తడయకపగరం।
జెఱుతుననియిసుముఁజల్లుచు।నుఱక ధనంజయుఁడురణజ*యోన్నతినరిగెన్

తెఱఁగునకుం-గవిజనాశ్రయమునందు.

క॥నెఱయంగానీఛందము। తెఱఁగెఱఁగక కవితఁజెప్ప*దివురునతఁడుద।
బ్బఱచీకుచీకుగుఱ్ఱముఁ। బఱపినగతినిఖిలహాస్య* పదనిఱతుఁడగున్॥ ౨౬౪

తొరగుట-నృసింహపురాణమునసీసపాదము.

పరమాత్మపదములఁ* దొరగిపాటెడునేటితెరఁగల్పై నీలదాఁటిదాఁటి॥

నెరయుట.

తే-గీ॥పొగడ ద్రాక్షల మొదలను*బుప్పరసము। తొరగినెత్తావియందు
న*నెరయనొప్పెఁ। బూచుకొఱకునుమున్నునిం * పులుదలిర్పఁ। గడఁగివనల
క్ష్మియుమిసిన*కళ్లయనఁగ॥ ౨౬౫

పరిగొనుట-పరిచనుదెంచుటకు-విరాటపర్వమునందు.

చ॥ పరిచనుదెంచెగోగణము*పట్టెననన్విని పిన్నగానమీఁ। దరయక రాజ
నందనుఁడ*హంకృతితోఁ బఱతెంచి సైన్యవి। స్ఫురణముఁజూచిభీతిఁదన బుద్ధి
గలంగినఁ బాఱఁజొచ్చెనీ। పురుషునిశౌర్యసంపదయు * భూరిబలంబునెఱుం
గఁడేమియగున్॥ ౨౬౬

పరిమెయిఁయన్నందునకు-శాంతిపర్వమునందు.

చ॥పరిమెయిఁబాఱివారుగని* పట్టివెసం బెడకేలుగట్టితై। చ్చిరసురభర్త
యిట్లుదగఁ*జేరఁగ దేవలదీకృతఘ్నునిం। బొరిగొనిపైతినుండనినఁ*బోకడ
మాలినవారమయ్యు।ద్దురితశరీరముందినఁగ*దోసముమాకనివారలొల్ల
[మిన్॥

పెరుగుటకు-స్త్రీపర్వమునందు.

క॥ పెరుగుట ద్రగ్గఁజవులం। బొరయుటయురుచంబుగాఁగఁ * బుట్టుట
సావం। బెరయుటపాయఁబడాగ్గో। త్కరములనై జమదియొట్లు*దప్పింపనగున్

క్రమ్మఱు-కారణ్యాపర్వమునందు.

మ॥ పఱచుందవ్వగఁజేయులంతినిలుచుం*బట్టేకయాసాసలం। బిఱక

వుం బొదలంచుడిందుఁబొడమునుం * బిట్టులిక్కా వేఁదాటుఁ గ్రమ్మఱిచూచుం జెవి
దార్చి నిబ్బుమలయు*న్నట్టాడుఁగోరాడునే । మఱినట్లుండుఁదృణంబు మేయు
మల యుర్ *మాయామృగంబిమ్ములన్॥ ౨౬౯

మఱఁదలనుటకు-భాస్కరరామాయణమునందు.

చ॥ ఎఱిఁగియెఱింగియున్నతఁ డె*యెగ్గొనరింపఁడెదానికై కదా । చెఱఁ
గొనివచ్చితింబిదప * సీతవృథాకథలింక నేలపెం । పఱ బ్రతుకింతదీయనెఖ ।
రాదులచావునకేమిచింతనీ।మఱఁదలిబన్నమేపగిది* మానినియీగుదుసంధి
చేసినన్॥ ౨౭౦

నెరసెననుటకు-నృసింహపురాణమునందు.

మ॥ ధరణీమండలిదిర్దిరందిరిగెఁబా * తాళంబుఘూర్ణిల్లెని । ర్జరనాథప్ర
ముఖాఖిలామరనివా*సశ్రేణులుందోలిమై। నెరయంబంకజసంభవాలయము
న * న్నిండారెనవేళ శ్రీ।కరదైతేయతనూభవప్రాద్భవకథా * కల్యాణముద్ఘో
షమై॥ ౨౭౧

నిడుదలమీఁదిరేఫఱకారములు రెండును-అయినవానికిలక్ష్యములు
అరుటకుశాంతిపర్వమునందు.

క॥ కౌరవులుసేయునవమతికారణముగఁ గోపమెత్తెఁ* గర్జునివదనాం ।
భోరుహముగనుగొనఁగ శ్రమ।మారున్నావశముగాక*యాతనిబుద్ధిన్ ॥

ఆదిపర్వమునందు.

క॥ కాఱడవిఁబఱచుమృగముల । నూఱడకందిగిచిడస్సి * యున్నతనిశ్ర
మం। బాఱంగనెడఁదాపము।దీఱఁగబై వీచెనన్న*దీపవనంబుల్॥ ౨౭౩

కాఱులకునుద్యోగపర్వమునందు,

ఉ॥ ఆఱడిపోకయున్నఫలము*నందుటయుంగనిపల్కనేరమి । న్నాఱటనోరి
చాననయి* మాటలుచిత్తమునందునిల్పకేఁ। గాఱులుప్రేలెదన్వినుఁడు*కర్జ
మునెగ్గనుగానసల్కమై।పిఱిఁదియైనమానిసికి * వెండివివేకముగల్గనేర్చునే॥

తీఱుటకు-రామాయణమునందు.

ఉ॥ మీఱినకోఱలున్నిగిలి*మింటికిఁబర్విననల్లనెంద్రుకల్ । తీఱినమిట్టగ్రు
ళ్లునటిటిగ్మతరంబగునట్టిసాహసం। బాఱనితేజమున్దిశల *నంటినచేతులులో
కరాజిలో । నేఱినమేటిరూపముల*నెంతయునేర్చిరిరాక్షసుల్వడిన్ । ౨౭౫

తేఱుటకు-యుద్ధకాండమునందు.

క॥ తేఱుచుమఱిపులనక్కఱ। మీఱుచుదరునునిపుడుమూర్ఛ * మెయినిట్లు

న్నా। రాజని తేజంబులతో। నీఱుపయింగవిసియున్న*నిప్పులు వ్రాలెన్॥ ౨౭౬

త్రిపురాంతక దేవుని యుదాహరణమునందు.

ఉ॥ ఆఱడియాసనీరసధ * నాధిపలోకమునిండ్ల వాకిళుల్ । దూఱుట మానిశ్రీనగము* తూరపువాకిటదూఱిపాపముల్ । నీఱుగఁజేసిగంధవతి*నీళ్లనుగ్రుంకిమనంబులోనిచి। చ్చాఱఁగఁజేయుటొప్పుఁద్రిపు*రాంతక దేవునకైకి మస్కృతుల్॥ ౨౭౭

మాఱియనుటకుఁ గర్ణపర్వమునందు.

ఉ॥ పాఱినఁజూచి కౌరవనృ*పాలుఁడుసగాతతసూజుతోడనీ। కాఱియమధ్యలంబునకుఁ* గాదగునేవివిధాస్త్రసంపద । న్మీఱిననీవుగల్గఁగన*మేయపరాక్రమనీకుఁబాండవు । ల్మాఱితలంపనీదగుబ * లంబునుజేవయుఁజూపుమిత్తఱిన్ ౨౭౮

వేమాఱనుటకు - నృసింహపురాణమునందు.

క॥ మీఱినమానులకినుకకు। మాఱలుగకయున్న మీస*మగ్రకుమవే । మాఱుగొనియాడఁగాఁదగు। గీఱునెసాత్వికులబుద్ధిఁ*గిల్బిషచయముల్

క॥ తెలిపితినన్నయభట్టా। దులకావ్యములందునాకు*దొరకినరేఫం । బులఱాలుమఱియునెందులఁ । గలిగినఁదగవనకనవియుఁ*గైకొనుటొప్పున్॥

క॥తొలుతటివారలువాడని। తెలుఁగులపలుకులనుగలద్వి*తీయాంతస్థం। బులుగూర్పరుతద్భేదం। బులు తెలియమిబుధులుప్రాస*ములకుయతులకున్॥

లకారభేదంబులు.

తే-గీ॥ దురితసంహారనిర్జరో * త్తులనెకాదు । వెలయుదోడ్డళకారంబు * వికృతియందు । నెళవుదళవాయి మేళంబు*నీళ్లనంగఁ। బల్లెరంబనగ్రక్కెల * కల్లెమనఁగ॥ ౨౮౨

వకారభేదంబులు

ఆ॥ ప్రథమమీఁదనుండు*పంచమవర్గాది। వర్గమునకుఁబదులు * వచ్చినిలుచు । లాఁతియనువకార*మూఁతమై తెలుఁగునఁ । బరువు వెట్టిచిక్కు*వడియెననఁగ॥

శబ్దానుశాసనమాలసూత్రము.

క్వచిదపిన స్తఉదూతౌదంతోష్ఠభవస్యవికృతిశబ్దాదా.

సీ॥ జాతివాగలప్రౌఢ * శబ్దమొక్కటిదక్కసంస్కృతాంధ్రములము*జగములందు। శబ్దంబు మొదలని* శ్చయముగాఁగొమ్ములునొత్వంబులునుగల్గి వ్రకటికైన। హాతుశృంగములకై *వడినొత్వముల భంగిశబ్దాదిగలయవి*స్వరములగును। రెండునులాఁతులు*నుండుగృష్ణుఁడుగిన్కవుట్టమోదినఁజెట్టు* వ్రేలిసెసనఁగ ॥ తే-గీ॥ నడుమగొమ్ములుసంస్కృతాం * ధ్రముల రెంట । బలసిజ

త్యక్షరముల కే*గలిగియుండు।భావుకముసీవుభవుకంబు*భవ్యుఁడసంగ।బొడ్డ
వుదీవులునవురంబు*వువ్వులనఁగ॥ ౨౮౫

లఘ్వలఘుభేదంబులకు శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

నాన్యేషాంవై ధర్మ్యంలఘ్వలఘూనాంరయోస్తునిత్యంస్యాత్.

క॥ వైకృతకావ్యంబులలోఁ। గాకోదరశయనలఘుయ * కారముహల్లై
గైకొనఁదగుఁబ్రాసములకు। జోకయొస్వరహయులువడికిఁ*జొప్పడుటసుదే॥

తే-గీ॥ ప్రియుఁడురాడాయెసత్యభా* మయొడఁగాఁగ। నెన్నిమాయలుపన్నె
నో * యెఱుఁగరాదు। గాయుఁగాఁజొచ్చెశశిమింట * నాయసంగుఁ। డేయఁ
గాఁజొచ్చెసఖిచక్రి*యేడియనఁగ॥ ౨౮౬

క॥ రెండర్థంబులపద్యము।లుండెడిచోనొకటియచ్చు*నొకయర్థమునన్। నిండారుహల్లునగుమురః।ఖండనవలసినలఘుయ*కారముకృతులన్॥ ౨౮౭

రాఘవపాండవీయమునందు.

క॥వినియతనిందనవైనిడు।కొనియేఁగినియమికిఁదగని*ఘోరార్తియొనః।
ర్చినవాఁడమీఁకుదండ్యుఁడ।ననితనుఁదెలుపుచునువారి*కప్పనఁజేసెన్ ౨౮౮

సీ॥తైత్తిరీయకపానీయ*పీయూషవైయాత్యహేయంగవీనవై * యాసికత్వదీ
యస్వకీయాస్మ*దీయమదీయప్రభృతులనుగియ్యలు* పట్టరాదు। కయ్యజ
య్యన్యాయ్య*సాహాయ్యసన్నాయ్యధాయ్య హేయ్యములని* కాయ్యముల
ను।గయ్యశబ్దమునను*గియ్యలుగలవని తెలిసిప్రాసములకు*నిలుపవలయు॥

తే-గీ॥ పైయెదసయూటయునొయారి * బలుగయాళి। యనుపదంబులఁ
గొన్నిటి*నరసిచూడఁ। దొలఁగునిలుచునుగియ్యలు*తెలుగులందు। సత్యభా
మాముఖాంభోజ*చంచరీక॥ ౨౮౯

శశిబింబుచరిత్రమునందు.

ఉ॥ పయ్యెదఁబాపిగుబ్బలను*బాహులఁబట్టఁగనిచ్చిమోవిపైఁ। దియ్య
నిమోవియున్మనసు*దీరఁగఁగ్రోలఁగనిచ్చియిప్పుడో। తొయ్యలిసీవిముట్టిన
ను*ద్రోచెదవేసుఁగునిచ్చియంకుశం। బియ్యకశయ్యమాడఁదగు * నేననుసీగ
తినేచఁబాడియే॥ ౨౯౦

చిత్రభారతమునందు.

ఉ॥ఆయమరాచలంబుధను*వైవిలసిల్లఁగవిష్ణుఁడమ్ముగా। వేయువిధంబులం
బరిఢ*విల్లెడుశింజినిగూర్చినట్టిశూ।లాయుధులోక్షమాత్రమున*నంగముద్రవ
యొప్పఁగమోదిమించితోఁ।దీయనివింటనేవెనుక*తీయనిబీరమునన నొంభవా॥

రేఫమునకు.

తే-గీ॥ క్షాంతి ప్రస్తారంబునొంది ప్రా * సంబులందు । విశ్రమములందు (సము లోస*వెలుఁగలిగి । దేవదాసప్రలట్లస* తెనుఁగులందు । మించి రేఫరకారము ల్*మెలఁగుఁగృష్ణ॥ ౨౯౪॥ క॥ భీమయక రేఫములను రే । ఫములను ... లకు నుఱాలుఁ * బ్రాసములనుపి । శ్రమములను జెప్పఁదగునే । క్రమమొప్పఁగక రెండునుంగు*కవిగూర్పఁ గృతిన్॥ ౨౯౫ ॥ ఆ ॥ సాదిభోజకస్య * సరదంబు పైనిడి । రేయు దప్పునఁగ* రేఫమయ్యె । మఱియుయునకసిగ్గు * పఱచిరుక్మిని జాల । ఱట్టుచేసనఁగ * ... ముకుంద ॥ ౨౯౬॥ తే-గీ ॥ చెల్లునని ముందు భీ మన*చెప్పెను ... లుపును రేఫములను ... రాగములను । సుప్రకవులవి యొకకైనట్టంటె పద్దు । లండఱును నేలవిభజింతు * నని తెలియఁగ ॥ ౨౯౭ ॥ క॥ వలసిన రేఫఱకారములు । లలవడుదా మొకటికొక్క * ఁనిభిమసయే । పలు కుటగలిగిసనాతఁడు । గలసినలక్ష్యము ... బడకున్న ॥ ౨౯౮॥ ఉ॥ బమ్మె రపోతరాజకృత * భాగవతంబునలక్షణంబుగా । నిమ్మహినిట్టంగో ... మెంతయునారసిచూడఁగాను రే । ఫమ్ములు ... లునుంగలసి * ప్రాసములైన తంబుసంగదా । యిమ్ములనాదిలాక్షణికు* లెల్లనుమానిరుదాహరింపఁగన్ ॥

శారదాదర్పణమునందు.

తే-గీ ॥ చఛజఝలను మొదలియూ * ష్మములుమూఁడు । సరసవడినిల్పఁ గానేక *జాతియైన । బండిఱాకు రేఫమునడి * సుంద రాదె । ప్రాసవర్ణంబులకుఁ గూర్ప*రాదుగాని॥ 300

అసంతునిభందమునందు.

కం॥ ధరనెక్కటివళులై తగు । లరమఱవలుదానితోఁ దో*లంగకలాకు । న్నరిళాయనివిశ్రమవేళ । రమాధన రెండునుంగ*లసివర్తించున్॥

ఆ॥ మరునితండ్రిలోక*మహితుండుయాదవ । రాజసింహమూర్తి * రక్ష కుండు । ఱాఁగ వెలుపసఁగ * అంపిల్లునెక్కటి । వళ్లినాఁగ నిల్లు * వనజనాభ ॥

కావ్యాలంకారచూడామణియందు.

కం॥ రలమఱవలెకతరవళు । లరయఁగఁ దమలిమ ... వుల * యనుమతివ ళులై । పరగు (బదాంతము శారము । పొరినూదినదూరిచనిన (* బుపుబుభా వలగున్॥ 301

లక్ష్యము.

ఆ॥ అజ్జులాడియీాగి * అాసపడిసభలోన । తేనిపోరిలోస*టిచ్చబొరసి । తేన్నముఖుగుపుడమి * తేండ్లనేలనుటింప । మనవువిశ్వనాధుఁ * డానరి యుండు॥ ౩౦౫

సర్వలక్షణసారసంగ్రహమునందు.

తే–గీ॥ మహిమనెక్కటివళులన * మరపటిలలు । రహినిదమతేమ కయిమేగు * రమ్యచరిత । వనధిగంభీరసద్గుణ*వాసయుసఁగ । భంజితాసు రసముదయ*యాంజనేయ॥ ౩౦౬

రేఫలోపము.

కం॥ నేరుపనునట్టిలపితము । లోరేఫంబచ్చుతోడ * లోపంబగురా।ధా రమణవలసినప్పుడు।భారతమునసోమయాజ పలుకుటవలనన్ ౩౦౭

విరాటపర్వమునందు.

క॥ద్యూతక్రీడకుఁగొండొక। నేతుంగపటమునసెప్ప * నిజనంబులునా। చేతిధనమెల్లఁగొనిపరి।భూతియొనర్చినవిరక్తి*పొడమివెడలితిన్॥ ౩౦౮

మౌసలపర్వమునందు.

కం॥ కాచికొనివచ్చితగనా । నేచినయట్లచటనిచట * నిలిపితిమునినా। ధాచేటునుభంగంబును॥స్టైచిత్తముశోకమునకు*నగ్గంబయ్యెన్। ౩౦౯

లోపమురామికిరాజశేఖరచరిత్రమునందు.

క॥పరికిబుద్ధిబలంబులు।గారణములుగావునువ్వె*కలరేధరిత్రిన్ । నేరిచి బ్రతికినవారలు।నేరకచెడ్డట్టివారు*నీరజనేత్రా॥ ౩౧౦

ద్రకారవడులకు.

తే॥క్రిందగ్రద్దయుఁద్రోవయు ఁ* ద్రిమ్మటయుఁ బ్రోచుటయుబ్రతికిం చుట*మ్రొక్కుటయును।వ్రేలుటయుస్రుక్కుటయునన*వీనిమొదలిప్రాలి టులఁగొన్నిటనుగ్రార*వడులుచెందు॥ ౩౧౧

లకారమునకు.

క॥విరమనములకునుబ్లాసా । కురములకునులళలుదొడ్డ* సన్నములును మాచ్చరములెటుంగకచెల్లును।హారనుతలళ్లయారభేద*యనుసూత్రమునన్॥

ఆ॥గంగకొడుకుమాట * గాదనిసభనుబె । ళ్లుపడనెల్లనృపుల * లోనసహ తినిగొల్లడనుచుఁజాల*ద్రుల్లిచేదివిభుండు। వులిసెఁబటచిబలము * నెళ్ళు జేరఁ ౩౧౩

నకారమునకు.

తే-గీ॥ పొలుపడినిల్పులోఁతివా * ప్రాసమునకు। జాతివాకునవర్ణమై * శంక లేక। యతికిఁబంచమవర్గాద్య* మగుటఁజేసి। చెల్లదువకారమునకుల* శ్రీభుజంగ॥ ౩౧౪ ॥ తే-గీ॥ అవనితనయుని చేతఁబ*ట్టువడియున్న। పడుచుకొమ్మలహరిచెట్ట* నట్టెపోలెఁ। దవిలిపడియాటువేస్తి*దముకుఁదాము। మేలు వాఁడనితనునిచ్చ* మెచ్చుకొనఁగ॥౩౧౫॥ తే-గీ॥ లోఁతిజాతికివడికిని*ల్పఁదగ దనుచు।సూత్రమునఁజెప్పలేదని* చూఁడవలదు। నన్నయార్యాదులపంచమా* మ్నాయమునను।నిలుపులతప్యంబులకుమాఱు*వలుకవలెనె॥ ౩౧౬

అనుపర్వమునందు.

ఉ॥ భూనుతకీర్తిబ్రాహ్మణుఁడు * పుట్టఁగఁదోడనపుట్టునుత్తమ। జ్ఞానమునర్వభూతహిత * సమ్మతబుద్ధియుఁజిత్తశాంతియు। న్మానమదప్రహారము న*మత్వముసంతతవేదవిద్యయు। స్థానముసత్యవాక్యముద్ర - డవ్రతముంగ రుణాపరత్వముం॥౩॥ నానుమప్పనూపునూఁబు। వ్వనఁదెవ్వాఁదెవ్వఁజేవఁ* డితఁడనంగాఁ। బుపుపుప్పపూపుపూపొము। గ్గపురాపినిసించెననఁగ * నగుసల యునెడం ౩౧౭

నూవనుటకు శశిబిందుచరిత్రమునందు.

క॥ నూన్పంబున్వనునంపెఁగ।పూప్పుగెలిచిబిరుదుముత్తె * పుంజల్లిదగ। న్ధావై చెననఁగముంగర। తోవసరుమాసిత్రనాన*తుంటిశోప్పాం॥ ౩౧౮

ఏవానఁడనుటకు శాంతిపర్వమునందు.

క॥ నీవ్రుక తెవేలయిలఁబడి। వేవునసేవలచిపట్టి*వెదకినసష్టం। బై వచ్చిన లదువానిం। దేవాఁడుమగండులేమి*జెఱుఁగవ్రుకంటే॥ ౩౨౦

శాంతిపర్వమునందు.

క॥ ఏవానిబంధుపుత్రులు।జీవధనంబులునుడప్పి*జెందునుగృశునిం।గా వానినెన్నఁగాదగుఁ।గేదలతనుకార్శ్యయుతుఁడు*గృశుఁడెనరేంద్రా॥

పూవన్నంబులకాముక్తమాల్యదయందు.

సీ॥ వేవినమేడపై వలభి * వేణికఁజంటవహించివిప్పఁగాఁ। బూవులుగోళ్లమీటుతటిఁ*బోయెడుతేటులబ్రమోఁతకాముశం। కాసహామూఁర్ప్రతాధ్య సన*తోటనుదంతపుమెట్లవెంబడిం।జేవడిపీణమీటుటయుఁ* జక్కడకొంచుట యుఁ శరింబడం॥ ౩౨౨

ఉ॥ తక్కినవిప్రసిద్ధంబులగుంటజేసి యిందుప్రాయఁబడవయ్యె:

సకారభేదంబులు.

క॥ శసలెఱుఁగకచదువంగాఁ । బొసఁగదదెల్లనినశకల * ముసకృత్తను
చో । వసుధసకలముశకృత్తన । రసికులునవ్వుదురుగాన*రాక్షసవైరీ॥ ౩౨౩
సీ॥వికృతిపదాదిని*వెలయునాఱవహల్లు మొదలివిభక్తిపైఁ* గదిసెనేని ।
యరయఁద్రుతీయోష్మ*మగుశౌరిసీరలుదాఁచిగోపస్త్రీల* నేఁచెననఁగ।ప్ర
థమోష్మవర్ణంబుఁ* బరికింపఁదద్భవాద్యంధ్రిదేశోక్తుల*యందు లేదు । సిం
గంబుసింగిణి * సెనమునుసెలగోలవీసెఁడుపసిగొనఁ * జేసిరనఁగ॥ ౩౨౪
తే-గీ॥ భీష్మసన్నుతయువిత్రుతీ*యోష్మలిపులు।గానిప్రథమోష్మవర్ణము*
ల్గావువీనిఁ । దెలియకరచించుకృతులుధా * త్రీతలమునఁ । బ్రాసభంగంబు
లైనగు*బాటుజెందు ॥ ౩౨౫॥ క॥ తెలుఁగుపదంబులనేత్వము । గలమూఁ
డవయూష్మమునుశ*కారముఁగాఁగం।బలుకుదురజ్ఞజనంబులు। సెలగోలలు
సెనగలాఱు*సేరులునను చోఁ॥ ౩౨౬

హకారవివేకము.

సీ॥ బహ్వర్థవిహ్వల * జిహ్వాహ్వలాహ్వనగహ్వరోపహ్వర * ప్రహ్వశ
హ్వ।శబ్దంబులువకార*సహితంబులగుగానిబిందుపూర్వములుదా*మొందుఁ
గావు। సంహాతిసంహూత * సంహితాసంహారసంహననాంహోంహాన్స*సింహ
రంహ।బృంహణపదములు*బిందుపూర్వకములుగానివకారయు * క్తములు
గావు ॥ తే-గీ॥ మాముడునిల్చుబ్రహ్మజి*హ్మగపదములఁ । జిహ్నమను చోట
నాముషిఁ*జెందియుండుఁ।గిఁయ్యలగులేహ్యగుహ్యప్ర*గుహ్యములను । బ్రా
సములవీనినెఱిఁగిచె*ప్పంగవలయు॥ ౩౨౭

కావ్యాదిగ్రాహ్యవర్ణంబులు- శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

శుభవర్ణాశ్శుభశబ్దాయేచశుభగణాస్త ఏవకావ్యాదౌగ్రాహ్యాః

తే-గీ॥ లిపులకధిదైవతంబులు*లింగములును । ప్రాణగతిఫలబీజంబు*
లాసనములు ।నమృతములువిషములునుద*గ్ధాదిభములు । దెలిసికావ్యము
ఖంబున* నిలుపవలయు ॥ ౩౨౮॥ క॥ జడ్డలుగలమాతృకతొలి । నిడ్డసుధోవ
ర్ణములకు*నేటికిమీఁదట। దొడ్డదొరబిడ్డకైవడి । నొడ్డలకనుపడ్డప్రాయఁ*
కూహింపఁదగుట॥ ౩౩౦

వర్ణాదిదైవతంబులు.

తే-గీ॥ హరిధరలుకంతురమలంబి * కామరాంబ । లలకుమారవ
హశ* క్తులువసుత్రి।దివభిషక్కులుమధుచిత్త * భవులుకాళి । కాల్యులు

రాభవులుపతు * లచ్చులకును ॥ ౩౩౧ ॥ సీ॥ స్పర్శవర్గములకుఁ * జతురాస్య పవమానకరిముఖగణపతి * నరమృగేంద్రు । లింద్రావరజగుహా * దీంద్రజా ఖైరవజినులంతకాస్రప * శివమహేశ।వాణులుఫణినాథ * వాసుకినందికేశ్వ రపద్మమిత్రశం*కరులువీర । భద్రకేశవదస్ర* భద్రకాళీశూలధారులునింక వం * తస్థములకు॥ ౩౩౨॥ ఆ॥ మారుతాగ్నిపూర్వ * మాతంగవరుణులు । శాదివర్ణములకు * శ్రీదినేశ । వాక్పినాకధరులు* వలమైనళాకుభూ । తములు నాగమో_క్త*దైవతములు ॥౩౩౩॥ తే-గీ॥ కృతిముఖాక్షరదేవత * పతికినుక వి । వరునకును లేఖకునకును*వాచకునకు । శ్రోతృజనములకునుశుభా* శుభఫ లంబు।లెలమిఁగల్పించుచుండుమ*హీస్థలమున॥ ౩౩౪

వర్ణలింగంబులు.

క॥ పుల్లింగంబులుప్రాణము।లెల్లనుస్త్రీలింగములుమ*హానిస్వరముల తో।హల్లులునపుంసకంబులు।పొల్లలగుఁగకారముఖ్య*ములునలినాక్షా॥

క॥ చిరవిభూతిపతికి * స్త్రీలింగలిపులిచ్చు । భంగపఱచుషండ * లింగలి పులు । భూరివైభవంబుఁ * బొందించుబుల్లింగ । లిపులుతొలుతనిలిచి * లేఖ నుత॥ ౩౩౬

వర్ణంబులకునల్పప్రాణమహాప్రాణంబులు.

ఆ॥ స్పర్శవర్గజాత * సమలిపులొ్త్తుడవ । వర్గమునను విషమ * వర్ణములు ప । నాలుగూష్మములును*నలిమహాప్రాణ।మల్పసంజ్ఞకంబు*లన్యలిపులు॥

క॥ తొలుతమహాప్రాణంబులు । నిలిచినఁగృతినాయకుండు*నీల్గునుసెల ం।పలనల్పప్రాణాక్షర । ములుగూర్చినఁబెక్కువర్ష*ములుజీవించు ॥

వర్ణంబులకుదేవమనుష్య తిర్యగ్రౌరవగతులు.

సీ॥ ప్రాణవర్ణములును * బధియూఱుపంచమ్యాక్షరములఁబొసిన * స్పర్శ ములును । ప్రాస్వంబులగుతటి*నాదిత్యగతులగుఁజాపులై నవుడుభూ* జనగ

తులగుఁ। జింతింపవనునాసి*కాంతస్థవర్ణంబులరయనెప్పుడునుది * ర్యగ్గతులగు॥శమసహాక్షరచయ॥స్తయమునుదొడ్డకక్కరంబునుగూడరా* రవగతులగురు॥

తే-గీ॥ కృతిమొదలనిల్చినురగతు*ల్కీర్తినేయు। మనుజగతులువిరోధినా*శనముఁజేయుఁ। గినిసితిర్యగ్గతులుచాలఁ*గీడుసేయుఁ। బతికిరౌరవగతులుపా*పంబుజేయు॥ ౩౮౦

వర్ణంబులకుఁబ్రత్యేకఫలంబులు.

ఆ॥ శుభకరంబులాఱు * విభవనాశదములు*నాల్గుకీర్తిదములు * నాల్గుహానిదములురెండువరుస*దప్పకకావ్యంబు। మొదలనిలుపఁబ్రాణ*ములుముకుంద ॥ ౩౮౧॥ సీ॥ ధనధాన్యసుతరాజ్య * కనకంబులునుయశోనాశనారోగ్యదై *న్యప్రతాప। మరణంబులునుకీర్తి * మానభంగప్రదవ్యారోగభద్రములును*భోగయుద్ధ। ధైర్యతేజఃపగి * తాపంబులునుశౌర్యభీతినిరోగసం*ప్రీతివంశ।నాశనంబులునమా* నకకాదివర్గంబులైదునెసంగుక*ల్యాణదాహా॥ తే-గీ॥ ఖేదదీర్ఘాయువులుయకా* రాదులిచ్చు। జయభయశ్రీసుఖంబులాష్టమతోసంగు। నాయువల్పంబుగాదొడ్డ * శౌర్యమొసర్చుఁ। గవికిఁబతికినిబద్ధాదిఁ*గదియునపుడు॥ ౩౮౨

వర్ణంబులకుబీజచక్రము.

సీ॥ నిలువుగీటులుపది*నిలిపిరేఖామక్కమడ్డంబుగాగీచి* యాదిలిపులు। తొలిదొంతిక్రిందుక్రిం * దులరెండురెండిడెరెండవదాననొం*డొండుగూర్చి। కడపలిప్రాణంబు * కడగమున్నులిఖించిహెచ్చులాదానిపై * యింటనిలిపి। తరువాతిదొంతుల*ధామంబులనుగాదులొక్కటొక్కటిక్రమ* మొప్పవ్రాసి।యుద్ధమునగఁజూడనయ్యెవా*త్మాగ్నిభూమి। జలఖబీజంబులివికావ్య* ములకుమొదల।నిలుపఫలదాత్రిధనహాని*నిరసనంబు। లొనఁగుఁగీర్తికంభ్రత్తకు*నుడుగకయున॥ ౩౮౩

బీజాక్షరచక్రము.

అఆ	ఏ	క	చ	ట	త	ప	య	ష	ఇవి ౧౦ యు	వాయుబీజాక్షరములు ప ద్యాదిని నిలిపిన ఖేదము
ఇఈ	ఐ	ఖ	ఛ	ఠ	థ	ఫ	ర	స	ఇవి ౧౦ యు	అగ్ని బీజాక్షరములు ప ద్యాదిని నిలిపిన ఆర్తి
ఉఊ	ఓ	గ	జ	డ	ద	బ	ల	హ	ఇవి ౧౦ యు	భూమి బీజాక్షరములు ప ద్యాదిని నిలిపిన ధనము
ఋౠ	ఔ	ఘ	ఝ	ఢ	ధ	భ	వ	ళ	ఇవి ౧౦ యు	జల బీజాక్షరములు ప ద్యాదిని నిలిపిన హర్షము
ఌౡ	అం	ఙ	ఞ	ణ	న	మ	శ	అః	ఇవి ౧౦ యు	గగన బీజాక్షరములు ప ద్యాదిని నిలిపిన నిర్ధనము

స్నిగ్ధరూక్షాక్షరంబులు.

ఆ॥ అధిపుకులము వ్రాయి*యల్పాసువై నను।స్నిగ్ధమయ్యెనాది*సిరులొ సంగు। నన్యజాతిలిఖిమ*హా ప్రాణమైరూక్ష। మనఁగ మొదలనిలిచి*యునికిఁ బాపు॥ ౩౭౪

అక్షరచక్రకూటము.

సీ॥ అయిదూర్ధ్వ రేఖల*యందుఁదిర్యగ్రేఖలైదిడియిండ్లుప*దాఱుఁజేసి। యధిపనామాద్యక్ష*రాదిగానచ్చులుహల్లులుగురుళ కా*రాంతములుఁగ। నా ద్యగ్నిహరనిధి* హస్తవేదాదిత్యదిగ్గసకరిస్నప*తిమనుబాణ। శైలవాసరవి శ్వ*సంఖ్యాలయంబులలిఖియించి యామిఁదిలిఖులుమరల॥ ౩౭౮

తే-గీ॥ వెనుకటట్టులనిలిపిత*క్కినవిరెండు। పదియుమూఁడవతాఁవునఁ* గుదురుపఱచి। జగతినరివర్ణశోధన*చక్రమిట్లు। వ్రాయఁగాఁదగునేఁబది*వర్ణ ములను॥౩౭౦॥ సీ॥నాల్గిండ్లపై నిగ్గిం*దనుబ్రదక్షిణముగాజతగూడియొక్కొ క్క*చవుకమయ్యె। నట్టిచౌకములునా* ల్గవిక్రమంబునసిద్ధసాధ్యసుసిద్ధారి* సంజ్ఞములగు। నవిగాకయొక్కొక్క*చవుకంబుననుగల్గునిరవులునాల్గునున*వ రుసతోడ। క్షితిసిద్ధసాధ్యసు* సిద్ధారులననెప్పఁగావునఁగడచవు* కంబునం దుఁ॥౩౭౧॥ తే-గీ॥గలగృహంబులునాల్గింటఁ*గడమమూఁడు। చవుకముల యందుఁగడపలి*సదనములను।బద్యముఖవర్ణములుగను*పట్టెనేని। పతికినె టువంటిహితుడైనఁ*బగరయగును॥ ౩౭౨

అరివర్ణచక్రోద్ధారణము.

౧ ఎటర	౨ అం షణ	౩ ఐఠల	౪ అఃతస
౫ ఛబఊ	౬ గధఅ	౭ జభఊ	౮ ఘనఆ
౯ ఔఢళ	౧౦ ఖదళ	౧౧ ఓడవ	౧౨ కథహ
౧౩ ఞయఋౠ ఌౡ	౧౪ చఫఈ	౧౫ ఝమఋ	౧౬ జపఇ

వ॥ ఎట్టా ప్రగడతనకును-ఆరణ్యాపర్వశేషము మొదలిపద్యమునకును-అక్షరచక్రముచూచుకొనినందునకుఁదెలివిడి- తెనుఁగునశబ్దాదినియకారము లేదుగనుకయెట్టాప్రగడనామాద్యక్షరమచ్చుగాన-ఎకారముఅదిమొదలుకొనివ్రాయఁగాఁబద్యాదివర్ణము-స్ఫురదరుణాంశు-అన్నాఁడుగానద్విత్వాక్షరమునందుమీఁదటియక్షరమేకారణముగనుక సకారముసాధ్యపుచోకమునందుసాధ్యపునింటనిలిచెఁగానసాధ్యసాధ్యమిమంచిది- యెవరికిఁజూచిననునిటుపలెనే.

క॥ ఆరయనామాద్యక్షర। తారగణమునుదదీశ*తారాగణముఁ। వైరము నొందినభర్తకు। ఘోరార్తిఘటించుమైత్రిఁ*గూడిననొప్పున్॥ ౩౦౪

తే-గీ॥ అధిపతికి నేండ్లుముప్పది * యైనదనుక । నతఁడుపుట్టినరిక్కయు*నంతనుండి। నామధేయంబుమొదలివ*ర్ణమునకైన ।చుక్కయునుజేకొనిబలంబుఁ*జూడవలయు॥౩౦౫॥క॥ జనియించినతారయొఱుం । గనిజనులకునామతార* కయచేకొనఁగాఁ । జనుననిసంహితలోపల । ననియెవశిష్ఠుండుగోచ*రాధ్యాయమునన్ ॥౩౦౬॥ సీ॥ నవతారలొక్కగ* ణంబగునట్టిగణంబులు మూఁడువి*ధములయ్యె । హయమృగాదితిపుష్య * హస్తమారుతమైత్రదేవ తీశ్రవణముల్ *దేవగణము । లగ్నీంద్రవరుణచి*త్రాహిమూలవిశాఖావసుమఖలురా * క్షసగణములు । పూర్వత్రయవిరించి*శరోత్తరత్రయయామ్యముల్ నృగణంబు * లనఁగ జెలఁగు॥ తే-గీ॥ నుత్తమము రెండుగణములు* నొకటియైన। మధ్యమమునురనరగణా*న్వయములైన। నధమమాదిత్యగణముదైత్యంబునైన । నాశమునుదానవంబుమా*నవమునైన॥ ౩౦౭

యోనినిర్ణయము

ఆ॥ మురవిభేదికావ్య*ముఖవర్ణతారకా। యోనినాయకర్త *యోనితోడఁ । బొందుగూడెనేని*పూర్ణాయువగువైర । మొందెనేనిహాని*చెందుబతికి॥

సీ॥ వాజిశతోడుల* శ్వములుయామ్యాంత్యభంబులుకరులగ్నిజ్య*ములుగొఱియలు। బ్రహ్మేంద్రులహులస*ర్పపునర్వసులుపిల్లులిలమఘాఫల్గునుఁ*లెలికకూన । లుత్తరాహిర్బుధ్న్య* లూహింపగోవులువాయుహస్తంబులు*వాహరిపులు । దలఁపనింద్రాగ్నిచి* త్రలుపులులింద్రానురాధలేణంబులు*రాక్షసాద్ధ్రి॥ తే-గీ॥ లడవికుక్కలుజలభంబు*హరియుఁగపులు । విశ్వతారాభిజిత్తులు*వేటముంగు । లజపదంబుధనిష్ఠయునరసిమాడ । బాలకంఠీరవ

బులు*పద్మనాభ॥ ౩౯౧॥ఆ॥ఏకయోనులైన*నెంతయుమంచిది। కొంతమేలుభి
న్న*జంతులైన*వైరజాతులైనవర్జనీయమువాని । తెలుఁగుగౌరవంబు*దెలియ
వలయు॥ ౩౯౨॥ సీ॥ అశ్వంబునకుహరి*వ్యాఘ్రిసైరిభములుకరటికిశార్దూల*
తురగహరులు। మేఁకకుఁగరిపుండ*రీకహర్యక్షంబులురగంబునకుఁబిల్లి*యు
నునకులము।మార్జారమునకుసిం*హవ్యాఘ్రశునకంబులాఖువునకుబిడా*లా
హిబభ్రు। లర్వగోకాసరై*కాలికిఁగేసరిద్వీపులుపులికిహ*స్తిద్వీపంబు॥
తే-గీ॥ గుక్కలేటికిసింగంబు*గోల్పులియును । బభ్రుకపులకుశునకడిం*
భంబునరులు । గట్టితనమునమృగరాజుఁ*బట్టునట్టి। జంతువులులేవుదానిచే*
సమయుఁగాని॥ క॥ ఇభరాజభయనివారణ । ప్రభుతారాలింగమునుప్రబ*
బంధాదిమవర్ణభలింగంబునుగలసియు । శుభదంబులుగాఁగసుకవి* చూడఁ
గవలయుఁ॥ ౩౯౫

లింగనిర్ణయము.

ఆ॥ ప్రథమయోనిపురుష * భంబొక్కటైనను । యువతిభంబుమిధున*
యోగమైన।నుత్తమంబుస్త్రీభ*యుగమైనమధ్యంబు।పురుషభద్వయమునఁ*
బోరువుట్టు॥ ౩౯౬॥ క॥నెలఁతలకుఁబురుషతారలు। తలఁపఁగఁబురుషులకుయు
వతి*తారలునైసం।ధిలునపుంసులింగదోషం । బులుపనిలేదనిరికశ్య*పుండును
భృగువుఁ॥ ౩౯౭

అక్షరనక్షత్రదూరము.

ఆ॥ కృతిముఖంబువ్రాయ*రిక్కకువిభుతార। పదియుమూఁటిమీఁదఁ*
బొదలునేని । భర్తవర్షశతము*బ్రతుకులోపలనున్న । నల్పకాలమునఁగృ*
తాంతుఁగాంచు॥ ౩౯౮

అక్షరరాశికూటము.

క॥ అక్కజమగుకబ్బముతొలి । యక్కరపుంజక్కరాశి*యారభ్యము
గా। లెక్కింపనధిపురాశికి। నిక్కశుభాశుభములెఱిఁగి* నిలుపఁగవలయుఁ॥

రాశినిర్ణయము.

తే॥ క్రమతఁగావ్యాదినుండున * క్షత్రరాశి । నుండిలెక్కింపభూరామ*
యుగశరాద్రి।కరితపనసంఖ్యలనుగృతీ*శ్వరునినామ ।రాశిదనరిననతులసా*
మ్రాజ్యమొదవు॥ తే-గీ॥ మేషమునకువృశ్చికమును*మిథునమునకు।నక్రము
నసింహమునకుమీ*నంబునహితు। లెనిమిదవయవిశుభదంబు*లనుచుపీని*
గైకొనుటగూడదనిచెప్పెఁ*గశ్యపుండు॥ ౪౦౧॥ తే-గీ॥ విదితముగరెండునాఁ

తో*మ్మిదియుఁబదియుఁ। బదునొకొండునై పదిరాశి * పరఁగునేని। నిర్ధనంబు గళత్రహా*నియునపత్య।నాశనంబుదుఃఖంబుదై * న్యంబుగలుగు॥౨౦౨॥ఆ॥క న్యకాకుళీర*కార్పిజలగ్రహ। వృషతిమింగలంబు *లెంచునపుడు।షష్ఠరాసు లైన* జాయకుదీర్ఘాయు। వనుచునకుపాదుఁ*డానతిచ్చె॥౨౦౩॥ తే-గీ॥ రాశి యొకటిరెండుతా*రకలునైన।రాముగతిగ్గృతిపతిశత్రు * రాజనడఁచు।రిక్క యొకటియురాసులు*రెండునైన।రిపులచేఁగృతిపతిసంహ * రింపఁ బడును॥ క॥మునుదూషించినరాసులు।గనుగొననేకాధిపత్య * ఖగమైత్రములోఁ। దినదద్దోషములెల్లను। జనుననినారదుఁడుసెప్పె * సంహితలోనన్॥ ౨౦౫

అక్షరగ్రహకూటము.

ఆ॥కర్తృరాశిపతికిఁ* గావ్యాదివర్ణము। రాశికీశుఁడైన * గ్రహమునకును।సూఁడుగలుగఁజెప్ప*వాఁడుకాలయముండు। గానికవివరుండు * గాఁడు పతికి॥ ౨౦౬

క॥ ధరణీసుతభృగుబుధశశి। సరసిజహితసౌమ్యకవిర * సాభవసుమనో।గురుమందపంగుజీవులు। తిరుముగ మేషాదిరాశ్య * ధిపతులవరుసన్॥

వ॥ మఱియునొక్కవిధంబు॥ చం॥ హరిపదిహేళికర్కివరుఁ। డంబుజశత్రుఁడజాళికర్తగ।హ్వారితనయుండుయుగ్మవని * తాధిపుడిందుసుతుండుచాపమ।త్స్యరమణుఁడింద్రమంత్రివృష * తాలివిభుండుశనుండునక్రపు। ష్కరధరరాశివల్లభుఁడు * సారసబంధుకుమారుఁడచ్యుతా॥ ౨౦౮॥క॥జ్యోతిశ్శాస్త్రిముగాదని।మాతృకలకుభైరవుండు* మఱియొకచందం। బైతనరఁజెప్పె గ్రహసం।ఘాతమురాశిపతిదక్క* గ్రహమొరుఁడగునే॥ ౨౦౯॥తే-గీ॥ అధిపతులకంటెగణములకర్ణములకు।గ్రహములేబలవంతులా*మహిమగాదె।యుడుగుదాకినఁగవిభానుఁ*డలిగిమూఁడు। గడియలకుఁద్రొల్లిశిలపొడి * గాఁగఁ దిట్టి॥

గ్రహమైత్రినిర్ణయము.

సీ॥భానునకాప్తులు*భౌమేజ్యసోములుశత్రులుభృగుపుత్ర*శనులుశశికి। సఖులు బుధార్కులు* శతుఁడొక్కఁడును లేఁడు కుజునకుఁజుట్టలు*గురురవీందు।లరిరౌహిణేయుఁడు * హరిణాంకగురునకు హితులుభార్గవమందు * లీసుతండ్రి। గురునకుఁజెలులుభా* స్కరచంద్రకుజులువైరులుకావ్యసౌమ్యులు* బలిగురునకు॥౨౧౧॥ తే-గీ॥ బంధులినతనయజ్ఞులు*పరులుమిహిర। తుహినకిరణులుశనికివిం*దులుకవిజ్ఞ।లహితులారార్కతారేశు*లందఱకును। సములుతక్కినహరిపద*చారులెల్ల॥౨౧౨॥క॥సమమిత్రములైననుభద్రము సే

బతికినుహృ్యాద*రాతి|గ్రహముల్ |సమకూడి సభయ మొదవును | సమశాత్రవు
లైన (గీడు*చాలఘటించుర్ ||౮౧౩|| తే-గీ|| ఈశుఁడొకఁడైననిద్దఱి*కిష్టమైన|వుం
చి దిసమత్వమైనను*మధ్యమంబు | వైరమైననువర్జింప*వలయుఁ గాని| తగదు
సేకొనవియొఁబి*తామవ్యాండు ||౮౧౪|| తే-గీ|| రవియుతుఁడునీచగతుఁడుం
ప రాజితుండు | సహితరాశిస్థితుండునై * యప్పుడుండు| గ్రహమువర్ణం
బుగణమును * కావ్యమునకు | నాదినుండినలేవుశు * భాశుభములు||౮౧౫||
|| తే-గీ|| శారదాదర్పణంబున* జ్యోతిషంబుఁ | బట్టిగ్రహమైత్రిమాత్రంబు*
వలుకఁబడియె| దానిగనివిస్తరించిరి*తద్విధంబ | భైరవాదులు తెనుఁగునఁ*
బనికిమాలి|| ౮౧౬

కృత్త్యాదివర్ణద్వయయోగఫలంబు.

ఆ|| గరిమయోనిలింగ*గణతారకాదూర | రాశిఖేటతత్త్వ* కాశబీజ|చ
క్రకూటములువి * చారించికావ్యాది | వర్ణయుగమునిలుప*వలయునుకవి||
౮౧౭|| తే-గీ||ఆదిలిఖికన్యయునుద్వితీ*యాక్షరంబు| పతియుగాఁజేసియీరెం
డు*వర్ణములకు|నిపుడుచెప్పినకూటంబు*లెల్లనరసి| కూర్చినప్రబంధమునిలిం
ప*కుటముపతికి||౮౧౮ ||క|| మొదలనుసంయుక్తార్ణము | గదిసినసీరెంటికినిస*
కలకూటంబుల్ |పదిలముగఁజూడవలయును| బదరకయామీఁదిలిఖికిఁ*బని
లేమహారీ||౮౧౯||క||క్రింపనుజడ్డక్క-రములుఁజెందనిలిపులాదినున్న *సిద్ధము
గాఁజూ|డంవగుఁగూటములెల్లను|బొంనుగఁబ్రథమద్వితీయ*ములకునుకుం
డా||౮౨౦|| తే-గీ| త్రిదశనుతయోనిలింగంబు*మొదలుగాఁగ|నాలుమునుజె
ప్పఁబడియుండు*నవలిఖేట| కాంతికూటము మొదలుగాఁ*గ్రమలేమూఁడు|
దెలియఁబలికెదనికఁదేట * తెల్లగాఁగ|| ౮౨౧

గ్రహకాంతికూటము.

క|| మొదనున్న మాతృకాద్వయ|మునకున్గణయు గ్మమునకు*మును చెప్పి
నచో|ప్పనసైనఖేచరంబుల|తనుకాంతులవలనఁ దెలియఁ*దగుఁదత్ఫలముల్ ||

గ్రహవర్ణంబులు.

క|| రవిభౌములురక్తాంగులు | కవిజైవాతృకులుధవళ * కాయులుసో
మా|త్మజగురులుపీతగాత్రులు| దివాకరసుతుండునీల * దేహుండరయఁ||
తే-గీ|| పాంసుపీతాంగులెల్లకు * భగ్రహములు | రక్తమేచకతనులుక్రూర*ర
గ్రహములు |పద్మహితుఁగూడిశశియును*బాపియగును|క్రూరసంగతిబుధుఁ
డును* క్రూరుఁడగును||౮౨౨|| తే-గీ|| రెండునుఖిలగ్రహములైన * మృతుల్య

వఁగును। సౌమ్యుఁడు నొకండునైనను* శర్మమగును। పాపశుభఖేచరములైన* బవరమగును। శోభనక్రూరులైనను* శోకమగును॥ ౪౨౫॥ ఆ॥ జేనినామమునకు* గ్రిందివంకను మీఁది। వంకయందునుండు* వర్ణములకు। గణములకును బాపఖచరంబులై యున్నఁ। జెడకయుండువాఁడు* శివుఁడో హరియొ॥ ౪౨౬

క॥ కమలాప్రమదాప్రియకా। వ్యముఖంబుననుండు రెండు* వ్రాలకునగు బీజములు త్త్రక్రమమునమి। త్రములైనను బతికి శుభము* దార్కొనుటరుదే॥

బీజమైత్రీనిర్ణయము.

తే-గీ॥ చదలుగాడ్పులముంగల* జగతిపుడమి। సరసనేలయునీరును* జలముమీఁద। క్షితియునప్పును నిప్పును* జిచ్చుచెంత* నుదకమును గృతిముఖమున* నున్న మైత్రి॥ ౪౨౭॥ ఆ॥ కీలిమీఁదిగాలి* కృతిముఖంబున నిల్చి। యేటిలోన* బోత్త* మెల్లగాల్చు। గాలిమీఁదికీలి* కర్తమందిరంబెల్ల। నిర్దహించునాఁడుఁ నెలలలోన॥ ౪౨౮

అరివర్ణశోధనచక్రకూటము.

క॥ నిక్కము మొనలిఖి రెండవ। యక్కరమున కరిగృహంబు* నందుండిన యా। వెక్కురుకబ్బంబాడయని। జిక్కువడఁగఁ జేయుఁ బగర* చేరణభూమిన్॥

ప్రశస్తకూటంబులు.

తే-గీ॥ క్షితిసురుల కాఱుధారుణీ* పతులకైదు। వైశ్యులకు నాల్గు శూద్రాంత్య* వర్ణజులకు। మూఁడు రెండును శుభకరం* బులయి యున్నఁ। జాలు ననియె సంహితలోన* శౌనకుండు॥ ౪౩౧॥ తే-గీ॥ విప్రులకు గ్రహమైత్ర్యము* క్ష్మాపతులకు। గణవిధము వైశ్యులకు రాశి* గణన శూద్ర। నీచులకు యోనితారలి* న్నింటిలోనఁ। గడుఁ బ్రశస్తంబులిది వృద్ధ* గర్గమతము॥ ౪౩౨॥ క॥ కూటము లెఱుఁగవు మాతో। సాటికిఁ బద్యములు చెప్పి* చదివెదవిదిబల్। చేటుసుమీ యని పెద్దలు। నేటించినగుక వికడుగి* నిసిజగడించున్॥ ౪౩౩

సంయుతాక్షరవిశేషము.

సీ॥ క్షౌరహారిద్రదార* జంబులుగూడఁగఁ దమశుభ్రపీతవర్ణములు విడిచి। రక్తవర్ణంబులై* రాణించు చాడ్పున నశుభప్రదంబులై* నట్టివ్రాలు। జగతిపై సంయుతా* క్షరములై కనుపట్టి నిజదుష్టఫలములి* న్నియును బూని। సకలసంపత్ప్రదా। యకములై తనరారు పంచదారయునానాఁ వాలుగలసి॥ ౪౩౪॥ తే-గీ॥ తొంటికంటెను మిగుల మా* ధుర్యరుచుల। నొప్పుగతిశుద్ధలిపులు సం* యుత

ములగుచు।నధికమంగళకరములై *యమరుననుచుఁ।బ్రథమపతిమాత్ర కాని
ధా*నమునఁజెప్పె॥ ౪౩౫

శ్రీకారప్రభావము.

తే-గీ॥ వేదములకెల్లనోంకార*మాదియైన। కరణిఁగృతులకుఁనెల్ల శ్రీ*
కారమాది।గానఁగవివరులెల్లను*దానిదక్క।నితరవర్ణంబులిడరుస*త్కృతుల
మొదల॥౪౩౬॥క॥ ఎంతయుఁశ్రీకారములా।ద్యంతంబులనుంచిలేఖ*లంపినన
గున।శ్రాంతంబుగార్యసిద్ధిము।రాంతకకావ్యాదిఁగూర్ప*నరుదెశుభంబుల్ ॥
౪౩౭॥ క।పదపడిశ్రీకారముకృతి। మొదలనిలిచిదోషపుంజ* మునడంచిశు
భం।బొదవించుఁబహుసమినుమును। గదిసినువర్ణంబుసేయు*కరణిఁ ధరణిఁ ॥
౪౩౮॥క॥శుభదేవతాత్రయంబును।శుభఖచరత్రయముగలిగి * శుభవాచక
మై।యభినుతిగాంచినకతమున।శుభములుశ్రీకారమునను * జొప్పడుటరుదే॥
౪౩౯॥వ॥దీనితాత్పర్యము-శవర్ణంబును రేఫము-ఈకారస్వరమును-ఈమూఁ
డునుగూడఁగా శ్రీకారమయ్యెను-అందులోశవర్ణంబునకు-ఈకారంబునకు-
అధిదేవతలక్ష్మీదేవి-రేఫమునకగ్నిదేవుఁడుగావున శ్రీయమిచ్ఛేద్ధుతాశనాత్
అనిపురాణవచనము-గలుగుటంజేసి-అతఁడునులక్ష్మీప్రదుండుగానమూఁడు
వర్ణములకునుశుభదేవతలై రి-మొదలిశవర్ణమునకుగ్రహముగురుఁడు రేఫము
నకును-ఈయనుస్వరమునకును శుక్రుఁడొక్కఁడేగానమూఁటికినిశుభగ్రహ
ములేయయ్యె-కమలాశ్రీర్హరిప్రియా-అనిలక్ష్మీనామమగుటఁజేసిశుభవాచ
కమయినది-అదిగానఁగృతిముఖమునందుఁబ్రయోగించినశ్రీకారమువలనఁ
శుభముగలుగుటయాశ్చర్యముగాదునిశ్చయమేననుట౪౪౦॥సీ॥మొదలితా
లుభవ్రాహ్మ*ములకునభోభీజకారవగతిమహా*ప్రాణములును।దగువరేఫము
నకుఁ*దిక్కగ్గమనదాహఫలప్రీతిస్వాత్రతాధి*పత్యములును।గనుగొననారెం
టి*కినిమర్త్యదానవగణబృహస్పతిశుక్ర*ఖచరములును।బ్రథమాక్షరమున
కుఁ*బతికినివైశ్యభావాంబుజకులగోవ్యాఘ్రి*యోనిభములు॥౪౪౧॥ తే-గీ॥ న
గుకతంబునశ్రీయను*నక్షరమున। నిండియుండుదోషంబులి*న్నియునెఱింగి।
సంయుతంబనియునుశుభ* శబ్దమనియు। నదియనిలిపెనన్నయభార * తాది
యందు॥ ౪౪౩

కృతిముఖప్రశస్తంబులు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

శుభవర్ణాశ్శుభశబ్దాయేచశుభగణాస్త ఏవకావ్యాదౌగ్రాహ్యాః॥

తే-గీ॥ అమరవాచకములు మంగ*ళార్థవాచ।కములునైనశబ్దములు కా * వ్యముల మొదల।నిలిచి మర్వర్ణదోషము*ల్దొలఁగఁ ద్రోచి।కర్తకును భర్తకును భావు* కంబుఁ జేయు॥ ౨౨౨॥ క॥ శ్రీవాణీకీర్తిసతీ।జైవాతృకహర్షమేఘ * సాగరధరణీ।భావుకనీరోగాయు। ర్గావాఖ్యానములు శుభక * రములాదినిడన్॥ ౨౨౩॥ క॥ మోదంబునసత్కవి।ప్రతి।పాదింపఁగవలయుశుభముఁ * బడయుటకై కా।వ్యాదినివరునకునాశీ।ర్వాదమయినదేవతాభి*వాదనమైనన్ ॥౨౨౪॥ క॥ గాయకపుకవులుకొందఱు। నాయకకల్యాణగుణగ*ణములొండెనభీ।ష్టాయతవస్తువులొండెను। బాయకకీర్తింపుదురుప్ర* బంధము మొదలన్॥

వ॥ అమరవాచకంబులకునేకాసళియందు-ప్రాలేయాచలకన్యక యనియును కల్పితకల్పవల్లి యందు-హేరంబమవలంబేయనియును-రామాయణమునందు-రామునిశుభచరితమ్ములు-అనియును-మంగళార్థవాచకంబులకుశ్యామలాదండకంబునందు-జయమాతంగతనయేయనియును-త్రిస్థలీదండకమునందు-విజయనగరహేమకూటంబులన్నిల్చియనియును-ఆశీర్వాదంబునకుఁగృష్ణవిజయంబునందుపాయాదపాయాత్తలియును - సాహసాంకంబునందు అవ్యాత్సన్వోయనియును- దేవతాభివాదంబునకు ఛప్పనంబునందు-ప్రణమ్యాలోకకర్తారమనియును- నాయకగుణంబులకు - నైషధమునందు - సువర్ణదణ్డైకసితాతపత్రితజ్వలత్ప్రతాపావళి కీర్తిమండల యనియును - అభీష్టవస్తువులకువృత్తరత్నాకరమునందు - సుఖసంతానసిద్ధ్యర్థమనియునులక్ష్యంబులుగలిగియుండును॥౨౩ ॥ తే-గీ॥ క్లీబలింగశబ్దంబులు*కృతికి మొదలఁ। గూర్ప నాయకుధనమెల్లఁ * గొల్లవోవు। సరవిస్త్రీలింగపుల్లింగ*శబ్దములిడ। సంపదలువైభవంబులు * చాలఁ గలుగు॥౨౩౧॥ క॥ అతిశుభదపదయుగాంతర్గతమైపతిపేరుకృతిని * గనుపట్టిననీ। క్షితివజ్రపంజరాంత। ర్గతుమాడ్కిన భేద్యుఁడగున*రాతులకెల్లన్॥ ౨౩౨

తత్తత్స్థానప్రయోగనిషిద్ధాక్షరంబులు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

పురాస్త్రరసగిరిరుద్రేష్వకచటతపామాతృకానిందాః

క॥ ఆదిస్వరమునుప్రథమై। కాదశషష్ఠార్ణములుక * కారాదులలో। నాదటదంతోష్ఠ్యములిడ। రాదుపురశరర్తుగిరిహ * గస్థానములన్॥ ౨౩౩॥ క॥ మూఁడవపత్రావున మొదలిటి। మూఁడుసరళవర్గములును * మూఁడవస్వర

మునె॥ మూఁడవయూష్మాక్షరమును। గూడదుకదియింపనెట్టి* కూళకునైనన్॥ ౪౫౪॥ తే-గీ॥ వ్యంజనాహ్వాయమున నొప్పు*వ్రాలిలోన। షోడశాక్షరమాజవ*చోటనిలిపి। మచ్చరంబునఁదనుఁజంప*వచ్చినట్టి। చెడుగునకునైనఁబద్యంబు*నుడుగవలదు॥ ౪౫౫॥ సీ॥ గడియలోపలమూఁడు *చంద్రికలైత్రాముధరఁగూలఁదిట్టెమే*ధావిభట్టు। కినిసియొక్కముహూర్త *మునబ్రహ్మదండిముండ్లల్లడుల్లఁగఁదిట్టె* మల్లఘనుఁడు। మూఁడునాడికలకు * మట్టడివైచినమారనభీమన * మడియఁదిట్టె। నరజామునకుఁజేబు* వంతయునింకఁగఁదిట్టెనుబడబాగ్ని*భట్టసుకవి॥ తే-గీ॥ వాసరత్రయమునకుఁజా * వంగఁదిట్టె। శ్రీనగముదోఁచుతుక్కని*శేషమంత్రి। తురగచోరకుఁబడఁదిట్టెఁ* దిరుమలయ్య। పద్యగతదుష్టవర్ణప్రభావములను॥ ౪౫౬

వీరలు చెప్పినలక్ష్యంబు లెవ్వియనిన-మేధావిభట్టు-ఆఱవచోటఁ
దకారమునిలిపి గడియకుఁ ద్రాటిచెట్టువిఱుగఁదిట్టినచాటుధార.

క॥ సాళువపెదతిమ్మమహీఁ పాలవరుఁడు వీఁడెవచ్చెఁ * బద్యము వ్రాయన్ గేలను లేదాకొకటియుఁ। దాళమ ముత్తునియలగుచు*ధరపైఁబడుమా॥

ప్రౌఢకవిమల్లన మూఁడవచోట అకారమునిలిపి రెండుగడియల
కుబ్రహ్మదండిచెట్టుముండ్లురాలదిట్టినచాటుధార,

క॥ కుడియున్న స్మపతిఁబోడగన। నడవంగాఁగొండపల్లి*నగరిపడమటం। గుడిమెడమమడమగాడిన। చెట్టుముండులు బ్రహ్మదండి*చెట్లునడుల్లున్॥

వేములవాడభీమకవి పదునొకొండవచోట హకారంబునిలిపి
మూఁడుగడియలకు రామగిరిదుర్గమునము త్తికదిగినమారనిచావఁ
దిట్టినచాటుధార.

ఉ॥ చక్కదనంబుకేవియగు * సాహిణిమారఁడుమారుకైవడిన్। బొక్కిపడంగిలంచుజల* పుష్పలముంగలయీచళుక్యపుం। జొక్కనృపాలుఁడుగ్రుఁడయి*మాట్కలమంటలురాలఁజూచినన్। మిక్కిలిరాజశేఖరుని * మీఁదికివచ్చినరిత్తవోవునే॥ ౪౬౩

బడబానలభట్టు పదవచోటఁడకారంబిడిత్రిపురాంతకమునుంచి శ్రీ
శైలమునకుంబోవ్వేడు తెరువునందెలుఁగురాయఁడుగట్టించినచెఱు
వుస్వస్తి యనునాలుగుగడియలకునింకిపోవునటులఁదిట్టినచాటుధార

క॥ బడబానలభట్టారకు। కుడిచేయుంగరమురవికి *గొప్పననర్ఘ్యం। బిడువేళమాకిపీలోఁ। బడిఖోఁదటాకంబనీరిఁ*బాయుమువేగన్॥ ౪౬౪

ఏలూరిమంత్రియైదవచోటఁగకారమునిలిపిశ్రీశైలముంద్రోచిన
తుక్కరుసునుమూఁడుదినములకుంజావందిట్టినచాటుధార.

చ॥ మునుపాకకేలరావణుడు * మోదమునన్ రజతాద్రియెత్తినం । తనె
హారుఁడప్పుడేతనప* దంబునఁద్రొక్కిమదంబడంచెఁగా । వనమయుగారితు
క్కసచి*వాయలశ్రీగిరిగడ్డపారలన్। గనలుచుఁద్రవ్విసర్వమును * గైకొను
నీకిపుడాతఁడోపఁడే ॥ ౨౬౫

రెల్లూరితిరుమలయ్యఆఱవచోటందకారంబునిలిపి తనగుఱ్ఱమునుదొంగి
లినశ్రీపతిరాజుపోతరాజునునేఁడుదినములకుంజావఁదిట్టినచాటుధార.

చ॥ హయమదిసీతపోతవసు * ధాధిపుఁడారయరావణుండుని । శ్చయ
ముగనేనురాఘవుఁడ * సహ్యజవారిధిమారుఁడంజనా । ప్రియతనయుండుల
చ్చనవి*భీషణుఁడాగుడిమెట్టలంకనా । జయమునుబోతరక్కసుని * చావును
నేడవనాఁడుసూడుఁడీ॥ ౨౬౭

మఱియునుగొన్నియుదాహరణంబులెఱపల్లిపర్వతన్న పంచమస్థానం
బుననుహకారముగూర్చిచెప్పినపద్యము.

క॥ అంగజసంహారుండగు । సంగరభీముండుప్రళయ*సమయోగ్రుండై ।
యింగలపుకంటఁజూచిన।బంగరుకామయ్యమేను * భస్మంబయ్యెన్ ॥ ౨౬౮

పింగలిరామరాజుపంచమస్థానంబున హకారంబునుషష్ఠస్థానంబునం
జకారంబునుగూర్చిచెప్పినపద్యము.

ఉ॥ పింగలిఏకచక్రపురి * పెంపుగనందువసించియున్నయా । తంగెడ
కొండఁడేబకుఁడు* తథ్యముమానవులారవానిబా । ధంగడముట్టఁజేసెమును
*ధర్మజుతమ్ముఁడుభీముఁడిప్పుడీ । యెంగలిముచ్చుఁజంపుటకు * నీశ్వరువేడుఁ
డుభీముఁడయ్యెడిన్ ॥ ౨౬౯

తెనాలరామకృష్ణుపంచమస్థానంబునఁగకారంబునుసప్తమం
బునండకారంబునుగూర్చిచెప్పినపద్యము.

క॥ బసవనకుఁబుట్టినప్పుడె । పసరముగోవిందరాజు*పసరంబైనం । గసవే
టికిఁదినఁడనఁగాఁ।గసవుందినుశత్రులాజిఁ*గదిసినవేళన్॥ ౨౭౦

వ॥రంగరాజులింగయతృతీయస్థానమునందుంగకారముగూర్చి
గూఢముగాఁదిట్టినచాటుధారపద్యము.

క॥ రవికోటిధామమయమై । నవకాంచనయుతమునగుచు * నానాటికొ

గీ॥ భువినిశివాన్వితమగునీ। భవనముజూపల్లిలింగ * భవగుణసంగా॥ తే॥ ఆదిపర్వంబుమొదలిప*ద్యంబునందు। సప్తమస్థానమునశబ్ద * శాసనుండు। జమిలియక్కరమునువిశే * షముదలంచి। పాదుకొలిపెఁజవర్ణంబు * భయముదక్క॥ ४८२

దోషప్రభావము.

క॥ ఇప్పటినియమములన్నియు। నెప్పంగఁగావ్యంబుమొదల * నొకపద్యముదాఁ। జెప్పినసుజాలునవతలఁదప్పినదోషంబులేదు * దర్పకజనకా॥ ४८३॥ క॥ గట్టిగదోషములెఱుఁగక తిట్టిననదిదీవనయగు * దీవించినచోఁ।దిట్టగునదిదెలిసియుమఱి।తిట్టినదీవించినసుబ * తికినిక్కమగుఁ॥ ४८४ క॥ గుడ్డియగునెద్దుజొన్నను। బడ్డపగిదిలక్షణంబు * పథమెఱుఁగనియా। యెడ్డెకవిత్వముఁజెప్పిన।నడ్డంబై బుధులదల్ప*నదియేమగునో॥ ४८౫

గుణావగుణబాహుళ్యవిశేషంబులు.

తే-గీ॥ ఇపుడుచెప్పినదోషంబు* లెల్లమాని। గుణములన్నియుఁగలుగంగఁ * గూర్పనగునె। స్రష్టకైననుస్వల్పదో * షంబుసధిక। గుణములగుననిదానిచే* కొనఁగవలయు॥ ४८౬॥ క॥ ఇలసద్గుణనికరములో। పలనొకదోషంబడంగుఁబదియాఅమృతాం। శులలోననొకకళంకము। జలజారికినెన్నఁబడని*చందమునహరీ॥ ४८७॥ తే-గీ॥ విఫలమునకంటకంబును * విషధరాశ్రయంబువక్రంబుబంకభ* వంబునైన। మొగలిపరిమళమునయోగ్య* మగుతెఱఁగున। సద్గుణంబొక్కటియదోష * సమితిఁజెఱుచు॥ ४८८॥కం॥ తెలియఁగనీశుభలక్షణ। ములుకురుకురుకవులకావ్యములలేవుసుమీ। తొలుతమహాకవివర్యులు। పలికినసత్కృతులఁదక్కఁ * బన్నగశయనా॥ ४८౯॥

మాతృకార్చనావిధానము.

వ॥చమత్కారచంద్రికాయాం॥ శ్లో॥ అకారాదిక్షకారాంతవర్ణాస్స్యుర్మాతృకాహ్వయాః। సాహిత్యరత్నాకరే ॥శ్లో॥ ప్రభూనుద్దిశ్యపద్యంవాప్రబంధంవాకదాచన। నవక్తవ్యంనవక్తవ్యంమాతృకాపూజనంవినా॥ లక్షణదీపికాయాం॥ శ్లో॥ నాయకేనప్రయుక్తస్సన్ దంతధావనపూర్వకం। పుణ్యైర్నిర్మలతోయేనమంగళ స్నానమాచరేత్। శుచిర్ధౌతాంబరధరో గంధమాల్యైరలంకృతః। పూజాగృహంప్రవజేన్మాసిర్గీతవాద్యాదినిస్వనైః॥ శుభాసనేసుఖాసీనఃప్రాఙ్ముఖోన్యాసపూర్వకం। విప్రాదిమాతృకాస్తత్తద్వర్ణద్రవ్యైశ్చప్ర

పూజయేత్ ॥౪౮౧॥ ఆ॥ కవులు మొదలమాతృ * కాపూజసలుపక । కావ్య
మొందెఁజాటు* కావ్యమొందెఁ । జెప్పిరేనితమకుఁ* దప్పుఁగుఁబతికిని । హాని
వచ్చుఁగృతియుఁ* నడఁగిపోవు॥ ౪౮౨

సీ॥ ప్లక్షకాష్ఠంబునఁ* బలుదోమిమంగళస్నాతుఁడైశుభ్రభవ * స్త్రము
లుకట్టిమలయజకర్దమం*బలఁదిభూషణములు మైదాల్చికుసుమధా*మము
లుచుట్టి। కవిలాక్షణికలేఖ* కగ్రంథవాచకశాబ్దికతార్కిక* సహితముగను।
గానతతాసద్ధ * ఘనసుషిరస్వనంబులుసర్వదిక్కుల * భోరుకలుగ॥ తే॥ వచ్చి
దక్షిణపాదపూ * ర్వకముగాఁగ । మాతృకార్చన । మందిరంబుఁ।
జొచ్చిపూర్వాభిముఖముగా* సుకవివరుఁడు । చిత్రకంబళములసుఖా*సీనుఁ
డగుచుఁ ౪౮౩

శ్లో॥ విఘ్నరాజనమస్తుభ్యంలమ్బోదరగజానన।
నిర్విఘ్నంకురుమేదేవసర్వకార్యేషుసర్వదా॥

క॥ ఈమంత్రంబునుమున్నుగ । సామజముఖునేకదంతుఁ*జామరకర్ణున్ ।
ధూమధ్వజుఁబ్రమథగణ । స్వామినిబూజించిసుకవి* సమధికభక్తిన్ ॥౪౮౪

సీ॥ జ్యోతిర్విదుక్తము* హూర్తకాలంబునఁ బ్రస్థపంచకసగాత్ర * పాం
డుశాలి। తండులంబులనుహ * స్తద్వయవిస్తారసమచతురశ్రక * స్థండిలం
బు। గావించినాల్గుచో* కపుటిండ్లురచియించివామదేవునిమూల * గీముసం
దు।విప్రమాతృకలను*వీతిహోత్రునితావుమందిరంబునరాజ*మాతృకల
ను॥౪౮౫॥ ఆ॥ దనుజచాయభవన* మునవైశ్యమాతృక। లనుసమీరభాగ*
మునసుగలుగు। సదనమునసుశూద్ర* జాతిమాతృకలను। వరుసదప్పకుండ*
వ్రాయవలయు॥ ౪౮౬

మాతృకానిర్ణయము.

శారదాదర్పణే । స్వరాః కచటవర్గాశ్చ ధరణీసురమాతృకాః । తపవ
ర్గాసమాంతస్థా బాహుసంభవమాతృకాః॥ అఆఇఈఉఊఋౠఌౡ
ఏఐఓఔఅంఅః। ఈస్వరములుపదియారును- కఖగఘఙచఛజఝఞటఠడఢ
ణఈకచటవర్గాక్షరములుపదునేనును- గూడముప్పదియొకటియు విప్రమా
తృకలు ఇవియీశాన్యమూలయింటవ్రాయవలపినది-తథదధనపఫబభమ-
యీతపవర్గాక్షరములుపదియు - అంతస్థములలోనసరియక్షరములైన రేఫ
వకారములు రెండును గూడఁగాబంద్రెండును రాజమాతృకలు - ఇవియా

గ్నేయదిక్కునను౦చవలసినది- యవర్ణ లవర్ణ ములురెండును శషసహలు నాల్గునుగూడ నాఱును వైశ్యమాతృకలు-ఇవినిరృతిభాగమునలిపియుంచవలసినది దంత్యచజలు రెండును-అకారళకారములు రెండును గూడనాలుగు నుశూద్రమాతృకలు-ఇవివాయవ్యకోణమున లిఖించునది॥సీ॥ అస్వరమవు దల* యాఘాలమిద్వయి శ్రవణయుగ్మంబుకా * రములురెండు। గన్నులు ఋత్వయుః గంబుచెక్కులువర్ణద్వంద్వముభయదం * తచ్ఛదములు। వక్ర ముల్ భుజములు* వక్రతమాక్షరంబులు కక్షములుసున్న* లలితగళము।ప టువిసర్గములుకో* భవసూచకంబులు కచవర్గములుపాణి* కరరుహములు॥ ౪౯౧॥ తే-గీ॥టామలైదునుగూడఁబృ*ష్ఠముజతుర్థ।వర్గముదరంబుబంచమ వర్గజములు। జఘనమంతస్థలిపులునూ * ష్మములుసంగ్రము। లేవధూమణికటివా* గ్దేవిఁగొలుతు॥౪౯౨॥క॥ ఆనివారిజాతసంభవు। వనితకుఁబ్రణమిల్లి సుకవిఁవరుఁడీపద్యం। బునజెప్పినట్లున్యాసము। తనకుడికకడ మొదలుఁగాఁబి* దపఁజేయనగుఁ॥ ౪౯౩

న్యాసప్రకారము.

అంశిరసి - ఆంలలాటే - ఇందక్షిణకర్ణే - ఈంవామకర్ణే- ఉందక్షిణనేత్రే- ఊంవామనేత్రే- ఋందక్షిణకపోలే ౠంవామకపోలే- ఌండూర్ధ్వోష్ఠే। ౡంఅధరోష్ఠే - ఏందక్షిణభుజే - ఓంవామభుజే - ఐందక్షిణకక్షే ఔంవామకక్షే- అంగళే-అఃదక్షిణోత్తరస్తనాగ్రయోః - కంఖంగంఘంఙం దక్షిణహస్తాంగుళిషు చంఛంజంఝంఞం వామహస్తాంగుళిషు - టంఠండం ఢంణంపృష్ఠే-తంథందంధంనంఉదరే- పంఫంబంభంమంజఘనే - యంరం లంవందక్షిణపాదే - శంషంసంహంవామపాదేవిన్యసేత్ - విప్రమాతృకా పూజామంత్రః- విధిప్రదీపికాయాం॥శ్లో॥ శ్వేతమాల్యాంబరధరాం శ్వేతరత్నవిభూషితాం శ్వేతాబ్జవాసినీం విప్రమాతృకాం పూజయామ్యహం ॥ఆ నేనవాగీశ్వరీధ్యానముక్తం॥ తల్లక్షణం మంత్రరహస్యేద్రష్టవ్యం - అకారము మొదలు ముప్పదియొక్కమాతృకలనునీమంత్రము చేత వేఱువేఱుఁబూజించునది॥

సీ॥ వెలిపట్టుపుట్టంబు* మలయజగంధంబు మౌక్తికామలవజ్ర*మయము లైన। భూషణంబులు దెల్ల* పువ్వులుకర్పూరధూళిధూపంబుమ*ధూకతైల। నీరాంజనంబుఖ * క్షీరపాత్రంబుసమన్వితశర్కరా * మసృణధేను।

దుగ్ధాన్నమునుభక్తి* తోసమర్పణచేసి శ్వేతాబ్జకర్ణికా * విష్టరస్థ॥ తే॥గీ॥ తారకాకుందమందార * ధవళదేహ। పుస్తకసువర్ణవల్లకీ * హస్తవిప్ర। మాతృకనుగవిశాస్త్రోక్త* మార్గముననుం॥ గొలువఁజతురవచోలబ్ధి* గలుగుట

నుదే॥

రాజమాతృకార్చనమంత్రః.

శ్లో॥ రక్తమాల్యాంబరధరాంరక్తరత్న విభూషితాం। రక్తాబ్జవాసినీం రాజమాతృకాంపూజయామ్యహమ్॥ అనేనవశ్యముఖధ్యానముక్తం॥తల్లక్షణంప్రపంచసారేద్రష్టవ్యం॥ ఈమంత్రముచేతఁబండ్రెండు మాతృకలను బూజించునది॥ కవిగజాంకుశే॥సీ॥ జిలుగుచందురుకావి* చీరయుఁగుంకుమగంధంబుపద్మరా* గప్రవాళ। ఖచితంబులగుపరి * ష్కారంబులును గెంపువన్నియగలపరు* వంపుపువ్వు। ప్రస్తుతాలక్తధూ* పంబుల్తిలబీజతైలదీపికయును * దామ్రచషక। పూరితగోఘృతా * హారంబుభక్తితోనర్పించిరక్తతో * యజనవిష్ట॥తే॥ కోకనదనిభలోహిత* కోమలాంగి। ప్రసవబాణేక్షుకోదండ * పాణిరాజ। మాతృకనుగవిశాస్త్రోక్త*మార్గముననుం। గొలువఁజతురవచోలబ్ధి* గలుగటరుదే॥ ౫౦౧

వైశజాతిమాతృకారాధనమంత్రః

పీతమాలాంబరధరాం పీతరత్నవిభూషితామ్।
పీతాబ్జవాసినీంవైశ్యమాతృకాం పూజాయామ్యహమ్

అనేనసిద్ధలక్ష్మీధ్యానముక్తం ॥ తల్లక్షణంమంత్రార్ణవేద్రష్టవ్యం॥ ప్రతిమాతృకారాధనమునీమంత్రముచదువుచునుజేయునది॥సీ॥అతతబహుమాల్య*పీతకౌశేయంబునవహరిద్రాలేప* నంబుపుష్య। రాగగారుత్మత * రత్నకీలితమండనంబులుపచ్చకర్పూర*న్ననలసములు। సాంద్రసౌరభహారి * చందనధూపంబుబస్తాజ్యసహితదీ * పంబురీతిఘటపరిపూరిత * క్షౌద్రోపహారంబుగదుభక్తినర్పించి*కనకనలిన॥ తే॥గీ॥ కర్ణకాపీఠికాసీన *గౌరగాత్ర। వనజకుట్మలాన్వితకర*ద్వంద్వవైశ్య। మాతృకనుగవిశాస్త్రోక్త * మార్గముననుం।గొలువఁజతురవచోలబ్ధి*గలుగుటరుదే॥

శూద్రమాతృకారాధనమంత్రః.

శ్లో॥నీలాంమాల్యాంబరధరాం। నీలరత్నవిభూషితాం । నీలాబ్జవాసినీం శూద్రమాతృకాంపూజాయామ్యహం॥అనేనత్వరితాధ్యానముక్తంతల్లక్ష

ణంమంత్రతదర్పణేద్రష్టవ్యం॥శూద్రమాతృకలనన్నిటినిబూజించునపుడీమం త్రమునుజెప్పవలసినది॥ ౫౦౭॥ సీ॥ నీలవర్ణదుకూల* చేలంబునులవంగమృగ మదగంధంబు * నగవిరోధి। రత్నవిభూషణ * రాజియుఁగృష్ణ పుష్పములు కాలాగురు * సాలమూల। రచితధూపంబునే * రండబీజస్నేహ నీరాంజనం బును * జారుకాంస్య। మయచషకాన్విత * మధ్యనై వేద్యంబు నొసఁగిసద్భ క్తిపెం*పొందిమదిని॥ తే-గీ॥ శ్యామపద్మనివిష్టమే * చకశరీర। శరధనుఃకాం డధృతపంచ*శాఖశూద్ర।మాతృకనుగవిశాస్త్రోక్త * మార్గమునను। గొం లువఁజతురవచోలబ్ధి *గలుగుటఱుదె॥ ౫౦౭॥ వ॥ ఇదిప్రబంధోపక్రమంబిం కనాశుధారాకవిత్వమున కెట్లనిన॥ తే-గీ॥ సభలనుసమస్యలొసఁగిన * సమ యముననుమాతృకాపూజకవులకే*రీతినబ్బు।నపుడువాగ్దేవతాధ్యాన*మా త్మజేసి।యాశువుగఁజెప్పనొప్పుప*ద్యంబులెల్ల॥

వాగ్దేవతాధ్యానముక్తం.

సీ॥ త్రయివేణిమీమాంస * తలవైద్యశాస్త్రంబునుపురాగమంబుక * న్బొమలనడుము। కడపలిప్రా।బల్కు*కణతలుశ్రౌతంబుతళుకుజెక్కులుని రు*క్తంబుశ్రుతులు। న్యాయంబుచుబుకంబు*జ్యోతిషంబక్షులుశిక్షగంధవ హంబు*స్మృతిరదములు। కావ్యంబుజిహ్వవ్యా * కరణంబు పెదవులుగీతం బుగళమలం*కృతికుచంబు॥ తే-గీ॥ లలపురాణంబునడుమితి * హాసమక్క క ల్పముకరద్వయముపురతి*కళజఘనము। ఛందమూరులునాట్యల*క్షణాపదము। లేవధూమణికట్టి వా*గ్దేవిఁగొలుతు॥ ౫౧౦॥ ఆ॥ అనుచుశారదాంబ*నధరని ర్జితబింబ। భ్రమరవేణిపద్మ*భవునిరాణి। సుకవిరాజకీర * సురమహీరుహమాల తఁ।గొలిచియాశుకవితఁ*గూర్పవలయు॥

ప్రబంధోపక్రమశుభకాలంబులు.

క॥ వెననయనమాసపక్షది। వసవారభయోగకరణ*వర్జవిలగ్నా। భ్రన రేఖణములరసినద। వసరముననుమొదలుసేయ*వలయుఁగృతికిఁ॥ ౫౧౨ తే-గీ॥ సింహమునగురుఁడున్న రా*జీవబంధుఁ। డార్ధ్రిమొదలుగఁబదితార* లందునడువ।జీవకవుల స్తమయముసు*జెందియున్నఁ। గావ్యసముపక్రమము సేయఁ*గాదుపతికి॥౫౧౩॥సీ॥అబ్దంబుమొదలిది*నాష్టకంబ। యనర్తుమాసా దులనుబంచ*వాసరములు। కవిబృహస్పతులుగ్రం*కకముందుఁబొడిచిన వె నుకనుముప్పొద్దు*మునుయుగాదు।లగుదినములుసంక్ర* మాదిరెండుపగళ్లు

గ్రహణంబుతోలునాఁడు*కామదహన।మునకుమీఁదనుమూఁడు*దినములు
తిథ్యాదిఘటికాత్రయంబుబు*క్షుంబుమొదల॥గీ॥ నాడికాయుగ్మమునువిల*
గ్నమునకాది।వెలసిననవాంశమొకటియు*విడిచిపెట్టి। చిక్కినప్పుడుశుభము
లు*సేయవలయు । ననుచుయవనుఁడుసంహిత * యందుఁజెప్పె॥ ౫౧౫॥ సీ॥
షష్ఠ్యంతముననొక్క* సంవత్సరముహాయనాంతంబుననుబక్షు * మయనము
నకుఁ।గడపలదివనాష్ట*కముబుతుమాసావసానంబుననుదిన* సంబులైదు ।
రవిశశిగ్రహణాది*వివిధమహోత్పాతముల కెల్లఁతరువాత*మూఁడునాళ్లు।
సంక్రమాంతమునవా*సరముతిథ్యంతంబుసందునాడీత్రిత*యంబురిక్క॥ తే-
గీ॥కొననుబదిగడియలుబలగ్న*మునకుఁదుదిని। గదయుసార్ధనవాంశంబు*వద
లికావ్య।మునకుఁదొలుతటిపద్యంబు*మొగిరచింప। వలయుసత్కవితక్కిన*
వానియందు॥ క॥ ఉదగయనంబునఁజెప్పిన। సదమలకావ్యంబుపతికి*సంపద
లిచ్చుꣳ।బదబడియామ్యాయనమున। మొదలుకొనినఁబ్రాణమునకు*మో
సముఁదెచ్చుꣳ॥ ౫౧౭

తే-గీ॥శ్రావణజ్యేష్ఠకార్తిక*చైత్రమాఘ। మార్గశీర్షకఫాల్గున*మాధవముల।
సకలశుభకర్మములుసల్పఁ*జనునటంచు॥ । జెప్పిరిపరాశరాత్రివ*సిష్ఠముని
లు॥౫౧౯॥తే-గీ॥ నింద్యములుభాద్రపదమును*నెలయుశుచియు।సరవిఝష
చైత్రకర్కట*శ్రావణములు। నధికమాసంబుపుష్యంబు*నాశ్వయుజముఁ ।
గార్తికాదినేకాదశ*ఘస్రములును॥ క॥ కావ్యమునకునారంభము।గావ్యఁడు
సితపక్షమునను*గావించిననా।ధివ్యాధులడఁగువిభునకు । ద్రవ్యక్షయమగుసి
తేత*రంబుననైనꣳ॥౫౨౧॥క॥దశమీద్వాదశ్యేకా। దసులనుబంచమినివిది
య*తదియలహిమధా।మశశాంకసుతబృహస్ప।త్యుశనోవారములఁగావ్య*
మొనరింపదగుꣳ॥౫౨౨॥ తే-గీ॥ఉభయపక్షములందుఁద్ర*యోదశియును।స
ప్తమియుదిననాథవా*సరమునంత। రాయమొనరించుఁగృతిసమా*రంభము
నకు।నితరతిథివారములుగూడ*వెంచిచూడ॥౫౨౩॥క॥లిఘులనుబూర్వాహ్ణం
బుల । నుపక్రమించినశుభంబు*లొసఁగునుగావ్యం । బపరాహ్ణంబులసంధ్య
ల।క్షపలనుదొరకొనినసాధ్వ*సంబొనరించుꣳ॥౫౨౪॥ సీ॥నందయుభద్రది*
నంబునుజయయురిక్తయును । బూర్ణయుననఁ*గ్రమతనైదు । భంగులదివస
ముల్ *పదియేనునొప్పారుభూమి ।బీజాక్షరం*బులకునంద । వసబీజలిఘులకె*
ల్లనుభద్రదశిఖబీజ।రాజికిజయవాయు * బీజములకురిక్తనభోబీజ* రేఖకుంబూ

ర్ణయు నాదిగాఁబంచసం * ఖ్యాస్వరములు॥ తే-గీ॥ జెందుదిన మొక్కటొక్క
టి*శిశుకుమార। రాజ్యవృద్ధమృతాఖ్యలఁ*బ్రమదవిత్త। విజయభయలయదం
బులై *వీనినెఱుఁగ। వలయుఁగృతిపతినామాది*వర్ణమునను॥ ౫౨౬
క॥ బాలాదిస్వరములకును। గాలమునాఁ జేసినాడి*కలుచేసికృతుల్। వాలాయ
మునందాదుల। మేలగువేళలనుపక్ర * మింపఁదగుఁగృతుల్ ॥౫౨౭॥ సీ॥ వరుస
భూజలవహ్ని*వాయునభస్తత్త్వములుదంతిగతశాస్త్రి* భూతశైల। పరిమిత
ఘటికలఁ* బగలునురేయునుదినమునకినుమాఱు*దిరుగుచుండు। సూరేందు
భౌమజ్ఞ*వారంబులనుధరాంభోగ్ని వాతములాది*యగుఁగ్రమమున। గురు
శుక్రమందవా*సరములనాకాశతత్త్వంబుమొదలుగాఁ * దనరునైదు॥ తే-గీ॥
కావ్యములఁదత్త్వమునను*పక్రమముసేయ। ధనముదకతత్త్వమునసుఖ*మన
లతత్త్వ। మునభయంబుమరుత్తత్త్వ*మునగదార్తి। గగనతత్త్వంబునమృతంబు*
గలుగుఁబతికి॥౫౨౮॥ సీ॥ నాడికాత్రయమువి*నాడికావింశతిమాత్రకాలము
లఁగ్ర*మంబుతోడ। సత్త్వరజస్తమ * స్సంజ్ఞలవేళలుత్రివిధంబులైపద్మ*రిపు
సురేజ్య। దినములసత్త్వాఖ్య*యునుభౌమభృగువారములరజోవేళయు* జల
జమిత్రబుధమందవాసరం*బులఁదమోవేళయునాదిగాసూర్యోద * యము
ననుంచి॥ తే-గీ॥ పదియునెనిమిదిమాఱులు*ప్రతిదినంబుఁ। దిరుగుఁగావుననివి
యెల్లఁ*దెలిసికవులు। భర్తరాశికిమైత్రిచొ*ప్పదనివేళఁ। జెప్పదురుకబ్బము
లువానిఁ*జెఱుచుకొనుటకు॥౫౩౧॥ తే-గీ॥ తత్త్వపరిపంథులుగుళీర * చాపమీన।
కన్యలురజోభియాతులు*కార్పివృషభ। మేషతులలుతమోరులు* మిథునసిం
హ। ఘటమృగంబులుచుట్టలు*కడములెల్ల॥౫౩౨॥ తే-గీ॥ వైష్టవత్రయమునను
బూ*ర్వత్రయమున। మిత్రపూషాశ్వినులభాస్క * రత్రయమున। ధాతృష
ట్కనిశాచర*తారకలను। గావ్యసముప్రక్రమముఁజేయఁగలుగుశుభము॥
౫౩౩॥ తే-గీ॥ వజ్రశూలవ్యతీపాత * వైధృతులను। గండపరిఘాతిగండవి *
ష్కంభములను। బదియుమూఁడవదానను * బ్రతుకునాస। సేయువారుశు
భంబులు*చేయఁబోరు॥౫౩౪॥ క॥ బవమొదలగునాఱింటను। గవికబ్బముప
క్రమింప*ఘనతరవిభవం। బవుభద్రాదులనేనిటఁ। దివిరిమొదలు సేయదొడ్డ
*తెవులుజనించున్॥౫౩౫॥ తే-గీ॥ వ్యత్రపలత్తలుగ్రాంతయో * గావయోగ।
దుర్ముహూర్తములునుద్యాజ్య*దోషములును। దుష్టచంద్రోపబలములు*
దొరలునపుడు। గృతికిదొరఁకొనునట్టిదు * ర్గతియుఁగలఁడె॥౫౩౬॥ తే-గీ॥

తనకుభర్తకునష్టమ * ద్వాదశారి। జన్మములుగానిశుభఖేట*సదనములను।
మొదలుసేయఁగఁదగుఁగబ్బ * మునకుగ్రహాముల్లష్టమంబునలేకుండ*నరసి
సుకవి॥౫౩౭॥ తే-గీ॥పాపులాఱింటమూఁటను * బదునెకొండ। సౌమ్యులు
ధరాగ్నగతిదిశా* జలజగర్భ।మునిగ్రహంబులనుండఁగ*మొదలుకొనినఁ।గ
బ్బములుగడతేఱువిఘ్నములులేక॥౫౩౮॥క॥బుధుఁడినుఁగూడనివేళల।బుధ
దినమునబుధవిలగ్న*మునబుధదృష్టిన్।బుధహోరనుగావ్యములకు।బుధవ
ర్యులుపక్రమింపఁ*బూనుదురెపుడున్॥ ౫౩౯

సారస్వతౌషధంబులు.

తే-గీ॥బ్రాహ్మిబోడతరంబుపి * ప్పలియువసయు। శుంఠియుసమంబు
లుగఁదూచి * చూర్ణఁజేసి। ప్రతిదినము రేపకడసగ*బాలుతేనె। గలిపిరూకె
త్తుదినినసూ*క్తులుఘటించు॥ ౫౪౦

బ్రాహ్మియనమండూకబ్రహ్మిపేరు.

సీ॥ కరకకాయలమీఁదఁ*గలుగుబబ్బరయునుబిప్పలిమూలంబు*తిప్పతీ
గ।వాయువిళంగంబు*లాయష్టిమధుకంబుసన్నపిప్పలియున * చ్చపుసముద్ర।
పాడవిత్తనంబులు*బోడతరంబునువలమాటితుంగము* స్తలునువసయు॥తే॥
గీ॥సమములుగఁదూచిపొడిచేసి*సంతతంబు।ప్రొద్దుననులేచినేతితో*ముద్దఁజే
సి।కర్షమాత్రంబుభక్షింపఁ * గలిగెనేని।గడియకొకపద్యశతకంబు * నుడువు
టరుదె॥౫౪౧॥సీ॥చెంగల్వకోష్ఠును * జిఱుతపిప్పలియునుమంచిసోమపుబో
ట్టు * మ్రానిపసపు। మైపూఁతపసపును*మధుకంబుసైంధవలవణంబుచిత్ర
మూ * లంబుబరడు। జీలకఱ్ఱయుశుద్ధి*చేసినశుంఠియుసమభాగములుగాఁగ*
సంతరించి। చూర్ణంబుగావించి * శుభ్రపటంబుపై రాచియాఁక్రిందను * రాలి
నట్టి॥౫౪౩॥తే-గీ॥పొడుమునూతనఘటములో * నిడిప్రభాత। సమయమునఁ
బ్రత్యహంబునా*జ్యమునమెదిపి। వేసరకచిన్నమెత్తుసే*వించునరుని। నాలు
కనుగాపురంబుండు*నలువచెలువ॥ ౫౪౪

కందద్వయరుగ్మవతీకమలవిలసితగర్భక్రౌంచపదవృత్తము.

ద్వారవతీనా*థాసదుదారా। తరుణధవళకర * ధరనుతనామా। మా
రమణీధా*మానుకుమారా। మరుదధిపతిరిపు * మదగిరిశంబా॥౫౪౫॥సార
సనేత్రా*సత్యవిచారా। శరరుహభవముఖ * సకలసురేశా। శూరకులాతే*
జోజితసూరా।సురవరమణినిభ*సురుచిరదేహా॥ ౫౪౬

గర్భప్రథమకందము.

క॥ ద్వారవతీనాథాసదు | దారాతరుణధవళకర *ధరనుతనామా | మా
రమణీధామాసుకు|మారామరుదధిపతిరిపు*మదగిరిశంబా ॥౫౪౭॥

ద్వితీయకందము

క॥ సారసనేత్రాసత్యవి|చారాశరరుహభవముఖ* సకలసురేశా | శూ
రకులాతేజోజిత|సూరాసురవరమణినిభ*సురుచిరదేహా॥ ౫౪౮

గర్భరుగ్మవతీవృత్తము.

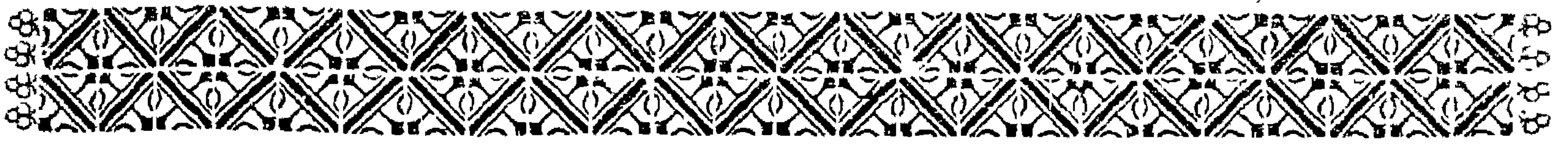
ద్వారవతీనా * థాసదుదారా | మారమణీధా *మాసుకుమారా|సార
సనేత్రా*సత్యవిచారా|శూరకులాతే*జోజితసూరా॥ ౫౪౯

గర్భకమలవిలసితవృత్తము.

తరుణధవలకర * ధరనుతనామా | మరుదధిపతిరిపు * మదగిరిశమ్బా|శర
రుహభవముఖ*సకలసురేశా|సురవరమణినిభ*సురుచిరదేహా॥ ౫౫౦

ఆశ్వాసాంతగద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజగోత్ర కామెపల్లిపురమందిరనందనందన చరణారవింద వందనాభిలాష మనీష ప్రాభవ వెంగనార్యతనూభవవిద్యావిశేషసురాచార్య కాకునూర్యప్పకవి విరచితంబైన యాంధ్రశబ్దచింతామణియనువ్యాకరణసూత్రంబులను-వర్ణసంజ్ఞలును-వర్ణవృత్తిస్థానంబులునుశుద్ధాంధ్రకలిపివిలేఖనక్రమంబులును-పంచాశద్వర్ణనిర్ణయంబును ప్రాకృతోనాక్షరపరిగణనయు-నాంధ్రభాషావర్ణసంఖ్యయు - తత్తద్వర్ణభేదంబులును-కావ్యాదిగ్రాహ్యవర్ణంబులును-నాయకాక్షరకూటంబులును-కృత్యాది వర్ణద్వయయోగఫలంబును - సంయుతాక్షర విశేషంబును శ్రీకారప్రభావంబును. కృతిముఖప్రశస్తంబులును - తత్తత్స్థానప్రయోగనిషిద్ధాక్షరంబులును|దోషప్రభావంబునుగుణావగుణబాహుళ్యబలంబును-మాతృకార్చనవిధానంబునుశుభకాలంబులును- సారస్వతౌషధంబులును-గలవర్ణపరిచ్ఛేదంబనుద్వితీయాశ్వాసము॥

శ్రీరస్తు.

అప్పకవీయము - తృతీయాశ్వాసము.

క॥ శ్రీశైలభ్రమరాంబా ।ధీశేశానీవిదిజ్ఞ*గీతలవిలస । త్కాశీసమ
తంగడనగ। రీశమనాశానివేశ*రిపుజననాశా ॥ అవధారుశబ్దశాసను । డవనిఁ
గలియుగమునకాది * నారాజమహేం । ద్రవరంబునఁజెప్పిన యాంధ్రివచో
వ్యాకరణసూత్ర*తతి దెనుఁగింతుర్॥ ౧॥ క॥ ఇమ్ముగవర్ణపరిచ్ఛే । దమ్మునఁజె
ప్పంగఁబడియెఁ * దగనేకశ్లో । కమ్మునముఖ్యవళిప్రా । సమ్ములుసంక్షేపము
లుగ*సామజవరదా॥ ౩

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము-ఆర్యావృత్తశ్లోకము.

ఆద్యోవళిర్ద్వితీయోవర్ణః ప్రాసోత్రపాదపాదేషు । స్వస్వచరణేషుపూ
ర్వః ప్రాసస్సర్వేషుచైకఏవస్యాత్ ॥

ఈశ్లోకంబొక్కటియొకసూత్రంబయ్యె నదియెల్ల నిందువివరించెద.

క॥ చరణచరణమునకాద్య।క్షరములువళులయ్యెనవియెఁ క్రమ్మఱఁ దత్తి
చ్చరణములలోనఁజెప్పిన । యిరవులఁబొందింపవలయు*నెల్లఁగృతులలోన్॥
౪॥గీ॥విరతివిశ్రాంతివిశ్రామ*విశ్రమములు। శ్రాంతివిరమణవిరమవి*రామ
యతులు।ననఁగనివితొమ్మిదియువళి*కాఖ్యలయ్యె। భవ్యసత్త్వఫలాయామ్య*
భాగగేహ ॥౫॥ క॥ భీమనపదిచెప్పెననం। తామాత్యుఁడుచేసెవెనుక*యతు
లిరువదినా।ల్గామీఁదఁగొందఱుకవి । గ్రామణులిరువదియునేడు*గావించిరొ
గిన్॥౬॥ఆ॥ పూర్వకవులలక్ష్య*ములుగూర్చిసత్కవి।జనములవునటంచు*సమ్మ
తింప। విశ్రమంబులేను । విరచింతునాలుగు । పదులమీఁదనొకటివిదితము
గను॥ ౭

యతిభేదములు.

క॥స్వరయతులువ్యంజనాక్షర।విరతులుభయవళులుప్రాస*విశ్రాంతులు
నాఁ।బరికింపనాల్గుదెఱఁగుల। విరమణములువఱలుచుండు*విహాగతురంగా॥

అందుస్వరవళులెట్టివనిన.

గీ॥రసనుస్వరమైత్రివళులుస్వ*రప్రధాన। వళులులుప్తవిసర్గక*స్వరవళు
లును। ఋవళిఋత్వసంబంధంబు * ఋత్వసామ్య ।వృద్ధులనస్వరవళులేడు*
౧ గమునౌ॥ ౧౧

స్వరమైత్రివళులు.

గీ॥ అద్వయమునకువక్రత*మద్వయంబు। నిద్వయమునకుఋయుగంబు * నెద్వయంబు।నుద్వయమునకునంత్యవ*క్రద్వయంబుఁ। జెల్లుస్వరమైత్రివళు లన* శేషశయన॥ ౧౨

అకారయతులు.

ఆ॥ అబ్జపత్రనేత్ర*యార్తావనచరిత్ర।యాతతాయిజైత్ర*యైంద్రమిత్ర। యైందవప్రగోత్ర*యోఁర్వశేయస్తోత్ర।యనుచుఁజెప్పనొప్పు*యతులుగృష్ణ॥

ఇత్వవళులు.

ఆ॥ ఇందువంశసోమ * యీశ్వరీనుతనామ । యీడితాంగధామ*ఋష భభీమ । ఋక్షజాభిరామ * యెటులైనమాభామ । యెడఁగటాక్షముంచి * యేలుమనఁగ॥ ౧౪

ఉద్విరామము.

ఆ॥ఉరగరాజశాయి*యూర్ధ్వవిష్టపదాయి। యూర్జితోరుకీర్తి*యొడలికార్తి। యొదవకుండఁబ్రోచి*యోలిదానునిగాచి । చేరికనకకశిపుఁజీరితనఁగ॥ ౧౫

సర్వప్రధానవళులు.

క॥ తెలిసిపదాంతగతాక్షర । ములతోఁబైశబ్దములకు * మొదలఁగలు గునచ్చులుగూర్చినసంధులక । వ్వలస్వరములెనిలుచునుభయ* వళులనుద క్క—౯॥౧౬॥ గీ॥ అతులగుణధామభానువం. శాబ్దిసోమ।యినతనూభవమి త్రలం* కేశజైత్ర । ఉరుగుణకలాపశకలీకృ * తోగ్రచాప । నాఁగనిట్లుస్వర ప్రధా*నవళులొప్ప॥ ౧౭

లుప్తవిసర్గస్వరవళులు.

గీ॥ దైవభాషనదంతసాం*తములమీఁద। నత్తుమొదలనుగలశబ్ద*మతు కువేళ । నమరునోత్వంబునకుఁజెల్లు*నయహాలిపులు । జగతిలుప్తవిసర్గక*స్వ రవళులన॥ ౧౮॥ గీ॥ అంబుదశ్యామతవకింక*రోహమనఁగ । యామినీచరగ ర్వత*మోర్క_యనఁగ। హరిసుతుండునుసీవున * న్యోన్యమిత్రు । లయిప్రవ ర్తింతురనఁగల*క్యంబులయ్యె॥ ౧౯

మహన్నందనశతకమునందు.

శా॥ కోపాటోపముగుప్పిగంతులునిజా * కుంభీభవచ్ఛోర్యరే । ఖాపాం శిత్యమయాఁరెనీకునునమ * స్కారంబులంకాపురీ । పాపగ్రంథికులాంగనా

కుచతటీ * పై కాపతద్గాత్రహబా । హా పాటచ్చరరామదాసతవదా * సోహ
మ్మరున్నందనా॥ ౨౦

సుభద్రాపరిణయమునందు.

శా॥ తాసై రింపకపర్ణయుండఁగభవ * ద్గర్భంబునందాల్చితే । జోస
హ్యుర్కశరజన్ముఁగాంచియలనీ * హరక్షమాభృత్కుమా । రీసాపత్న్యము
గన్న మోహపుపురం * ద్రీరత్నమున్నీవకా । దేసర్వజ్ఞునకేలనిన్నుఁదలపై *
నెక్కించుకోజాహ్నవీ॥ ౨౧

ఉద్యోగపర్వమునందు.

ఉ॥ దైన్యముదక్కిదూతయుచి * తంబుగఁబాండునృపాలుపాలురా । జ
న్యవరుండుధర్మజుఁడు* సమ్మతివేడెడినన్నలోకసా । మాన్యవిధిందగంగరి*
మంబుననిచ్చినఁబుచ్చికొందమ । న్యాన్యవిరుద్ధభాషణము * లాడినఁదత్ఫల
మాతఁడందెడిక్ ॥ ౨౨

ఋ వ ళి.

క॥ ఇత్త్వత్వంబులఁగలయక।ఋత్వంబునుఋవళియనఁగ * రేఫముతో
మి।త్రత్వంబునెఱపునెట్టిమ । హత్వమొయట్లనగుఁగాదు*లందున్నపుడుక్ ॥
౨౩॥ క॥ రతివల్లభజనకవిని । ర్జితకనకవిలోచనాఖ్య*ఋగ్యజురాది । శ్రుతిచ
యగోచరవాహా।కృతఖేచరకులలలామ*రిపుజనభీమా॥ ౨౪

సభాపర్వమునందుసీసపాదము.

ఋత్విజుండనివిచా * రించిపూజించితేద్వైపాయనుండుండ * ధర్మయుక్తి ॥

విజయవిలాసమునందు

ఉ॥ ఆణిమెఱుంగుముత్తెపుటొ * యారపుముగ్గులురత్నదీపికా । శ్రే
ణులుధూపవాసనలు * హృద్యనిరంతరవాద్యఘోషము।లాణఁబొస * గఁ
బ్రోలుమిగు*లంగనువిందొనరించునిత్యక।ళ్యాణముఁబచ్చతోరణము*నై జ
నులందఱునుల్లసిల్లఁగాక్॥ ౨౫

ఋత్వసంబంధవళులు.

తే-గీ॥ సారిదిఁగాములఁగలవట్రు * సుడులకెల్ల । ఋత్వమిత్రంబులగున
చ్చు*లెనయనైదుఁ ।జెల్లుహాయలుకుస్వరమైత్రిఁ*జెందునపుడు । వెలయుని
విఋత్వసంబంధ * వళులనంగ॥ ౨౬॥ ఆ॥ ఇనతనూభవుండు* వృషదశ్వతన
యునేసె । ఋభునదీసుతుండు*గృష్ణునేసె । నేమిచెప్పనపుడు *.దృఢశక్తిశ
ల్యుండు।హీనబరునిఁజేసె*వృష్ణికులుని ॥ ౨౭

జైమినిభారతమునందుసీసగీతి.

తే-గీ॥ తండ్రితరమునఁ బెనిమిఁటి * తరమునందు । వీసమంతయుఁ బుణ్యం
బుఁ* జేసియెఱుఁగ । వార్ధకంబుననింకేల * వట్టితొడసు । కృష్ణుదర్శింపకున్న
నా* కేమిచిక్కు ॥ ౨౯

మనుచరిత్రమునందు.

సీ॥ తీర్థసంవాసులే * తెంచినారనివిన్న నెదురుగానేగుద * వ్వెంతయైన ।
నేగితత్పదముల* కెరఁగియింటికిఁ దెచ్చుఁ దెచ్చిసద్భక్తినా* తిథ్యమిచ్చు । నిచ్చి
యిష్టాన్నసం * తృప్తులఁగాఁ జేయుఁ జేసికూర్చున్నచోఁ * జేరవచ్చు । వచ్చి
యిద్ధరఁగల్గు* వనధిపర్వతసరి త్తీర్థమాహాత్మ్యము* ల్దెలియనడుగు॥

నృసింహపురాణమునసీసపాదము.

ఏ దేవులీలలై *యెసఁగుజగంబులుసృష్టిరక్షాసమా* నేకుఁ బరగు ॥

ఆముక్తమాల్యదయందు.

చ॥ హితులుభిషగ్గ్రహజ్ఞబుధ * బృందకవీంద్రపురోహితుల్ హితా ।
హితులుధనార్జనాదినృప* కృత్యనియుక్తులు వెండి కేవలా । హితులుదశాద
శార్పితస* మృద్ధరమాదరణేచ్చులౌటనా । హితమునునట్లకాఁ జతుర* వృత్తిఁ
జరించుటనీతి జేనికిన్ ॥ 30

సుభద్రాపరిణయమునందు.

తే-గీ॥ చెఱుకువిలుకానిబారికి* వెఱచినీను । మఱుఁగుఁ జొచ్చితిఁ జేపట్టి*
మనుపునన్నుఁ । బ్రాణదానంబుకన్నను* వ్రతముగలదె । యెఱుఁగ వేధర్మప
రుఁడవు* నృపకుమార॥ 31

ఎడపల్లిపర్వతన్నచాటుధార.

మ॥ రణరంగంబుననీకితాసియరినో* రంబూరిగైకొన్నఁదా । నణుమా
త్రంబునువానిపైనిదెగదా* హాచిత్రమూహింపఁగాఁ దృణమేకావలెదారిక
ట్టుమొనక * ట్టిద్ధారుణీమండలిన్ । బ్రణుతప్రాభవకందనూలిపురగో * పా
లాక్షమావల్లభా ॥ 32

ఋత్వసామ్యవళులు.

గీ॥ వత్రువలుచెందితమలోన * వ్యంజనంబు । లన్నియునుగూడుఋత్వ
సా* మ్యవళులనఁగ । వృష్ణివంశాబ్ధిసోముఁడై * పృథివిఁబుట్టె । మృతునిఁగా
వించెఁగంసునిఁ* గృష్ణుఁడనఁగ ॥ 33

విష్ణుచిత్తీయమునందుసీసగీతి.

తే॥గీ॥తిరుగుమరయారెసురపురి * సురలమరిగి। బహుళహాలహాలభతరి
క * ల్బరిగనగర । సగరపురవరపరివృఢ* జవనయవన। పృతనభవదసిననిఁదె
గి * కృష్ణరాయ॥౩౪॥మ ॥ గృహసమ్మార్జనమోజలాహరణమో * శృంగార
పల్యంకికా।వహనంబోవనమాలికాకరణమో*వాల్లభ్యలభ్యధ్వజ।గ్రహణం
బోవ్యజనాతపత్రధృతియో * ద్రాగ్దీపికారోపమో । నృహరీవాదము లేల
లేరెయితరుల్*సీలీలకుంబాత్రముల్॥ ౩౫

వృద్ధివళులు.

కం ॥ తలకట్టులపైసంస్కృత । ములఁగదియుపదాదివక్ర*ములకువరు
సతో। నెలకొనువక్రతమంబుల।కిలనుభయముఁజెల్లుచుండు*వృద్ధివళులనన్
గీ ॥ ఇభభయ్యవిదారసర్వలో * కైకవీర। అఖిలభువనప్రశస్తజి*తైణహస్త।
ఉదధిజాశ్రితవక్షభ*క్త్యాఘరక్ష।హతపరానీకనందవ్ర*జౌకయనఁగ॥ ౩౬

ఏత్వమునకువిష్ణుచిత్తీయమునందు.

మ ॥ గురుగుంజెంచలితుమ్మిలేఁదగిరిసా * కుందింత్రిణీపల్లవ్యా । త్కర
ముంగూడఁబోరంటినూనియలతోఁ* గట్టావికట్టారిగో।గిరముల్మెక్కితమిం
బనుల్పోలమువ్రా*గ్రేపుల్ మెయిన్నాకమే। కెరువుంగుంపటిమంచమెక్కిరి
ప్రభు*త్వైకాప్తిరెడ్లజ్జడిన్ ౩౭

ఐత్వమునకువిరాటపర్వమునందు.

ఉ ॥ ఆకమలాక్షిరూపమహి*మాతిశయంబుమనోహరంబుభో।గైకప
రాయణుల్పురుషులం * గజుఁడప్రతిమానచేష్టిత । సీకృతలోకుఁడట్లగుటఁ *
జేటుపురంబునవారికెమ్మెయిన్ । గాకెటులుండునిట్టియవ * గాఢవుపొత్తుము
నంగవచ్చునే॥ ౩౮

ఓకారమునకుభాస్కరరామాయణమునందు.

శా ॥ నీకంఠార్పితకాలపాశముశిరో * నీర్ఘాతపాతంబులం । కౌకస్సంచ
యాకాళరాత్రిగళబ*ద్ధోదగ్రకాలాహిక। న్యాకారాగదమృత్యువీజనకక*
న్యన్వేగనొప్పించిలో। కైకత్రాణునిరామునింగనుమునీ*కీబుద్ధిగాకుండినన్॥

ఔకారమునకయ్యరాజురామభద్రునిచాటుధార.

క ॥ రాజమనోజావిద్యా । భోజాదీనార్థికల్ప * భూజారిపుసం। జ్ఞాజా
వైభవవిజితబి।డౌజారవితేజగుత్తి*యప్పలరాజా॥

ఇవియేడనుస్వరయతిభేదంబులు.

వ్యంజనాక్షరవిరతులెట్టివనిన.

సీ॥ క్రమమున (బ్రాణివ * ర్గజబిందుతత్సవవ్యాజవిశేషస * మాహ్వ
యములు । మహిననుస్వారసం * బంధానునాసికాక్షరమువిభక్తియు*కార
యతులు। మొగిమవర్ణవిరామ*ములుబుజు(ప్రత్యేకభిన్నైకతరముల*భేదవి
రతు।లోలినభేదవ * ర్గోష్మవిశ్రాంతులుసరససంయుక్తవి *శ్రామములును।
గరిమనంత్యోష్మసంధివి * కల్పసంధి । విరమములునా(గవ్యంజనా* క్షరవిర
తులు। నిఖలసుకవిప్రయోగము* ల్నెమికిచూడ । నేకవింశతిభేదంబు*లెఱుఁ
గవలయు॥ ౪౩

ప్రాణివిరామము

తే॥గీ॥ ప్రాణములునా(గస్వరసమా * హ్వాయముల య్యె। నవికలిమిం(జే
*సిహల్లులు * ప్రాణులయ్యెఁ । బొల్లుహల్లులనచ్చులు*బొందకునికి(।ప్రాణు
లనిపల్కఁగూడదు * వానినెందు ॥౪౪॥ తే॥గీ॥వ్యంజనంబులుస్వరమైత్రి*వల
నఁదమకుఁ । దామ ప్రాణివిరామాభి * ధానములను ।జెందిమూఁడుతెఱం
గులై * చెల్లుచుండు । వానినెఱుఁగకకృతిసేయ * వలనుగాదు॥క॥చెలులుత
లకట్టులుచా। పులునైత్వోత్వములుమిత్ర*ములుగుడిగవయుఁ ।సుళిగవయు
నేత్వయుగమును । జెలువగుఁజుట్టములుద్వివిధ *శృంగారత్వమ్ముల్॥సీ॥కలశా
బ్ధిగంభీర * కాంచనాచలధీరకాళియోరగవైరి*కైటభారికైలాసపతిమిత్ర*
కౌశికస్తుతిపాత్రకిల్బిషాద్రిసురేంద్ర * కీర్తిసాంద్ర।కీలాలరుహనాభ *కృష్ణ
జీమూతాభకృతవర్మతోనేగి * కెలఁకులాగి। కెరలిచైద్యుఁడుసూడఁ *గేక
యుల్గానియాడఁగుండెనేళునిపట్టఁ*గూడముట్టి॥ ౪౭

తే॥గీ॥కూర్మివలకేలసింగంపు * గొదమలీలఁ ।గొనిశతాంగంబుపైనుం
చి * కోర్కిమించి । ద్వారకకువచ్చునీవైభ *వంబుఁబొగడ।శక్యమేయనఁ
గల*క్ష్యంబులయ్యె॥ ౪౮

వర్గయతులు.

తే॥గీ॥శబ్దసూత్రములను * జగతినేకస్థాన । సంభవంబులగుచు * సంధి
వేళఁగలసవర్ణసంజ్ఞఁ * దలపోసియతులకుఁ।గూర్పవచ్చుమఱియుఁ*గొన్నికృ
తుల॥౪౯॥క॥తమతమయనునాసికవర్ణములు విడిచివెనుకలిపులు*నాల్గునుద
మలోఁ ।దమకునరలేకనిలిచిన।నమరాహితదమనవర్గ*యతులనఁబరఁగున్॥
ఆ॥ కంధిమధ్యగేహ*ఖండితారినమూహ।ఖంజనాభదేహ*గానమోహ।గ

రుడపక్షివాహా*ఘనవాహజస్నేహా। భర్గవినుతయనిన*వర్గయతులు॥ ౫౧

వ॥ తక్కినవాలుగువర్ణములకునీతీరుననేయని తెలిసికొనునది॥

బిందుయతులు.

క॥ పని(బూనినిలుచు(దమతమ। యనునాసికములకుబిందు* యతులను వెనుకన్। గనుపట్టునాల్గులిపులను। బెనుసున్నలుడాసితమకు(*బిఱు(ద(గదియుచోన్॥ శ్లో॥ జ్ఞానవేద్యాయతప్తకాం * చనవిభూష। ణాయమేచకవర్ణకం * త్రిపియాయ। నగధరాయనమోస్తుసాం *దర్యవిజిత। మనసిజాతాయ గోపడిం*భాయయన(గ॥ ౫౩

తద్భవవ్యాజవిశ్రమములు.

సీ॥ విజ్ఞానమునకుభా * వింపవిన్నాణంబువిజ్ఞాపనమునకు * విన్నపంబు సంజ్ఞకుసన్నయ * జ్ఞమునకుజన్నంబునాజ్ఞప్తికానతి *యాజ్ఞకానె। యనియి ట్లునంస్కృత * వ్యవహారమధ్యావసానంబులద్వితీయ * సరళమునకు। నిడుగు న(గలతాలు * జానునాసికములుతద్భవంబునద్రుత * త్వంబుగాంచి॥ తే-గీ॥ వెలయుటనుదద్భవవ్యాజ * విశ్రమమున। జరిగిననణలకురెంటికి * జ్ఞాతన ర్ఘ। జ్ఞానిచేతోంబుజాతశో * ణకరయన(గ। జ్ఞాతివిద్వేషినృపనాశ*నకర యన(గ॥ ౫౫

గణితమునందు-పావులూరిమల్లన్న.

ఉ॥ శ్రీనిధియైనశివ్వనను * జిమ్మననుంమఱిసూర్యదేపునిన్। ధీనిధి(బోల నార్యులను * దేజమునన్ రవితుల్యులై నయా। సూనులనల్వురంబడసె*సూ రిజనస్తుతసత్యభారతీ। జ్ఞానుల(బద్మగర్భవద * నంబులునాలుగు(బోలువారిలోన్॥ ౫౬

విశేషవళులు.

తే-గీ॥ ప్రౌఢకవులుకొందఱుజ్ఞకా * రంబునకును। ప్రథమవర్గంబుతొలియక్క * రములునాల్గు। నిడుమరుప్రబంధములనొక్క* యడవిశేష। వళుల నుచుసోమయాజులు*వాడుకతన॥ ౫౭

శాంతిపర్వమునందు.

క॥ జ్ఞానముకేవలకృపన। జ్ఞానికినుపదేశవిధి(బ్ర * కాశముసేయం। గా నదిసకలధరిత్రీ। దానంబునకంటెనధిక*తరఫలదమగున్॥ ౫౮

అనుస్వారసంబంధయతులు.

ఆ॥ ఆదిపూర్ణయుతము*లై టతవర్గాక్ష। రములుతుదనుగలుగు*వ్రాలు

దక్కఁ। బొసఁగు నొకటికొకటి * భువిననుస్వారసం। బంధయతులు నాఁ
బ్ర*బంధములను॥ ౫౯

మనుచరిత్రమునందు.

శా॥ శీలంబుం గులమున్శమంబు దమముం*జెల్వంబు లేఁబ్రాయముం।బో
లంజూచి యితండు పాత్రుఁడని యే* భూపాలుఁడీవచ్చినన్ । సాలగ్రామము
మున్నుగాఁగొనఁడు మా * న్యక్షేత్రముల్వేఁడఁ జం । డాలంబందు నొకప్పు
డుందరుఁగదిం*టం బాడియుంబంటయున్॥ ౬౦

రావిపాటితిప్పరాజుచాటుధార.

మ ॥ సంభేసెఁ బుడేల భాస్కరులు భా * షానాథపుత్రావసుం। ధరయం
దొక్కఁడు మంత్రియయ్యె నిక నొం * డ్రన్నామయామాత్యభా । స్కరుఁడో
యౌ నసయినన్ సహస్రకరశా * ఖల్లేవదేయున్న వే।తిర మైదానము సేయుచో
రిపుల హే*తిన్ప్రేయుచో వ్రాయుచో॥ ౬౧

ఆముక్తమాల్యదయందు.

మ ॥ దవధూమంపు తమంబులోఁ దమరస* ద్రవ్యంబు పంకేజబాం । ధవ
భానుప్రతతుల్ల్పారింపఁగుయివె* ట్టన్వ్రేళ్లు శూన్యోర్ధ్వకూ ।పవితానంబులఁ జా
డఁ జూడఁబుడమిం * బాటిల్లిపై విప్పలై ।యవసంబంచుల నాడఁగానెగసె వా*
త్యాలిప్రసజ్ఝ్చక్రముల్॥ ౬౨

అనునాసికాక్షరయతులు.

తే-గీ॥ అలప్రుతంబునకును మధ్య* మానునాసి ।కమునకును జెల్లు ననునా
సి * కయతులనఁగ । డాపలను బూర్ణములుగల్గు*టరడఢలును।తథదధలును
గ్రమంబున* దానవారి॥౬౩॥క॥మనుసంతతిమండనభం।డననిర్జితకార్తవీర్య*
నరనాయకఖం । డనపక్ష్వస్యందనసం * దనచందనశక్రవార * ణలస
త్కీర్తీ॥ ౬౪

కిష్కింధాకాండమునందు.

క ॥ బలవంతుఁడైన వాలికిఁ। దలఁకుచుఁ గిష్కింధ వెడలి*త్వరతో నలుది।
క్కులకుం బాఱి మహీమం।డల మెల్లను జూచినాఁడ*నాఁడు నరేంద్రా॥ ౬౫

రాజశేఖరచరిత్రమునందు.

మ ॥కలమాన్నంబు ఘృతంబుఁ బాయసము శా*కవ్రాతముల్ పిండివం।ట
లు బాత్రైనియ జున్ను వెన్న యుడియా*నాలు క్కెరల్చక్కెరల్ ।ఫలముల్పానక
ముద్రసాయనములం*బళ్లారుబిండ్లారుగా । యలుబజ్జుల్దధిపిండఖండములు

నం*దావిర్భవించెన్వెసన్॥　౬౬

పరమయోగివిలాసమునందుసీసపాదయు.

నిగమచోరకునిఖం*డించినయలతయోయబ్ధిలోగిరిమోచి*నట్టియలతొ

చిత్రభారతమునందు.

తే-గీ॥ నకులసహదేవులారభం * డనపటిష్ఠు । లారసౌందర్యలక్ష్మీకు* మారులార।పోయితిరెమీరునేడునా*పొందువిడిచి। యనుచువిలపించునలు దిక్కు*లాలకించు॥　౬౭

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునందుసీసపాదము.

పల్లవారుణజటా*పటలభారముతోడ నవ్యపలాశదం*డంబుతోడ

మువిభక్తియతులు.

తే-గీ॥ పున్నపుంసకతత్సమం* బులకడపలఁ ।దత్సమానాంధ్రదేశ్యశ* బ్దములతుదలఁ । గదిసినమకారశృంగముల్*కావ్యములను । బొసఁగుమువి భక్తియతులన * పుపుబుభులకు ॥౬౮॥ తే-గీ॥ పుష్కరముసూత్రమధ్య మ*ముగనొనర్చె । ఫుల్లపంకేరుహమువక్త్రి* ముగనొనర్చె । బొండుమ ల్లెలుదరహాస (ముగనొనర్చె। భోజసృపన ।దనకునిక్క*ముగనజుండు॥

ఆదిపర్వమునందు.

క॥ ఎట్టివిశిష్టకులంబునఁ । బుట్టినసదసద్వివేక*ములుగలిగినఁదాఁ। గట్టి నకర్మఫలంబులు । నెట్టనభోగింపకుండ* నేర్తురెమనుజుల్.　౭౦

ముకారయతుల.

క॥ హెచ్చరికనుపుపుబుభులకు । నచ్చపుమాకొమ్ములేమ * ఫకవులా దిన్ మెచ్చులుగనిలిపిరచ్చట ।నచ్చటనుముకారయతుల * టంచునుగృతు లన్॥

వసంతవిలాసమునందు.

క॥ అత్తటివిటనాగరికులు । చిత్తమునవసంతకేళి * చిగురొత్తంగా। మొ త్తములుగట్టితెచ్చిరి।ముత్తెపుకుల్లరులతోడి*బుట్టటక్కొమ్ముల్॥　౭౨

శ్రీరంగమాహాత్మ్యమునందు.

చ॥ పరిచరుఁగాఁగనేలెనిర* పాయచరిత్రునిఁబాపకానన । స్ఫురదురుపీ తిహోత్రునిస*ముజ్జ్వలమేరుసమానగాత్రునిన్ । బరమపవిత్రునిన్ముని సు*పర్వవరస్తుతిపాత్రునిన్మనో।హరఫలశేముషీకబలి * తాంబుజమిత్రుని వాయుపుత్రునిన్ ॥　23

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానంబునద్విపదము

ముందుమీఱెఱిఁగిన*భూతలాధీశు| లందురాజ్యంబుబో*నాడిక్రమ్మఱను

మవర్ణవిరామములు.

సీ॥ మర్ద్దితదైతేసం* యమిమనోజ్ఞాదిత్యమహితమేఘాభసం * రక్షితేభ మాయాప్రవర్తిసం*లబ్ధనిర్మలకీర్తిమణిహారసురవశం*వదపిహార। మందర ధైర్యవం*శనినాదచాతుర్యమాభూషయువతిపుం * షండరూప। మంజుల స్వాంతకం * సధరాధరకృతాంత్స్మరహారారాధ్యసిం * హనిభమధ్యయను చుంజరమానునాసికం* బునకునిట్లు। గ్రాలుకృతులమవర్ణవి*రామములన| దండిసున్నలుడాపల * నుండెనేని। పెలుచనంతస్థములునూష్మ * ములు నుగృష్ణ॥ ౭౫

భీమనచాటుధార.

చ॥ గరళపుముద్దలోహమువ * గాఢమహాశనికోట్లుసమ్మెటల్। హరున యనాగ్నికొల్మియురగ * గాధిపుకోరలుపట్టుకార్లుది। క్కరటిశిరంబుదాయి లయ*కాలుఁడుకమ్మరినై రిపీరసం। హరణగుణాభిరాముఁడగు*మైలమభీమ నఖడ్గసృష్టికిన్॥ ౭౬

అనంతునిఛందమునందు.

తే-గీ॥ యరలవలుశషసహలును*నాదిబిందు। యుతములైమకారవిరా మ*యుక్తిఁదనరు। మారుతాత్మజుఁడరిదిసం*యమిఁయనంగ। మదనజనకుఁ డుదనుజసం* హరుఁడనఁగ॥ ౭౭

ఋజుయతులు.

తే-గీ॥ మొదలియంతస్థవర్ణంబు * తుదినిబొదలు। నూష్మమునుఋజు సంజ్ఞచే*నొకటికొకటి। యతులగునపారశూరసం* హరయనఁగ। హరము ఖార్చితపాదతో * యజయనంగ॥ ౭౮

ప్రత్యేకయతులు.

తే-గీ॥ ఉత్తరపదాద్యలిఖిలోప*మొదవకుండు।తజెనిప్రత్యేకయతినాఁ గఁ * దనరుచుండు। నరయశార్ఙ్గంబుహరిచేతి* యదియునాఁగ।దివ్యచాపం బుశూలిచే*తిదియనంగ॥ ౭౯

భిన్నయతులు.

తే-గీ॥ గుడుసుపైఁగ్రియనఘమనా * గుడుసువచ్చి। భిన్నయతియగురా నిచోఁ * బెఱయతియగు। నెదనులచ్చినిహరిధరి * యించెననఁగ। రిపులనెల్ల నుభోరహ* రించెననఁగ॥ ౮౦

విజయవిలాసమునందు.

ఉ॥ చిత్తజుఁడల్గితూపు మొనఁ * జేసినఁ జేయఁగనిమ్ము పై ధ్వజం। బెత్తిన నెత్తనిమ్ము వచి * యించెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా। నత్తరళాయతేక్షణ కటాక్షవిలాసరసప్రవాహముల్। కుత్తుక బంటి తామరల * కుందలమున్కలు గండుమీలకున్॥ ౧౧॥ ఉ॥ చెట్టతనంబు నంజనకు*జీవనమంతయు వెల్లివుచ్చితోఁ। బుట్టినయాపె యుల్విటిచి* పుట్టినబిడ్డనికింబ గైనసీ। యెట్టినిశాటకృత్యమున*కెవ్వఁడు కోయక సమ్మతించుసీ। వెట్టిప్రదోషవేళజని * యించినవాఁడవు గాక చంద్రమా॥ ౧౨

ఆగమము రానందులకు శ్రీరంగమాహాత్మ్యమునందు.

ఉ॥ గంధపుగొండ నెత్తముల * కందువ మేలిమితీవయిండ్లలోఁ। గెందలిరాకుపాన్పునను* ఖించినితాంతరతిశ్రమంబునుం। జెందిన చెంచుగుబ్బెతల* చెక్కులఁ జిమ్ముజవాదివాసనల్। విందులు సేయుచున్మెలఁగు * వేఁకువఁ గోమలగంధవాహముల్॥ ౧౩

ఏకతరయతులు.

తే-గీ॥ మహినిరేఫాక్షరంబును* మఱిశతాంగ। నామకరకారమును సవ*ర్ణంబులయ్యుఁ। గావ్యములయందు నొకటికొ * క్కటిగలయక। దమకుఁ దామయగు నేక*తరయతులన॥ ౧౪॥ ఆ॥ రారబాలకృష్ణ * రచ్చలగమిఁగూడి। ఱాఁగ యనుచు నిన్ను * అవ్వబెట్టు। వాండ్రయిండ్ల కేగి*వాదేల దెచ్చెద। వనిన నేకతరము*లై పొసంగు॥ ౧౫

అభేదవిరతులు.

తే-గీ॥ వేదముఖమున వబయోర * భేదమనుట। వలన వబలొక్కటొక్కటి * నిలుచువిరతి। కవనిలడలకులళలకు*నట్లకలిమిఁ। జేసితమలోననివియును* జెల్లుచుండు॥ ౧౬॥ ఆ॥ వసుమతీకళత్ర *బకజైత్రగానక। ళాలసత్కలాప * డంబగోప। లలితదేహపింగ * ళపురదక్షిణగేహ। యనన భేదవిరతు *లప్రమేయ॥ ౧౭

ఆదిపర్వమునందు.

చ॥ నుతజలపూరితంబులగు * నూతులునూఱిటికంటె నూనృతవ్రతయొక బావిమేలుమఱి * బావులునూఱిటికంటె నొక్కస। త్క్రతువది మేలుతత్క్రతుశ*తంబునకంటె సుతుండు మేలుత। త్సుతశతకంబుకంటె నొకసూనృతవాక్యము మేలుచూడఁగన్॥ ౧౮

అరణ్యపర్వమునందు.

చ॥ ప్రతిబలదర్పభంజనుఁడు * పార్థుఁడు దారుణబాణవర్షము । న్నతినతిధీరుఁడై కురసి*నంబరముం దుమహాంబువృష్టిపె । ర్వతముగ్రహించునట్లుతన* బాహులవానిగ్రహించిఘోరన । క్షతతనుఁడయ్యెవానినతి* గర్వితుఁ బార్థుఁడు చూచియాత్మలోన్॥ ౮౯

భీమనచాటుధార.

చ॥ బిసరుహగర్భుగ్రాఁతయును* విష్ణునిచక్రమువజ్రివజ్రమున్ । దెసలసురాముబాణముయు * ఢిష్టిరుకోపముఁ గాలుదండమున్ । మసకపుపాముకాటునుగు*మారునిశక్తియుమానిరోషమున్ । బసవనిగౌతుశూలమును* బండితవాక్యమురిత్తఫ్రాఁవునే॥౯౦॥ చ॥ బిసరుహగర్భుఁ బ్రాతయును*విష్ణునిచక్రమువజ్రివజ్రమున్ । దశరథసూనుబాణమును*ధర్మజుకోపమునానిశాపమున్ । మసకపుపాముకాటునుగు* మారునిశక్తియుఁ గాలదండమున్।బశుపతికంటిమంటయును*బండితవాక్యమురిత్తఫ్రాఁవునే॥ ౯౦

చమత్కారమంజరియందు.

ఉ॥ బంగరుమప్పటంబువలె *వాఁటుగనొప్పహసన్ముఖాబ్జుఁడై । రింగుననారిగోలనమఁరించితటాలునఁద్రుంచెనాథను । శ్చంగుఁడుగోపయావతభు* జంగుఁడుమోచితసంగుఁడుంగృపా । పాంగుఁడుదృప్తదర్పబల * భంజనయంత్రమమత్స్యయంత్రమున్ ॥౯౧॥ తే-గీ॥ పెద్దళాకునుదనకున * భేదమగుట । లళలకునభేదమట్లన * కలుగుకతన। క్షితినిమూఁడనసరళంబు*యతులఁ బ్రాసములనులఘువ్వలఘులకార*ములకునిలుచు॥ ౯౨

అనంతునిఛందమునందు.

క॥ కాకుస్వరయుతియగునిత । డేకదలకజలధిఁబవ్వ * ళించెననఁగఁ బ్రశ్నాకలితదీర్ఘమునినితఁ।డేకవ్వడిరథముఁగడిపె*నిమ్ములననఁగన్॥ ౯౩

లళలకునాదిపర్వమునందు.

చ ॥ అలసతనోరగాఁదరుణి* యమ్మినిపుంగవుబ్రమోలనున్నయా । మిళితనుగంధబంధురస * మీరవశంబునఁదూలిశాలపై । వలువెడలన్బయల్పడియె * వల్గుచంబులుగకుయుగ్మము । న్లలితకృశోదరంబుతర*ళత్రివళీయుతరోమరాజియున్ ॥ ౯౪

ఉత్తరరామాయణమునందు.

శా॥ చేసేతంబృథివీశులందుకొనఁగ * శ్రీపుణ్యతోయంబునన్ జేసెన్

స్వజనముంగుటంబునహా * సించెన్ బల్లవ్యార్వేశును। ల్లాసంబై దగఁఘాలలో చనములీ * లంగట్టైఁగావేరివే । లాసాధ్యాఖిలదిఙ్ముఖుండుకలికా * శత్స్మావి భుండల్పుఁడే ॥ ౯౫

పారిజాతాపహరణమునందు.

మ॥ అలినీలాలకనీవునీపతిరహా*స్యక్రీడనర్తించువే । శలతాంతాయుధు సంగరంబునకును *ల్లాసంబుగల్పించును । జ్వలదీపాంకురమైరతిశ్రమతనూ *సంజాతధారాశేఘు । ర్మలవంబుల్ దొలఁగింపఁగాసురటియై * రంజిల్లునిచ్చా [రతిన్

అభేదవర్గయతులు.

క॥ తనకరలేనిభకారం। బునకుస్వవర్గజములైన* మొదలిలిఫుల రెం।టను పైలిఫినొకటనువా।యనుర్రాయియభేదవర్గ*యతినానెనయున్ ॥ ౯౬

ఆదిపర్వమునందు.

ఉ॥ ప్రల్లదుఁడైనయొక్కకుల * పాంసనుచేసినదానఁదత్కులం । బెల్ల నుదూషితంబగుట * యేమియపూర్వముకావునన్మహీ । వల్లభతక్షకాధము నె*పంబునసర్పములెల్లనగ్నిలోఁ । ద్రెళ్లఁగసర్పయాగమతి * ధీయుతసేయు మువిప్రసమ్మతిన్॥౯౭॥క॥ఉరగకళేబరమంసాం । తరమునఁబడిప్రేలుచునికిఁ *దలఁపకనచల । స్థిరుఁడై పరమధ్యానా । పరతేంద్రియవృత్తినున్న* వానిశమీకున్॥ ౯౯

ఆరణ్యపర్వమునందు.

క॥ కోరియనేకయుగంబుల । పారతపోయుక్తులైన * వారికిఁబడయన్ । దూరమునీసభమేదిని। కారుణ్యమునంతకంటెఁ*గడుదవ్వెందున్ ॥ ౧౦౦

షకారమునకుసాంబోపాఖ్యానమునందు.

క॥ మురసంహారునాటోప । స్ఫురణమునకున్ సదాశి* వుండై నరణా । స్థిర నిలువఁగలఁడెబాణా।సురునకుఁదోడుపడవచ్చి*సొలయుటవిసరే ॥ ౧౦౧

ఆదిపర్వమునందు.

మత్తకోకిల॥ ధీరులీధృతరాష్ట్రపాండుల * తిప్రశస్తగుణుల్ప్రసి । ద్ధో రుకీర్తులునాకునిద్దఱు * నొక్కరూపతలంపఁగా । వీరువారనునట్టిబుద్ధివి*భేద మెన్నఁడులేదుగాం। ధారిపుత్రశతంబునందుఁబృ*థాతనూజులయందునన్॥ తే-గీ॥అంత్యవర్ణంబుఁబాసియూ* ష్మాక్షరంబు । లూష్మవిశ్రాంతులనఁజెల్లు* నొకటికొకటి । శతమఘోపలభూషాను * షంగయనఁగ । షడ్జయుతవేణు నాదప్ర*సంగయనఁగ॥ ౧౦౩॥ క॥ హాయలత్వమునకుశషసలు । నయవర్తస

చఛజఝలకు*నలిమధ్యమవర్గయుతాను నాసికమునిశ్చయముగ ద్రుతమున కుఁజెల్లు* సరసవళులనక॥౧౦౪॥ తే-గీ॥ హరిహయాదిసురారాధ్యయ* యంబుజాక్ష। యతిజనమనోంబుజవిహార*యఘవిదూర। నరకదైత్యవిరోధిఘృణా* కాపయోధి। యనఁగ సరసాఖ్యవళ్యుదా*హరణములగు॥ ౧౦౫॥ తే-గీ॥శకటదానవసంహారి*చక్రధారి। షట్పదశ్యామమూర్తిస్వ* చ్ఛాప్రవర్తిస్వర్ణపటపరిధాయిభు* జంగశాయి। కరుణననుఁబ్రోవుమనవ్యు* సరసవళులు ౧౦౬॥ ఆ॥ ఒకటిరెండుజడ్డ* లుండెడువర్ణంబువిశ్రమస్థలమున *వెలసెనేని యవలదానికెద్ది * యైనసంయుక్తవి। శ్రామసంజ్ఞచేఁబొ * సంగుచుండు॥ ౧౦౭॥ తే-గీ॥ త్ర్యాధరంబాతపత్రంబు * గాధరించె। త్ర్యాకుమారునిబోరను* సంహరించె। త్ర్యారుహంబునకై నిలిం * పపతినొంచెఁ। జక్రియనినసంయుక్తవి*శ్రామములగు॥౧౦౮॥క॥ఏకపదంబునవిరతుల। నేకంబులుగలిగియుండు నేనిపదాదిం। జేకొన్న లిపియెయన్నిటఁ। బ్రాకటముగనిలుచుసీస * పదములఁదక్క॥ ౧౦౯॥ ఆ॥ ఒక్కపదములోనఁ*బెక్కువిశ్రమములు। జఱుగుచోటమొదల * జడ్డలున్న। నడుగువెడలుదనుక*నందొక్కటియెకాని। యుండదొకటనదియు* నొకటనిదియు॥ ౧౧౦

జయభద్రరగడ.

త్ర్యాపుత్రికాలోల*కమనీయగుణజాల। ఘననీలయనిచెప్పఁ*గాబహువిరతులొప్పు। త్ర్యాపాలకలలామ*కంధిగర్వవిరామ। సంగ్రామభీమయన* మహిని రెంటికిఁదప్పు॥౧౧౧॥ తే-గీ॥ ఒంటియడుగునబహుయతు* లుండునపుడు। నడుమనొకదానజమిలివ * ర్ణంబుగదియ। నందుఁజరణాదికినవర్ణ* మయ్యెనెద్ది। దానికయనిల్చువిరతిముం *దరనుగ్రుతుల॥ ౧౧౨

విజయమంగళరగడ.

వైరిమదతమఃపతంగ * స్వజనపోషితాంతరంగ। వ్రజవధూభుజంగయనఁగ * వలయుఁబెక్కువడులయెడల। వారితక్షమాకుమార*ద్వారకాపురివిహార। వ్యాపసన్నుతప్రచార *యనఁగఁదప్పకడకువెడల॥ ౧౧౩

పాణినీయసూత్రము.

ఝయోహోఽన్యతరస్యామ్వ్ప। ఝయః పరస్యహస్యపూర్వసవర్ణోవాస్యాత్॥వాక్‌హరిః - ఘోషవత్వాదిగుణవతోహస్య వర్గచతుర్థః పూర్వస్సవర్ణస్స్యాత్॥వాఘ్ఘరిః॥సీ॥ కైరవకామధు*గ్ఘరవాహకవికుందహైరణ్యగర్భవా* ఘ్ఘరిసబృంద। డిండీరభోగిరా* డ్ఢిమశైలకైలాసహారిధవళాంబురు *డ్ఢరినివాస

దేవాశ్వసురసరి * ద్ధీరముక్తాకాశహరిచందనైణభృ*ద్ధాత్రిదినీశ। పారదప్రా
కారకు* బ్బస్తికంబుక్షీరహలధరశారదా * బ్బయపటీర॥ తే-గీ॥ పొందుస
త్కారత్రియనియిట్లు*వర్గహల్లు। పొల్లులకుఁబైహకారంబు*పొందునపుడు। కం
ధిబంధనయంత్యో ష్మ*సంధివిరమ। నాఖ్యచేదానికెయ్యది*నైనఁజెల్లు॥

పాణినీయసూత్రము.

యరోనునాసికేనునాసికోవా॥ వృ॥ యరః పదాన్తస్యానునాసికేపరేఅను
నాసికోవాస్యాత్॥ఏతన్మురారిః-ఏతద్మురారిః-మయటినిత్యంవాచ్యమ్।చిన్మ
యః॥ తే-గీ॥ వ్యాకరణసూత్రములసంధు-లతుకునపుడు। రెండువిధములరూ
పంబు*లుండెనేని। వసుధనయ్యక్షరములక*వ్వలవికల్ప। సంధివిరమణమన
రెండు* సాగుచుండు॥౧౧౮॥ తే-గీ॥ నందసుకుమారగూఢపా* న్మదవిహార।
దళితశిశుపాలగోత్రభి* న్మణివిసీల। నాగపర్యంకశాయిస* న్మార్గయాయి।
ధాతృనుతనామయోగిహృ * న్మధ్యధామ॥ ౧౧౯

ఆదిపురాణమునందు.

మ॥ ఒకనాఁడింమధరుండుఁబార్వతియులీ*లోద్యానకేళీసరి। ల్నికటానేకవన
ప్రదేశములదై*తేయేంద్రకన్యాప్సరో। నికురుంబంబులుపారిజాతకుసుమా*
నీకంబుపైఁజల్లదర్పకబాణంబులకెల్లనెల్లయగుసౌ*భాగ్యంబుశోభిల్లఁగాఁ॥

మనుచరిత్రమునందు.

మ॥ అకలంకౌషధసత్వముం దెలియమా*యాద్వారకావంతికా। శికురు
క్షేత్రగయాప్రయాగములనే*సేవింపకుద్దండగం। డకవేదండవరాహవాహ
రిపుఖ*డ్గవ్యాఘ్రిమిష్మంచుకొం। డకురాఁజెల్లునెబుద్ధిజాడ్యజనితో*న్మాదుల్గ
దాశ్రోత్రియుల్॥ తే-గీ॥ హలధరానుజమయటిని* త్యమ్మటంచుఁబలుకువా
క్యంబుచేమయ*పదముగూడు।నప్పుడనునాసికంబెని* త్యమయినిల్చు।నలిన
లోచనుమేనుచి* న్మయమనంగ॥ ౧౨౦

ఇవివ్యంజనాక్షరవిరతిభేదంబులు.

ఇఁకనుభయవళులెట్టివనినవివరించెద.

సీ॥ సర్వేశయుష్మద*స్మచ్ఛబ్దయతులునుబరరూపవిరతులు* ప్రాదియతు
లు। వెండినిత్యసమాస * విశ్రాంతిదేశ్యనిత్యసమాసనిత్యాభి*ధానములను
రాగమసంధివి*భాగనామకఖండపంచమీవికృతివిభక్తియతులు। కాకుస్వర
ప్లుతా*క్షరయుగవిశ్రామములుననుభయాఖ్య * వెలయువళులు॥ తే-గీ॥ క్ర

మతశబ్దానుశాసన*ప్రభృతిపూర్వ|కవిజనంబులకృతులల*క్ష్యములకలిమిఁ| బదియు రెండువిధంబులై *పరగుచుండుఁ|దద్విధంబులు దెలియంగఁ *దగును కుంద||౧౨౭||క|| క్షితినస్మద్యుష్మత్పద|యుతులనఁగావ్యములయుష్మ*దస్మచ్ఛబ్ద| ద్వితయమునకుఁబైఁ బ్రాణము| లతికినను భయంబుఁజెల్లు*నభయవిహారా||*

సాంబోపాఖ్యానమునందు.

క|| చతురాననసందనది|వ్యతపోధనవర్యయుష్మ*దాగమనమునన్|కృత కృత్యుఁడనైతినినే|నతిపావనమయ్యెనస్మ* దన్వయమెల్లన్|| ౧౨౮

అధర్వణాచార్యులవిరాటపర్వమునందు

ఆ||ధర్మతనయయుష్మ*దాజ్ఞానిగళవిని | బద్ధమగుచుఁజిక్కువడియెఁగా క|విజయమత్తగజము*విడివడ్డచో నడ్డ| పాటుగలదెవిష్ట*పత్రయమున||

ఆదిపర్వమునందు.

క|| ప్రస్తుతఫణిపత్రభయ | త్రస్తాత్ములమైనయస్మ * దాదులకెల్లన్ |స్వస్తియనిపలుకనవసర|మ స్తికునకయ్యెనిప్పు*డంబుజనేత్రా|| ౧౨౯

వ్యాకరణసూత్రము.

సూ|| అచోన్త్యాదిటి||వృ|| అన్త్యాచ్ ప్రభృతిశబ్దష్టిసంజ్ఞస్స్యాత్|| శకంధ్వాదిషు టే|పరరూపంవాచ్యమ్||శ్లో|| శకంధురథకర్కంధూః కుద్దాలో ల క్త పర్కటీ|| లాంగలీషాహలీషాచమనీషాచపతంజలిః | కుల్కులో క్షి షమంజీర మ స్తిష్కకులటాదయః || తథావృకంధుసీమన్తౌశకంధ్వాదిగణేస్మృతాః||

శకానాం దేశానామంధుః కూపః శకంధుః | శకంధువనఁగా | శకదేశమందున్న బావి|కర్కస్యాంధూః | కర్కంధూర్బదరీకోలీత్యమరః|కర్కంధువనఁగా రేఁగుచెట్టు|కంశిరః| ఉష్ణవీర్యత్వాదుద్దాలయతీతికుద్దాలకః |కుంభూమిముద్దాలయతీతివా| దళవిశరణే | ఉదిత్యుపసర్గః|| కుద్దాలో బహువారక ఇత్యమరః|| కుద్దాలమనఁగావిరిగిచెట్టు| పాదమలతీత్యల క్తః| అలభూషణే| యావ్రాలక్తోద్రుమామయఇత్యమరః|అల క్తమనఁగాలత్తుక పేరు| పర్చ్యతే పరస్పరంస్పృశ్యత ఇతిపర్కటీ | పృచిసంసర్గే || ప్లక్షోజటీపర్కటీస్యాదిత్యమరః||పర్కటియనఁగా | జువ్విచెట్టు|లాంగలస్యేషాలాంగలీషా| ఈషాలాంగలదండస్యాదిత్యమరః|| హలస్యేషాహలీషా| ఈ రెండునుపడికోలబేళ్లు|మనసఈషాలాంగలదండవత్సంబద్ధామనీషా|| బుద్ధిర్మనీషాధిషణేత్యమరః ||మనీషయనఁగాబుద్ధిపేరు | పతత్ అంజలిః పతంజలిః పతంజలియనఁగావ్యాకరణమునకుమహాభాష్యముచేసిననాగముపేరు| కోరుర్భ్య మేరుత్కులః| కుల్కులః||

అగకుత్కీలజీమూతసానుమన్నగపర్వతా ఇత్యమరః॥ కుత్కీలమనఁగా। గట్టు పేరు। ఉష్ణస్య ఈషః। ఉష్ణీషః॥ ఉష్ణీషశ్శిరోవేష్టకిరీటయోరితినానార్థే॥ ఉష్ణీష మనఁగాఁదలపాగపేరు। మంజురుచ్యమీరయతితిమంజీరః-ఈరస్వనే॥ మంజీరో నూపురో స్త్రియామిత్యమరః॥ మంజీరమనఁగాఁగాలిగజ్జె। మస్తంశిరఇష్యతి ప్రాప్నోతీతిమస్తిష్కం। ఇషగతౌ॥ తిలకంక్లోమమస్తిష్కమిత్యమరః। మస్తి ష్కమనఁగా। దలమెదడుపేరు। కులంవిపకులమటతీతికులటా। అటగతౌ॥ అసతీ కులటేత్వరీత్యమరః॥ కులటయనఁగా- లంజెపేరు ఆదిశబ్దముచేత వేదండసా రంగములు- మొదలైనవిమఱికొన్నిఁగలవు- వేదఃసామవేదః-అండఃజననకా రణంయస్యసః। వేదండః। సామోద్భవఇతిప్రసిద్ధిః॥ సామజస్సింధురోపిసఇత్య మరః॥ వేదండమనఁగా నేనుఁగుపేరు। సారాణ్యంగానియస్యసః సారంగః సారంగశ్చాతకేభృంగేకురంగేచమతంగజఇత్యమరః॥ సారంగమనఁగా। జా తకాదులపేరు। వృకస్యఅంధుః-వృకంధుః-వృకంధువనఁగా- వృకదేశమందు న్నబావిపేరు। సీమస్యఅంతః-సీమంతః- సీమంతమనఁగాఁబాపటపేరు- ఇవి శకంధుశబ్దము మొదలుగాఁగలవిగాఫునశకంధ్వాదిగణమనఁబడును॥ ౧౩౬

క॥ విరతికివ్యాకరణమునను। వరరుచిచేఁజెప్పఁబడిన* వాక్యమువలనన్। బర రూపమునిత్యంబై। పరగుశకంధ్వాదులకును* భయముం జెల్లున్॥ ౧౩౭

వేదండశబ్దమునకునాదిపర్వమునందు.

మత్తకోకిల॥ దండితాహితవీరసూరిని* ధానదానవినోదకో। దండపార్థ పరాక్రమప్రియ* ధామదిక్పరిపూరితా। ఖండపాండుయశోనిధీపర* గండభై రవవైరివే। దండమండలచండతుండవి* దారణాసిభుజార్గళా॥ ౧౩౮

భీష్మపర్వమునందు.

ఉ॥ పాండునృపాలనందనులు * పావనిముఖ్యగనేచియప్లభి। ష్మండుగ డంకమైనడుచు * చోటికిఁజక్కటిగాఁగఁద్రోచియొం। డొండగడంగిసేనత మ* యుబ్బునకుబ్బగనస్త్రసైన్యవే। దండముఖాంగముల్తృణవి* తానముఁగాఁ గొనినిర్వికారులై॥ ౧౩౯

సారంగశబ్దమునకుఁజంద్రికాపరిణయమునందు.

ఉ॥ జంగమరోహణాద్రిసదృ* శంబులుతత్పరిఁగల్గుభద్రసా। రంగవరే ణ్యముల్ప్రియుకి* హస్తములించుకసాఁచియవ్వియ। ద్గాంగఝరంబుపీల్చిమఱి* తద్వమథుప్రకరంబుదప్పివ్రా। యంగనెసంగురంగుగని * జాఖ్యవహించిన చాతకాలికిన్॥ ౧౪౦

ద్రోణపర్వమునందు.

ఉ॥ అంగదనాథుఁ గ్రుంగినవృ* కావలిదన్వోసఁ జుట్టుకొన్నస। ర్వాంగము లుంజలింపబెగ* డందుచుదిక్కులుచూచుచున్నసా। రంగియపోలెనుండెఁగురు* రాజభవత్సుతుఁ సేనభీష్మునా। జంగ బళించిపాండవులు, జృంభితవిక్రమ లీలఁబొల్చుటన్॥ ౧౭౧

ఉపసర్గలు.

శ్లో॥ ప్రపరప్రతిపర్యత్యధ్యభ్యవానూపసంస్వపి। నివినిర్దురుదప్యాఙితీ్యుపసర్గాస్తువింశతిః॥ ప్ర-పర-ప్రతి-పరి-అతి- అధి-అభి-అవ-అను-ఉప-సమ్-సు-అప-ని-వి-నిర్-దుర్-ఉత్-అపి-ఆఙ్-ఇవియిరువదియునుపసర్గలు॥

౧౭౨॥ ప్రకారోపసర్గంబాదియగుటంజేసి ప్రాదులనంబడును. తే-గీ॥ ఆంధ్రమునకుఁజేరనిపరా* జపులుమూఁడు। గాకతక్కినయుపసర్గ * కముల తలల। స్వరములతికినవానిక*వ్వలనునిలుచు। నచ్చుయినహల్లులయినఁ బ్రా దీ*యతియనంగ॥౧౭౩॥ తే-గీ॥అబ్జయోనిరజోగుణ * ప్రాప్తిఁదనరు।బద్మనాభుఁడుసాత్విక * ప్రాప్తిఁదనరు। రజతగిరిమందిరుఁడుతమః ప్రాప్తిఁదనరు। న నఁగనిబ్భంగిఁబ్రాదుల*కమరుయతులు॥ ౧౭౪

కడమయుపసర్గములకన్నిటికిని నిటువలనె

రెండునుంజెల్లునని తెలిసికొనునది.

తే-గీ॥ ఒక్కసమసనముసశబ్ద * యుగముగూడి। పదముతేర్పాటుగాఁ గాన * బడనిప్రాణ। సంధులకునిత్యసమసన*ప్రశాంతులునుస। ఖండవిశ్ర మములునన*రెండుజెల్లు॥ ౧౭౫ ॥క॥ లోకంబునగర్ణాటవ। నాకోద్వపాంతరీప*నాస్తిపదార్థా। నేకాన్యోన్యజనార్దన। నాకాదులునిత్యసమస*నములం బ్రదుబుధుల్॥ ౧౭౬

ఆదిశబ్దముచేతమందారనారికేళశబ్దా

దులుమతియునేకములుగలవు.

కర్ణాటశబ్దమునకురామాయణమునందు.

శా॥ లాటీచందనచర్చచోళమహిళా * లావణ్యసామగ్రిక। ర్ణాటీగీతకళానరస్వతికళిం*గాంతఃపురీమల్లికా।వాటీమంజరిగౌళవామనయనా *వక్షోజహారాళిరై।పాటింపందగునీదుకీర్తిరథినీ*పాలాగ్రణీసాహిణీ॥ ౧౭౭

శ్రీనాథునివీథినాటకమునందు.

మ॥ కుసుమంబద్దిన చీరకొంగువ్రేలయం * గ్రొవ్వారుపాలిండ్లపైఁ। ద్రి

సరంబుల్ప్రేలుపారవేణియువటూ * దేశంబుపై రాయఁగాఁ । బసనెవ్వాఁడో
యొకండురాత్రిరతులం * బల్గాసిగావించిన । స్వసివాళ్వాడుచువచ్చుచున్న
యదిక*ర్ణాటాంగసంగంటిరే॥ ౧౪౯

వనాకశ్శబ్దమునకు—వనే—కాననే—ఓకఃస్థానమస్యేతివనౌకాః ॥

అధర్వణాచార్యులవిరాటపర్వమునందు.

క॥ శ్రీకంతుఁడెదురునపుడువనౌకోధ్వజమింద్రమకుట*మర్జునతురగా ।
నీకముదివ్యశతాంగము।నాకవ్వడికబ్బియున్న*నతఁడేమగునో॥ దానియుంద
క॥ ఆకర్ణుదురాలాపము। లాకర్ణింపఁగనసహ్య*మైద్రోణునితో । నాకనదీసు
తుఁడనియెవ । నౌకోధ్వజమెఱుఁగవచ్చు * నరుఁజూపితగన్॥ ౧౫౦

ద్వీపశబ్దమునకుఁగావ్యాలంకారచూడామణియందు.

ఉ॥ద్వీపులఁద్రుంచువిశ్వజగ*తీపతియుత్తమశక్తిజాంబవ।ద్వీపమునందు
గోపులకు*నిమ్ముగఁజేయుటయుంబ్రసన్నమై। గోపతిదేనువవ్విభుస * కుందన
వైభవమిచ్చెఁగాకయే । భూపతులీవదాన్యగుణ * బుద్ధిఁబ్రసిద్ధివహించిరు
ర్వరన్ ॥ ౧౫౧

నైషధమునందు సీసపాదము.

వితతనవద్వీపయు* ద్వీపనానాజయశ్రీవధూటీసమా*శ్లిష్టభుజుఁడు॥

అంతరీపప్రతీపశబ్దములకునునిటువలనే.

నాస్తిపదమునకుశృంగారషష్ఠమునందుసీసగీతి.

గీ॥ తల్లియునుదంద్రిదైవంబు* తలఁపగురుఁడ । కాఁడేయితడేమిచేసినఁ
గనలదగునె।నాస్తికాధమయోరియు*న్యాయవృత్తి । నాస్తితత్వంగురోఃపర*
మ్మనగవినవె ॥ ౧౫౨

విష్ణుచిత్తీయమునందు.

శా॥ ఆనిష్టానిధిగేహసీమనదురే*యాలించినన్మ్రోయియునెం । తేనాగేంద్ర
శయానుపుణ్యకథలుం * దివ్యప్రబంధానుసం । ధానధ్యానమునాస్తిశాకఒ
హుతా * నాస్తుష్ణతానాస్త్యపూ । పోనాస్త్యోదనసౌష్ఠవంచకృపయా
భోక్తవ్యమస్వల్పుఁలుర్ ॥ ౧౫౩

పదార్థశబ్దమునకుసాంబవిలాసమునందు.

తే-గీ॥ హలికినెదురేగిసకలప*దార్థములును। పాయసము వెట్టినీముద్దు*
పట్టితోడ। జాంబవంతునిదౌహిత్రు*శౌరిపుత్రు । సాంబునెప్పించుబ్రతికిం
చుసకలజనుల॥ ౧౫౪

భాస్కరశతకమునందు.

ఉ॥ దక్షతలేనియింటికిఁ బ*దార్థము వే ల్లొకచోటనుండి వే। లక్షలువచ్చునే నియుఁబ*లాయనమైచనుఁగల్లగాదు ప్ర।త్యక్షమువాగులన్నదన* లన్నియు వచ్చిన నీరు నిల్చునే। యక్షయమైన గండిదెగి * నట్టితటాకము లోనభాస్కరా॥ ౧౫౫

అనేకశబ్దమునకువిష్ణుచిత్తీయమునందు.

క॥ తు నియలుతొమ్మిదియటపదు। నెనమండ్రటమోచువార*నేకపకిటికూ।ర్మనగాహులేటిలావరు।లనితావకబాహువ్రకటి*యవనిభరించెన్॥

కాళహస్తిమాహాత్మ్యమునందు,

ఉ॥ లానుగుమారజంగమను* ఘాకరమాళియుఁగూడిమాడియిం।పైనరతిప్రసంగముల*నర్ధనిమీలితనేత్రపద్మముల్। మానినిచుంబనంబలర*మాటసౌఖ్యలుపీడిపీడిపో। సనికవ్రంగలింతలున*నేకవిలాసములుంజెలంగఁగాన్॥

కర్ణపర్వమునందు.

ఉ॥ ప్రెుగ్గెడువాహనంబులును*మోములువాడఁగవాహనంబులన్। డిగ్గితొలంగుసైనికులు*నేలకుఁగష్టపుచొప్పుచొప్పడన్। దగ్గుసిడంబులుంగులముఁ* దస్నుదలంచియెదిర్చియొంటిమై। ప్రమగ్గెడువారునైకురుధ* రావరుసైన్యమురూపుమాయఁగాన్॥ ౧౫౭

ఆముక్తమాల్యదయందు.

చ॥ మలఁచిపయోజకోశముల*మూడ్కి నొనర్చినపద్మరాగపుం।గలశపుజుట్టిదాల్పొమిడి*కంబులతోనపరంజిరోడుబి। ల్లలనలవైజయంతముజ*లంబునగెల్వఁగదంశితంబులై।నిలిచినయట్లుమాడువుల*నేకములుల్లసిలుంబురంబునన్ ॥౧౫౯॥వ॥ అనాద్యనంతానంగానూరుశబ్దములు మొదలైననఞ్ సమాసములకన్నిటికినిటువలనెరెండునుంజెప్పవచ్చును॥

అన్యోన్యశబ్దమునకుంగావ్యాలంకారచూడామణియందు.

ఉ॥ ధన్యుఁడువిశ్వభూవిభుఁడు* ధారుణినేలఁగభూజనంబుల। న్యోన్యహితత్వసంపదల*నొందిరిదంపతులింపునింపన। న్యోన్యసుఖానుకూలతల*నోమిరివిప్రులువేల్పుపిండున। న్యోన్యసుపుష్టితుష్టికుశ* లాదులనొందిరినాఁడునాటికిన్॥ ౧౬౦

జనార్దనశబ్దమునకుసాంబవిలాసమునందు.

జనానర్దయతిసుఖయతీతిజనార్దనః అర్థగతౌ యాచనేచవిష్ణ్వక్సేనోజనార్దనః

త్యమరః ॥ చం ॥ శరధిసుతాకళత్రనవ * సారసనేత్రబలాంతకాదిని । ర్జరను
తనామపాతకవి * రామవిహంగమయానచారుక । ర్బురపరిధానపాండవ
వి * రోధివిభంజననిర్మలాత్మకా।యరుచిజితాభ్రభంజనజ*నార్దనకైటభదై
త్యమర్దనా॥ ౧౬౧

ఆరణ్యపర్వమునందు.

చం ॥ నగినగివేమియున్వినుజ * నార్దనయెన్నడుఁబొంకువల్కమ।త్యగణి
తవిక్రమోరుబల * ధైర్యసమగ్రులమెల్లభంగిఁగా।లగతిదొలంగఁద్రోవఁగ
ద * శంబగునేయుగుఁగాకనీకుమెచ్చు । గనిదెప్రాణమిచ్చెదము*స్రుక్కము
చావునకాత్మనేమియుగా ॥ ౧౬౨ ॥ నాకశబ్దమునకునవిద్య తేఅకంచుః ఖమ
త్రేతినాకః॥స్వరవ్యయంస్వర్గనాకఇత్యమరః॥గౌరరాజుచాటుధార॥

ఉ ॥ ప్రాకటధర్వతగా సకల * రాయనిలక్కనృపాలునాజిలో ॥ దాఁకువి
రోధిసైన్యమును * దంబొదవన్వరియింపవచ్చుచో । నాకసమెల్లఁగమ్ముకొ
ను * నంచితదివ్యవిమానసంచర ।న్నాకవిలాసినీచరణ*హంసకఘూరిఝణం
ఝణాధ్వనుల్ ౧౬౩

విరాటపర్వమునందు.

క॥మునువెఱతునేయమీరలు।నను నేసినగానియనుడు*నాకేశసుతుగా।ధ
నురాచార్యుఁడుదెబ్బది।సునిశితబాణములనేసెఁ*జూపఱువొగడగా॥

కావ్యాలంకారచూడామణియందు.

క ॥ నీకరవాలముపాలై । నాకంబునకేగిరాజి * నారాయణయా।భూ
కాంతులెట్టిచనువో । నాకవిటోత్తములఁదూల*నడఁతురుకడిమిగా ॥ ౧౬౪

నఞ్ సమాసశబ్దములెన్నియున్ననునన్నిటికిని నిటువలెనేయనితెలిసికొ
ననది॥వ॥విశ్వామిత్రశబ్దమునకురంగనాథునిరామాయణమునందు। ద్విపద
ము ॥ ఎక్కడాగురుఁడని*యెఱుఁగనినీకు। నక్కటాగురుఁడువి*శ్వామిత్రుఁడ
య్యె॥

రామాయణమునందు.

మ॥హరకోదండవిఖండనుండుజనక * క్ష్మాధీశుజామాతభా । స్కరవం
శాగ్రణిజానకీప్రియుఁడువి *శ్వామిత్రయాగాహితా। సురసంహారివిరాధకా
లుఁడుఖరా * సుధ్వంసీమారీచసం।హరుఁడన్యప్రమదాపరాఙ్ముఖుఁడయో*
ధ్యానాయకుండాదటగా॥ ౧౬౫

ఆపోశనశబ్దమునకుఁజమత్కారరామాయణమునందు.

క ॥ ఓశశిముఖలోపాముద్రేశుఁడుకలశభవుఁడు * నిటనతఁడుతపో।రా

శివమహోత్సుకుఁడుమునుపాపోశనముగఁగొనియెసాగ*రాంబువులెల్లన్॥

శృంగారషష్ఠమునందుసీసగీతి.

తత్తరముననాపోశన * మెత్తబోయి । భూసురుండెత్తునుత్తరా * పోశనంబు॥

స్వాంతశబ్దమునకునైషధమునందు.

గీ ॥ అధికరోషకషాయిత * స్వాంతుఁడైన । నరపతికివిన్నవింపకు*నాయవస్థ
పైత్యదోషోదయంబునఁ*బరుసనైన।జిహ్వకునుబంచదారయుఁజేఁదుగాదె॥

విరాటపర్వమునందు.

ఉ ॥ స్వాంతముబాహుగర్వమున * సంతమసాంధముగాఁగశంకయా।వం
తయులేకఁగీచకుఁడ * హంకృతిముంగలినాగమంటపా । భ్యంతరసీమఁజొచ్చి
దరి * యంజనియారసిసెజ్జఁగాంచియు । త్యంతముదావహంబగుడు *నంబుర
యంబునఁ గేలుసాఁపఁగన్॥ ౧౭౧

ఏకాంతశబ్దమునకుఁబారిజాతాపహరణమునందు

ఉ ॥ అంతటనొక్కనాఁడుధవ * శాంబుజనేత్రుఁడువచ్చిరుక్మిణీ । కాంత
గృహంబులోనశశి *కాంతశిలామయవేదిమీఁదనే।కాంతమునందుఁగొందఱు
అమ్మృ * గాయతనేత్రులుగొల్వఁజూదము।త్యంతవినోదకేళిమెయి*నాడుచు
నుండఁగనద్భుతంబుగన్॥ ౧౭౨

ఆదిపర్వమునందు.

తే-గీ॥కామసుఖసంగములకునే * కాంతగృహము ।పోలిపాలిచియుధర్మా
ర్థ * ములకునిదిరాకు ।యాస్పదంమనవర్గత్రి*యామరమ్యు।లైనజనులకునెంత
యునొప్పు*నప్పురంబు॥ ౧౭౩

సిద్ధాంతరాద్ధాంతలతాంతప్రాంతనిశాంతాది
శబ్దములకన్నిటికినిటువలనెరెండునునడుచును॥

నారాయణశబ్దమునకు—నారాఃఆపఃస్థానమస్యనారాయణః

ఆదిపర్వమునందు.

ఉ ॥ పాయకపాకశాసనికి * భారతఘోరరణంబునందునా । రాయణుఁన
ట్లుదానునుధ * రామరవంశవిభూషణుండునా।రాయణభట్టువాఙ్మయధు *
రంధరుఁడీకృతికిష్టుఁడున్సహా।ధ్యాయుఁడునైనవాఁడభిమ*తంబుగదోడయిని
ర్వహింపగాన్॥ ౧౭౪

వాతాయనశబ్దమునకు—చాటుధేనుచరిత్రమునందు.

గీ॥ అచ్చరలునందనంబునఁ*దెచ్చుకొనుసుమ।రాగసుమములుహార్మ్యవా*

తాయనముల । చెంతగాలూఁదితత్పర * స్త్రీలకొసఁగివేడుకొనిపోవుదురుక
ప్రవీడియములు॥ ౧౭౫

విరాటపర్వమునందుసీసపాదము.

తరుణులుఁబతులుపా * తాయనమ్ములనల్లమలకలై వేఁబోక *మలయపవను॥

ఉపాయశబ్దమునకుసుదక్షిణాపరిణయమునందు.

చ ॥ వలఁబడియున్నజక్కవక *వంబురణించుచుసన్నపైఁటలో।పలబిగిగుబ్బ
దోయికను *పండువుసేయఁగమోడ్పుచేతులా। దలనుఘటించిమ్రొక్కిడిప*
దంపడిమెల్లనడాయఁబోయితో। య్యలివిరిబంతిదోయిటను *పాయనమా
యనకిచ్చియిట్లనున్॥ ౧౭౬॥

అష్టమహిషీకళ్యాణమునందుద్విపదము.

ఇంతులమేల్బంతి * యిడినసేవంతి । బంతిచేదోయిను * పాయసమిచ్చి॥

రసాయనశబ్దమునకుననంతునిఛందమునందు.

ఆ ॥ నాస్తియనకమహిన*నంతసంపదలునా।రాయణుండొసంగు*రమ్యమగు
ర।సాయనంబుబుధుల*కతఁడననిత్యస । మాసయతులురెంటి*నంటియుండు॥

జైమినిభారతమునందు.

గీ ॥ మట్టిమాత్రంబెపిల్లల * మట్టిపేరు।పేరువలెఁగాదుశారదా*పీఠకంబు।వా
రిలోపలపినవీరు*వాక్యసరణి।సరసులకునెల్లఁగర్ణర*సాయనంబు॥

రామాయణశబ్దమునకురాఘవపాండవీయమునందు.

ఉ ॥ ఏమెఱనర్థగౌరవస*మృద్ధియుశబ్దవిశుద్ధియుందిరం।బైయనవద్యతంబర
గ*నంధ్రివచస్థితిభారతంబురా । మాయణముల్రచించినమహాత్ములనాత్మఁ
దలంచెదన్జగ।ద్గేయులనన్నపార్యునిని*దిక్కననెఱ్ఱనభాస్కరాఖ్యునిన్॥

జైమినిభారతమునందు.

తే-గీ ॥ మానిజల్పితమైనరా * మాయణంబు।స్వరనయగ్రామమూర్ఛ
నా*సరనులెఱిఁగి । గానశక్తులమెఱసినా * ఝొత్కరింపఁ । బాడిరాలాపము
లఁద్రిస*ప్తములుముట్ట॥ ౧౮౧

పరాయణ -పలాయణ-బాదరాయణ-సాంఖ్యాయనశాకటాయన-కా
త్యాయన-వాత్స్యాయన-బోధాయన-దక్షిణోత్తరాయణాదిశబ్దములకును
నిటువలెనేరెండుణగలవు ॥

మార్తాండశబ్దమునకుశృంగారషష్ఠమునందుసీసగీతి.

తే ॥ వలవడుభయంబువారెంత * వారలైన । నట్టివారలుమనకగ్గ*మైన

వారు। వారునిరయంబునకుఁగాఁపు * వచ్చువార । లనుచుబుద్ధిగఁజెప్పె
మార్తాండసుతుఁడు॥ ౧౮౨

ద్రోణపర్వమునందు.

మ॥ ధరణీచక్రముదిర్దిరందిరిగెమార్తాండుండుఁగుంభీభవ । త్కిరణుండ
య్యెదిశావితానమువడం*కెన్మిన్నుమ్రోసెన్నగీ ।ధరసంతానములోనుగ్ర
క్కదలెను*ద్రావ్యాంతంబులై యంబుధుల్ ।పొరలెన్గట్టులమీఁదబెట్టుపిడుగుల్*
ప్రోదిన్నితాంతధ్వనిన్॥ ౧౮౩

బ్రిహ్మాండాదిశబ్దములకునునిటువలనే.

యచ్చునుహల్లును జెప్పదగును.

ఉపసర్గసంధికి.

చంద్రికాపరిణయమునందు.

ఉ॥ అంతటరుక్మబాహువసు*ధాధిపనందనయొక్కనాఁడుశు* ద్ధాంతగృ
హంబువెల్వడివి * హారగతింజనుదెంచెనచ్చెలుల్ ।చెంతలఁగొల్వఁజంచదళి*
శింజితరంజితకుంజమంజుల। ప్రాంతగిళత్ఫలానవర * తాంగజఘోటికిఁబు
ష్పవాటికిన్॥ ౧౮౪

కవిజనాశ్రయమునందు.

ఉ॥ మానుగవిశ్రమాక్షరస*మంచితమైస్వరమూఁదిసందదీ । యానుగు
ణాక్షరంబుకొని * యైనను జెప్పఁగనొప్పునీక్రియన్ । భానుసహస్రభాసినృప*
భాధిపుఁడన్నటులర్థయుక్తమై। పూనినచోనఖండవళి * పొల్పగునాదికవిప్ర
ణీతమై॥ ౧౮౫॥ ద్వారశబ్దమునకు, ద్వేఅరేపార్శ్వయస్యతత్ ద్వారం।
పృషోదరాదీనియథోపదిష్టమితిసూత్రేణద్విశబ్దాంతస్యఅకారాదేశః ॥ ఉ॥
వారకవారకామినుల*వర్తులచారుకుచోపగేహముల్ । గోరకకోరకోల్లసిత
కుంజములంజిగురాకుపానుపుల్ । చేరకచారుకేరళిక * శింగనశింగనరేంద్ర
మందిర । ద్వారవిహారులైసిరుల * నందకనందకపాణిగొల్వరో ॥ ౧౮౬

హల్లులకునుత్తరరామాయణమునందు.

ఉ॥ వారలువారిభూరిపరి*వారముతోడవిమానమెక్కిరాఁ । గారఘునం
దనుండరిగి*కాంచనతోరణచిత్రమైనత।ద్వారనికాయమైననిజ * పట్టణము
త్సుకవృత్తిఁజొచ్చెనిం। డారుముదంబునన్పురతు * నాకృతిబాలిశవృత్తిగ్రా
లఁగాన్॥ ౧౮౭

కుమారవదాచరితాశక్తిః కుమారయితశక్తిః - కుమారాయితయాశక్త్యా
శాలతయితికుమారాయితశక్తిశాలీ॥కుమారసమానపరాక్రమవానిత్యర్థః॥

ఆదిపర్వమునందు.

ఉ॥ ఆయమునగర్వమున్విడిచి * యన్యపతుల్పనిశేయనిట్లుగాం। గేయభు
జాశ్రయంబుననికృత్తవిరోధిసమాజుఁడై కుమా।రాయితశక్తిశాలిధృత*రా
ష్ట్రుఁడురాజ్యముచేయుచుండెన। త్వాయతగీర్తిలోఁదనకు * హస్తిపురంబ
దిరాజధానిగాన్॥ ౧౮౮

భద్రవదాచరతామూర్తిర్యస్యతత్ భద్రాయితమూర్తిః
శోభనమూర్తిమదితియావత్ ।అయమపిక్యఙ్ప్రత్యయాన్తః॥

విరాటపర్వమునందు.

ఉ॥ శ్రీయనగారినాఁబరగు * చెల్వకుజిత్తముపల్లవింపభ । ద్రాయిత
మూర్తియైహరిహ * రంబగురూపముదాల్చివిష్ణురూ । పాయనమశ్శివాయ
యని * పల్కెఁడుభక్తజనంబువైదిక । ధ్యాయితకిచ్చమెచ్చుపర * తత్త్వముఁ
గొల్చెదనిష్టసిద్ధికిన్॥౧౮౯॥ వ॥ ఈరెండుపద్యములయందునన్నయతిక్కన
కుమారభద్రశబ్దములుక్యఙ్ప్రత్యయాంతములుచేసిసంయుక్తవిశ్రామంబు
లుగాప్రయోగించిరి। అదిగానఁగొందఱారెండుశబ్దములమీఁదను। అకార
ములున్నవి।నిత్యసమాసవిశ్రాంతులనిభ్రమింతురు। శబ్దసూత్రములవలనవా
నికేదీర్ఘములునచ్చినవిగాని యందులోసత్తులులేవు॥

దేశ్యనిత్యసమాసవిశ్రాంతులు.

తే-గీ॥ శబ్దానుశాసనముఖకవీ* శ్వరకృతప్ర । బంధములలక్ష్యములఁగ
ను*పట్టుకతన । దేశ్యనిత్యసమాససం * ధికిఁబొసంగు । వడిస్వరంబై నవ్యం
జన*వర్ణమైన॥౧౯౦॥క॥ రూపఱఁబెంపఱఁబెల్లఱ । నేపఱచుటగ్రిక్కిఱియు
ట*నిలగ్రచ్చుఱయుం । జూపఱియుక్కిఱిమొదలుగ । త్రాపతిదేశీయనిత్య*
సమసనపదముల్॥ ౧౯౧

కొందఱువీనిసేరేదేశ్యాఖండములందురు

అనంతునిఛందమునందు.

తే-గీ॥అఱనసంగనుబోవ్రుట*శర్థమైన । సంధినిత్యసమాసోక్తి*జరుగురెం
ట। ననురవీరులనెల్లను * క్కఱవధించె । భానుకులుఁడురావణునినే * పఱి
చెననఁగ॥

మార్కండేయపర్వమునందు.

క॥ ఎఱకలుగలకుశైలము। తెఱఁగునమైరయము మెఱయ*దివికినెగసిబి।
ట్టుఱుముజలధరముక్రియను। క్కఱఁదద్వనమెల్లనద్రువనార్చుచుఁగడిమిన్॥

యుద్ధకాండమునందు.

చ॥ ఎఱిఁగిమొఱంగియున్నతఁడె* యెగ్గొనరించినదానికైకదా। చెఱగొ
నివచ్చితింబిదప * శీతవృథాకథలింక నేల పెం।పఱ బ్రతికింతదీయనెఖ*రాదు
లచావునకేమిచింతనీ। మఱఁదలిబన్న మేపగిది*మానినినీగుదుసంధిఁజేసినన్॥

వశిష్ఠరామాయణమునందు.

ఉత్సాహ॥ మఱియుఁబెక్కుయోనులందు * మహితచిత్రగతులఁబెం।ప
అజనించిదుఃఖభాజి * నైచరించివెండియున్ । వఱలువిప్రవరునియింట*
వాసుదేవుఁడనఁగఁదా।నెఱుకగలిగిపుట్టివేల్పు* టేటితీరభూములన్॥౧౯౬॥

విరాటపర్వమునందు.

చ॥ చిఱునగవొప్పగాండివము * చెచ్చెరసజ్యముఁజేసి సేనలు । క్కఱర
భసంబుమైనడరఁ * గవ్వడిద్రోణియునీడఁబోకయ। త్తఱఁదఱుమంగనస్త్రి
ములు * దండడిదాక్కనిమండుచుండెఁజి । చ్చఱపిడుగుల్వడిందొరఁగు।
చాడ్పుననంబరవీధినుగ్రమై॥ ౧౯౭

లక్షణసారసంగ్రహమునందు.

చ॥ ఎఱుఁగవుగాకభోగముల * కెల్లనునెచ్చెలిజవ్వనంబుని । త్తఱినుడి
వోవకుండనుచి * తంబుగజక్కవదోయిఁబోలిక్రిక్కిఱిసినచిన్నిచన్నుఁగవ।
యింపెసలారఁగనాదుచిత్తమ । న్వఱలుసరోవరంబునన * వారణకేళియొన
ర్చుకోమలీ॥ ౧౯౮

ఆరణ్యపర్వమునందు.

చ॥ ఎఱిఁగితినిన్ను నేనువిబు* దేంద్రుఁడవీవుజగత్త్రయంబుగ్ర।చ్చఱభవ
దీయరక్షణము * నందవెలుంగుచునుండునట్టిని । న్నుఱువుగనేనువేడుకొన*
నొప్పనుగాక మొఱంగినన్ను।నక్కఱపడినీవువేడుటిది * కర్జమెనిర్జరదైత్యచె
ప్పుమా॥ ౧౯౯

ఉద్యోగపర్వమునందు.

చ॥ తఱియగుసంతకున్రిపును * దగ్రతసైచుటనీతినీవునా।కఱపినయట్లు
సేయుముతత * గంజనియాతనిఁగాంచినిన్ననె। త్తెఱఁగుననైనఁబొందఁగమ*

దిం* గలదేనియునింతయేల[క్రొ]చ్చ్చఅమునివర్గవాహానుఁడ * వైచనుదెమ్మను నంతదీటెదుర్॥ ౨౦౦

ఉ॥ సన్నయముఖ్యసత్కవిజ।నంబులకావ్యములందు లేఖకుల్।గొన్నియుఁ బాఠకాధములు * గొన్నియుఁబోకడఁబెట్టిఁదక్కవై । యున్నెడఁగాంచిజా నపదు*లోడకదిద్దినతప్పులో(ని)వలె । ల్లన్నిజమంచుఁగైకొనిన*లక్షణవేత్తలు సమ్మతింతురే॥ ౨౦౧

వ॥ అదియెట్లనిన సులక్షణసారంబునందులింగముగుంటతిమ్మన[వ్రా]సిన య[ప్ర]శస్తంబులగులక్ష్యంబులకునాశ్చర్యంబునొంది బహుపుస్తకంబులు నిరీక్షించివానినెల్లను[ప్ర]క్షిప్తంబులుగానెఱింగినవాఁడనై లక్షణవంతంబులగు పురాతనకవి[ప్రో]క్తంబులువివరించెద॥ ౨౦౨

ఆదిపర్వమునందు.

క॥ నావచనమునసత్యము । గావించునునీకుగొంతి * కడునెయ్యము నన్ ।నీవగచినయాయర్థము।సూవెమనంబునఁదలంతు*సుందరియెపుడున్॥

ఉద్యోగపర్వమునందు.

క॥ తమతం[డ్రి]భంగినీకును । సముచితముగభక్తిఁజేసి * సజ్జనుతమా। ర్గమునసనుజరియింపంగా। నమలమతినిగన్నకొడుకు* లట్లరయఁజనున్ ॥ ౨౦౪

అనుశాసనీకపర్వమునందు.

క॥ అతిథినినుఁగోరెనేనియు।మతిఁగింకిరిపడక యోల*మానపడకనీ।వత నికిఁ[బ్రి]యంబునలుపుము । సతికింబతిపనుపుసేయఁ * జనునెల్లెడలన్॥ ౨౦౫

రామాయణమునందు.

ఉ॥ అన్నపుతం[డ్రి]యట్లవిను*మంతియుకాదటమీఁదరాజవే। మన్నఁగొ అంతలేదుమణి * హారములాదిగఁబెక్కుకానుక । ల్మన్నగసీతనిచ్చిజనలోకపతింగనిమమ్ముఁ[బ్రో]వుమీ । సన్నపుకార్యముల్వలదు * సంధియమేలటు నాకతక్కినన్॥ ౨౦౬

యుద్ధకాండమునందు.

ఉ॥ ఓకపివీరులారనుగు * ణోదధినీరఘురాముసర్వలో । కైకశర ణ్యునింగొలువ* నిప్పుడువచ్చితినెందుగామనా।రాకమహాపరాధియగు*రావణుతమ్ముఁడనేవిభీషణా । ఖ్యాకుఁడవీనునాసచివు * లర్కకురా[గ]ణితో డఁజెప్పరే॥ ౨౦౭

దేవకీనందనశతకంబునందు.

మ॥ చతురంభోధిపరీతభూవలయరా * జన్యాలికోటీరరం । జితమాణిక్యవిరాజితచ్ఛరణరా * జీవుండుధర్మాత్మజుం । డతికార్పణ్యముతోడమత్స్యపతిఁదా * నాసింపఁడేతావకా । యతకారుణ్యముగల్గుసం * తరుసుగృష్ణాదేవకీనందనా॥ ౨౦౮

ఆరణ్యపర్వమునందు.

చ॥ ఉరమునరెండుగన్నులుపృ*థూదరదేశమునందునోరుఁబ్ర । స్ఫురితభుజద్వయంబునుస * ముజ్జ్వలమున్నతభావముంగరం । బరుదుగనుగ్రమైనవికృ * తాకృతితోడనశేషసత్వసం । హరుఁడగుచున్నవానిదివి* జాధిఁగబంధునిగాంచిరచ్చటన్ ॥ ౨౦౯

ఉద్యోగపర్వమునందు.

చ॥ అనిమదినిశ్చయించితగ* నందఱుఁబిల్వఁగఁబంచివారితో । సనిచినమాటలాడివిన* యంబునఁబ్రార్థనచేసిమీరుమా । కొసదినసైన్యముల్పదును * కొంటికిఁబ్రాభవమాచరింపఁజొ । చ్చినసకలంబునొప్పనభి* షేకము*గైకొనుఁడుత్సవంబునన్॥ ౨౧౦॥ వ॥ దీని మూఁడవపాదంబునందుఁ బదును కొంటికిననియున్నచోటసంధిగూర్చి స్వరప్రధానవడిగాను సోమయాజులు ప్రయోగించినారు. ఇది తెలియక కొందఱు మూఢులు దేశ్యనిత్యసమాసవడియని యనుకొందురు॥ ౨౧౧

నిత్యయతులు.

ఏనియునునాంధ్రశబ్దము।తోసదికినపూర్వపదము*తుదిఁబ్రాయికిన।చ్చెననువ్యంజనవర్ణం।బైనరచింపుదురునిత్య*యతులనుచుఁగవుల్॥ ౨౧౨

శేషధర్మములయందు.

క॥ పెట్టఁడునారకమార్గం । బెట్టిమహాక్రూరకర్ముఁ * డేనియుఁదుదని*ట్టనకనెమ్మనంబున।నెట్టనహరిఁదలఁపఁగలిగె*నేనిమహాత్మా॥ ౨౧౩

రాగమసంధివళులు.

తే॥ అలనుపదంబుమొదలను * రాగమంబు । వచ్చుసంధికినుభయంబు* వళికిజెల్లు । నతివజవరాలుబాలింత * రాలుముద్ద । రాలుధర్మాత్మురాలన* రాజసారి ॥ ౨౧౪

మనుచరిత్రమునందు.

ఉ॥ ఇంతలుకన్నులుండఁ దెరు * వెవ్వరి వేఁడెదు భూసురేంద్ర । యేకాంతమునందు నున్న జవ * రాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించు లా । గింతియ కాక నీవెఱుఁగ * వేమును వచ్చిన త్రోవఁ జొప్పు నీ । కింత భయంబు లేక డుగ * నెల్లిదమైతి మె మాట లేటికిన్ ॥ ౨౧౫

చాటుధేష్ణచరిత్రమునందు.

క॥ ఈలలన నేలు పుంజవ । రాలో యచ్చరయొ కిన్న * రవధూమణియో । వ్యాళాంగనయో కాకీ । భూలోక స్త్రీలకిట్టి * పొంకము గలదే ॥ ౨౧౬

విభాగవళులు.

క॥ తులసీభూషణసంక్యకుఁ । దెలుఁగునఁ బరిమాణ సంజ్ఞ * దేటపడఁ జుబ । ట్టులనేసి యనుపదమునకు । నలరు విభాగ వడి యనఁగ * నచ్చును హల్లున్ ॥

కాశీఖండమునందు.

గీ॥ అప్పటికి నియ్యకొంటిఁ గా * కంబుజాక్షి । ఋషుల పాలిటి వేయింత * లేసి పనులు । కొదుక కాఁబోతు నాబోతు * గుమ్ములాడ । నడిమి యాఁబెయ్య దెసవచ్చె * నాకుఁ జూడ ॥ ౨౧౮

కావ్యాలంకారచూడామణియందు.

ఆ॥ కృష్ణుఁ డిచ్చునాలు * గేసి చీరలు కూర్మి * నింతులకును నాలు * గేసి మణులు । త్రివిత డదొసె * డేసి మూడలు కడు । నింపెసంగ గంపె * డేసి సొమ్ము ॥

నామాఖండవిశ్రమములు.

ఆ॥ అప్పయయ్య యన్న * యరసవ్వ యమ్మక్క । యాయి యనుపదంబు * లదుకు సంధు । లుభయమునకుఁ జెల్లు * చుండు నామాఖండ । వళులనంగ నూఁదఁ * బడక సైన ॥ ౨౨౦

అప్పయనుటకు నంది తిమ్మన.

క॥ ఇప్పటి దాతలసరిగాఁ । జెప్పకు రాభట్టు కర్ణ * శిభి ఖేచరులన్ । జెప్పము మూర్తి ఘనుని వెం । కప్పకు దానమున నిర్భ * యంబున సభలన్ ॥ ౨౨౧

హుళిక్కి భాస్కరుని చాటుధార.

క॥ అప్పలి ఘనతఁ డు ఘనుఁ డా । యప్పుడొసఁగి మరలఁ జెందు * నాతఁడు రాజా । చెప్పఁగవలె సాహిణిమా । రప్పను దానమున ఘనుఁడు * రాజనటంచున్ ॥

అన్న అనుటకు పొట్టూరి గోపన.

క॥ అన్నలుఁ డురూపమున సిరి । యన్నగళాయుక్తి భరతు * సన్నకరుణచే । సన్న

సముద్రపు పెదచిన్నన్నకుమారుండు వెంగళామాత్యుండిలన్ ॥

తెనాలిరామకృష్ణమ్మ.

క॥ చిన్నన్న ద్విపద కెరగును। బన్నగ బెదతిరుమలయ్య పదమున కెరఁ గు। న్మిన్నంది మొరసెనరసిం। గన్న కవిత్వంబు పద్య గద్య శ్రేణిన్ ॥ ౨౨౪॥

తేలఁబలుకుటకు విక్రమార్కచరిత్రమునందు.

చ॥ అనఘుఁడు సింగనార్యునకు నబ్బయ గోపయ మంత్రి చిక్కనా। రన యును గల్గి రాత్మజులు రాముఁడు ముప్పురు దోచినట్లు పెం। పున వెలయంగ నబ్బయకు బుత్రులు పుట్టిరి రామరాజు గే। సనయును బాచిరాజు గుణసంగుడు లింగన యుంగ్ర గమంబునన్ ॥ ౨౨౫

ఊఁదంబడక యన్నందుకు సంతు నిఘంటు మునందు.

తే-గీ॥ ఒరులనమ్మయ్యయను చోట నూఁదఁబడక। ద్వివిధమగుఁ బ్రభునా మాంత విరమణంబు। మహిన యోధ్యకు రాజు రామయయ సంగ। సతనిపట్టపు దేవి సీతమయ సంగ ॥ ౨౨౬

రుక్మాంగదచరిత్రమునందు ద్విపదము.

శ్రీకరగుణసాంద్రి చిరయశోరుంధ్రి। ఆకారచంద్ర రామయ భాస్కరేంద్ర॥

అయ్య అనుటకు నాంధ్రకవితాపితామహుఁడు.

క॥ చేపట్టిన ధన్విపుల గుదురు। కోపించిన రంభ గూఁడు కొంపరు జగతిన్। స్థాపింపఁబోడవఁజాలని। యాపంలుదసాల్వకోన మరుసుస కేసయే ॥ ౨౨౭

పలకలూరిగోపన.

తే-గీ॥ గోలకొండ మలక గోవుల భక్షించు। కొండపీటి విప్రసులము నెల్ల। బాచమరుసు చేరి భక్షించుచున్నాఁడు। మలక మేలొ బాచ మరుసు మేలొ॥

అమ్మయనుటకు ఈవని పెద్దరాజు రామరాజు చాటుధార.

క॥ ఇమ్మహిలో మహనీయగు। ణమ్ములనీసాటి గలరె నానావిధ దేశమ్ము ల శ్రీరాముని సీ। తమ్మామాయమ్మ నిత్య హర్షము లిమ్మా ॥ ౨౨౯

క॥ ఇమ్మా మదభీష్టంబులు। కొమ్మా మా మ్రొక్కు లెల్ల గుణమతితో మా। యమ్మా రఘునందను సీ। తమ్మా సౌభాగ్యసిద్ధి దాయినివమ్మా॥ ౨౩౦

అక్కయనుటకుఁ జాటుధార.

క॥ ఇక్కలియుగశక్తులలో। లెక్కింపకు భట్టు శంక లేక ధరిత్రిన్। మిక్కిలి మల్లేశు నియం। బక్కకు సరి వేల్పు గలదె యవనీస్థలిలోన్ ॥ క॥ చొక్కపు శ్రీగిరి నిలయుని। మక్కువ మది లోనెఱింగి మనుజులఁ బ్రోవన్। దిక్కయి నిల్చిన మా

యం । బక్కకుసరిగల దెసకల*భాగ్యస్ఫురణన్॥ ౨౩౨

ఆయియనుటకురాచపూడి వెంకటయ్యచాటుధార.

క॥ వ్యాయామజనితమాయో।పాయసమస్తాఘములుని*వారణమగుదు। ష్కాయంబుపూతమగుగం। గాయినిబొడగన్నఁదా* నమాడినమాత్రన్॥

వణుకూరిగుర్వరాజుశమంతకమణిచరిత్రమునందు.

ఉ॥ కాయవచోమనస్థలన*కల్పితదోషము లెల్లఁ బాయఁగా। నాయెద లోననిత్యమున * నాతనధర్మముఁబూనిసర్మిలిన్। బాయకకొల్తురామసర పాలనిరంతరసౌఖ్యదాయినీ। తాయిసమస్తశోభనవి *ధాయిమహాఫలసిద్ధి దాయిగన్॥ ౨౩౪

పంచమీవిభక్తివిరామము.

ఆ॥ తత్సమంబుఁజేయుఁ* దఱినిబంచమిసన్న। సంధెనబుపిభక్తి*లపుకు సంధి। మెలఁగుగృతులఁబంచ*మీవిభక్తివిరామ।మనఁగనచ్చుసకును*పాల్లు

చమత్కారరామాయణమునందు. [సకును॥ ౨౩౫॥

క॥ నిన్నుఁజెలఁగొన్నహైహయు* కన్నన్ దోర్వీర్యమెక్క*డగుభార్గ వులీ। లన్నిర్జించినరామున। కన్నను శూరుండుముజ్జ*గంబులగలఁడే॥ ౨౩౬

ఆదిపర్వమునందు.

చ॥ వితతమఖప్రయోగవిధి*విత్తములుత్తమధీయుతుల్జగ।న్నుతనుమహా తపోధనుల*నుగ్రహనిగ్రహశక్తియుక్తులీ। క్రతువునబుత్విజుల్కమల*గర్భ సమానులుపూర్వదిక్పతి। క్రతువుసయాజకోత్తముల*కన్నఁబ్రసిద్ధులుసర్వ

కావుస్వరవళులు. [విద్యలన్॥ ౨౩౭

క॥పలుకులతలఁగలప్రావాలకు।వలసగు-చోఁబ్లుతము నిలిపి*వానికిరెండున్. వళులుగఁజెప్పినఁగావ్యం। బులనదిగాకుస్స్వరంబు*ప్లుతవళియునగున్॥ఆ॥ఏక మాత్రహ్రస్వ*మినుమడించినదీర్ఘ।మయ్యెమూఁడుమాత్రలైనఁబ్లుతము।భీ తిశోకతర్క* గీతదూరాహ్వాన। సంశయార్థములను* జరుగుబ్లుతము॥౨౩౮॥

భాస్కరునిరామాయణమునందు.

ఉ॥ ఏజనకాత్మజందశర*థేశ్వరుకోడలరాముభార్యఁజూం।డోజనులార యడ్డపడ* రోసురలారసురారికంచుసం। భోజదళాక్షిశైలవస *భూములు పాఁటుచుభీతినేఁగుచో। నీజలరాశిఁజూచిమది * నెంతదలం కెనొయేమిసేయు

మనుచరిత్రమునందు. [మన్॥౨౩౯॥

ఉ॥ ఎవ్వతెవీవుభీతహరి * ణేక్షణయొంటిఁజరించెదోటలీ। కివ్వనభూమి-

భూసురుఁడ * నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవదప్పితిం । గ్రొన్ననసిన్నగాగ్రము
న * కుంజను దెంచిపురంబుఁ జేరనిం । కెవ్విధిఁ గాంతుఁ జెప్పఁగద * వే తెఱ
వే దిశుభంబునీకగున్॥ ౨౪౦

శోకప్లుతమునకు రామాయణమునందు.

శా॥ అన్నా లక్ష్మణ నిన్నుఁ బుణ్యనిధినే * నజ్ఞాననై పల్కితి । న్నన్నా పాప
ము వచ్చి ముట్టుకొనియె * నాపాలి దైవంబవై । యిన్నిచుఁ బరిమార్ప వేఁగ బ
ఱతే * వేనన్ను రక్షింపుమీ । యన్నం గ్రక్కునఁ జీర వేయుడుగ నే * యత్యుగ్రశీ
ఘ్రింబునన్॥ ౨౪౧

తర్కప్లుతమునకు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునందు.

శా॥ ఓరీ రాజకులాధమా నృపులు లే * రో వేఁ(?)రారో మద । క్రూరాభీ
లమృగావళిందునుమరో * ఘోరాటవుల్లేవునా । యారామంబుగ లంచిజం
తుతతిమా * యంజేసి యస్మత్కమా । రిరత్నంబులు వేడ నచ్చిన నువా * రిన్నొం
చినావేమిరా॥ ౨౪౨

శాంతిపర్వమునందు.

మ॥ అనుమానింపక తోడఁబుట్టులనె * కాదాదున్మిత్రులం జెనం । దును
గొన్నెత్తురు లేటులై పఱవనిం * ద్రుందుగ్ర తల్దైత్యులన్ । మునులప్పోరుభ
జింప రోక్రతువుల * మోదంబుతో సమ్మహా । త్మునినిజీ(?)ంపగ యూర్ధ్వలో
కమదికా * దో నాకమూహింపుమా॥ ౨౪౩

రంగనాథుని రామాయణమునందు ద్విపదము.

అట్టి నామీఁదనీ * వాయెంగెదవు । పట్టి చెట్టలు వాపి * పాఱనై చెదను॥

అనుశాసనికపర్వమునందు.

ఉ॥ ఆనరనాయకుండొకమ * హాధ్వరమెంతయు వేడ్కఁ జేయఁగాఁ । బూ
నిమహీసురావలికిఁ * బూజయొనర్పఁగఁ దానుబ్రాహ్మణుం । డైనయమా
రఁగానసలుఁ * డాతనిపాలికి వచ్చినాకుసి । వేస్నృపనిదుపుత్రిఁ గృప * యేర్పడ
దానముగాఁగ నావుడున్॥ ౨౪౪

దూరాహ్వానప్లుతము.

తే॥ ఆదితేయార్చితాంఘ్రిప * ద్మాయనంగ । ద్వారకాపురమధ్యస *
ద్మాయనంగ । నసురకులవైరివీరులా * రాయనంగ । రచికసిత్రాబ్జవాసులా * [రాయనంగ॥

కళాపూర్ణోదయమునందు.

మ॥ అకటా యేమనిదూఱుదానని నునా * ధావేఁగుజామయ్యెఁ బాం । దిక

గాఁబాదములో త్తరమ్మనుటగా* నీయొంటియేమోకదా । నికటస్థోణికిఁజేర
రమ్మనుటగా * నీకొంతనెయ్యంపుపూ । నికతోఁగన్నులవిచ్చిచూచుటయు
కా*నీలేదోకింతేనియుఌ॥ ౨౪౬

సంశయప్లుతము.

ఆ॥ హరియసంగనాతఁ / డానిన్నగంసున । డంచుగృష్ణుఁడీతఁ * డాయ
శోద। కెంతభాగ్యమబ్బె*నేబోటినాబోటి। నెలఁతకట్లుగలుగు*నేతలంప॥

రామాభ్యుదయమునందు - సుగంధివృత్తము.

అంగనాలలామఁగాన * వాలతాకుడుంగమా । తంగమాభుజంగమా
ప*తంగమాకురంగమా । లుంగమాలవంగమాతు * లుంగమాధవీనట ।
ద్భృంగమావనీరమాక*గీరమాసమీరమా॥ ౨౪౭

విజయసేనమునందు.

ఉ॥ వల్లభుఁడేగుదుర్లభుఁడు * వానిదెసందగులూఁదియిమ్మెయిఌ । దల్ల
డమందెదేలయుచి*తస్థితికిన్ననుఁబాపఁజూపినఌ।దల్లియుబంధులోకమును*
దండ్రియునేమనువారెఱింగిరె । నుల్లమునిల్లునీకుఁదగు * నోతగదోపరికిం
చిచూడుమా॥ ౨౪౮

రామాయణమునందు.

క॥ జనకజకునుమిత్రానం।దనునకుఁబ్రణమిల్లిపమిచి*తస్థితిదర్భా । సన
మునునుండఁగరఘుపతి।యనుజన్మునిజూచినేమ*మాజనపతికిఌ ॥ ౨౫౦

ప్లుతయుగవిశ్రామములు.

క॥ తామీవర్ణములైనను । త్సామంచలమునను బ్రాణ*మైత్రిగలిగినఌ ।
దామోదరప్లుతయుగవి । శ్రామములనఁగాఁబ్లుతాఖ్య * రద్వయమమరుఌ॥

వజ్రపంజరశతకమునందు.

శ్రీగజగామినీమణిని * సీతనుగానిరపాయిగాఁద్రిలో । కీగృహమేధిగాగ
రుడ * కేతనుఁగాభవరోగవైద్యుఁగా । నాగురువాననిన్నెమది * నమ్మితివే
ఱొకవేల్పుఁగొల్వనీ। వేగతికావవేరఘుప*తీశరణాగతవజ్రపంజరా॥

వ॥ ఈపద్యమునొకొంతునునుభయవళిభేదంబులింకఁబ్రాసయతులెట్టివనిన॥

గీ॥ గీతములసీసములనుసం* గీతములను । విరతివిడనాడియొక్కొక్కం
చరణమునను । రెంటికినిబ్రాసవర్ణంబు * నంటబలుకఁబ్రాసవిశ్రాంతుల*
ద్రుక*బ్బములవాని॥ ౨౫౩

ఆ॥ దేవకీకుమార * గోవర్ధనోద్ధార । తోయజాక్షపాండ * వేయపక్ష । ఘనవినీలగాత్ర*మునిజనస్తుతిపాత్ర।యదుకులాబ్ధిసోమ*కదనభీమ॥ ౨౫౪

అగ్రాహ్యవిరామంబులు.

ఆ॥ వికటకవులు*వింతలుగల్పించి।కవిజనాశ్రయమునఁ*గలిపినారు । వానిగైకొనంగ * వలదప్రయుక్తంబు । లేలసెప్పభీముఁ*డెఱిఁగియెఱిఁగి॥ వ॥ అవియెవ్వియనిన॥ క॥ వెలయఁగకారాదులుభూ। తలమునవైద్దైదువళులు*దామగుననుచుఁ। లలనామదనుఁడు రేచన । నలినభవనిభుండుగుణవ * తంసుండనఁగఁ॥ ౨౫౬॥ వ॥ ఈపద్యములోఁజెప్పినయయిదువర్గములయందును మొదలివర్ణములు నాల్గింటికివర్గువళ్లుగనుకఁ జెల్లుబడియువియన్నియుదాపలఁబూర్ణబిందువులేకుండిననునాసికములకుంజెల్లవు - ఆబిందువులున్నట్టాయెనాబిందుయతులుగనుకనవిచెల్లును. ఈభేదము చెప్పనందుచేతనీపద్యము అగ్రాహ్యము॥ ౨౫౭

అగ్రాహ్యసంబంధవళులు.

క॥ డడలకుభేదములెంచక। వడియునుప్రాసంబునిలువ* వచ్చునుగృతులం॥దదియెట్లన్నను శ్రీహరి । తోడిబడిదానవులఁజంప*ధులియాయెననఁ ॥ వ॥ ఈచెప్పినదడలకుంబదాదినున్న చతుర్థవర్గసరళమాదేశమైవచ్చునప్పుడాదేశయతిగాఁజెప్పవచ్చునదియుఁగాక యారెంటికిని దాపలించినెఱసున్నలున్నప్పుడనుస్వార సంబంధయతులుగనుక నటువలెను జెప్పవచ్చునవిగలుగఁ జెప్పలేదుగాన నిది సమ్మతముగాదు॥ ౨౫౯

అగ్రాహ్యవర్ణచతుష్టయపదంబు.

క॥ యరలవలనునీనాల్గును।వరుసందమలోనవళ్లు*రయమునజెల్లుఁ । థరశషసహావర్ణంబులు।సరవినొకటికొకటిచెల్లు*హరినిభచరితా ॥ ౨౬౦

వ॥ ఈమొదలనుజెప్పినయరలవలకునాల్గిటికినిజెల్లుబడిగాదు-శషసహాలలోపలనుదొలుతటివిమూఁడును నూష్మవిశ్రాంతులుగనుకఁజెల్లును వానికి హాకారముచెల్లదు ఇవి తెలియకచెప్పినకతంబున నివియు నగ్రాహ్యంబులయ్యె॥

అగ్రాహ్యభేదవర్గయతులు.

క॥ధరఁబఫబభమాక్షరములు।బరువడినీయేనుగూడ*వాతోఁజెల్లుఁ।సరిసంభావనవడియున।మరుదీమము లేమకీర*వాణియనంగఁ॥ ౨౬౧॥ వ॥పంచమవర్గాక్షరములైదింటిలోనువబలకభేదయతిగానఁ బ్రథమద్వితీయచతుర్థవర్ణములు వకారమునకునభేదవర్గయతులుగాన నవినిలుచునుమకారమునడవ

దు- ఇదివిచారింపక చెప్పినాఁడుగాన నిదియునయుక్తమని తెలిసికొనునది ॥
తే॥ భరితభువనార్ణవంబుతో * వ్రంతసరియె। రమ్యమణిరాజరాజుతో * లక్క సరియె। లలితవీణారవంబుతో * ఢక్కసరియె। యనఁగఁజెల్లునభేదాఖ్య * నమరువళ్లు॥ ౨౬౪॥ వ॥ ఈమూఁటిలోపలనుభకారవకారములకు నభేదవర్గవిరతిగనుకఁ బ్రయోగింపవచ్చును-లవర్ణఢవర్ణములకును భేదవర్గయతులును గావుగావునఁ బ్రయోగింపరాదు రవర్ణమునకును లకారమునకును గ్రాహ్యంబుగాదువానికిని లక్షణవిలాసమువారు తెలియక కొన్ని యుదాహరణంబులు వ్రాసినారు అవియును వివరించెద॥ ౨౬౫

నైషధమునందు.

క॥ కైలాటకాయయభినవ। లీలామకరాంకచంద్ర * లేఖాంకురచూ। డాలంకారపదాంబురు। హాలింగితసుఖితనిర్మ * లాంతఃకరణా॥ ౨౬౬

రామాయణమునందు.

క॥ దానవసుందరులత్తతి। జానకినందలమువీఁర * సమ్మదమొదవన్। గానిలుపశారదాభ్రవి। లీనతనేపారుచంద్రలేఖయపోలెన్॥ ౨౬౭॥ వ॥ సంస్కృతమునందు రేఖాలేఖాశబ్దములు రెండునుగలవుగాననీరెండుపద్యముల యందును జెప్పిన లేఖాశబ్దము మొదలిదిద్వితీయాంతస్థమని యెఱుఁగునది ॥

హరిశ్చంద్రునికథయందు-ద్విపదము.

చీఁకటివిరియించుఁ * జిఱునవ్వుపసిఁడి। రేకులతో నెది * రించుచెక్కులును ॥
వ॥ కొందఱు రేకులతోముఱాళించుచెక్కులును అనిచదువుదురు-అదివ్రాతతప్పుగాని కవిహృదయముగాదు॥ ౨౬౯

వసుచరిత్రమునందు.

శా॥ ఓలంబాలకయోలయోలయనన్నోలోలంచుమేలంబునన్। లోలంబాలకయోర్తుగ్రుంకిబిసవల్లుల్దున్మి తూఁటాడి కెం। గేలంబూనితటాలునన్నెగసెన * ఖీణాంబునాధాంబుజా। ఖీలోకంబుజయించివారలయశః * శ్రీఁదెచ్చుచందంబునన్ ॥ ౨౭౦॥వ॥ ఈపద్యము రెండవచరణము మొదలనులోలంబాలకయనికవిహృదయము ఇటిగానకకొందఱిందిందిరశ్చంచరీకోరోలంబో బంభరోపిచఅనియున్నదనిరోలంబాలకయనిచదువుదురు-ఇటని రామరాజభూషణకవితలంపుగాదు॥ ౨౭౧॥క॥ ననలను రెండక్కరములకునువడిప్రాసంబు బెట్టుఁ * గొనవచ్చుఁగృతిన్। వినుఁఅరలకిట్లపెట్టం। జనులళలకభేదమరయు *

సర్వజ్ఞనిధీ॥ ౨౭౩॥వ॥ ఈచెప్పినమూఁటిలోపలను మొదలఁజెప్పినవణలకనుసర
సవడినికడను జెప్పినలళలకభేదవిరతియుఁగనుక నీరెండునుగూర్పవచ్చుననడు
మను జెప్పినరజలకు రయోస్తు నిత్యంస్యాత్ అనిశబ్దశాసనసూత్రముకలిమిఁజే
సియేకతరయతులగుటనుంగూర్పరాదుఁ అటుగాననీపద్యమునుప్రశస్తముగా
వ॥ ఇవినలువదియొక్కటియుయతిభేదంబు. [దు॥

లింకఁబ్రాసస్వభావంబెట్టిదనిన.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ద్వితీయోవర్ణః ప్రాస్రోత్రపాదపాదేషు-కించ-ప్రాసస్సర్వేషు-
చైకఏవస్యాత్.

తే-గీ॥ ప్రథమపాదద్వితీయాక్షరంబుప్రాస । మయ్యెఁబదబద్యములన
డు* గడుగునందు । నదియురెండవవర్ణమై * యమరునీస । గీతదండకమం
జరీ * కృతులఁదక్క॥ ౨౭౪॥

ప్రాసపూర్వాక్షరనిర్ణయము.

క॥ గురులఘువులలోనెయ్యది । మురహరతొలిచరణమునకు* మొదలని
లుచుని । ధ్ధరనాపైనిడుప్రాసా । క్షరములఁబూర్వముననదియు*కదియింప
నగుర్॥ ౨౭౫॥ఆ॥ దాసపారిజాత * వాసవావరజాత । ఘనఘనాఘనాంగ*
దనుజగర్వ।భంగయనుచునిట్లు*ప్రాసాదులనుగూర్ప । వలయునొక్కభంగి*
ప్రాలుగృతుల॥ ౨౭౬॥ఆ॥ క్రిందజడ్డలునుబి*ఱుందబిందువులును। నూఁదిప్రా
సములకు*నుండెనేని । హ్రస్వమొకటినిడుద*యక్కరంబొక్కటి। వానిమొ
దలనిలుప*వచ్చునెందు॥ ౨౭౭॥ఆ॥ పక్షిరాజపక్షరాక్షసతృణదాత్ర । దంతిభ
యవిరామ * శాంతిధామ ।యింద్రనీలమూర్తి*సాంద్రపాండురకీర్తి।యనఁ
గఁబ్రాసమాత్ర*కాదులోప్ప॥ ౨౭౮॥ఆ॥ వేదవేద్యయసమ*వృత్తపాదము
లను।బ్రాసనియమరహిత*పాదములను॥ వలసినట్లు మొదలి* ప్రాలు సెప్పఁగ
నొప్పు । నొక్కదానగురువు*నొకటలఘువు॥ ౨౭౯

స్వస్థానార్ధసమవృత్తోపజాతివృత్తము.

క్షమాకళత్రుండ*వనజాతనేత్రుండ । గామేపలీశుంద్రదిజ* గత్పరికాశుండ।
దమాలనీలున్నము*దారశీలుండ । హేమాక్షవైరిన్భజి * యింతుశౌరిణ॥ఆ॥
వారిజాతగర్భ*వాసుదేవసహస్ర । నయనముఖ్యపుణ్య*నామయనుచుఁ।బ్రా
సనియతిలేని*సీసాదిపదముల । మొదలరెండునిట్లు*గదియుచుండు॥ ౨౮౦

ప్రాసాక్షరస్వరమైత్రి.

తే-గీ॥ ప్రాసముల కెల్లఁదుల్యాక్ష*రంబులైన। జాలుస్వరభేదమైనదో*షంబు లేదు। చరణములకడఁగూర్చుప్రా*సముల కెల్ల। నన్నియుసమస్వరంబులై*యమరవలయు ॥ ౨౮౨॥ ఆ॥ సరసిజాతనేత్ర*దురితగుల్మలవిత్ర। హరితనూజమిత్ర*గరుడపత్ర। ధారుణీకళత్ర*నీరదాసితగాత్ర। యనుచుఁగూర్పవచ్చు*నచ్చులెల్ల॥ ౨౮౩॥ క॥ దురితద్విపహర్యక్షా। నరకముగాసురవిపక్ష*నాళీకాక్షా। శరధిసుతాలయవక్షా। కరినాయకరక్షహరము*ఖసురాధ్యక్షా॥ తే-గీ॥ వట్రువయుద్విత్వమునుగల * వ్యంజనంబు। ప్రాసమైయుండునెడఁబెఱ*ప్రాసములకు। వ్యంజనంబుసమాక్షరం* బైనఁజాలు। వానిపైనేస్వరంబైనఁ*బూనవచ్చు॥ ౨౮౫॥ ఆ॥ సకియపూర్వజన్మ*సుకృతఫలంబునఁ। గాకతనువిబాని*రాకృతాభు। నిక్కపాపమోధి*దక్కఁగఁగొనుటకు। దరమెభోజసుతకుఁ*దక్కననఁగ॥ ౨౮౬

కర్ణపర్వమునందు.

క॥ చావరు నెవ్వరుపాండవు। లేవురుననినీవుసెప్ప * నిప్పలుకులుదుః। ఖావేశకరములై చే। తోవృత్తిఁగరంపఁజొచ్చె*దుర్భరభంగిన్॥ ౨౮౭

కవికర్ణరసాయనమునందు.

మ॥ అమరీవిభ్రమరీతిలోలనయనా*హస్తాబ్జదోదూయమా। నమణీదండకచామరాగ్రపవమా*నాస్పందనాందోళన। క్రమశోభాన్నపకుంతలప్రకరముత్కల్హార్మమయ్యెండదీ। యమృదుస్పర్శసుఖోన్నతింబరవశం* బైతూగుచుందంబునన్॥ ౨౮౮॥ క॥ విరమముస్వరప్రధానము। ధరఁబ్రాసమువ్యంజనప్ర * ధానమునగుటన్। స్వరసంధిఁజెందునపుడును। బ్రరుచిరముగహల్లుదాన*ప్రాసములయ్యెన్॥ ౨౮౯॥ క॥ ఆనలుబెట్టిననిలువకఁ। దానూరకయలిగియాను*దంతినిజేరెన్। దానవసంహరుఁడేక్రియ। చేనిఁకఁజనుదెంచునాకుఁ*జెప్పవెయనఁగన్॥ ౨౯౦

ప్రాసభేదంబులు.

సీ॥ అర్ధబిందుసమాహ్వ*యముఁబూర్ణబిందుఖండాఖండములుసంయు*తాక్షరంబు। ధరసంయుతాసంయు* తము రేఫయుతలఘుద్విత్వవికల్పముల్*వెసనుభయము। ననునాసికప్రాస*మును బ్రాసమైత్రియుఁబ్రాసవైరంబుస్వ*వర్గజంబు। ఋప్రాసలఘుయకా* రప్రాసములునభేదంబునుసంధిగ * తంబునఁగఁ। బదియునేడుదెలంగులఁ*బరిఢవిల్లు। బ్రాసములుపూర్వసుకవిప్ర*బం

ధములను। గ్రమతలక్షణలక్ష్యయు * క్తంబుగాఁగ। దేటపడఁజెప్పెద వానిని * శాట
దమన॥ ౨౯౧
సమప్రాసములు.
తే॥ పూర్వమున నర్ధమైనను * బూర్ణమైన। దిగువ జడ్డక్కరంబైనఁ * దగిలి
మొదలి । ప్రాసముండిన యెడ సమ * ప్రాసమనఁగఁ । బిదప నన్నియు నట్లన *
గదియవలయు॥
సమప్రాసములందర్ధబిందుప్రాసము. ౨౯౨
ఆ॥ పీఁకఁబట్టి కీచకునిఁ * దాఁకికొసలవల్లభుఁడు బలాసురాంత * కుఁడు సె
లంగ। నవనిఁ గూల్చె ననుట * నర్ధబిందుప్రాస । మిట్లు గూర్పవలయు * నెల్లకడల॥
పూర్ణబిందుప్రాసము.
క॥ పొందింపవలయు నెల్లెడ। బృందావనచారిపూర్ణ * బిందుప్రాసం। బింది
వరాక్షి భీష్మక । నందనఁ జేకొనియె నంద * నందనుఁ డనఁగన్॥ ౨౯౪॥ నిడుపు
లును రసున్నలుదమ । కెడమను గలక చటతపల * కిలఁ బ్రాసములై । దొడరును
నిర్బిందువులో । క్కడ ఖండాఖండసఙ్ఞ * నినశశినయనా॥ ౨౯౫
ఆదిపర్వమునందు.
క॥ పీఁకఁబట్టి తెంచిన ల్గడ। దాఁకినఁ గడునతిగిఘోర * తర శర హతిన। మ్మూఁ
కలు విరియఁగ నర్జునుఁ। డాకరమున నేసెను గ్రుఁ * డై రణభూమిన్॥ ౨౯౬
విరాటపర్వమునందు.
క॥ నాకొఱఁత దీర్చ వచ్చితి। నీకొఱఁత యయింక సూతు * నిద్దెగఁ జూడ। న్లో
కము వంచింపఁగఁ దగు। చీఁకటి రెయొద వె నేమి * సేయుదొ చెపుమా॥ ౨౯౭
ద్రోణపర్వమునందు సీసపాదము.
మూఁకలు విరియించి * పీఁకనాచార్యాది యోధుల కెల్లను * నొక్కదెసను॥
రుక్మాంగదచరిత్రమునందు.
ఉ॥ ఓకరుణాకలాపవిశ * చోత్పలలోచన యిప్పుడియ్యెడన్। గాకులు చం
పకుండననుఁ * గైకొనిగాచిన నీకృపాగుణం। బేకలిగెన్వసింపఁదగు * నేతొలిపు
ట్టువునందు భర్తపైఁ। గాఁకలు సేసినట్టి ఘనకల్మషముల్వినునీకుఁ జెప్పెదన్॥
ఆదిపర్వమునందు-మత్తకోకిల.
తీఁగయుయ్యెలనూఁగుఁజల్లని * తియ్యమామిడిమోకలం। దాగు పువ్వుల తే
నెసోనలఁ * దారుఁగేతకిఁ జేరుఁబు। న్నాగపూగమహాగవీథుల * నాట్యముల్ప్రచ
రించునా। భోగనాగలతాగృహంబుల * భోగముల్గను వేడుకన్॥ ౨౯౯
రామాయణమునందు-ద్విపద.
మూఁగి చరించున * మ్మొకరితుమ్మెదలు। బాగొప్పఁగొప్పునఁ * బరగిన దాని॥

వరాహమునందు.

క॥ ఆచింతామణిమునితన । పేఁచమడఁచుదాఁ కనింక * బృథులోభము చే। దాఁచుకొనుఁగాక నాచే। నీచేనిఁక మోసపోవు * నే నరనాథా॥ 300

ఉద్యోగపర్వమునందు.

క॥ మీఁటుగ తిరథికులను నొక। నాటికి వేవురవధింతు * నరుశరములు నొ। నాటిపడ వైచునంతకు। వేటాడెదఁ బ్రతిబలంబు * వీరుల నెల్లన్॥ 30౧

ఆ॥ బోఁటియొకతె పెండ్లి * పాటపాడఁగఁ జొచ్చె। నాపరాని విరహ * తాపమునను బేరుగూర్చి తాను * బెండ్లికూఁతురుగాఁగ। గోత్రధరుఁడు పెండ్లి కొడుకుగాఁగ॥ 30౨

ఆదిపర్వమునందు.

క॥ ఆపన్నగముఖ్యులఁ దన। పేఁపునఁ బెట్టుకొని పఱచి * విపినములు మహా। ద్వీపములు గిరులు సకలది। శాపాలపురములుఁ జూపెఁ * జనివారలకున్॥ 303

సంయుతాక్షరప్రాసము.

తే-గీ॥ సంయుతాక్షరప్రాసమై * జగతి వెలయు। గర్గుఁడర్చించు దైవంబుఁ భర్గుఁడనఁగఁ। బక్ష్మలేక్షణ కౌనతి * సూక్ష్మమనఁగ। జంద్రవంశ్యుఁడు భోగదేవేంద్రుఁడనఁగ॥ 30౪

సంయుతాసంయుతప్రాసము.

తే-గీ॥ రలలు తమక్రిందనుండఁ బై * గ్రాలు వ్రాలు। ప్రాసవర్ణంబులై వానిఁ * బాసియైనఁ గూడియైనను బెఱయడు * గులను నిలుచు॥ తే-గీ॥ పాడి ద్రచ్చఁగ నిమ్మునా * తండ్రి కృష్ణ। వేడుకొనియెదనం దాఁక * బండ్లు దినుము। దుండగపు చేష్టలును నోటి * గాండ్రతనము। మెండుగాఁ జొచ్చె నీకు నైదేండ్లు గనుక॥ 30౬

రేఫశ్లిష్టమునకు నాదిపర్వమునందు.

ఉ॥ క్షత్రియవంశ్యులై ధరణిఁ * గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ। క్షత్రియవైశ్యశూద్రులనఁ * గాఁదగు నాలుగుజాతులన్న వ్చా। రిత్రముఁ దప్పకుండుఁగఁ బరి * క్షితు కాచినయట్లు రామ మాం। ధాతృరఘుక్షితీశులు ము * దంబునఁ గాచిరె యేయుగంబునన్॥ 30౭॥ వ॥ మాంధాతృశబ్దము బుకారాంతముగను కఁదకారము క్రిందనున్నది వట్రువసుడిగాని కారవడిగాదు అంచునను గవికర్ణరసాయనమునందు సీసగీతి॥ గీ॥ దానగుణశాలిభూసత

ద్ధరణదక్షుఁ । డనిశమఖదీక్షితుండును * త్తారిహారిణ।విహృతినిరతుఁడుయు
వనాశ్వ * విభుసుతుండు । ఘనుఁడుమాంధాతనృపుఁడైన * కాలమందు॥

సోమునిహరివంశమునందు.

శా॥ నాతోమార్కొనలేరునిర్జపురీ * నాగేంద్రబృందారకా । రాతు
ల్మున్నగదేవసంఘములుబో * రన్ధీరసంగ్రామకుం । డీత్రైలోక్యమునందుఁ
గల్ల * డురణంబెచ్చోటలేకుంటఁగాఁ । జేతుల్వేయునువృథాభరంబగుచువ *
చ్చెన్దేవయీమేనికిన్॥ ౩౦౦

దేవీవిజయమునందు.

తే॥ వాక్త్రినేత్రాంగనాశచీ*శక్తులధిక । సంభ్రమంబునగుంభని *
కుంభదైత్య । హంత్రిబూజింపుదురుత్రయీ * మంత్రములను । స్తోత్ర
ములుచేసిమంగళా*రాత్రికలిడి॥ ౩౦౧

పద్మపురాణమునందు.

క॥ శ్రీకరచక్రాంకితులగు ।లోకులుశుద్ధులునుబుణ్యు*లునునగుదురు వా।రీ
క్రియలులేకయుండినఁ।బ్రాకృతులనఁబతితులనఁగఁ*బడుదురుజగతిన్॥

లకారశ్లిష్టమునకురాఘవపాండవీయమున.

శా॥లోకత్రాణరతిందదాదిమమహీ*లోకప్రవేశోత్థభా।పాక్లిష్టప్రథ
మద్వితీయపదగుం* జన్మంజమంజీరగ।ర్జాకల్పామలరామభారతకథా*సర్గం
బులన్మించువా।ల్మీకివ్యాసులఁగొల్చెదందదుభయ*శ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్॥

రేఫయుతప్రాసము.

ఆ॥ సుడులుతెలుఁగులందు * బొడమవాక్రైవడి। వ్రాలుఁకొమ్ముత్రార*వ
డులుగాన । రేఫయుతసమాఖ్య * గృతులఁబ్రాసములగు । సారిదిఁదమకు
దాము * సుడులఁబాసి ॥ ౩౦౪ ॥ క॥సంగ్రామరంగమునఁబెల్వసం।గ్రుమ్మ
బుచున్నసాల్వ * జగతీవరుమే। నంగ్రుచ్చిపారనాటిం । చెంగ్రురాస్త్రి
ములునాల్గు * శ్రీకృష్ణుఁడాగిన్ ॥ ౩౦౫ ॥ క॥ఈక్రారపలుకునకుమొద।ల్లై
క్రాలుచుదేలిప్రాస * మగుఁదనతనకె । శ్రీక్రొమ్ముడిసౌందర్యము । వాక్రు
వ్వందరమెయురగ*వరునకునైనన్॥ ౩౦౬

లఘుద్విత్వప్రాసము.

తే॥భువిలఘుద్విత్వసంజ్ఞకం*బులయికొన్ని।యూఁదఁబడనిక్రారలతోడ

నొకటికొకటి। ప్రాసములకగుఁదమలోన * బత్రయుగము। విద్రుమచెవినతాత్మ జుఁడుదిక్కు*లద్రువననఁగ॥ ౩౧౭

వికల్పప్రాసములు.

గీ॥ పంచవర్గంబులను*గనుపట్టునట్టి।పొల్లులనునాసికాక్షరం* బులనుగదిసి।తమనుపంచమములుధృతీ* యములునగుచు। నమరుఁబ్రాసంబులకువిక*ల్పాహ్వయముల॥ ౩౧౮ ॥ తే॥ ప్రాఙ్నగసమానధృతిసుధా * రుఙ్నిభాస్య। ప్రఙ్నిచయసక్తకంఠదా * వాఙ్నిపాయి। దిఙ్మహితకీర్తియుర్జున * యుగ్మభేది। వాఙ్మనోహరనుతయస*దృఙ్మహాత్మ॥ ౩౧౯

ఉభయప్రాసము.

ఆ॥ ధాత్రిబాణినీయ*సూత్రములనుదృదీ।యోష్మమునుద్రుతంబు*నొక్కచోటఁ। గ్రమతపాక్షరముణ * కారమునై ప్రాస। ములకునుభయసంజ్ఞఁబొసఁగురెండు॥ ౩౨౦

త్రైశంకోపాఖ్యానమునందు.

క॥ ఝషకేతుద్విషునకుఁగి। ల్బిషపర్వతవృషునకమృత*విషనిధిజామా। త్రిషునకుబుషిపూజితునకు।విషమాక్షునకింద్రముఖది*విజపక్షునకున్ ॥

సాంబవిలాసమునందు.

క॥ వసుధాకళత్రునకుసా। రసదళనేత్రునకుమరుద * రాతిమదతమో। విసరాంబుజమిత్రునకు। న్విషమశిలీముఖసహస్ర*నిభగాత్రునకున్॥ ౩౨౨ తే-గీ॥ ప్రాణములఁబాపెనాహవ * క్షోణియందుఁ। బ్రాణవల్లభఁగొనిచన్నదానవేంద్రుఁ। దమ్ముఁడనుదానుగీశజా * తమ్ముతోడ। శరధిబంధించిదాఁటెదా*శరధియనఁగ॥ ౩౨౩

ఉద్యోగపర్వమునందు.

ఉ॥ ద్రోణుఁడుభీష్ముఁడుంగృపుఁడు * ద్రోణసుతుండునుగర్ణశల్యులున్। బ్రాణములాను యోధనుని * పాలివియుంద్రునిజానుజన్ములు। క్షీణపరాక్రములున్తులు*జేయులుబాహ్లీకసోమదత్తులా।స్థాణునకైననోడరువ* శంబెజయింపఁగవారినేరికిన్॥ ౩౨౪

కాళహస్తిమాహాత్మ్యమునందు.

మ॥ ప్రణతుల్సేయుచుఁగాంచెఁగుంభజుఁడులో*పాముద్రతోఁగూడిదక్షిణ। కైలాసమునంబికాహారకృత * శ్రీపాదుకాన్యాసమున్। మణిమంత్రౌషధ

వాసముద్భవమహా * మాయావిపర్యాసముఁ । గణనాతీతసటీవిలాసము సమ*గ్రశ్రీసముల్లాసముఁ ॥ ౩౨౫

కాశీఖండమునందు.

క॥ త్రిణయనునిరాణివాసము । నణిమాద్యైశ్వర్యవితర * ణామరతరువుఁ । మణికర్ణికము క్తివధూ । మణికర్ణికదలఁచెమాని* మానసవీథిఁ ॥

రామాయణమునందు.

చ॥ రణమునను గ్రసాయకప*రంపరభానుకులంబరామల । క్ష్మణముజగంబవానరము* గావిలునేర్పునుమద్భుజావిజృం । భణమునుజూపితం ద్రిమదిఁ* బట్టినచింతదొలంగఁబెట్టితే । ర్పణఖకునిట్లుబాటిలిన * బన్నమునీఁగుదు నేనవశ్యముఁ ॥ ౩౨౭

మధుసేవనమునందు.

క॥ పోసుద్యోగముజేసిన । ప్రాణంబాయింకనీకుఁ*బాధేయంబీ । మానిని మందస్మితమధు । రాననచంద్రికలు గ్రోల * యరుగుముపిదపన్ ॥ ౩౨౮

శృంగారషష్ఠమునందు.

క॥ అనుటయుగృష్ణద్వైపా । యనతనయుండిట్లులనియె*సనహితమతియై । వినుమతిగుహ్యమునారా । యణకవచముభక్తవాంఛి*తార్థప్రదముఁ ॥

ఆరణ్యపర్వమునందు.

చ॥ కనకగిరీంద్రదక్షిణము * గాశశిభాస్కరతారకాగణం । బసపరతంబుదిమ్మఱుమ * హామునిసప్తకమండలంబుతో । నసఘుతదీయశైలశిఖరాగ్రమునందుఁబయోరుహాసన । త్రిణయనవిష్ణులుండుదురు* దేవగణంబులుగొల్చుచుండఁగన్ ॥ ౩౩౦

అనునాసికప్రాసము.

తే॥ తమకుఁదాముద్విత్వంబులై * తనరునవియుఁ । బూర్ణబిందులుడాపల* బొరయునవియుఁ । గలసియనునాసికప్రాస* ములనుపేర । నమలమరుఁగావ్యములయందుఁ * దమకుఁదాము ॥ ౩౩౧ ॥ క ॥ మిన్నేఱుపాదమునధా । తన్నాభినిగునుమశరునె * దంగాంచినసీ । సొన్నిధ్యముదొరకుటకై । నన్నుతిసేయుదురునిన్ను * సనకాదులజా ॥ ౩౩౨ ॥ తమ్ములనుమల్లికాకుసు । మమ్ములమరువాదిపత్ర * మాలికలనుభ । క్తిమ్మునసంహారుపూజలు । సమ్మదమునసలుపగలుగు*సకలార్థంబుల్ ॥ ౩౩౩

ప్రాసమైత్రిప్రాసము.

తే-గీ॥ గట్టిబింబుపుమీఁదిబ * కారముసకు। జమిలిమాఁప్రాసమైత్రినా। జరుగుచుండుఁ। గవ్వ్మతాఁపులువెదచల్లు * సంబుజములు। శంబరారాతిచేతివాఁలమ్ములనఁగ॥ ౩౩౪

ప్రాసవైరము.

తే-గీ॥ కబ్బములు రేఫముసకుఱ * కారమునను। మైత్రిగలుగమింగఁవిశిఖామణులుప్రాసఁ। వైరమనుచునుగలపగు * వానినెందుఁ। గూర్తురారెండునెఱుఁగకఁగుకవిజనులు॥ ౩౩౫

స్వవర్గజప్రాసము.

తే-గీ॥ గ్రంథమంథశబ్దంబులఁ * గలద్వితీయ। వర్ణములు రెండునునఘోష * వర్ణములగు। నైననిజవర్గభవచతు * ర్థాక్షరములఁ। గలఁయుబాంసంబులనుస్వవ * ర్గజములనఁగ॥ ౩౩౬॥ వ॥ శ్రంథగ్రంథసందర్భేయనుధాతువులననుశాస్త్రి ద్రవిణయోర్గ్రింథః-అనినామలింగానుశాసనమునందు నానార్థవర్గములోపలను దవర్గద్వితీయాంతములయందే అమరసింహుఁడుచెప్పుటచేతనుగ్రంథిశబ్దముతనయందు రెండవదైనాయిఁతవర్గమునందుద్వితీయాక్షరమైననుప్రాసములయందుచతుర్థాక్షరములకుమహాకవిప్రయోగములుగలుగుటంజేసిచెల్లును॥ ౩౩౭

అరణ్యపర్వమునందు.

ఉ॥ అంధకవృష్ణిభోజకుకు * రాన్వయభూపతులెల్లనీదెసన్। బాంధవసౌహృదప్రణయః భక్తివిశేషములొప్పనీమనో। గ్రంథియడంగఁజేయునెస * కంబునఁబూనినవారులోభమో। పాండుసుధార్తరాష్ట్రులున * యమ్ముమెయిన్మనకుర్వియిత్తురే॥ ౩౩౮

విరాటపర్వమునందు.

ఉ॥ బాంధవశాత్రవాకలిత * భావభవాభవపాశబంధసం। బంధవిరామకామపరి * పక్వవివేకనిరూఢభక్తహృ। ద్గ్రంథివిభేదనాపరమ * కారుణికాపరిమాణదూరదుః। ఖేంధనపావకాయితన * మీక్షణశైత్యమహోద్భుతాత్మకా॥ ౩౩౯॥ వ॥ మంథవిలోడనే -యనుధాతువుకవికల్పద్రుమమునందుదవర్గద్వితీయాంతధాతువులలోనుబఱిగణితమైనదగినుకమంథశబ్ద

ములోని రెండవ(వాయితవర్గమునందు ద్వితీయాక్షరమైనను(బ్రాసములపట్ల
ను బూర్వకవి(ప్రయోగములు గలుగుటచేత ను జతుర్థవర్ణములకుఁ జెప్ప
వచ్చును॥ ౩౮౦

ద్రోణపర్వమునందు.

క॥ సింధురముమదో(ద్రేకము। దాంధంబై వచ్చునొజ*నాచార్యునిపై।౫౦
ధవహానుతుండుగవయఁగ। మంధరగతినెవ్వఁడాఁగు*మనయోధులలోన్॥

అముక్తమాల్యదయందు.

ఉ॥ కంధరనీలవర్ణ మధు*కైటభనాగసువర్ణ యోగిహృ। ద్గ్రంథిభిదోర్ధ్వ
భోగివని * తాస్వనవచ్ఛ్వసన(స్రవచ్చిర । స్సంధివసన్ని శాపతిర * స(స్రుతిదు
గ్ధపయోధివిచికా। మంథరకేళీకాధగన*మా(శ్రితపఙ్క్తిశిరోధిసోదరా॥
వ॥ బుధ అవగమనే-అనుధాతువువలనను బుధశబ్దములోని రెండవ(వాయిత
వర్గమునందు జతుర్థాక్షరమైనను(బ్రాసములపట్లను బూర్వకవిప్రయోగము
లుకలుగుటచేతను దృతీయవర్ణములకుఁ జెప్పవచ్చును సుధాశబ్దము మొదలై
నవానికిని నిటువలెనేయని తెలిసికొనునది॥ ౩౮౩

ఆదిపర్వమునందు.

ఉ॥ కాదనకిట్టిపాటియప * కారముతక్షకుఁడేకవి(ప్రసం। బోధనఁజేసిచే
సేసృప * పుంగవసీపునవేకభూసురా । పాదితసర్పయాగమున * భస్మము
సేయుముతక్షకాదికా । కోదరసంహతిన్ హుతవ*హోగ్రమహోగ్రశి
ఖాచయంబులన్॥ ౩౮౪

నృసింహపురాణమునందు.

క॥ వేదములాదిగఁగలయు।ష్టాదశవిద్యలకునీవ*(ప్రష్టవుతత్త్వ। ద్బోధకులు
నుభవదాజ్ఞా। పాదకులుసమస్తధర్మ*పాలనచతురా॥ ౩౮౫

విరాటపర్వమునందు.

క॥ ముదమొదవరమ్యహర్మ్యము।తుదినిలువునవిష్టసఖుల*తోడవిహారా।
స్పదమగునెలవునమెలఁగెడు । సుదేష్ణతజ్జాలకములఁ*జూచెంబ్రీతిన్॥

ద్రోణపర్వమునందు.

క॥ వింధ్యాద్రివ్రాలెనా(ప్రతి ।వింధ్యుఁడచలితో(గమూర్తి*వెలయనిలిచిగ
ర్వాంధ్యములరఁగనుదీప్తా । వంధ్యాస్త్రములక్కుమారి *వరుసైఁబఱపెన్॥

విరాటపర్వమునందు.

ఉ॥ ఎండకువానకోర్చితన*యిల్లుప్రవాసపుచోటనాకనా। కొండునలంగుపన్నిదుర * కుందటీ దప్పెనుడప్పివృట్టెను । క్కండనునెట్లకోయనక(* గార్యముగల్గి నవేళనేలినా। తండ్రొకచాయఁజూపినను * దత్పరతంబని సేయుటొప్పగున్॥ ౩౪౯

బుప్రాసము.

తే॥ గీ॥ స్వరములెల్ల నుబ్రకృతిభా* వంబులందు । రావెనుకవ్రాలయుగురుస్వ * రంబొకండు । తగుయణాదేశమున రేఫ * మగుటఁజేసి । ప్రాసములకట్లయగువళి*పట్లగాదు ॥౩౪౯॥ క॥ ధారుణిబుప్రాసమునం । గారేఫాకరమునకుబు * కారముచెల్లున్ । నారికినై నాకకుజం। బాబుభుపతిఁగెలిచితెచ్చె*నచ్చుతుఁడనఁగన్॥ ౩౫౦

ఆరణ్యపర్వమునందు.

క॥ ఆబుపిపుత్రుడుఁగట్టిన।నీరలుమృదులములునవ్య*శిషములుమనోహారలునాతనిపృథుకటి। భారంబుననొక్కకనగ * పట్టముప్రేలున్॥ ౩౫౧

లఘుయకారప్రాసము.

గీ॥ ప్రకృతిభావంబుఁజెందిన*ప్రాణములకు। మొదలియంతస్థములుప్రాసములకునిలుచు।నఱమఱలులేకలఘుయకా * రాహ్వయములు। నాయజునితండ్రిఫణిరాజ * శాయియనఁగ॥ ౩౫౨

కళాపూర్ణోదయమునందు.

ఉ॥ ఏరొమెడనెన్నడుంగనని * యింపులుగుల్కెడుగద్గదస్వనం। బాయతమైనకౌతుకము * నద్భుతమున్నొలపింపనెయ్యదె । ద్దీయిదిచాలగ్రొత్తబళి* యింకొకమాటిఁకనొక్కమాటటం ।చాయలనీలవేణినల*కాధిపసూనుఁడువేఁడెవేఁడినన్॥ ౩౫౩

అభేదప్రాసము.

తే॥ రేఫమునఁకుబైనుండుమా * తృకకుబెద్ద । శాయభేదాహ్వయప్రాస*మైమెసంగు । ఖలజనవిపక్షజలరుహా * దళనిభాక్ష,। కాళిమోరగమదవన * కేళియనఁగ॥ - ౩౫౪

రాజశేఖరునిచరిత్రమునందు.

శా॥ కేళీకాంచనసౌధవీధికలచ* క్కెన్దొట్లలోఁబెట్టియో। ప్రాలేయాచలకన్యకాధవకృపా* పారంగతానిద్రవో। వేలావణ్యపయోనిధీయనుచు

నావిర్భూతమోదంబుతో । జోలలాడుచు రక్కుమారకునకున్ * శుద్ధాంత
కాంతామణుల్॥ ౩౫౫

రామాభ్యుదయమునందు.

ఉ॥ పాలునునీరు నేఱుపఱు*పంగలమావుల వేగవీథివా । హ్యాళియొనర్చునే
యలికు*లాలకతాసితవర్ణయయ్యునే । బాలసువర్ణదేహమున* భాసిలునాన
లుమోమువెల్వఁబో । యాలుఁబ్రవీణమామకమ * హాకృతినాథుఁగృతా
ర్థుఁజేయుతన్॥ ౩౫౬॥ తే॥ పెద్దశాకునుదనకునభేదమగుట । లళలకునభేదమట్ల
ను* గలుగుకతన । క్షితినిమూఁడవసరళంబు*యతులఁ బ్రాస । ములనులఘ్వల
ఘులకార*ములకునిలుచు॥ ౩౫౭

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునందు.

క॥ జడనిధియను తెరమఱుఁగటు । వెడలినిలిచినట్టియాట* వెలఁదియుపోలెన్ ।
గడునింపులుగులుకుచుదన । రెడుపురలక్ష్మీయవధ*రించి తెయధిపా॥

భీష్మపర్వమునందు.

క॥ కొడుకులుదానునుగుఱ్ఱపు । దడములుకరిఘటలుభటర * థవ్రాత
ములుం । బుడమిచలింపఁగ ద్రుపదుఁడు । గడువేడుకఁదోడుసూపెఁ * గౌర
వ్యులకున్॥ ౩౫౯

నైషధమునందు.

చ॥ చిలుకల్లుగూయునో చెవులు*చిల్లులువ్రాఁవఁగనంచు నెన్నఁడు । న్వెడల
డునందనోపవన*వీథులకై యటమాళిభాగని । మ్మఱలశశిరేఖచేయునప*రా
ధమునన్ గజదైత్యశాసనుం । గొలువఁడుపాకశాసనుఁడు *కోమలిసీదెసఁగూ
మిన్నాయెట్టిదో॥ ౩౬౦

కూర్మపురాణమునందుదోఁటకవృత్తము.

తాలిమిదూలిన*తాపసపత్నుల్ । వ్రీడమనంబున * వీడ్కొనిజాఱన్ । లో
లమదాలస * లోచనపఙ్క్తిన్ । జాలదలిర్చిరి*శంకరులీలన్॥ ౩౬౧

సంధిగప్రాసము.

తే॥ సంధిగూడినవ్రాలుప్రా* సంబులైన । నవియెసంధిగతాఖ్యల*న
మరుచుండు । దివిజులాశ్చర్యమొందశౌ * రివడనైచెఁ । జెంగిపోసికమధుర
లో*నంగరినన॥ ౩౬౨

శల్యపర్వమునందు.

క॥ కపధ్వాసలుసుగాండీవము । నపలనిడంబనుపుముండ*రరదముడిగుమే । యవిదపడిగిమొపశుభకర । మవ్వునివ్విధమిట్లు సేయు * మనుఁడునతండుర్ ॥

కళాపూర్ణోదయమునందు.

శా॥ ఆవాలుంగనుదోయియానగుమొగం * బాగుబ్బపాలిండ్లపెం । పా వేణీభరమాతనూవిలసనం* బాయొప్పులేఁ జెప్పినం । గై వారంబగుఁగాదె కే వలశిరః*కంపంబుగల్పించియా । హావృట్టింపదెయిక్షుధన్వునకున * య్యబ్జాక్షిసీక్షించినన్ ॥ ౩౬౪

విరాటపర్వమునందు.

శా॥ సింగంబాఁకటితోఁ గుహాంతరమునన్ * జేట్పాటుమైయుండిమా । తంగస్ఫూర్జితయూధదర్శనసము * ద్యత్క్రోధమైవచ్చునో । జంగాంతారని వాసఖిన్నమలినస్వత్సేనపైఁ బేవ । చ్చెంగుంతీసుతమధ్యముండుసమర * స్థేమాభిరామాకృతిన్ ॥ ౩౬౫

లకారప్రాసము-కాకుత్స్థవిజయమునందు.

శా॥ మాసుందప్పులతలంబు మొక్కటనిసం* పాదించివోర్మధ్యౌ । కస్తూరీచర్చనెపంబుసందసమకే * ల్గోపన్ సువర్ణత్వరే । ఖాలిప్సన్ శశిక త్రిజూపసలేఁడు * త్కంఠోష్ఠుఁడై చేరనిం । పారన్ బట్టుటదోఁచెఁదద్గళేము కే * శాఘంబు మోనుంగనన్ ॥ ౩౬౬ ॥ వ॥ ఈపద్యములోను రేఖాలిప్సననుచోటరథరభస్వ యనుధాతువువలనఁబుట్టినది లిప్సాశబ్దముగనుక సంధిగతప్రాసమాయెను ॥

అప్రశస్తప్రాసము.

ఆ॥ అప్రశస్తనములగు * ప్రాసజాలములలం । కారవిస్మితములు*గాఫుగానఁ । దివిరిధూర్తులైన* కవులుకల్పనఁజేసిరొప్పిదంబులనుచుఁ * జెప్పరాదు ॥

వీధినాటకమునందు.

ఉ॥ కంమక కేళిసల్పెనుప్ర*కారమునంబుగుపాయితక్రియా । తాంపపకేళిసల్పెనుని * ధంబునఁబాపగభామతేఁలసి । రెంపఁ బ్రభాత వేళరచి * యింపెనుగుబ్బలమీఁదిహారముల్ । కుండలముల్పుల్గవల*గోమయుఖండమలింటిముండటన్ ॥ ౩౬౭

రామాయణమునందు.

చ॥ కడుకొనివేడిబాప్పములు*గ్రక్కునయింబడివర్వళీతిమై । నడదుచువిన్ననై నవహృద * యంబునఁబొల్పగుహారయష్టిప । య్యదదడీయుంగఁగానఁబడి యం

చిత్రనిర్మలరత్నభూషలన్ । సముచితదృశ్యమానమణి* భానుసముజ్జ్వలభా
సితదోఃపరిఘన్ ॥ ౩౭౦ ॥ వ॥ ఇవి పదియేనును బ్రధాన ప్రాసంబులింక శబ్దాలం
కారంబగు విశేషప్రాసంబు లెఱింగించెద ॥ సీ॥ ప్రాసంబు సులభాక్ష * రం
బైన సులభంబు దుర్లభంబైన నదు* ష్కరంబు । తగ రెండు మూఁడు నాఁలుగు
వర్ణముల పదంబుల నెల్ల నొకభంగిఁ * బొసగనేని । వరుసఁ గావ్యముల ద్వం*
ద్వప్రాసములు త్ర్యక్షరప్రాసమును జతుః * ప్రాసమునగుఁ బదములందుఁ దుది
నొక్క* పగిది యక్షరములు దనరు నంత్యప్రాస*మునకు నెందు॥ తే॥ బడిబడి
నివర మొక్కొడు*కడకు వెడలఁ । బలుకఁబడు నేనియదియను * ప్రాసమ
య్యెఁ । గంజలోచనయవియలం*కారశాస్త్ర । కథితములు వీని నేఁడింటిఁ * గా
నవలయు॥ ౩౭౩॥

సుకరప్రాసము.

కం॥ కమలదళనయనసకలా । గమవేద్యపురాణపురుష* కరుణాకరమ । ద్ర
మసీశప్రియతనయా । రమణాయనుచుఁ బలుకసుక * రప్రాసమగున్ ॥

దుష్కరప్రాసము.

కం॥ దుష్కృతగిరివజ్రాయుధ । పుష్కరసదనాధినాథ* బుధనుతదవశో ।
చిష్కేశాహరయనన్ । దుష్కరమనిదీనివలుకు * దుష్ప్రాసజ్ఞుల్ ॥ ౩౭౪॥

ద్వంద్వప్రాసము.

కం॥ వ్యాసమునివినుతగోపస్త్రీసముదయమానహరణ * శృంగారరసా ।
వాసముగ నిట్లు ద్వంద్వ । ప్రాసము గావ్యములఁ జెప్ప * బడు నెల్లెడలన్ ॥

త్ర్యక్షరప్రాసము.

కం॥ తిరమగుఁ ద్రిప్రాసమునుం । దరమగు మురవైరిరూపు* తరుణులనుమ
నోహరమగు దానవులకు భీ । కరమగు తపసులకు ము*క్తికరమగు ననినన్ ॥

చతుష్ప్రాసము.

కం॥ ధీరుఁడు కమనీయశుభా । కారుఁడు కమలావధూటి * కాముఁడు హృద
యా । ధారుఁడు కుమతిజనాధిక । దూరుఁడు కమలాక్షుఁడనఁ జ*తుష్ప్రాసమగున్॥

అంత్యప్రాసము.

కం॥ తొలుత నుగురులఘువులలో । పల నెయ్యది పదముదుదిని* బ్రాసము
నకుఁడాఁ । పలనిల్పు సదియునాల్గడు । గులకడఁ బ్రాసముల మొదల*గూర్ప
గవలయున్ ॥ తే-గీ॥ అంత్యఘటితు ద్విరాయిడాఁపలి* యక్షరంబు । గురువైన
ప్రాసమొక్కయ * క్కరమయగును । గాక లఘువైన వర్ణయు*గ్మంబునదు
చు । స్వరవిభేదంబు గాక తా* ప్యంబులందు ॥ ౩౭౦॥ కం॥ సంధాంగనాకుమా

రా। మందరగిరిధీరదనుజ * మదసంహారా । బృందాగహనవిహారా । కంధ
ర్వాకారరాధి * కాస్త్రీజారా॥ ౩౮౧॥ క॥ గోపవధూజనమదనా । గోపాలస
చతురకుంద * కుట్మలరదనా। గోపాగవిజితకదనా । గోపతివాహోప్తభవ * గో
సమవదనా॥ ౩౮౨॥

అనుప్రాసము.

క॥ నందసుతపురందరముఖ । బృందారకవంద్యదాస * బృందావనగో।
వింద యననుప్రాసం । బదంబగునెందుఁగృతుల * యందుముకుందా॥ ౩౮౩
క॥ వడులకుఁ బ్రాసంబులకును । విడువకఁ జెల్లుబడులెల్ల * వివరించితిఁబా।
ల్పడివీనిలోనసత్కవు । లొడబడికావలసినవి ప్ర * యోగింపఁదగుకా॥ ౩౮౪

వృత్తకందగీతగర్భసీసము.

సీ॥ వినయసాపన్నర * విప్రభూతరమణినాథాపయోజేక్షు * ణానరాప్త
విభయదాకారహా * విర్భుగాయతరిపుప్రాణానిలాహీశ్వ * రారమేశ । విల
యకాలానల * విక్రమప్రథితసాల్వగ్రావవృద్ధశ్ర * వావరేణ్య । విజయశీలా
యమ * వీరకౌస్తుభధరాచక్రియశోదాత్మ * జాముకుంద॥ తే-గీ॥ కరివరదపూ
తనాంతక * గరుడగమన । సత్వసహితకామజనక * శంకరసఖ । కనకవసన
సుందరదేహ * వనధిశయన । సనకమునివినుతచరణ * సరసిజయుగ॥ ౩౮౬॥

గర్భమత్తేభము

నయసంపన్న రవిప్రభూతరమణీ * నాథాపయోజేక్షణా । భయదాకారహావి
ర్భుగాయతరిపు * ప్రాణానిలాహీశ్వరా । లయకాలానలవిక్రమప్రథితసా *
ల్వగ్రావవృద్ధశ్రవా ।జయశీలాయమవీరకౌస్తుభధరా * చక్రీయశోదాత్మజా॥

గర్భకందము.

కరివరదపూతనాంతక । గరుడగమనసత్వసహిత * కామజనకశం । కరసఖక
నకవసనసుం । దరదేహావనధిశయనస * నకమునివినుతా॥ ౩౮౮

ఆశ్వాసాంతగద్యము.

శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజగోత్ర కామెపల్లిపుర మందిరనంద
నందన చరణారవిందవందనాభిలాషమనీషాప్రాభవ వేంగనార్యతనూభవవి
ద్యావిశేషసూరాచార్యకాకు నూర్యప్పకవివర్యవిరచితంబై నయాంధ్రశబ్ద
చింతామణియనువ్యాకరణశాస్త్రింబునందువళిస్వరూపంబును నేకచత్వా
రింశత్సంఖ్యవిశ్రామంబులునుబ్రాసనిర్ణయంబునుంగలవళిప్రాసపరిచ్ఛేదం
బను తృతీయాశ్వాసము సంపూర్ణము॥

అప్పకవీయము - చతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీసహ్యప్రత్యంతో । ర్వీసంభృత్ప్రభవకృష్ణ * వేణీతటభూ । వ్యాసై వేశ్వరపూర్వా । శాసత్తమయోజనప్రసన్నమస్తే॥క॥ అవధానుశబ్దశాసను । డవనిఁ గలియుగమునఁ గాది * నారాజమహేం । ద్రవరంబునఁ జెప్పినయాం । ధ్రవచోవ్యాకరణసూత్ర * తతిఁ దెనుఁగింతున్ ॥౨॥ తే-గీ॥ ఘనుఁడు వాగనుశాసన * కవివరుండు। ముందువర్ణపరిచ్ఛేద*మునఁ దుదినిఁ బద్యలక్షణమెల్లనే*ర్పడఁగఁ జెప్పె సొరిదిసంక్షేపముగ నైదు*శ్లోకములను॥

ఆర్యావృత్తశ్లోకంబులు.

శ్లో॥ వృత్తంజాతిశ్చేతిద్వివిధంపద్యంగణైర్నిసర్గాఖ్యైః । సంబద్ధంవృత్తంస్యాదుపగణమాత్రాభిరన్వితాజాతిః ॥౧॥ శాస్త్రారపకమాత్రాంలఘోర్ద్విమాత్రేగురోరితివదన్తి।గలౌగగలలసంజ్ఞౌగ్లౌహగణౌలఘుగురూలగౌవగణాః ॥౨॥ గత్రితయంలత్రితయంమనసంజ్ఞావాద్యమధ్యమాన్త్యగ్లాః।గురవశ్చేద్భజసగణాలఘవోయదియరత సంజ్ఞికాఃక్రమతః ॥౩॥ మిత్రౌనగలావింద్రానలనగసలభరతాశ్చంద్రామలఘుః । రలరగతలతగనవసహాభలభగసలల నలల నగగసవసహాః ॥౪॥ దీర్ఘస్సంయుక్తాద్యః పూర్ణానుస్వారపూర్వవర్ణశ్చ।ప తేగురవశ్శేషాస్సర్వేలఘ్వక్షరాణితిజ్ఞేయాః॥ ౫

వ॥ ఈశ్లోకంబులైదునుం దొమ్మిదిసూత్రంబు లయ్యెనవియెల్ల నింక వివరించెద ॥ఆ॥ సకలభాషలందు * ఛందంబుఁ దెలియక । పద్యములు రచింపఁ* బాడిగామిఁ । దద్విధం బెఱుంగఁ * దగుఁ గావ్యములు సేయు । తలఁపుగలిగినట్టి*ధన్యమతులు॥౫॥మ॥ హరభక్తుం డగుభీమసత్కవి ననం*తామాత్యునిం బెద్దన । ద్వరునిం దాతనఁ గాచిరాజు బసవ*ప్పన్నై భరవుస్సిధరుం । బరమోత్సాహమునం దగం దలఁచి చే* ప్పంబూనితిన్వారిచే । తరచింపంబడునట్టిఛందముల చం*దం బెల్ల నందంబుగాన్ ॥౫॥క॥ భువినీఛందముఁ దెలియక । కవిత్వము రచింతుననుచుఁ* గడఁగుట లెల్లన్ । వివరింపనీతనేరక। తవిలియామున దాఁటిపోవఁ*దలఁచుట గాదే॥

ఛందఃప్రభావము.

తే-గీ॥ ఆదిమూలస్వరూపుఁడై * నట్టినను | పురుషుఁడాలుప్రధానాంగ* ములవెలుంగు | వానినెఱిఁగింతుఁ జేదిభూ * వరకృతాంత | తంగణాహ్వయదేశమధ్యమనిశాంత ॥౭॥ తే-గీ॥ శిక్షనాసనిరుక్తంబు * చెవులుఛంద మంఘ్రియుగ్మంబుకల్పంబు* హస్తయుగము | జ్యోతిషమునేత్రయుగళంబు* శబ్దవిద్యనుగుచిరాననమాహ్న యు* పురుషునను॥౮॥ తే॥ వేదములనుఁ బ్రాదంబులై * వెలయుకతన | ఛందమున్నిటిలోఁ బ్రశస్తంబుగాదె | పురుషుఁ డఖిలాంగయుతుఁడయ్యుఁ * జరణయుగము | లేకనడచునెసముఁడే * లోక మునను॥౯॥ క॥ ఛందస్సూత్రంబులచే నందంగఁ గూర్పంగ బలికె * దానిఁ గ్రమ ములన్ | చెందుజతుర్దశవిద్యా | సుందరహారంబులైయ * జనిసతిగెలిమాక్॥

ఛందోనామకసంప్రదాయము.

తే॥ అట్టిఛందంబునందిదా * నందమొందు | శిష్యుని చేసంత నొక్కని * చేత నొకఁడు | వడసిరిసనత్కుమారుఁడు * భుజగప్రాప్స | తేంద్రనామనుకిపింగళా* హ్వప్రముఖులు ॥౧౦॥ క॥ కగుణనుబింగళాకాఖ్యో | నరపతితప్పావనిని* దానవవిద్యా| ధరనిర్జరగంధర్వా | ప్సరోభుజగయక్షసిద్ధ* సాధ్యుల కెల్లన్॥ వ॥ తత్స్వరూపంబెట్టిదనిన॥ క॥ ప్రేమమునబ్రహ్మగాయ | త్రిమహీమగ్రంథకథిత* దివ్యచ్ఛందో | నామములింకనుదెలిపెదఁ | గామునకులవరనివేశ* కంసవినాశా॥ ౧౩

అనుష్టుప్శ్లోకత్రయము.

శ్లో॥ ఉక్తాత్యుక్తాతథామధ్యాప్రతిష్ఠాన్యాసుప్రతిష్ఠికా | గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చబృహతీపఙ్క్తిరేవచ ॥౧॥ త్రిష్టుప్చజగతీచైవతథాతిజగతీమతా | శక్వరీచాతిపూర్వాస్యాదష్టి రత్యష్టిరేవచ॥౨॥ ధృతిశ్చాతిధృతిశ్చైవకృతిః ప్రకృతిరాకృతిః | వికృతిస్సంకృతిశ్చైవతథాభికృతిరుత్కృతిః॥ ౩

పదవిభాగగద్యము.

ఉక్తా – అత్యుక్తా – మధ్యా – ప్రతిష్ఠా–సుప్రతిష్ఠా- గాయత్రీ–ఉష్ణిక్ – అనుష్టుప్–బృహతి–పఙ్క్తిః–త్రిష్టుప్–జగతీ–అతిజగతీ–శక్వరీ–అతిశక్వరీ– అష్టిః–అత్యష్టిః–ధృతిః–అతిధృతిః–కృతిః -ప్రకృతిః–ఆకృతిః–వికృతిః–సంకృతిః–అభికృతిః – ఉత్కృతిః ఏతానిషడ్వింశతిఛందోనామాని ॥ క॥ యదుతిలకకామపాలపుర | సదనాయువియునవదాలు * ఛందంబులకున్ | మొదలుగనిరవదునాలుంబడి | పదములనామకములుగను*జనుఁదెలియుంగాన్ ॥ ౧౪

ఇతిహాసాదిస్వరూపము.

ఆ॥ కవితయనుచునొకటిఁ గల్పించివాల్మీకి । చెలఁగి రామకథ ర*చించె
నెమొదల । నతనిఁ జూచి చెప్పి*రాధునికకవులెల్లఁ । గామెపల్లిగోప స్వామి సీత॥

వ॥ అదియెట్లనిన.

తే-గీ॥ ఎఱుకముని క్రౌంచమిథునంబుఁ నేయఁగాంచి । వగచి వాల్మీకి
డాఁ బల్కు*వాక్యములను । బద్యమైనను నేర్చిచెప్పంగఁ దొడఁగె । బూర్వ
రామాయణమునాఁడు పుట్టెఁగవిత॥క॥ వినుమితిహాసము గావ్యము । ననద్వి
విధంబయ్యెఁ గవిత యందితిహాసం । బనుపమ చాతుర్యపురా । తనవృత్తంబ
య్యెభారతంబది యకటా॥౧౭॥క॥ పుణ్యమునిగవిచేఁ జెప్పం । బడునది కావ్యం
బటంచుఁ*బలుకుదురార్యుల్ । తొడిబడ నది యొకఁడాయి । ప్పుడు రామాయణ
మనంగ * భూనుతచరితా॥౧౮॥ఆ॥ ద్వివిధమయ్యెఁ గావ్య * మవనిసంగీతసా ।
హిత్యసంజ్ఞలనుమ*హేంద్రవంద్య । సప్తతాళభవము*సంగీతమాజయు । దే
వకావ్యమదియెఁ బోనచింప ॥౧౯॥మ॥ ధర సాహిత్యము గద్యపద్యములఁ సం*
దాకెంపు భేదంబులై । పరగు సద్యమునందుఁ బానసనియను ల్యాభింపఁగా లే
వు వా । కృహరణంబెవిలసిల్లఁగా నుడువను * ప్పంగావ్యఁ డెంతేనియుణ్ ।
మనుతండ్రి మఱిదిని కేనదననా * మంబయ్యెనాంధ్రంబునణ్॥

గద్యము॥ శ్రీవిలాసినీవక్షోరుహద్వయగిరిదుర్గసర్వాధ్యక్ష — పద్మజాం
డానేకభరణదక్ష — దక్షజామాతృధాతృప్రథమవిశాలనేత్రప్రముఖ — నిఖి
లబర్హిర్ముఖప్రస్తూయమానశుభశీల — ధరణీతనూజాదిదైత్యకాలకాలయ
వనజరాసుతప్రభృతిదుష్టక్షితిపతినిగ్రహోపాయపారీణ — సౌందర్యవి
జితారవిందబాణ — బాణాభిధానపూర్వగీర్వాణేంద్రసహస్ర బాహుబరం
భాస్తంభసునిశితసుశార — ద్వారకాపట్టణవిహార — హారాంగద వలయ
మకరకుండలకిరీటాద్యశేష భూషణభూషితగాత్ర — భూమిధరారాతిపు
త్రమిత్ర — మిత్రకుమారకాంతికాంతారాంతరలతానికాంతసంచరణస
ముల్లాస — యోగీంద్రహృదయపయోజవాస — వాసవరత్నాభ — వాగిజనా
భ — నాగారిస్యందన — నందగోపనందన — కరుణాలవాల — కాంచనచేలఁభుజగేం
ద్రశయన ఆర్తరక్షణపరాయణ — గోవింద — ముకుంద — నమస్తే నమస్తే నమస్తే॥

వ॥ అనియిట్టివిధంబున గద్యరూపంబుగా నాదిమధ్యాంతశూన్యుండును సక
లసద్గుణసంపన్నుండును సజ్జనాసన్నుండును — భవబంధమోచనుండును —
బంకజలోచనుండును — గామెపల్లినివాసుండును నగుచు గోపాలుఁ బాలువి

నుతించుచుసంబులకుధర్మంబుకరతలామలకంబు — అర్థంబుముంగొంగుబం
గారంబు — కామంబుతంగేటిచెట్టునంబెట్టినజుంటితేనియపేర - మోక్షం
బంగణంబునంగల వేల్పుటావిదినిశ్చయంబనివిపశ్చిద్వచనంబులుప్రచురం
బులై వెలయుచుండు॥ ౨౩॥ తే॥కొంగనునిషాదుఁడేయఁగ*నొనినవామలూరు
భవునిశ్లోకంబుల * కారసహిత। మైకదిశ్లోకమయ్యెఁబ * ద్యబునందు
దానిగొంచటునాల్గుపా*దములకలిమి॥ ౨౪

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము

ఆర్యావృత్తశ్లోకము.

వృత్తంజాతిశ్చేతిద్వివిధంపద్యం గణైర్నిసర్గాఖ్యైః । సంబద్ధంవృత్తంస్యా
దుపగణమాత్రాభిరన్వితాజాతిః ॥ తే॥పాదనియమంబుగలయట్టి*పద్యశేమి
తి।వృత్తములుజాతులునునన*ద్వివిధమయ్యె।నిటనిసర్గగణంబుల*వృత్తము
లగు।జాతులుపగణమాత్రల*జరుగుచుండు॥ ౨౫

ప్రథమప్రత్యయోద్ధారణక్రమము.

క॥ అత్యాశ్చర్యములగుషట్ప్రత్యయములుదానయైన*ప్రస్తారాఖ్యా।
ప్రత్యయమువలనగణములు। దైత్యాంతకతెలియఁజెప్పె * దనదెట్లన్నన్॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ప్రస్తారఏకమాత్రాంలఘోర్ద్విమాత్రేగురోరితివదన్తి ॥క ॥ భరితేందిరకా
మోపలీ। పురమందిరయొక్కమాత్ర*భువిలఘువునకున్।గురువుద్విమాత్రా
యుతమిా। యొరవునవలన రెండులఘువు * లొకగురువునకున్॥ ౨౭

తే॥ మహినిలఘువులునిడుపులు *గురుశరముల। వైఖరినివ్రాయనగు
గుసల్ * వానిరెట్టి। యగుటరెండేసిరేఖలుదిగువకొనలు। గలయఁగాఁ
గ్రొన్నెలలభంగి*నిలుఁపదగును॥ ౨౮॥ క॥సమవృత్తప్రస్తారక్రమమిదివ్రా
యుక్తమొదలు * గానెన్నవఘం। నమునలయునన్నిగురువులు।కమలాప్రి
యయద్దచాలు * గానిడిపినసన్ ॥ ౨౯ ॥ఆ॥ బంతిబంతిమొదల*భాసిల్లుగు
రువెండు। దానిక్రిందలఘువు * దానికుడిని। బైకిసమముహషుభాగోర్వగు
రువులు। నయ్యెసర్వలఘువు*లైనదనుక ॥ ౩౦॥ తే॥ ఇటులవ్రాయంగనేఛం
ద * మెన్నిబంతులన్నిసమవృత్తములుదాని*యందుబుట్టె।బంతియొకొ
క్కసమవృత్త * పాదగణము।లయ్యె నాలుగుపదముల*నవియెనిలుచు॥ ౩౧
ఇందుసకుండిక॥ప్రస్తారప్రత్యయమనఁగానిస్నవఘండంబునన్నిసమవృత్తం
బులుపుట్టెను - హసిలోపలసినన్నిపృత్తంబునకునేమిగణంబులనియడి

గిననరి చెప్పెడువిధము । వారెన్నవఛందమునడిగినన న్ని గురువులక్షపజ్క్తిగా నుఁ వ్రాసి ప్రస్తరించునది-అదియెట్లనిన-ఆబంతికి మొదలనెక్కడగురువుం డునొదాని క్రిందలఘువు వ్రాయునది - ఆలఘువునకువలపటనుమీఁదనుగురువుండిన గురువునులఘువుండిన లఘువును నిలుపునది-యేదియు లేకుండిననేమియు వ్రాయక యూరకయుంచునది ఈబంతినిముందుగా వ్రాసినలఘువునకునెడమదిక్కునను మీఁదనుగురులఘువులలోపల నేదియున్నను। దానిక్రిందనుగురువే నిలుపుచువచ్చునది మీఁదను నేదియు లేకుండినఁ గ్రిందను వ్రాయంబనిలేదు-ఇప్పుడు వ్రాసినక్రమమున నే క్రిందిబంతిచూచియా క్రిందను దిరుగాఁ దిరుగా బంతిని అన్ని లఘువులు వచ్చినదనుక ప్రస్తరించి అన్ని బంతులను లెక్కబెట్టఁగా నెన్ని యగునో యా ఛందమునన న్ని సమవృత్తములు పుట్టినవనునది యెన్నవవృత్తమడిగినన న్నవబంతినున్న గురువులు లఘువులు గణములు చేసి-ఆవృత్తమునకు నొకపాదమునకునవి గణములని చెప్పునది-నాలుగుచరణములకును-ఆగణములే నిలుచునని తెలిసికొనునది। ఇరువదియాఱుఛందములకును బ్రస్తరించు క్రమమిూలాగున నేయని యెఱుంగునది॥ ౩౫ క॥ భూమినిసర్గోపగణ।స్తోమము వివరింతు వినుము సురరిపుభీమా।కామెపలీపుటభేదన ।ధామానుగుణాభిరామ వైదలలామా॥ ౩౬॥ క॥ ఉక్తాత్యుక్తలమధ్యలవ్యక్తంబగు నా ప్రతిష్ఠయను గణములో।సూక్తిమయములై పుట్టెను।భక్తపరాధీన కామెపలిపురవాస॥

నైసర్గికగణములు.

ప్రథమచ్ఛందోజాతగణములు.

క॥ గా యన్న నొక్కగురువగు । లా యనఁగా ధాత్రి నొక్క లఘునామంబౌ।సీయక్షరములు గణముల।పై యోగంబైనఁ గలయ బలుక గిపలయుక్‌॥

ద్వితీయఛందోజాతగణంములు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

గాతాగగలసంజ్ఞాగ్లోహగణోలఘుయోలగోవగణః॥ క॥ గగమా యె రెండు గురువులు । లగమును వగణంబునయ్యె లఘువును గురువున్‌ । జగతి నిలఘుయుగ్మములల । మగుగురువు లఘువు గలము హగణంబునగున్‌ ॥ ౩౭॥

తృతీయచ్ఛందోజాతగణంములు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

గత్రితయం లత్రితయం మసనసంజ్ఞా వాద్యమధ్యమాన్త్యాః। గురువశ్చేద్భజసగా లఘుప్రాయదయురతసంజ్ఞకా క్రమశః॥ తే॥ మూఁడుగురువులు లఘువు

లు * గూడినమనలాదిమధ్యాంతములగురు* లైనభజస । లవియెలఘువ్వితు రములైన * యరతలయ్యెఁ । గ్రమముదప్పకనెనిమిది * గణములకును ॥

ఉపగణోత్పత్తిప్రకారము-శబ్దానుశాసనమహ్వాలసూత్రము.

మిత్రౌనగలావింద్రానలనగసలభరతాశ్చంద్రామలఘుః॥
రలరగతలతగనవనహాభలభగసలలనలలనగగసవసహాః॥

క ॥ ద్వివిధంబయ్యెనుగణచయ। మవనినిసర్గములునుపగ*ణాలియుననఁ గా । నినినైసర్గగణంబులు । రవిశక్రశశాంకులివిధ*రణినుపగణముల్ ॥ తే॥ గరిమనత్యుక్తమొదలుగాఁ*గలుగునట్టి ।మూఁటరెండేసిబంతులు*మొదల విడిచి । మొదలలఘువున్నబంతుల *మొదలలఘువు। వెండియునునిల్పరవిశ క్ర * విధుగణములు ॥ ౭౨ ॥వ॥దీనికిఁదెలివిడి॥అత్యుక్తయనురెండవఛంద ముప్రస్తరించిననాలుగుబంతులుపుట్టును-మధ్యయనుమూఁడవదిలిఖించిన నెనిమిదిచాళ్లవును నాలవదిప్రవాసినఁబదాఱువీథులునిలుచును-ఈమూఁడు ఛందములయందును మొదలివిరెండేసిబంతులువిడిచిమిగిలినవీథులలోనేవీథి మొదలనులఘువుండిన నాలఘువునకు మొదలను మఱియునొక్కొక్కలఘు వునిలుపునది- ఇటువలెనుప్రస్తరించియొక్కొక్కచాలునఁగలగురులఘువులు గణములుచేసినఅత్యుక్తయందలిరెండుబంతులవియుసూర్యగణములవును- మధ్యయందలి ఆఱుచాళ్లవియు నింద్రగణములవును - ప్రతిష్ఠయందలిపది నాలుగువీథులవియుఁజంద్రగణములవును॥౭౮॥క॥నగణంబుగురువునగముగు। నగణముతుదిలఘువుగదియ * నలమనఁబరగుఁ । నగణముపైగగముండిన। నగగంబగుమఱియునుపగ*ణములిట్లొప్పుఁ ॥ ౭౫

క॥హ నలర్క గణములనఁగాఁ। జనునింద్రగణములుభరత*సలనలసగము ల్ । పనివడిజాతులయందివి। కనఁబడునక్కరలు మొదలు*గాశశిసొచ్చుఁ ॥ క॥భలభగసరుతలతగములును। మలఘురలరగములునేడు*మఱినవసహాలుఁ । నలలనగగములునాల్గును । సలలసవహములుమూఁ *డుచంద్రగణంబుల్॥

గురులఘువర్ణనియమము.

క ॥ గురుశ్రుపరమేశ్వరాకృతి । యరయలఘువుగిరికుమారి*కాకృతిగణముల్ । పరికింపఁగఁదత్ప్రకృతులు । మురహరగణములకులక్ష్య * ములువర్ణంబుల్ ॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

దీర్ఘస్సంయుక్తాద్యః పూర్ణోనుస్వారపూర్వవర్ణశ్చ।
ఏతేగురవశ్శేషాస్సర్వేలఘవ్వితరాఇతిజ్ఞేయాః ॥

క॥ ఇలజమిలియక్కరములకుఁ । బలుసున్నకునెడమనూఁది * పల్కెడు వర్ణం।బులుఁజూపిపలుకునవియును। లలిగురువులుకడమలిఘులు * లఘువుల ఘూరీ॥౪౯॥ క॥ వినుతస్వాంగీయనిప । ల్కినమూఁడునుగురువులయ్యె * గిరిజయనుచుఁబ।ల్కినమూఁడులఘువులయ్యెను । దనరులిఘుల కెల్లనిట్లు*దనుజవిభేదీ ॥౫౦॥ తే॥ కొమ్ము క్రారలుమఱిద్వివ*ర్ణమ్ములగుట । వానియెడమవిగురువులు* వ్రటుసుడులు । ప్రాణములుగానవానిడా * పలనుగల్గు । నక్కరములెల్లలఘువులు * నిక్కముగను ॥౫౧॥ ఆ॥ వ్యంజనాక్షరంబు * లందుఁ గ్రిందటి వ్రాఁత।లైనవ్రటుసుడులు * నైత్వములును। వానిగూడియున్న*స్వరములుకానిజ । డ్డక్కరములుగావు*యజ్ఞరూప॥౫౨॥ఆ॥ అనృతసదృశమగుమ*హావృజినంబును। బితృసమర్చఁబోలు * నతిసుకృతము । నమృతసింధుశాయి*సముఁడగుదైవంబు । గలుగఁడనఁగలక్ష్య*ములుముకుంద॥౫౩॥ఆ॥ ఆంధ్రకృతులమాట* కాదివర్ణముక్రింద।నూఁదఁబడనిజడ్డ*లుండెనేని।వానియెడమనున్న * వ్రాలనందునఁగూర్చి । గురువులనుచుగణము * గూర్పవలదు ॥౫౪॥ తే॥ భవవినుతనామవ్రజాధామ * ప్రథనభీమ। కంజదళనేత్రస్తుతిపాత్ర*త్య్రైకళత్ర । శౌరిప్రధ్వస్తవైరివ్రా* జత్కిరీట । హారకేయూరయసఁగలక్ష్యంబులయ్యె॥

సర్వగణలక్ష్యంబులు.

క॥ ఇలఁబద్మాయనగగమైపొలుచురమాయనినవగణ*మునులగమునునై । వెలయుగిరియనఁగలలమగు । లలిలక్ష్మియనంగనగుగ*లముహగణంబుల్ ॥ క॥మయరసతజభనగణములు।భయమునఁబింగళుఁడుఁదొల్లి*పక్షీంద్రునితో ।రయమునఁబల్కినమాటల।పయిపొల్లులఁడంచఁజెప్ప। బడునెనిమిదియుర్ ॥ వ॥అవియెయ్యవియనినమాగూకామ్ ॥ వరాహోయ్- కాగుహార్- వసుదాస్-సాతేకృత్ - కదాసంజ్ - కింపిదభ్ - ససహన్-అనియెడునీయెనిమిదివాక్యంబులయందునెక్కొక్కదానికిమొదలనుండెడు మూఁడక్షరంబులకునైనగురులఘువులకు నాలవదియగుపొల్లుగణ సంజ్ఞాక్షరంబనివియద్దంగా తరంగిణీరంగదుత్తుంగభంగ శృంగారసంగతోత్తుంగదయాపాంగసుధారసైకపావనాంగుండగు పింగళభుజంగమపుంగవుండు వేదాంగంబునందుముంగలనాలింగించెనట్లుగావున॥౫౯॥క॥ శ్రీరామాయనమగణం । బారయఘనుఁడనఁగనగణ * మగుమధ్యాప్రస్తారాద్యవసానంబుల । నీరెండునువెలయుఁగ్రగమతనెఱుఁగఁగవలయుర్ ॥౬౦॥క॥ ధీరుఁడనభగణమొప్పుము । రారియనంజగణమయ్యె*ననఘాయనఁజె । న్నారుసగణంబువీనికి । నారయగురులాది

మధ్య*మాంతగతంబుల్ ॥౬౧॥ క॥ సారదినుపేంద్రాయనినను । బరువడియగ
ణంబువల్ల * భాయనరగణం। బరుసుగగోవిందయనన్ । ధరఁదగగణముగ్రమ
తెలఘుయు* తములీమూఁడున్ ॥ ౬౨॥ తే॥ నరమృగాయననగమగు* నరసఖ
యన! దలఁకొనునలంబునరక్షై *త్రాయనంగ । నగగమైతగునీగతి * జగతి
నింద్ర । చంద్రగణములుపుటియును * జనునుపేంద్ర॥ ౬౩

గణాధిదేవతాఫలంబులు.

తే॥ కంసమర్దనకృతిముఖ*గ్రాహ్యవర్ణ । సూత్రమునశబ్దశాసన * సూరి
వరుని। చేతసంక్షేపముగమును* జెప్పఁబడిన। శుభగణములిచ్చటవచింతు*
సుకవులలర॥ శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

యేచశుభగణాస్త ఏవకావ్యాదౌగ్రాహ్యాః॥

కతలఁపఁగశుభఫలదాయక।ములుమంగళదేవతాక*ములునగుగణము
ల్ । నిలుపఁదగుఁగృతిముఖంబునఁ దెలిసికవీశ్వరుఁడుపతిక * తిశ్రేయముఁ
గాన్ ॥ ౬౪॥ ఆ॥ బాలచంద్రనిభము * పార్వతీవల్లభు । దాసియాఁజరించు*
తటిద్విమాత్ర। హారలఁదక్కగణము* లందెల్లమొదలను భూతిదాయిగు
రుప్రుఁ* బొగడవశమె॥ ౬౬॥క॥ శరసన్నిభములలసజే । తరగణముల మొద
లభద్ర*దాయిపలుకుచో। ధర నేకమాత్రహిమభూ । ధరనందన దాసిలఘు
వు*తరమేపొగడన్ ॥౬౭॥ఆ ॥గగము భూమిగణము* లగమంబుగణమును ।ల
లము వాయుగణము * గలముపావ।కమునుమధ్యనై న*కతముఁదత్సమా।
నంబులై శుభాశు* భంబులొసఁగు ॥౬౮॥ క॥ మయరసతజభనలకుభూ। ప
యోగ్నిలగనభాను*పద్మారివృషా । హ్వయులీశులుశివజయులయ। భ
యబలరుద్ధనముదములు*ఫలములువరుసన్॥౬౯॥వ ॥అదియెట్లనినధర్వణ
వేదముఖంబగుమగణంబువసుమతీ దేవతాకంబుగాన శివప్రదంబనిమహా
నాటకంబునందువిఘ్నేశోనస్సపాయాత్తనిహనుమంతుండును –సూర్యశత
కంబునందు జంభారాతీభ కుంభోద్భవమని మయూరుండును – మేఘసందే
శంబునందుఁగశ్చి త్కాంతావిరహ గురుణాస్వాధి కారాత్ప్రమత్తయని
కాళిదాసుండును- కాలామృతమునందు – శ్రీమద్వేంకటనాయకమ్మనిమదీ
యాన్వయప్రభవుండగు- తిరుమలభట్టారకుండును – భారతంబునందుశ్రీవా
ణీగిరిజాయనివాగనుశాసనుండును- కవిజనాశ్రయమునందు-శ్రీకాంతాయ
ని వేములవాడభీమకవియును -ఛందంబునందు-శ్రీరామాస్తనమండలీమిళిత
కాశ్మీరార్ద్రవక్షంబుతోననియనంతుండును – మొదలంగదియించిరి–యాజు

సామ్నాయాద్యంబగుయగణంబు జీవనదేవతాకంబుగానజయప్రదంబని
యాది కావ్యంబునందు- తపస్స్వాధ్యాయనిరతమ్మని వాల్మీకియు ప్రథమశైవ
స్తవంబునందు మహిమ్నఃపారంతే యని పుష్పదంతుండును - సౌందర్యల
హరియందుశివశ్శక్త్యాయుక్తోయని శంకరాచార్యభారతులును- తొలుతసిరి
పిరి ఋక్సామంబులకుం బ్రథమంబగు రగణమాశ్రయాశదేవతాకంబుగాన
లయప్రదంబనియెల్ల వారునిడనొడిరి- కవికంఠపాశంబునందు వైన్యాసనూ
ర్యంపితను దేయని- పల్కినకతనంబునఁ బంచత్వంబు నొందె సగణంబుదహ
నసఖ దేవతాకంబుగానభయప్రదంబని చంచలత్వంబు నొందిరి॥ తే॥ గగనమే
లికగావునఁ*దగణమునను ఫలముశూన్యంబటందురాఁ*పలుకుమిథ్య। యఖిల
భూతంబులందు ని*త్యమయినిల్చు। వ్యోమముశుభప్రదంబుగాఁ*గాంచుఁ డిట్లు

ఆకాశము నిత్యమైనందునను ద్వితీయస్కంధమునందు.

ఉ॥ సర్వఫలప్రదాతయును * సర్వశరణ్యుఁడుసర్వశక్తియుక్ । సర్వజగ
త్ప్రసిద్ధుఁడును * సర్వగుణుండును నైనచక్రియూ। సర్వశరీరులున్విగత * సంగ
తిఁజెందివిశీర్యమాణులై । పద్మసంభవంబుగతి* బ్రహ్మముదాఁ జడకుండునె
ప్పుడున్॥౭౫॥ తే-గీ॥ ఎల్ల వారుశుభదములని*యెన్నునట్టి। గణములకుఁబ్రా
యుతేపాటి*కానివనినఁ। దజలుమంచివిగాఁ బ్రాయఁదగుమహాక । విప్రయో
గలక్ష్యంబులు * వెదకిపెక్కు॥౭౬॥ వ॥ అవిమొమ్యేవియనినఁ బ్రక్రియాకౌ
ముదియందుయోనాక్షురసమామ్నాయమనిధర్మకీర్తియు । తర్కభాషయం
దు బాలోపియోన్యాయనయేయని కేశవమిశ్రుండును । మంత్రదర్పణమునం
దునాధార పద్మవనకేలిసరాజహంసీమని పృథివీధరాచార్యుండును । కృష్ణ
విజయంబునందుఁ బాయాదపాయాత్తని కుసుమాయుధుండును । సాహ
సాంకంబునందునవ్యాత్సవ్యోయనిపరిమళుండును। కావ్యాదిని బ్రతిపాదించి
రి । మఱియు నారోగ్యంబాస్కరాదుపైతి యని మనువచనంబు గలుగుటం
జేసి॥౭౭॥ తే-గీ॥అరయనారోగ్యకరుఁడైన*యరుణుఁడేలు । జగణమునసెట్లు
రోగంబు*సంభవించుఁ। గాంతియగుఁగానిరోగంబు * గాదురుక్క। దార్థమ
నుచువెల్లంకితా *తప్పచెప్ప॥౭౮॥ వ॥ కావున శిశుపాలవధంబునందు శ్రీ
యఃపతిశ్శ్రీమతియని వణిజ్మాఘుండును । కిరాతార్జునీయంబునందు శ్రియః
కురూణామని భారవియును । మణిదర్పణమునందు - దివాకరానమస్కృ
త్యయనియును - శాకువనామ గ్రంథంబునందు విరించినారాయణ శంకరే
భ్యయనియును చప్పన్నంబునందుఁ బ్రణమ్యలోక శాస్త్రారమనియును

భోజరాజీయంబునం దనుసీతిశాస్త్రసద్విద్యాయనియును । మందరంబొం
దించిరి । భగణంబు సుధాకరదేవతాకంబుగా నభవప్రదంబని శుభమపేక్షించి
భారతశేషము సువిరాటపర్వము ప్రారంభించినప్పుడు శ్రీయన గౌరినాఁ బర
గుననితిక్కనయును - శ్రీమద్రామాయణమునందు । రాముని శుభచరితం
బునని హుళిక్కి భాస్కరుండును । యుద్ధకాండమునందు లంకాదహనమున
ట్టికథయుపక్రమించుచు శ్రీయుతమూర్తియైనయనియయ్యలభట్టారకుండు
ను । నృసింహపురాణమునందు శ్రీకినిరంతరంబని ప్రబంధపరమేశ్వరుండును ర
క్మాంగదచరిత్రమునందు శ్రీమయపత్రముల్ జడలుఅని ప్రౌఢకవిమల్లనయుం
బ్రయోగించిరి సగణంబమృతాంశునాథదేవతాకంబుగాన సకలభోగప్ర
దంబనినలోదయమునందు హృదయసదాయనికాళిదాసుండును - శివభద్రదం
బునందు । ప్రణమితశిరసీయని కవివరుండును - ఆరణ్యపర్వావశిష్టంబునందు -
భీమకవిశాపభయంబున జయముగోరి స్ఫురదంశుమాంశురాగరుచియని శంభు
దాసుండును । త్రిస్థలీదండకమునందు విజయనగర హేమకూటంబునన్నిల్చి
యనినందితిమ్మనయుం జెప్పిరదియునుంగాక ॥ ౮౫ ॥ సీ॥ గ్రహములలోన భా*
స్కరునిచందంబునఁ దరులలోఁ బారిజాతంబుకరణి । భూధరంబులలోనఁ*గన
కాద్రిక్రైవడి నదులలో జహ్నుకన్యకవిధమున । దైవతంబులలోన*దైత్యారి
చాడ్పునఁ బ్రమథులలో శూలి*పాణిపగిది । మృగములలో గరి*ద్వేషి భాతిని
జూడ వివిధవిద్యలలోన* వేదము క్రియ॥ తే-గీ॥ క్షేత్రములలోన వారణా*శీస్థ
లంబు। కవినిధములలోన నై*రావణంబు। గీతిగణములలోనఁ జర్చించిచూడ।
నగణమొప్పారు శుభనిధా*నంబుగాన॥ ౮౬ ॥ క॥ కృతిమొదల నిలిచినప్పుడు।
మతిఁ దలఁపఁగ నపగణములు*మగణాదులతో । జతగూడియు ఫలంబులె।
పతికిచ్చుర పింద్రశిత*భానులమహిమన్ ॥ ౮౭

అష్టగణలక్ష్యంబులు.

సీ॥ చంద్రసూర్యాగ్నిలో*చనుఁడగు ముక్కంటి మూఁడు నేత్రములను *
మూఁడు గురువులావిర్భవించిమ * ధ్యాభంపముసకాదియైమగణంబయ్యె*
నందువలన । జనియించె బ్రస్తరం * చినఁగ్రమంబున యరసతభజసలనం
గ*నష్టగణము । లివిమగణముఁ గూడ * నెనిమిదిగణములై తనరెవీనికిరూప*
దైవవర్గ ॥ తే-గీ॥ కులరసస్వరదిగ్వ్యోమ * గోత్రదామానిగణభరాశిగ్రహాత
దీయ*కాంతిజనక । తనయఫలములునాఁ బను* నెనిమిదియును । దెలిసికృతి
ముఖమునఁ గూర్పవలయుఁ గృష్ణ॥ ౮౮

మగణలక్షణము.

సీ॥ అలఘుత్రయంబుకా * శ్యపముగోత్రమువన్నె పచ్చనసంతతి * పాద జంబు। ధరణిదైవంబుకా * ద్రమురసంబుశుభంబుఫలమాదియామము* త్వత్రివేళ । స్వరముమధ్యమముశం * బరయోనియునుదైత్యగణమునునగువ్రష* ర్క్ష్యంబుతార । వృశ్చికాఖ్యము రాశి * విపులాకుమారుండు గ్రహము వానికీర*కాంతియెఱుపు॥ తే-గీ॥ ప్రమథనాథునిలోచన* త్రయముజన్మ । భూమిగారాబుపట్టియం * భోగణంబు । మందిరముశంభుకోణంబు* మగణమునకు। దానవవినాశకామెప*లీని వేళ॥

యగణలక్షణము.

సీ॥ ఆదిలఘువుద్వితీ * యప్రహరముజన్మవేళ బ్రాహ్మ్యంబుభా*వింపం గులము। గౌతమగోత్రంబు * కారుణ్యమురసంబుజలముదైవమ్మువం* చమముస్వరము । కపియోనమర్త్యంబు* గణముపూర్వాషాఢనక్షత్రమిష్వాస* నంబురాశి గ్రహముగుసంకుత * త్కాంతిపీతాభంబు వరుణునిదిక్కుని* వాసభూమి ॥ తే-గీ॥ తండ్రిధరణిగణంబుసం * తానమగ్ని । దేవతాకంబుఫలమతి* భావుకంబు। హరిణవర్ణంబుతనుకాంతి * యగణమునకు। దానవవినాశకామెప*లీని వేళ॥

రగణలక్షణము.

సీ॥ మధ్యమలఘువుయా * మంబుమూఁడవయదితౌత్రంబుకులముర* క్తంబుఛాయ। దైవతంబుస్వరంబు* దైత్యంబుగణముద్రసముయోనిశతతార*జన్మభంబు । రాశికుంభమువిక * ర్తనసుతుండుగ్రహంబు ఖంజనాభంబుత* త్కాయకాంతి । శృంగారమురసంబు * కృష్ణవర్త్మయధీశుఁడాంగిరసముగోత్ర * మంబుగణము ॥ తే-గీ॥ గణుతిసేయంగఁగడుపారఁగన్నతండ్రి। యనుఁగుపట్టిసకారంబు * వ్యర్థఫలంబు । రచ్చపట్టువాలుతాశాశ*రగణమునకు । దానవవినాశకామెప*లీని వేళ॥

నగణలక్షణము.

సీ॥ గురువంత్యవర్ణంబు * ఘోరంబురసమువంశంబు పంచమము తే* జంబునలుపు । ధవుఁడుమారుతముగో * త్రంబుకౌశికమునిక్కపట్టువాయవ్యంబు * ఫలములయము। నాకేశముగణంబు * హస్తతారకయోనిమహిషముగనరాశి * గ్రహముబుధుఁడు । వానిదేహముపీత - వర్ణంబుస్వరము గాంధారంబుయామంబు * నాలవయది॥ తే-గీ॥ యేడుచేతులుగలదయ్య* మేలునట్టి। వ్రాయిజనకుఁడుగగనదై*వత్యమాత్మ। సంభవుండెంచిచూడం* నగణమునకు। దానవవినాశకామెప*లీని వేళ॥

తగణలక్షణము.

సీ॥ అవసానమునలఘు*వాకాశమీశుఁడురసము శాంతంబుభా* ర్గవము గోత్ర। మనిలదైవత్యంబు * జనకుఁడువనజబాంధవదైవతాకుండు * నంద నుండు। జననమగ్రజముపం * చమముయామమువర్ణ మసితంబుఫలముశు* భాభివృద్ధి।సారంబుగణముపు*ష్యమితారబస్తంబు యోనిరాశికుళీర* ముడు విభుండు॥ తే-గీ॥ గ్రహముతద్విగ్రహచ్ఛవి * తుహినశైలసన్నిభ బునిపాద సంజ్ఞంబుస్వరము। తావుదేవేంద్రభాగంబు * తగణమునకు। దానవవినాశ కామెప*లీనివేశ॥ ౯౯

జగణలక్షణము.

సీ॥ నడుచక్కనుండువ* ర్ణముగురువాఅవయదియామమన్వవా * యం బుకుత్రి। యమురుక్కఫలముశో * భంబురుచినభోగణమయ్యశీతాంశు గణముకొడుకు। నరసంజ్ఞకంబుగ * ణంబుయోనివృషంబు రెండవఫల్గుని * రిక్కరసము। వీరంబురాశికం * ఠీరవంబాత్రేయగోత్రమంబరచారి * కువ లయారి॥ తే-గీ॥ యతనిమైచాయకెంపుపూ * ర్వాశయిరవు। ఋషభసం జ్ఞంబుస్వరముత్ర * యీతనుండు। జలజబంధుఁడువేలుపు * జగణమునకు। దానవవినాశకామెప*లీనివేశ॥ ౧౦౧

భగణలక్షణము.

సీ॥ ప్రథమాక్షరముద్వివా*త్రముకాపిలముగోత్రముత్తరంబిలవుమ* హాహారగంబు। యోనిమృగోక్షంబు * లుడురాసులుశనుఁడుఖచరమా తఁడుమల్లి * కానిభాంగుఁ। డూరుజంబుకులంబు * సూరదైవత్యంబుజనకుఁ డైంద్రముచూలు * స్వరముషడ్జ। మధిపతిజాబిల్లి * యాదితేయంబుగణం బుసప్తమముజ * న్మప్రహరము॥ తే-గీ॥ రసముహాస్యంబువన్నియ * రజ తనిభము। ఫలముధనహేమమణివస్త్ర * పశుతనూజ। పరిజనాశ్వాదిసం ప్రాప్తి*భగణమునకు।దానవవినాశకామెప*లీనివేశ॥ ౧౦౩

నగణలక్షణము.

సీ॥ఏకమాత్రలుమూఁడు*నింద్రుఁడుపతియద్భుతమురసంబునిశీశ*దైవ తాక। మారయఁదండ్రిబ్రహ్మ * దారకాధీశునిదంతావళంబుండు * తావు నెలవు। దివ్యభోగంబీగి * తెలుపువర్ణముజాతివిప్రముద్భవవేళ * వేగుజా ము। రవముషడ్జముప్రవ * రంబువాశిష్ఠంబుచుక్కరేవతిగాము * సురగు రుండు॥ తే॥ వానితేజంబుపచ్చన * యోనిగజము। రాశిమీనంబుగణము

సు*భాశనంబు । నందనుఁడు లేఁడుమధ్యను * నగణమునకు । దానవవినాశ
కా మొప*లీని వేశ॥ ౧౦౫

దేవతాంకితనియమంబులు.

క॥స్వరమునుజామునుదిక్కును।బరికించినకవీశ్వరుండు*పదపద్యంబుల్।
సురనామాంకితములుగా । బరచించినగలుగుసకల * విభవము లెపుడున్ ॥

స్వరకూటము.

క॥నిరతమునిషాదముఖ్య।స్వరములపదములురచించు*చక్కి నిద త్తు।స్వ
రగణము లె మొదలనుగా । ర్తురుగానకళాయుగంధ * రులుభద్రేచ్ఛన్ ॥

యామకూటము.

క॥పనివడిపద్యంబేజా।మునసురచింపంగనలయు*మొదలనునాజా । ము
నఁబుట్టినగణమిడఁదగు । ఘనసీకాశప్రకాశ * కామొపలీశా ॥ ౧౦౮

దిక్కూటము.

క॥ ఏదిక్కునవెలకొనుగణ।మాదినిగూర్పంగబడియె*నప్పుకృతికిదా । నా
దిక్కునకభిముఖమై । మోదంబునఁజెప్పవలయు * మురనరకహరా॥ ౧౦౯

నరాంకితనియమంబులు-దగ్ధాదితారలు.

గీ॥ దగ్ధమునుజ్వలితముధూమి*తంబుమృతము । గదయుతములగుతా
రల* గణములాది । నిడఁగనెల్లరువిభునకు*నిష్టసిద్ధి । గలుగగోరెడునట్టిస *
త్కవులుగృతుల॥౧౧౦॥వ॥ వీనిలక్షణంబంతయు ముందు రెండవపరిచ్ఛేదం
బునవర్ణదుష్టతారా నిర్ణయంబునందు విస్తరింపఁబడియెఁ గావుననదిచూ
చి తెలిసికొనునది॥

నాయకకూటంబులు.

చ॥ అలరఁగగబ్బపుంద్దొరకు*నాద్గిగణంబునకుంగ్రమంబునన్ । గులము
లుయోనిలింగములు * గోత్రములున్నుడుకాంతులున్గణం । బులునుడురాశి
ఖేటములు * బొందికలై శుభదాయకంబులై । వెలయునరాంకితంబులుగ *
విప్రవరుల్రచియింపఁగాఁదగున్॥౧౧౧॥క॥కులతలమునవధూవరులకుఁ।జతుర
తదైవజ్ఞమణివి*చారించుగతిన్ । కృతికన్యానాయకులకు । హితమతిఁదెలి
యఁదగుసుకవి*యువితొమ్మిదియున్॥ ౧౧౨

గణకులకూటము.

తే॥ నాథకులమును మొదలిగ *ణంబుకులము । నొకటిగాకవిజాతులై*
యుండెనేని । భిన్నకులజాతయగుచంద్ర * బింబవదనఁ । గేలువట్టినపగిదిదు
ష్కీర్తిఁజెందు॥ ౧౧౩

గణయోనికూటము.

క॥ జానగునాయకతారా । యోనియుఁగృత్త్యాదిగణభ * యోనియు వైరం । బూనకయుండనహల్యా । జానివచనమునవెఱుంగఁ * జనుసుకవు లకున్ ॥ ౧౧౫ ॥ తే-గీ ॥ తత్తదాఖ్యముఖార్ణసం* తతికినైన । తారకలుగావు ఛందోమ * తంబునందు । జన్మతారకలనిబహు * జనములాడు । కతనన పిమెవచించితి * గణములకును ॥౧౧౬॥ క॥వర్ణపరిచ్ఛేదంబునఁవర్ణములకుఁ గూటనిర్ణ * యంబంతయువి । స్తీర్ణముగామునుజెప్పితిఁ । గర్ణాహితమిత్ర వానిఁ*గని తెలియనగున్॥ ౧౧౭

గణలింగకూటము.

క॥ మొనగణమురిక్కలింగం।బునుబతినక్షత్రలింగ*మునువైరముఁజెం। దిననాయకుధనమెల్లను । మనుజపతిహరించుఁబంచ * మాసంబులకున్॥

గణగోత్రకూటము.

క॥ పతిగోత్రప్రవరములో।సతతంబునుబలుకఁబడిన *సన్మునిగోత్రాం। కితములగుగణములతినిం । దితములుకావ్యాదినాడె * నేనసహాయా॥

గణకాంతికూటము.

తే-గీ॥ నాయకునిగాయమేచాయ * నలువుమీఱు । నరసితద్వర్ణము నఁదన*రారునట్టి । గణముపద్యాదిఁగూర్చినఁ*గలుగుశుభము। వ్యత్యయం బయ్యెనేనిదే * హంబుచెడును ॥౧౨౦॥క॥ శ్వేతమునీలమునేకము । భూత లమునరక్తపీత * ములకునభేదం।బైతనగునరతనుద్యుతు । లీ తెఱఁగునఁదెలి యవలయు * నిభరాడ్వరదా॥ ౧౨౧

గణదేవాదికూటము.

తే-గీ॥ గద్యపద్యాదిగణతార * కాగణంబు।భర్తృనక్షత్రగణమును* బంధులైన । వత్సరశతంబెబ్రతుకుఁగా * వ్యప్రభుండు । మైత్రిలేకున్న నె లకుధ * ర్మపురిఁజేరు॥ ౧౨౨

గణనక్షత్రదూరము.

ఆ॥ ఆదిగణమురిక్క * కధిపతినక్షత్ర। మెన్నఁబదియుమూఁటి* కెక్కుఁ డైన । బ్రతుకునూఱు వత్స * రంబులుకృతినేత । తక్కువైనవేగ*తనువు విడుచు॥

గణరాశికూటము.

క॥ పద్యగద్యముఖమున। గదియగణమురాశినుంచి*గణుతించిననా। రదనుతవిభురాశిశుభ । ప్రదమైయుండంగసుకవి * పరికింపఁదగున్॥

గణఖేటకకూటము.

క॥ మహినధినాయకురాశి । గ్రహమునుగృతినుఖగణోడు*రాశిగ్రహ
ముల్ । విహితేంపులుదమగతిలో । సుహృత్తులైయున్నసరియ * చుట్ట
ముగాదే ॥౧౨౫॥క॥ పొందఱుజ్యోతిశ్శాస్త్రము । పొందువదలిభిన్నమా
ర్గ*ములగణములకుం । బొందింతురుగ్రహములనా । చందమునకుగణము
శాస్త్ర*సాధకమెందుల్॥ ౧౨౬

కృత్యాదిగణద్వయకూటములు.

తే॥ మొదలనుండుగణద్వయం * బునకులెస్సఁ । జూడఁదగుయోనిలిం
గగ*ణోడురాశి । ఖచరతత్కాంతిసైన్సర్గి * కరసనామ । కూటములుతొ
మ్మిదియునుని * శాటదమన ॥౧౨౭॥ఆ॥ ప్రథమగణము వధువు * పైగణం
బువరుండు । నగుటనాగణద్వ* యంబునకును । బొత్తుగలిగినట్టి * పొత్తం
బుమంగిటఁ । గలుగువేల్పుటూపు * గాదెపతికి॥౧౨౮॥ఆ॥ తులుతనేడుకూ
టములు మాతృకాపరి । చ్ఛేదమునను దెలియఁ * జెప్పఁబడియెఁ ।గానవా
నిమాని * కడమవిరెండును । వివరపఱుతునిచటఁ*గవులువొగడ॥ ౧౨౯

గణనైసర్గికకూటము.

ఆ॥ తంద్రికోడుకులగుచుఁ * దనరారుగణములు।గలసిమెలసికృతిము*
ఖమున నిలుచు । రసలనడుమఁబచ్చి*కసవువైచినమందు । నగ్నిపవనగణ
ము * లగుటనేమొ॥౧౩౦॥క॥ సుతజనకులుగదసినధన । యుతుండగుఁగృతి
భర్తరెండు * నొకగణమైనన్ । గుతలాధినాయకుండగు । నితరగణద్వయ
ముగూడ*నిలపైఁగూలున్॥ గణరసకూటము.

క॥ మొగదలగలగణయుగమున । కగపడురసములకువైర*మగుపొత్తము
భ । ర్తగళంబునఁజుట్టినపా । ముగతిందత్ప్రాణపవన * ములుభక్షించున్॥
౧౩౨॥తే॥ తలఁపశృంగారభీభత్స * ములకుఁబగలు। హాస్యకృపలకుఁబోరు
రౌ* ద్రాద్భుతముల । కథికవైరంబువీరభ* యానకముల । కీనుశాంతంబు
నకుఁజెల్లు * నెనిమిదియును ॥౧౩౩॥ రసములకురెంటికినిసమ । రసమైనశు
భంబువైర*రసనంగతినా । ధ్వసమొకరసమైననుసం । తసమన్యరసములు
గూడి* సనుముదమొదవున్॥ ౧౩౪

ప్రశస్తకూటంబులు.

తే॥ క్షితిసురలకాఱుధారుణీ*పతులకైదు।వైశ్యులకునాల్గుశూద్రాం
త్య* వర్ణములకు । మూఁడురెండునుశుభకరం * బులుగనెన్నఁ । జాలునని

యెసంహితలోన*శౌనకుండు ॥౧౩౫॥ తే॥ విప్రులకు గ్రహమైత్ర్యము * క్ష్మీపతులకు। గణవిధమువైశ్యులకురాశి*గణనశూద్ర।నీచులకుయోని తారలి*న్నింటిలోన। గడుఁబ్రశస్తము లిదివృద్ధ * గర్గమతము॥ ౧౩౬

దోషాదోషబాహుళ్యంబులు.

ఆ॥ స్వల్పదోషములును*సమధికగుణములు। నైననుత్తఫలము*లధికమగును । సద్గుణంబులిచ్చు * సప్తాశ్వపవమాన । కీలిగుణములిడవు* కృతిముఖముస॥౧౩౭॥ తే॥ గుణములవగుణములకన్నఁ*గొంచమైన। నాథుసకుమెండు దుష్టగ*ణంబులోనఁగు। సోకనియకనెుకింతయు * శుభగణములు। నిజఫలములనుబద్యాది * నిలిచినపుడు॥ ౧౩౮

మగణద్వయయోగమునకుయోనికూటము రెండునుహరిణయోనులేకాననేకయోనులుగనుకమంచిది॥౧లింగకూటము జ్యేష్ఠప్రథమయోనిగానఁబుంలింగనక్షత్రము- రెండునుబుంలింగతారలాయెను - పోరుపుట్టినను మొదలిగణమువధువును రెండవగణమువరుఁడునుగనుక స్త్రీకిఁబులింగతారయయినందు చేత నాదోషముపని లేదు॥ ౨॥గణకూటము రెండునురాక్షసగణములేకావుననుత్తమము॥ ౩॥ ఉడుకూటము మొదలిగణము తారనుండి రెండవగణముతారదనుకనులెక్కపెట్టఁ బడవలయుఁగనుక రెంటికిని జ్యేష్ఠయొక్కటే ఆయెను॥౪॥ రాశికూటము.ప్రథమగణమురాశినుండిద్వితీయగణమురాశిదనుకను నెన్నవలయుఁగనుకరెండును వృశ్చికరాసులేకాఁబట్టి సంఖ్యకుఁదొలుతటిదాయెఁగానసామ్రాజ్యము॥౫॥ ఖేటకూటము రెంటికినిఁగుజుఁడేకనుకమంచిది ॥౬॥ గ్రహకాంతికూటము. అంగారకుఁ డెఱుపుగనుకపాపియాయెనునా రెంటికిని బాపగ్రహమైనను నతఁడొక్కఁడేకనుకసుఖము॥౭॥ నైసర్గికకూటము రెండునుమగణము లేక నుకకులాధినాయకత్వము॥౮॥రసకూటము- రెండును రౌద్రరసములేయాయెను గనుకసంతసము॥౯॥వీనికిఁదేరుగడ వివరము - ఉడుకూటమొకటిచెడ్డదియుఁగడమకూటములెనిమిదియుమంచివిగనుకదోషముకొంచెమునుగుణములుచాలానుగాననాదినున్నమగణముతనమీఁదమగణమునిల్చినప్పుడు దానిచ్చుశుభఫల మధికముగానుండును.

మగణయగణయోగమునకు- యోనికూటము- హరిణకపులుభిన్నజంతువులుగనుకకొంతమేలు॥౧॥ లింగకూటము రెంటికినిబుంలింగతారలేకనుకపోరుపుట్టును. అయిననేమి మొదలిగణమువధువుగనుక స్త్రీకిఁబుంలింగతారయయునందు చేతనునాదోషముపనిలేదు॥౨॥గణకూటము-రాక్షసమనుష్యగణ

ములుగనుక నాశము॥ ౩॥ ఉడుకూటము – జ్యేష్ఠకుం బూర్వాషాఢమూఁడవన
క్షత్రముగనుక పదుమూఁటికిలోపలనుండుటచేతను గృతిపతికల్పాయువు॥ ౪॥
రాశికూటము-వృశ్చికమునకు ధనస్సు రెండవరాశిగనుక – నిర్ధనము అయిన
నేమి వృశ్చికాధిపతియైనకుజుఁడును ధనురధిపతియైనగురుఁడును నన్యోన్యమిత
ముగనుక నారదమతమున నాదోషము పనిలేదు॥ ౫॥ ఖేటకూటము కుజగురుల
న్యోన్యమిత్రులుగనుక మంచిది॥ ౬॥ గ్రహకాంతికూటము కుజుఁడెఱుపుగను
క పాపియు గురుఁడు పచ్చగనుక శుభుఁడును గాగా బాఁపశుభయోగముగనుక
జగడమువచ్చును॥ ౭॥ నైసర్గికకూటము ప్రస్తరించునప్పుడు మగణము వలనను-
యగణము పుట్టుటచేతను మగణము తండ్రియు యగణము కొడుకును గనుక సు
తజనకయోగము నిధనము॥ ౮॥ రసకూటము-రౌద్రకారుణ్యరసములన్యము
లుగనుక సుఖము॥ ౯॥ వీనికిఁ దేఁగడవివరము-గణోడుగ్రహకాంతికూటము
లుమూఁడును జెడ్డవియుఁగడమకూటములాఱును మంచివి గనుక దోషము
కొంచెమును గుణములు చాలానుగనుక మగణము తనమీఁదను యగణము ని
ల్చినప్పుడు తానిచ్చు శుభఫలమధికముగానుండును॥ ౧౦

మగణరగణయోగమునకు యోనికూటము-హరిణతురగములు భిన్నజం
తువులుగనుక కొంతమేలు॥ ౧॥ లింగకూటము॥ పుంలింగస్త్రీలింగతారలుగ
నుక ఉత్తమము॥ ౨॥ గణకూటము॥ రెండును రాక్షసగణములే కనుక మంచిది॥
౩॥ ఉడుకూటము- జ్యేష్ఠకుశతతారయెనిమిదవనక్షత్రముగనుక పదమూఁ
టికిలోపలఁగనుక కృతిపతికల్పాయువు॥ ౪॥ రాశికూటము వృశ్చికమునకుఁ గుం
భము నాలుగవరాశిగనుక సామ్రాజ్యము॥ ౫॥ ఖేటకూటము-కుజునకు శనిస
ముఁడు – ఆమందునకు భౌముఁడు శత్రుఁడు – కాఁగాను సమశాత్రవము కీ
డు॥ ౬॥ గ్రహకాంతికూటము-కుజుఁడెఱుపును శని నలుపును గనుక నిద్దఱును
బాపగ్రహములే కాన మృత్యువు॥ ౭॥ నైసర్గికకూటము-మగణతగణములితర
గణములుగనుక మరణము॥ ౮॥ రసకూటము రౌద్రశృంగారములన్యరసములు
గనుక ముదము॥ ౯॥ వీనికిఁ దేఁగడవివరము ఉడుఖేటగ్రహకాంతినైసర్గికకూ
టములు నాలుగును జెడ్డవి – కడమకూటములయిదు మంచిదివిగనుక దోష
ములు కొంచెమును గుణములు చాలానుగనుక ఆదినున్న మగణము తనమీఁద
నురగణము నిల్చినప్పుడు తానిచ్చు శుభఫలమధికముగానుండును॥

మగణసగణయోగమునకు.

యోనికూటము– హరిణమహిషములుగనుక కొంతమేలు॥ ౧॥ లింగకూటము

పుంలింగ స్త్రీలింగ తారలుగనుక నుత్తమము ॥ ౨ ॥ గణకూటము-రాక్షసదేవగణములుగనక నధమము ॥ ౩ ॥ ఉడుకూటము-జ్యేష్ఠకుహస్తయిరువదినాలుగవదిగనక పదమూఁటికిఁబైనుండుటచేతనుగృతిపతికిశతాయువు ॥ ౪ ॥ రాశికూటము-వృశ్చికమునకుఁగన్యపదునొకొండవరాశిగనుక దైన్యము ॥ ౫ ॥ ఖేటకూటము - కుజునికిబుధుఁడుశత్రుఁడు - ఆసౌమ్యునకుభౌముఁడుసముఁడు కాఁగానుసమశాత్రవముగనుక కీడు ॥ ౬ ॥ గ్రహకాంతికూటము-కుజుఁడెఱుపుగనుక పాపి - బుధుఁడుపచ్చగనుక శుభుఁడు - అయిననుకూరగ్రహముతోఁగూడినపుడుతానును గ్రూరుండే - కావుననుఖలద్వయయోగముగనుక మృత్యువు ॥ ౭ ॥ నైసర్గికకూటము ॥ మగణసగణములితరగణములుగనుక మరణము ॥ ౮ ॥ రసకూటము-రౌద్రభయానకములన్యరసములుగనుక ముదము ౯ ॥ వీనికిండేరుగడవివరము-గణరాశిఖేటగ్రహతత్కాంతికూటములైదును జెడ్డవియుఁగడమకూటములు నాలుగునుమంచివిగనుక దోషములుచాలానుగుణములుకొంచెమునుగనుక మగణముతనమీఁదనునగణమునిలిచినపుడుతానిచ్చుశుభఫలము నియ్యదు ॥ ౧౦

మగణతగణయోగమునకు.

యోనికూటము - హరిణమేషములుభిన్నజంతువులుగనుక కొంతమేలు ॥ ౧ లింగకూటము-పుంలింగ స్త్రీలింగ తారలుగనుకనుత్తమము ॥ ౨ ॥ గణకూటము రాక్షసదేవగణములు గనుక నధమము ॥ ౩ ॥ ఉడుకూటము - జ్యేష్ఠకుంబు మ్యమీఁనక్షత్రముపందొమ్మిదవదిగనుక పదుమూఁటికింబైనుండుటం జేసికృతిపతికిశతాయువు ॥ ౪ ॥ రాశికూటమువృశ్చికమునకుంగర్కటముతొమ్మిదవరాశిగానసపత్యము ॥ ౫ ॥ ఖేటకూటము-కుజునకుంజంద్రుండుమిత్రుండునాశశికిమంగళుండుసముండును గాఁగానుసమమిత్రముగనుక భద్రము ॥ ౬ గ్రహకాంతికూటము - కుజుఁడెఱుపుగానఁబాపియుఁజంద్రుఁడు తెలుపుగనుక శుభుఁడునుగాఁగాను బాపశుభయోగముగనుక జగడమువచ్చును ॥ ౭ నైసర్గికకూటము - మగణతగణములితరగణములుగనుక మరణము ॥ ౮ ॥ రసకూటము - రౌద్రశాంతములుమిత్రులుగనుక శుభము ॥ ౯ ॥ వీనికిఁదేరుగడ వివరము ॥ రాశిగ్రహకాంతినైసర్గికకూటములునాలుగును జెడ్డవియుఁగడమకూటములయిదును మంచివిగనుక దోషములు కొంచెమునుగుణములు చాలానుగనుక యాదినున్న మగణముతనమీఁదఁదగణమునిలిచినప్పుడుతానిచ్చుశుభఫలమధికముగానుండును ॥ ౧౦

మగణజగణయోగమునకు.

యోనికూటము - హరిణవృషభములు భిన్నజంతువులు గనుక కొంత మేలు లింగకూటము - రెంటికిని బుంలింగతార లేకనుక పోరుపుట్టును - అయినను వధూగణమునకుఁ బుంలింగతారయైయునందుచేత నాదోషము పనిలేదు ॥ ౨॥ గణకూటము - రాక్షసమనుష్యగణములు గనుక నాశనము ॥ 3 ॥ ఉడుకూటము జ్యేష్ఠకును త్తరయిరువదిమూఁడవ నక్షత్రము గనుక పదుమూఁటికిఁబై నుండుటం జేసి కృతిపతికి శతాయువు ॥ ౪ ॥ రాశికూటము॥ వృశ్చికమునకు సింహము పదియవరాశి గనుక దుఃఖము - అయిననేమి - వృశ్చికాధిపతియైన కుజుఁడును సింహాధిపతియైన సూర్యుఁడును నన్యోన్యమిత్రులు గనుక నారదమతమున నాదోషము పనిలేదు॥ ౫॥ ఖేటకూటము - కుజసూర్యులన్యోన్యమిత్రులు గనుక మంచిది ॥ ౬॥ గ్రహకాంతికూటము - మంగళభానులిద్దఱును నెఱుపు గనుక పాపగ్రహములే కాఁగా నుఖలవ్వయ యోగమునను మృత్యువు ॥ ౭ ॥ నైసర్గికకూటము - మగణజగణములితరగణములు గనుక మరణము॥ రసకూటము - రౌద్రవీరములన్యరసములు గనుక ముదము॥ ౯॥ వీనికిఁ దేరుగడ వివరము॥ గణగ్రహకాంతి నైసర్గికకూటములు మూఁడును జెడ్డవియుఁ గడమకూటములాఱును మంచివి గనుక దోషములు కొంచెమును గుణములు చాలాను గనుక సునాదినున్న మగణము తనమీఁదను జగణము నిల్చినప్పుడు తానిచ్చు శుభఫలమధికముగా నుండును॥

మగణభగణయోగమునకు

యోనికూటము - హరిణభుజగములు భిన్నజంతువులు గనుక కొంతమేలు॥ ౧॥ లింగకూటము - పుంలింగ స్త్రీలింగ తారలు గనుక నుత్తమము॥ ౨॥ గణకూటము - రాక్షసదేవగణములు గనుక నధమము ॥ 3॥ ఉడుకూటము - జ్యేష్ఠకు మృగశిర పదియాఱవ నక్షత్రము గనుక పదుమూఁటికిఁబై నుండుటచేతఁ గృతిపతికి శతాయువు ॥ ౪ ॥ రాశికూటము - వృశ్చికమునకు వృషభ మేడవది గనుక సామ్రాజ్యము ॥ ౫॥ ఖేటకూటము॥ కుజశుక్రులన్యోన్యసములు గనుక మధ్యమము ॥ ౬ ॥ గ్రహకాంతికూటము - కుజుఁ డెఱుపు గనుక పాపియు శుక్రుఁడు తెలుపు గనుక శుభుఁడును గాఁగాఁ బాపశుభ యోగము గాన జగడము ॥ ౭ ॥ నైసర్గికకూటము - మగణభగణములితరగణములు గనుక మరణము ॥ ౮॥ రసకూటము - రౌద్రహాస్యములన్యరసములు గనుక ముదము ౯॥ వీనికిఁ దేరుగడ వివరము - గణఖేటగ్రహకాంతినైసర్గికకూటములు నాలు

గును జెడ్డవియుఁగడమకూటములయిదును మంచివిగనుక దోషములుకొం
మును గుణములు చాలానుగనుక - ఆదినున్న మగణముతనమీఁదను భగ
మునిలిచినపుడు తానిచ్చుశుభఫలమధికముగా నుండును॥ ౧౦

మగణనగణయోగమునకు.

నీనికూటము - హరిణగజములు భిన్న జంతువులుగనుక కొంతమేలు ॥౧॥
ంగకూటము పుంలింగ స్త్రీలింగ తారలుగనుకను త్తమము॥౨॥గణకూటము
ాక్షసదేవగణములుగనుక నధమము ॥ ౩ ॥ ఉడుకూటము జ్యేష్ఠకు రేవతిప
ఁనెనుకొండవనక్షత్రముగనుక పదుమూఁటికిలోపలనుండుటచేతను గృతిపతి
ల్పాయువు ॥ ౪॥ రాశికూటము-వృశ్చికమునకు మీనమయిదవరాశిగనుక
ాత్రమాజ్యము॥౫॥ఖేటకూటము-కుజబృహస్పతులన్యోన్యమిత్రులుగనుక
మంచిది ॥ ౬ ॥ గ్రహకాంతికూటము-మంగళుఁడెఱుపుగనుక ఖలుఁడును గు
ఁడుపచ్చగనుక శుభగ్రహముకాఁగాను బాపశుభయోగముగనుక జగడ
మువచ్చును॥౭॥నైసర్గికకూటము-మగణనగణములితరగణములుగనుకమర
ణము॥౮॥రసకూటము రౌద్రాద్భుతములు నిత్యవైరములుగనుక సాధ్వసము
॥పీనికిఁ దేరుగడవివరము ॥ గణోడుగ్రహకాంతినైసర్గికరసకూటములైదు
ను జెడ్డవియుఁ గడమకూటములు నాలుగును మంచివిగనుక దోషములు చా
ాను గుణములుకొంచెమునుగనుక ఆదినున్న మగణముతనమీఁద నగణము
ల్చినపుడు తానిచ్చుశుభఫలమునియ్యదు॥ తే॥ మగణమున కెల్లవారిసితి*మి
ళినట్టిగణములకులిట్లు వ్రాసిన*గ్రంథమధిక।విస్తరంబగునని వ్రాయ*వెఱచి
నాఁడఁ । దెలిసికొనఁదగుఁగవులుయా * దులకునిట్లు॥౧౬౩॥వ॥ఇవి కావ్యము
ంబుననుండు రెండు గణంబులకుంగవి రాక్షసమతాను సారంబులగు గణ
నాథయోగఫలంబు లెఱింగించెద ॥ తే ॥ అష్టగణములు శివివిష్ణు*నష్టమూర్తు
లయి వెలింగెడుతమతమ * యధిపతులకుఁ । జెల్లుచుండెడు నామంబు* లెల్ల
దామఁ । దాల్చి ఛందంబులం దెల్లఁ * దనరుచుండు ॥ ఆ॥ధరణిపై ధరాంబు*
దహనమారుతవిష్ణు । పదరవీందు దేవ*పతులుగడియఁ।బ్రమద త్తతాప*భ
దార్థజయసౌఖ్య । శత్రునాశములుబొ * సంగువరుస॥౧౬౪॥క॥తోయము
పై భూజలశిఖి।వాయుగగనసూర్యచంద్ర*వాసవులున్నన్ । శ్రేయో వ్యాధి
క్లేశా । ల్పాయుర్మ్మరణసుఖభోగ * హర్షములబ్బున్ ॥ ౧౬౫ ॥ఆ॥పితిహా
తుమీఁద * విశ్వంభరాంభోగ్ని । వాయుగగనసూర్య*వారిజారి।వృషులు
దయుగుశల * విభవాగ్ని భయరాజ్య । శోకరోగయుద్ధ * శుభములగును॥

చ॥ అవనిజలాగ్ని వాయుగగ * నార్కశశీంద్రులుడాయఁగల్గుగం। ధపహాఘప
యిక్ స్వరాజ్యగృహ * దాహమృతార్తిగదార్థభోగముల్ । రవిపయిఖేద
ముద్భయపరాభవభోగమృతిస్వరాజ్యముల్ । దివిపయిఁగీర్తిశర్మలయు *
దీప్తిబలక్షయభద్రయోగముల్॥ క॥ హిమకరుమీఁదనిలాంభో। గ్నిమరు
ద్వియదర్కసోమ*నిర్జరనాథుల్ । క్రమమునని త్తురుజ్వరభయ। సమరశుభాశు
భగదార్థ *సౌఖ్యములెపుడున్॥ ౧౬౫॥ సీ॥ శర్కరతోఁగూడి*చవిగానివస్తు
వులెంతయుమధురమై*యెసఁగినట్లు । గంగోదకంబులఁ*గలసిపల్వలతోయ
మునుబవిత్రంబయి * తనరినట్లు । పరుసముసోఁకంగఁబడియయఃపిండంబు
బంగారమైకను * పట్టినట్లు । చందనవృక్షంబు*సంగతినిర్గంధతరువునామో
దియైపరగినట్లు ॥ తే॥ నిర్జరేశ్వరగణముపై * నిలిచిదుష్ట । మగుగణంబునుశు
భకారి * యైమెలంగ । శోభనగణంబుగదసిన*చోటనిత్తు। దండముసఁబండు
పండుచం * దంబుగాదె ॥౧౬౬॥ వ॥ మఱియుఁగొందఱుకవిపురందరులుని
జకృతచ్ఛందంబులందుఁగొన్ని విశేషంబులు చెప్పిరవియువివరించెద ॥ తే॥
భువనముల కెల్లనాధార * భూతమైన । జగతియధిదైవతంబుగాఁ* జనుమగ
ణము॥ తమకుఁగారణమగుటచే*దానిగూడి। ధనమొసఁగునేడుననిపల్కెఁ*
దాతనొజ్జ॥౧౬౭॥ తే॥ చందనోదకములనుని*చ్చలును బెంపఁ । బడియువె
ల్లుల్లితనకంపుఁ * బాయనిగతి । శుభగణముగూడియునునిజ*శూన్యఫలము
తగణముత్యజింపదనియెన * ధర్వణుండు॥ఆ॥ఇదిగణప్రపంచ * మింకనీగణ
ముల । చేతఁగూర్పఁబడుచుఁజెల్వుమీఱు । వృత్తములతెఱంగు*విదితంబు
గాఁగషట్ప్రత్యయములుతేట*పఱుతుమొదల॥ ౧౬౮

షట్ప్రత్యయములు.

తే ॥ వృత్తసంఖ్యయుఁబ్రస్తార*విధమునష్ట । లబ్ధియును వెసనుద్దిష్ట*లఘుగురు
క్రి। యోర్ధ్వభాగములనఁగబ్ర * త్యయములారు । వెలయువానిఁగవీంద్రు
లు*దెలియవలయు ॥ ౧౬౯

వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయము.

ఉ॥ ఇన్నవదాననెన్నిజని *యించినవృత్తములన్నధాత్రిపై। సన్నిగురు
ల్లిఖించియొకఁ * డాదిగనిబ్బడిహానిక్రిందటన్ । సన్నతలీలవ్రాసితుది*సం
ఖ్యలురెట్టిగఁజేయనెన్నియా। నన్నియెదానియందుదయ * మానపువృత్త
ములన్నఁజెన్నగున్ ॥ ౧౭౦ ॥ తే ॥ ప్రత్యయములాఱనిచెప్ప*పద్యములను
దెలిసికొననెంతవారికి * నలవిగాము । వరుసనన్నింటికిండిక * వ్రాయవ

లసె.। దెనుఁగుమాటలఁగడు తేట * తెల్లగాఁగ॥టీ॥ వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయ మనఁగా నిన్నవఛందమునందు నెన్నిసమవృత్తములు పుట్టినవి - అని యడిగిన సరిచెప్పెడివిధము వారెన్నవఛందమునకడిగిన - నన్నిగురువులడ్డ వరుసగా వ్రాసి వాని క్రింద నొకటి మొదలుగా నిరమడించుచును లెక్కలు వరుస వెంబడిని గడకువెడల వ్రాసి తుది లెక్కలిను మడింపఁగా నెన్నియౌనో యన్ని సమవృత్తములాఛందమునందుఁబుట్టినవి యని చెప్పునది॥ తే॥ అక్షరంబొక్కటియె యుక్త * కంతకంత । కవలివానికి నేకో త్త * రాధికంబు । లుక్తయందెల్ల సమవృత్త * యుగము పుట్టెనది యె మొదలంతకంతకు * నయ్యెరెట్టి॥

తత్తచ్ఛందోవృత్తసీసమాలిక.

ఉక్తను గరములు * త్యుక్తను వేదముల్ మధ్యను వసువులు * మతిప్రతిష్ఠ। వలననురాజుల * వ్వలిసు ప్రతిష్ఠను నేత్రపావకులుగా * యత్రియందు। విద్యలుష్ణిక్కున * వేదండలోచనకు మలనుష్టుపునను * శాస్త్రిబాణపాణులు బృహతిని * బాదభూశరములు పఙ్క్తి నిగతికరాం * బరజగతులు త్రిష్టుప్పునందుదం * తియుగాభ్రనయనముల్ జగతినంగ విరించి * గగనయుగము । లతిజగతినిలోచ * నాజభూతవసువులు శక్వరినిగతీభ * సలిలయోని । శాస్త్రికుంభినులతి * శక్వరినిగజర్తు మునిబాహురాముల * ష్టినిర సాగ్ని । సాయకభూతర * సంబులత్యష్టినిహ స్తగోత్రసభోధ * రాగ్ని శశులు । ధృతియందు గతియుగ * క్షితిపక్షబాహువులతిధృతిని వసుద్వి * పాక్షినిగమ । శయబాణములు కృతి * చ్ఛందంబునరసాద్రిప ర్వేభవేదాభ్రి * పద్మరిపులు । ప్రకృతిని నేత్రనా * రాచసోమాహార్య గీర్వాణాభ్రాక్షులా * కృతిని ధాతృ । వదనాంతరిక్షపా * వకయుగ బ్రహ్మచంద్రక్షుతులి వికృతిని * నాగశూన్య । తర్కసింధురవసు * దహనకుంజరములు సంకృతినిరసాంబు * జాతవైరి । హస్తాద్రిగిరిపర్వ * తాంగోడుపతులభికృతిని బాహుకృశాను * గతియుగాస్త్రి ॥తే-గీ॥ రతిపశరశిఖివహ్నులు * త్కృతినివేద । శాస్త్రిసామజగజనభ * శ్చంద్రశైల । రసములిట్లుద్భవంబయ్యెఁ * బ్రస్తుతింప।సమపదములగు వృత్తము * ల్ఛందములను॥ ౧౭౬

టీ॥ ఇవియన్నియు నుక్తాదిషడ్వింశతిచ్ఛందంబులకును ద్వితీయాదిద్విగుణితంబులై యొక్కొక్కఛందంబునం బుట్టిన సమవృత్తసంఖ్యలకు గణితశాస్త్రోక్తసంజ్ఞలుగావున జ్యోతిశ్శాస్త్రానుసారంబునఁగుడినుండి యెడమకుఁబద్యక్రమంబున నామాసంజ్ఞలు లెక్కవైచియుగ్గడించినా మాదిగాఁదెలిసికొనునది॥

ఉక్తాదిజవృత్తసంఖ్య.

తే-గీ॥ ఛందమునసొక్కటనువృత్తసంఖ్యమడపి । రెండుడివియను క్తాదిజ * వృత్తసంఖ్య * యటులనుత్కృతివృత్తసం * ఖ్యయును జేయ। సర్వసమవృత్తసంఖ్యభు * జంగశయన॥ ౧౭౭॥ టీక॥ ఉక్తాదిజవృత్తసంఖ్య యనఁగాఁ బ్రథమచ్ఛందంబగునుక్త మొదలుకొని యిన్నవ ఛందమువద్దికినీవె నుకటిఛందములన్నిటియందునుబుట్టినవృత్తములు-అన్నియునెన్నియాయె ననియడుగఁగాసరి చెప్పెడువిధము - వారెన్నవఛందమువద్ది కడిగిననా ఛందమునను బుట్టినసమవృత్తసంఖ్యయినుమడించి ఆలెక్కలో రెండుదీసి వేయఁగానెంతలెక్కనిలిచె నన్నిసమవృత్తములు మొదలి ఛందమువద్దినుం చివారడిగినదానివద్దికినాయెనని చెప్పెడిది- ఉక్తాదిషడ్వింశతిచ్ఛందంబులన న్నింటనుబుట్టినసమవృత్తములన్నియుఁగలయఁగూడ నెన్నియయ్యె ననియ డిగినసరిచెప్పెడువిధము - మునువటివలెనేకడపటిఛందమగునుత్కృతియం దుఁబుట్టినసమవృత్తసంఖ్య రెట్టించియందులో రెండుకడకుఁదీయఁగానెన్ని ని లిచెనన్ని సమవృత్తములిరువదాఱుఛందములయందునుబుట్టినవనిచెప్పునది॥ ౧౭౮॥ క॥ పదుమూఁడుకోటులునునలు । వదిరెండునులక్షలవలఁ*బదియే డ్వేలున్ । చుదినేడునూటిపైనిరు । వదియాఱుసమాంఘ్రివృత్త*పద్య ములుహరీ॥ ౧౭౯॥ తే-గీ॥ అందులో నొకకొన్ని వే*దాంగమైన । ఛంద మునఁబల్కఁబడియుండె *సంస్కృతంబునఁ । గొన్ని తెనుఁగునఁ జేసెభీ * మన్న మొదల । నవియె వెసఁజెప్పకొనిరనం * తాదికవులు॥ ౧౮౦

ప్రస్తారప్రత్యయము.

సీ॥ పరగనేఛందంబు * ప్రస్తరించుమటన్నాఛందమునఁబుట్టి *నట్టిస ర్వ । సమవృత్తసంఖ్యకు * సమమగునందాకదొంతిగాఁగ్రిందుక్రిం*దులను వ్రాయ । నగుమీఁదగురువును * నాక్రిందలఘువును మొప్పారఁదొలిబంతి* నొక్కటొకటి । తరువాతనదిమొద * ల్దప్పక రెట్టించి ఛందమెన్నవదన్ని* చాళ్లుగాఁగ॥ ౧౮౧॥ తే॥ బొడవులునుసడ్డవరుసలు * పొసఁగనిలుప । నంద నందనవేడిన*ఛందమగును। ధారుణీమండలమునఁబ్ర*స్తారమనుచు । దీనినా మంబెకవులచే*దేటపడియె॥ ౧౮౨

టీక॥ ప్రస్తారప్రత్యయమనఁగా నిన్నవఛందంబునందుఁబుట్టిన సమవృ త్తంబులకు నేయేగణంబులనియడుగఁగాసరిచెప్పెడువిధము. వారుప్రస్తరిం చుమనినఛందమునందు నెన్నిసమవృత్తములుపుట్టెనన్నిగురులఘువులుదొం

తరగా నొకదాని క్రింద నొకటి వ్రాయునది - అదియెట్లనిన - తొలిదొంతరకు నొకగురువును నొకలఘువును రెండవదానికి రెండుగురువులును రెండు లఘువులును మూడవదానికి నాలుగుగురువులును నాలుగులఘువులును ని టువలెనేయినుమడించుచు నెన్నవ ఛందమైననన్ని నిడుపుచాళ్లుగాను నడ్డవ రుసలు సరిపోవునట్టుగాను బొడవునకును వ్రాసి - వారెన్నవసమవృత్తమున కునడిగిననన్నవయడ్డవరుసనున్న గురులఘువులు గణములు చేసియావృత్త మునకు నొక్కొక్క చరణమునకా గణంబులని చెప్పునది॥

ప్రస్తారద్విగుణము.

క ॥ అందముగా నేఛందము । క్రిందమటియునదియెనిలిపి * రెండర్థ ములం । బొందుగగురులఘువులకుడి। బందున జెటిసగము వ్రాయ *బై ఛం దముగుఁ ॥ టీక ॥ ఎదియేనియొకఛందము ప్రస్తరించియాఛందమేదానితరు వాతిదిగాను బ్రస్తరించుమనఁగా బ్రస్తరించువిధము - ఆఛందము క్రిందను దిరిగియాఛందము బ్రస్తరించికుడికడనుమీఁదినుంచి క్రిందు క్రిందులనునిడు పుగా సగము దనుక గురువులును గడమ సగము లఘువులును వ్రాయఁగా నామీఁదటిఛందమవును॥

నష్టలబ్ధి ప్రత్యయము.

సీ॥ జలజాక్షయిన్నవ*ఛందంబులోపలనిన్నవసమవృత్త*మెట్టిదనిన।నా వృత్తసంఖ్యదా * నందందునర్థించి వ్రాయంగదిగుదాని *వైపు దెలిసి।సరిలె క్క నెడ నెడ*సగముగావించు వేళలనెల్ల నొక్కొక్క * లఘువునిలిపి । విష మంబులనుబోలి * వెలయమఱొక్కటిగలిపియర్థముఁ జేయు*కాలములను ॥ తే ॥ గురుశుభాకారయొక్కొక్క * గురువునిడుచు । నడిగిరెన్నవఛందము* నందువారు । దన్ను గురువులు లఘువులు*నన్నియైన । మానదగునష్టలబ్ధిర * మానహాయ॥౧౪౦॥టీక॥నష్టలబ్ధిప్రత్యయమనఁగానిన్నవఛందంబుననిన్నవ సమవృత్తమునకు నేయేగణంబులనియడుగఁగా సరిచెప్పువిధము - వారెన్న వసమవృత్తమడిగిననన్నవలెక్కనుండి తేప తేపకును సర్థించుకొనుచును గురు లఘువులు వ్రాయునది-అదియెట్లన్నను సరిలెక్కయర్థించునప్పుడు డెల్లను నొ క్కొక్క లఘువు పెట్టునది - బేసిలెక్కయైనప్పుడర్థించుటకుఁ బాలుపోదుగ నుక మఱియొక్కటికలియఁగూడిసరిగాఁ జేసియర్థించుట ఒకటికలిపియు ర్థించు నపుడెల్లను నొక్కొక్క గురువు పెట్టునదితన్ను వారెన్నవ ఛందము నిసమవృత్తమడిగిననన్ని యయ్యేటట్టుగాను గురులఘువులు వ్రాసిఅవి

గణములుచేసి-ఆఛందమున నన్నవఛందమునకు నెక్కొక్క-పాదమునకును విగణములని చెప్పునది॥

వృత్తోద్దిష్టప్రత్యయము.

సీ॥ తనయిచ్చవచ్చిన * ట్టునుగురులఘువులుజగతిపై నడ్డచా*లుగలిఖించి। యేఛందమునఁబుట్టె * నెన్నవసమవృత్తమిదియన్న నెక్కఁడు మొదలుగాఁగ। రెట్టించుచునువాని * క్రిందనులెక్కలువ్రాసదప్పకయుండ*వైచియందు। లఘువులక్రిందివె * ల్లనుగూడి వెండియునొక్కటిగలుపుక*యుగ్గడింప॥ ఆ॥ నైనసంఖ్యవృత్త*మదిగురులఘువుల।సంఖ్యఛందమునకుసంఖ్యయిట్లు। దెలిసిచెప్పవలయు *దీనివృత్తోద్దిష్ట। మంద్రుప్రత్యయజ్ఞ*లంబుజాక్ష॥ ౧౮౮॥ టీక॥ ఉద్దిష్టప్రత్యయమనఁగాఁదనమనసునకువచ్చినట్లుగురులఘువులడ్డచాలుగాఁవ్రాసిఇదియేఛందమునఁబుట్టినది- ఆఛందమునందిదియెన్నవసమవృత్తము - అనియడుగ సరిచెప్పెడువిధము - అతఁడువ్రాసినగురులఘువులక్రిందను వరుసకునొకటి మొదలుకొని లెక్కలినుమడించివ్రాసి వాటిలోపలను గురువుల క్రిందివియన్ని విడిచిపెట్టి లఘువులక్రింది లెక్కలన్నియుఁ గలయఁగూడి అందులోపలను మఱియొకటికలిపిన నెన్నియాయెనో యన్నవ వృత్తమనునది - అతఁడు వ్రాసిన గురులఘువులెన్నియైనననన్నవ ఛందంబునంబుట్టినదియనుట - యిరువదియాఱింటిలోపలనెన్నిగురులఘువులు వ్రాసిననిటువలెనేవ్రాసిసరిచెప్పునది॥

లఘుగురుక్రియాప్రత్యయము.

సీ॥ రెండిండ్లువ్రాసియా * క్రిందవెంబడినిరుమేలనొక్కొక్కటి*మించియుండ। మొదలనుండినిరు*వదియునాఅడ్డవీధులమర్చిరెండుకో*వులనుగల్గు। గీములనన్నింట *సోములనిడిమధ్యగృహములయందుఁబై*యిండ్లరెంట। నిలుచులెక్కలుగూడి * విలిఖింపనీమేరుచక్రపార్శ్వద్వయాంత * సదనములను॥ తే॥ వెలయునవిసర్వగురులఘు* వృత్తసంఖ్య।లగుద్వితీయాదిగృహముల*యందుఁదనరు। సంఖ్యలేకాదిలఘువృత్త * సంఖ్యలయ్యె।నన్నియునువానివృత్తసం * ఖ్యలగుఁగృష్ణ॥౧౮౯॥టీక॥మేరుచక్రమనఁగానిన్నవఛందమునందునెన్నేసి లఘువులవృత్తము లెన్నియని యడిగిన సరిచెప్పెడివిధము - మొదలనడ్డవీధిగా రెండిండ్లువ్రాసియాక్రిందను వెంబడి గాను రెండుపార్శ్వములయందును నొక్కొక్క యిల్లుమరచియుండు నట్టుగా మొదటివీధితోఁగూడనిరువదియాఅడ్డవీధులుగాగీటులుతివిచి యుభయపా

ర్శ్వములయందుమించియున్నకడపటియిండ్లనుమీఁదియిండ్లు మొదలుకొ
నియన్ని యిండ్లనుదప్పకుండనునెక్కట్లు పెట్టిమీఁదివీధినున్న లెక్కలక్రింద
నుదిగువవీధియందు నిడుపుగా నొక్కొక్కయింటను నాలెక్కలకుఁగ్రిం
దనుండునట్లుగాఁవ్రాయునది. ఇటులవ్రాయఁగామీఁదివీధికంటెఁ గ్రిందివీధి
యొక్కొక్కయిల్లెక్కువయవుచునువచ్చును – ఈక్రమమునవ్రాయఁగానీ
మేరుచక్రమునందు బైవీధి మొదలుగా నడ్డవీధులన్నియుయుక్తమొదలై
నయిరువదియాఱు ఛందములును గ్రమమునవేయవును – అవీధులయందు
మొదలియిండ్లనున్నయొక్కటొక్కటియు సర్వగురువృత్తములు–తుదియిం
డ్లనున్న యొక్కొక్కటియు సర్వలఘువృత్తములు – రెండవ యిండ్లనెన్ని
యుండినను నన్నియునొంటిలఘువృత్తములు – మూఁడవయిండ్లవి రెండేసిల
ఘువులవృత్తములు – నాలవయిండ్లవి మూడేసిలఘువులవి. ఈప్రకారము
నవేముందరనునన్నియిండ్లకునని తెలిసికొనునది – ఆవీధినినున్న లెక్కలన్ని
యుఁగలయుఁగూడనాఛందమునఁబుట్టిన సమవృత్తసంఖ్యయవును – వారె
న్నవఛందమున కడిగిననన్న వయడ్డవీధిచూచి యిప్పుడు చెప్పినచొప్పున
సరిచెప్పునది – ఏఛందముదనుకను వ్రాయుమన్ననునాఛందముదనుకవ్రా
యవచ్చును॥

లఘునిర్ణయశకటచక్రము.

సీ॥ ఒకమందిరంబులో * నొక్కలెక్కవ్రైచి యాదిగువనడ్డంబిండ్లు* ది
ద్దుకొనుచుఁ । గ్రమతఁబై వీధిలె*క్కలుద్విగుణించుచుఁదొలుసారియవివె
ల్లఁ * గలుగవ్రాసి । వెండియురెట్టించు * వేళనొక్కొక్కటివిడిచి వ్రా
యుచుదాని * వృత్తసంఖ్య । కెచ్చైవమానుచు * నీరీతినావృత్తసంఖ్యప
జ్క్కికిఁదొల) * సదనమునను ॥ తే–గీ ॥ నిలుచునందాక బంతులె*న్నేనివ్రా
యు । శకటచక్రంబునాఁగఁబ * శస్తమయ్యెవరుసనాద్యంతములుసర్వ
గురులఘువులు । కడమవేకాదిలఘునియు * క్తంబులిందు ॥ ౧౮౫ ॥ టీక॥ శ
కటచక్రమనఁగా నిన్నవఛందమునందు నొకలఘువాదిగా నెన్నేసి లఘువృ
త్తములు – ఎన్నవవెన్నవవియనియడుగ సరిచెప్పెడువిధము – వారడిగిన
ఛందమువృత్తసంఖ్యనిర్ణయించుకొనుముందుగానొక యిల్లువ్రాసియాయిం
టలెక్కయొక్కటివైచిదానిక్రిందనుండియడ్డముగానిండ్లువ్రాసికొంచునాయిం
డ్లలో వానికిమీఁదనున్న యడ్డవీధియిండ్లమొదలియిల్లు మొదలుకొనివరు
సవెంబడినొక్కొక్కయింటనున్న లెక్కసాలెసాలెకు నినుమడించుకొంచు

వ్రాయుచువచ్చునది - అదియెట్లనినఁ దొలుసారిద్విగుణించునపుడెంతలె క్కయైనననంతయువ్రాయునది – అది మొదలవియెన్నిమాఱులైన మడిం చిన నెక్కొటొక్కటికిగడకుంబుచ్చిచిక్కిన లెక్క వేయునది-ఇటులవ్రాయనా ఛందంబునంబుట్టినవృత్తసంఖ్య యెప్పుడు మించుచున్న దియోయప్పుడదివిడి చిమీఁదివీధినాతరువాతనుండునిండ్లలెక్క లొక్కటొక్కటియిప్పుడువ్రాసిన టులరెట్టించుచువ్రాయునది - ఎద్దియైననువృత్తసంఖ్యకునధికమయ్యెనేనిన దివిడిచి వేయునది-పైవీధిలెక్కలయ్యెనేనిసంతటనావీధినివ్రాయకమాను నది ॥ ఇప్పుడువ్రాసినబంతి – లెక్కలుతొల్లింటియట్లసేయునది – ఆక్రింద మరలనిండ్లువ్రాసియయ్యిండ్లలోనిప్పటియట్లలెక్కనిలుపునది - ఇటులనొ క్కొక్కబంతివ్రాయుచు రాఁగా బంతికిమొదలియింట నాఛందమునంబుట్టి నవృత్తసంఖ్యయెచ్చటవచ్చిననునచ్చటినుంచివ్రాయకమానునది–ఈతీరున వ్రాయనేయింటవచ్చినలెక్కరాకవచ్చును-ఇదేశకటచక్రమనిపించుకొనును ఈచక్రమున మొదలిబంతిదిసర్వగురువృత్తము-కడపటిబంతియెంతయుండి ననుఅన్నవయదిసర్వలఘువృత్తము రెండవబంతియింటనెన్నియున్ననునన్ని యు నొంటిలఘువృత్తములు-మూఁడవయడ్డవీధినినెన్నియున్ననునన్నవయ వి రెండేసిలఘువులవృత్తములు - నాల్గవచాలుననెన్నియున్నననన్నవయవి మూఁడుమాత్రలుఁగలవృత్తములు -ఈచక్రమునముందరనెన్నిబంతులున్న ను రెండవబంతి మొదలుగాబంతిబంతికినొక్కొక్కలఘువెక్కువయని తెలిసికొ నునది.ఇండ్లన్నిలెక్కింపనెన్నియయినవ్వాయన్నివృత్తములాఛందమునంబు ట్టినవనియెఱుఁగునది ఈరెండుచక్రంబులంజెప్పినలఘువులుసంఖ్యలోనుదివిచి వేయఁగానెన్నిమిగిలియున్నవ్వాయన్నిగురువులు-ఆయావృత్తములకుంగల వుగానసీచక్రములు రెండులఘుగురుక్రియాచక్రములనియ నంబడుఁగొంద ఱులగనిర్ణయచక్రములునందురు॥ ౨౦౭

అధ్వభాగప్రత్యయము.

క॥నందసుతయధ్వభాగము। ఛందస్సంఖ్యయునువృత్త*నంఖ్యయు రెంటన్। బొందుగగణించియొక్కటి । యందుదిగియనెన్నియన్ని * యంగుళముల గున్ ॥ టీక॥ అధ్వభాగప్రత్యయమనఁగానిన్నవఛందముప్రస్తరించుటకునె న్నియంగుళములపొడవుభూమికావలెననినసరిచెప్పెడువిధము - ఎన్నవఛం దమునకడిగిననంత లెక్కపెట్టి అందులో నాఛందమునఁబుట్టిన వృత్తసం ఖ్యగలయఁగూడియది యినుమండిచియందులో నొకటితివిచివేయఁగానె

న్నదైనవో యన్నియంగుళములపొడవు భూమియాఛందమునకుఁ బ్రస్త
రించుటకుఁ గావలెనని చెప్పునది. ౨౦౭

సమవృత్తసంఖ్యాజ్ఞానము.

అయిదవఛందమునం దెన్నిసమవృత్తములు
పుట్టినవనియడుగ నరిచెప్పెడువిధము.

∪ ∪ ∪ ∪ ∪

౧ ౨ ౪ ౮ ౧౬

౨

౩౨

ఈకడపటిలెక్క పదునారు రెట్టింప ముప్పదిరెండయ్యె నదిగాన నైదవఛందమున ముప్పదిరెండు సమవృత్తములు పుట్టినవని చెప్పునది. ఏఛందమునకైనను నిటువలెనే వ్రాయునది. ప్రస్తరించిచూడ నన్నివృత్తములే పుట్టును.

పంచమఛందమునకుఁ బ్రస్తారము.

∪ ∪ ∪ ∪ ∪ ౧
| ∪ ∪ ∪ ∪ ౨
∪ | ∪ ∪ ∪ ౩
| | ∪ ∪ ∪ ౪
∪ ∪ | ∪ ∪ ౫
| ∪ | ∪ ∪ ౬
∪ | | ∪ ∪ ౭
| | | ∪ ∪ ౮
∪ ∪ ∪ | ∪ ౯
| ∪ ∪ | ∪ ౧౦
∪ | ∪ | ∪ ౧౧
| | ∪ | ∪ ౧౨
∪ ∪ | | ∪ ౧౩
| ∪ | | ∪ ౧౪
∪ | | | ∪ ౧౫
| | | | ∪ ౧౬
∪ ∪ ∪ ∪ | ౧౭
| ∪ ∪ ∪ | ౧౮
∪ | ∪ ∪ | ౧౯
| | ∪ ∪ | ౨౦
∪ ∪ | ∪ | ౨౧
| ∪ | ∪ | ౨౨
∪ | | ∪ | ౨౩
| | | ∪ | ౨౪
∪ ∪ ∪ | | ౨౫
| ∪ ∪ | | ౨౬
∪ | ∪ | | ౨౭
| | ∪ | | ౨౮
∪ ∪ | | | ౨౯
| ∪ | | | ౩౦
∪ | | | | ౩౧
| | | | | ౩౨

పంచమచ్ఛందముప్రస్తరించిన ముప్పదిరెండువృత్తములేపుట్టెను.

ప్రతిఛందోవృత్తసంఖ్యలు.

౧ ఉక్తయందు ౨	౧౪ శక్వరియందు .. ౧౬౩౮౪
౨ అత్యుక్తయందు ౪	౧౫ అతిశక్వరియందు ౩౨౭౬౮
౩ మధ్యయందు ౮	౧౬ అష్టియందు ... ౬౫౫౩౬
౪ ప్రతిష్ఠయందు ౧౬	౧౭ అత్యష్టియందు . ౧౩౧౦౭౨
౫ సుప్రతిష్ఠయందు.... ౩౨	౧౮ ధృతియందు . ౨౬౨౧౪౪
౬ గాయత్రియందు ... ౬౪	౧౯ అతిధృతియం ౫౨౪౨౮౮
౭ ఉష్ణిక్కునందు ... ౧౨౮	౨౦ కృతియందు. ౧౦౪౮౫౭౬
౮ అనుష్టుప్పునందు .. ౨౫౬	౨౧ ప్రకృతియం .౨౦౯౭౧౫౨
౯ బృహతియందు ...౫౧౨	౨౨ ఆకృతియం ..౪౧౯౪౩౦౪
౧౦ పఙ్క్తియందు ౧౦౨౪	౨౩ వికృతియం ౮౩౮౮౬౦౮
౧౧ త్రిష్టుప్పునందు ... ౨౦౪౮	౨౪ సంకృతి ... ౧౬౭౭౭౨౧౬
౧౨ జగతియందు ౪౦౯౬	౨౫ అభికృతి...౩౩౫౫౪౪౩౨
౧౩ అతిజగతియందు ౮౧౯౨	౨౬ ఉత్కృతి . ౬౭౧౦౮౮౬౪

ఇవియన్నియుఁగలయఁగఁగూడినసర్వసమవృత్తసంఖ్యయగును.

ఉక్తాప్రభృతిఛందోజాతవృత్తసంఖ్యావివేకము.

ప్రథమఛందంబగునుక్త మొదలుకొని చతుర్థచ్ఛందము వద్దికినీలాగుఛందములయందుఁబుట్టిన సమవృత్తములన్నియు నెన్నియాయె ననియడుగన రిచెప్పెడువిధము॥

నాలవఛందమువృత్తసంఖ్య

౧ ౨ ౪ ౮

౧౬

పదునాఱుసమవృత్తములుపుట్టెను.

ఈవృత్తసంఖ్యయినుమడింపముప్పదిరెండయ్యె- సందులోరెండుపుచ్చి నముప్పదిగాననుక్తనుంచిప్రతిష్ఠవద్దికినాలుగుఛందములయందును౩౦సమ వృత్తములుపుట్టెననునది - ఏఛందమువద్దికడిగిననిటువలెనే చూచునది॥ వెరసువేసికూడిననుసరే॥

సర్వవృత్తసంఖ్య.

ఇరువదియాఱుఛందములయందు నెన్నిసమవృత్తములుపుట్టె ననసరిచెప్పెడువిధము— ఈయుత్కృతిఛందమువృత్తసంఖ్య మునుపటివలె ద్విగుణించి రెంటఁతివిచివైచిన ౧౩౪ ౨౧౭ ౭౨౬ అయ్యెఁగాన నిరువదాఱు ఛందములయందిన్నిసమవృత్తములుపుట్టెనని చెప్పునది - వెరసువేసి కూడిననుసరి॥

వృత్త ప్రస్తార విధము

నాలవఛందంబగుప్రతిష్ఠయందుఁబుట్టినసమవృత్తంబుల కేయేగణంబులనియడుగ సరిచెప్పెడు విధము

UUUU	౧	మగము	UUUI	౯	మలఘువు
IUUU	౨	యగము	IUUI	౧౦	యలము
UIUU	౩	రగము	UIUI	౧౧	రలము
IIUU	౪	సగము	IIUI	౧౨	సలము
UUIU	౫	తగము	UUII	౧౩	తలము
IUIU	౬	జగము	IUII	౧౪	జలము
UIIU	౭	భగము	UIII	౧౫	భలము
IIIU	౮	నగము	IIII	౧౬	నలము

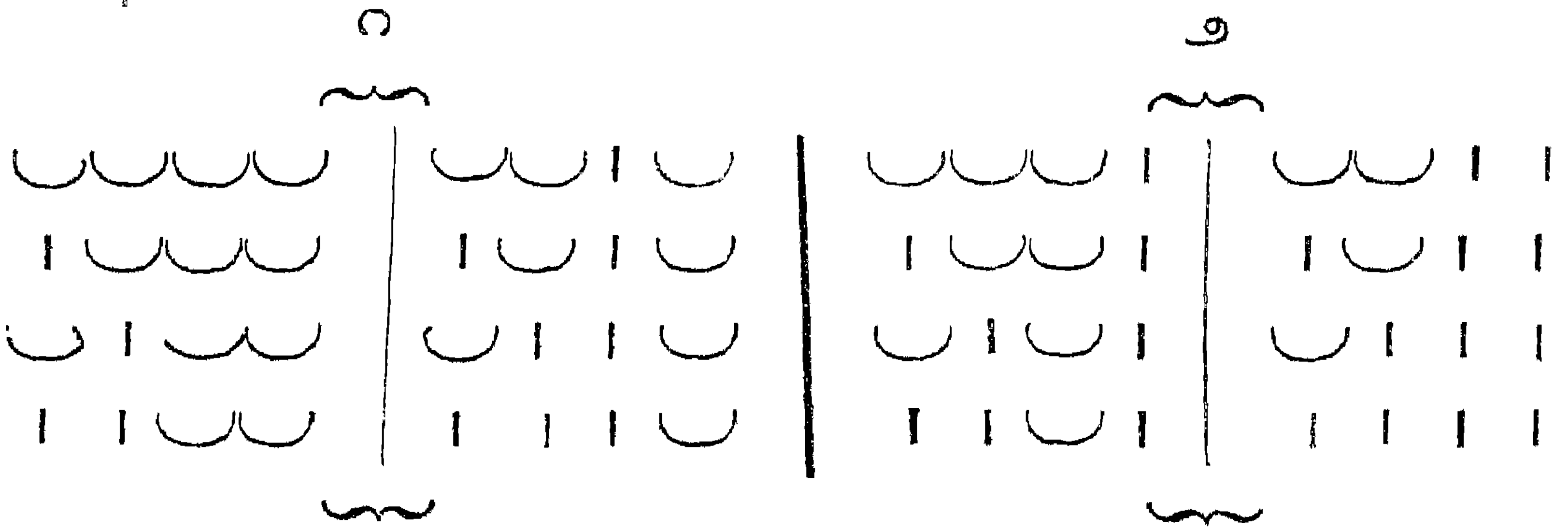
ఇవియన్నియు నడ్డబంతులుగాఁ జేసియాయాబంతి సమవృత్తమునకు నాయాగణంబులనునది - నాలుగు పాదములకును - నాగణము లేయని చెప్పునది - ఏఛందమునకు నడిగినను నిటువలెనే వ్రాయునది ॥ ౨౧౪

ద్విగుణప్రస్తార లేఖన క్రమము.

మూఁడవఛందమునకుఁబ్రస్తారద్విగుణము.

UUU	మగణము	౧	UUU	మగణము	౧
IUU	యగణము	౨	IUU	యగణము	౨
UIU	రగణము	౩	UIU	రగణము	౩
IIU	సగణము	౪	IIU	సగణము	౪
UUI	తగణము	౫	UUI	తగణము	౫
IUI	జగణము	౬	IUI	జగణము	౬
UII	భగణము	౭	UII	భగణము	౭
III	నగణము	౮	III	నగణము	౮

మూఁడవఛందము నాలవ యదిగాఁ బ్రస్తరించువిధము – ఒకప్రతిక డగురువులు నొకప్రతికడ లఘువులును వ్రాయునది – ఏఛందమునకడిగిన నునిటువలెనే వ్రాయునది ॥ ౨౧౫

నష్టవృత్తపరిస్తారము.

ఆఱవఛందమునన లువదినాలవసమవృత్తమునకు నేయేగణము లనియడుగ సరిచెప్పెడువిధము – వారు నలువది నాలవది యడిగిరిగనుక సరి లెక్కగాననవి యర్థించిలఘువు పెట్టునది – నిలిచినయిరువది రెండును సరిగాననవియర్థించి లఘువుంచునది – చిక్కినపదునొకొండును బేసిగనుక మఱియొకటికలియఁగూడి పండ్రెండుచేసి యర్థించి గురువు పెట్టునది – మిగిలిన యాఱునుసరిగాననవి యర్థించి లఘువు పెట్టునది ఉన్నమూఁడును బేసిగను కమఱియొకటిగూర్చినాల్గుచేసియవియర్థించి గురువుపెట్టునది – కడమ రెండునుసరిగనుక – నవియర్థించిలఘువు పెట్టునది. వారాఱవఛందమునకడిగిరిగనుక గురులఘువు లాఱయినఁజాలింపవలయు – ఏవృత్తమడిగినను నిటువలెనే సరిచెప్పవలయు ॥ ౨౧౬

ఆఱవఛందమునకుఁబ్రస్తారము.

U U U U U U	౧	I I I U U U	౮
I U U U U U	౨	U U U I U U	౯
U I U U U U	౩	I U U I U U	౧౦
I I U U U U	౪	U I U I U U	౧౧
U U I U U U	౫	I I U I U U	౧౨
I U I U U U	౬	U U I I U U	౧౩
U I I U U U	౭	I U I I U U	౧౪

U I I I U U	౧౫	I U I I I U	౩౦
I I I I U U	౧౬	U I I I I U	౩౧
U U U U I U	౧౭	I I I I I U	౩౨
I U U U I U	౧౮	U U U U U I	౩౩
U I U U I U	౧౯	I U U U U I	౩౪
I I U U I U	౨౦	U I U U U I	౩౫
U U I U I U	౨౧	I I U U U I	౩౬
I U I U I U	౨౨	U U I U U I	౩౭
U I I U I U	౨౩	I U I U U I	౩౮
I I I U I U	౨౪	U I I U U I	౩౯
U U U I I U	౨౫	I I I U U I	౪౦
I U U I I U	౨౬	U U U I U I	౪౧
U I U I I U	౨౭	I U U I U I	౪౨
I I U I I U	౨౮	U I U I U I	౪౩
U U I I I U	౨౯	I I U I U I	౪౪

ప్రస్తరించినను సగణజగణములే యాయెను.

ఉద్దిష్టవృత్తనిర్ణయము.

U U I U U I U
1 2 4 8 16 32 64
౧ ౨ ౪ ౮ ౧౬ ౩౨ ౬౪

౪
౩౨
———
౩౬
౧
———
౩౭

ఇదియెన్నవఛందమునఁబుట్టినది – ఆఛందమునం దెన్నవసమవృత్తమ్మనియ డుగసరిచెప్పెడువిధము – వారువ్రాసినగురులఘువుల క్రిందనువరుస వెంబ [illegible]

యు వెరుసు వేసివానిక్రింద మఱొకటిపెట్టి కలయఁ గూడ ముప్పది యేడయ్యెఁ గానన్నవ సమవృత్తమనునది - వారు వ్రేచినగురులఘువులు లెక్కింపనేడు - ఆయెనుగనుక నేడవఛందమునను బుట్టినదియనునది॥ ౨౧౯

సప్తమచ్ఛందఃప్రస్తారము.

UUUUUUU	౧	IIUUIUU	౧౯
IUUUUUU	౨	UUIUIUU	౨౦
UIUUUUU	౩	IUIUIUU	౨౧
IIUUUUU	౪	UIIUIUU	౨౨
UUIUUUU	౫	IIIUIUU	౨౩
IUIUUUU	౬	UUUIIUU	౨౪
IIIUUUU	౭	IUUIIUU	౨౫
UUUIUUU	౮	UIUIIUU	౨౬
IUUIUUU	౯	IIUIIUU	౨౭
UIUIUUU	౧౦	UUIIIUU	౨౮
IIUIUUU	౧౧	IUIIIUU	౨౯
UUIIUUU	౧౨	UIIIIUU	౩౦
IUIIUUU	౧౩	IIIIIUU	౩౧
UIIIUUU	౧౪	UUUUUIU	౩౨
IIIIUUU	౧౫	IUUUUIU	౩౩
UUUUIUU	౧౬	UIUUUIU	౩౪
IUUUIUU	౧౭	IIUUUIU	౩౫
UIUUIUU	౧౮	UUIUUIU	౩౬

ప్రస్తరించినను రెండుతగణములు నొకగురువునాయెను.

మేరుచక్రోద్ధారణము.

నాలవ ఛందమున నెన్నేసిలఘువుల వృత్తము లెన్నెన్ని పుట్టెననఁగా నరిచెప్పెడువిధము - వీధివీధియొక్కొక్క ఛందము గనుక నీచక్రమునకు నాలుగడ్డచాళ్లుగాన నాలవ ఛందము పర్యంతమాయెను - దీనినాలుగవ

౧ ౧
౧ ౨ ౧
౧ ౩ ౩ ౧
౧ ౪ ౬ ౪ ౧

నాలవబంతి మొదలింటిదొకటియు సర్వగురువృత్తము రెండవ యింటినాలుగును నొంటిలఘువృత్తములుమూఁడవయింటియాఱును రెండేసిలఘువృత్తములు. నాలవయింటినాలుగునుమూఁడేసిలఘువులవృత్తములు. కడపటియింటిదొక్కటియునాలుగులఘువులసర్వలఘువృత్తము-

---

శకటచక్రోద్ధారణము

ప్రతిష్ఠాఛందమునందు నెన్నేసిలఘువులవృత్తములెన్నవయెన్నవయవి యని యడుగసరిచెప్పెడువిధము॥ ౨౨౧

౧					
౨	౩	౫	౯		
౪	౭	౧౩	౬	౧౧	౧౦
౮	౧౫	౧౪	౧౨		
౧౬					

ఈచక్రమునందుమీఁదియింటిదొకటియునాలుగుగురువుల సర్వగురువృత్తము రెండవయడ్డవీధినున్న ౨ వది ౩ వది ౫వది ౯ వదియునొంటిలఘు వృత్తములు౩చాలునన్న ౪ వది ౭ వది ౧౩వది ౬ వది ౧౧ వది ౧౦ వదియు రెండేసిలఘువులవి- నాలుగవబంతినున్న ౮ వది ౧౫ వది ౧౪ వది౧౨వదిమూఁడేసిలఘువులవృత్తములు - కడపటి ౧౬వదియొక్కటియు నాలుగులఘువులసర్వలఘువృత్తము॥

ఉక్తాఛందంబాక్ర యక్షరంబునుండి యొండొంటికివచ్చు నక్షరంబు షడ్వింశాక్షర పర్యంతంబుగా జరుగుసంసూచుక్తకుం బ్రతిపాద మేకాక్షరంబా ॥ ౨౨౨

	ఛందస్సంజ్ఞలు	వృత్తసంఖ్యలు
౧	శ్రీవృత్తము	౧
౨	స్త్రీవృత్తము	౨
౩	నారీవృత్తము	౩
	మృగీ	౪
	వినయ	౫
౪	కన్యా	౬
	వ్రీడా	౭
	సుకాంతి	౮
	బింబ	౯
౫	ప్రీతి	౧౦
	ప్రగుణా	౧౧
	సతీ	౧౨
	పఙ్క్తి	౧౩
	నందా	౧౪
	అంబుజ	౧౫
౬	సావిత్రీ	౧౬
	విచిత్ర	౧౭
	తనుమధ్యా	౧౮
	చంద్రవదనా	౧౯
	శశివదనా	౨౦
	సురలతా	౨౧
	వసుధా	౨౨
	వసుమతీ	౨౩
౭	లోలా	౨౪
	మదరేఖా	౨౬
	హంసమాలావృత్తము	౨౫

	ఛందసంజ్ఞలు	వృత్తసంఖ్యలు
	కుమారలలితా	౨౭
	సరసిజ	౨౮
	విభూతి	౨౯
	మధుమతీ	౩౦
	మదనవిలసిత	౩౧
౮	విద్యున్మాలా	౩౨
	వితాన	౩౩
	విమాన	౩౪
	సింహరేఖా	౩౫
	చిత్రపద	౩౬
	హంసరుత	౩౭
	నారాచ	౩౮
	ప్రమాణికా	౩౯
	నాగర	౪౦
	మాణవక	౪౧
	సమానీ	౪౨
౯	భుజగశిశుసృత	౪౩
	ఉత్సుక	౪౪
	భద్రకర	౪౫
	హలముఖీ	౪౬
౧౦	పణవ	౪౭
	మయూరసారి దీనిపేరేమయూరభాషిణి	౪౮
	రసాలివృత్తము	౪౯
	రుగ్మవతీ	౫౦
	చంపకమాలీ	౫౧

క॥ యతిగణ నామస్తోత్రము । వితతంబుగ సలిపి గురుల * వినుతించితిఁ గ్ర యతిగణనామయుతంబులు । పతగధ్వజ తేటపఱుతుఁ * బద్యవిధంబుల్ ॥

క॥ సమవిషమవృత్తములకు । సముద్రములనంగఁ దనరి * షడ్వింశతిఛం । దములై వేదములకుఁ బాదములై ఛందంబులొప్పి * దములగు వరుసన్ ॥ ౨౩౧

తే-గీ॥ జగతి సమవృత్తమెన్నవ * ఛందమునను । సంభవము నొందు నన్ని యు* త్తరములమరుఁ । బదపదమునకు హెచ్చును * గొదువ లేక । గణములను నొక్కభంగిని * గానఁబడును॥ ౨౩౨ ॥ఆ॥ ఒంటికాలఁ గొంద * ఱుండఁ జేసిరి పాద । యుగముతోడఁ గొంద* ఱుండఁ జేసి । రేను సకలవృత్త * వృషముల నడిపింతు । నాల్గు పాదముల జ * నంబు వొగడ॥ ౨౩౩ ॥ క॥ ఒకకాలను రెండడుగులఁ । బ్రకటంబుగ గ్రంథవి స్తర* భయంబునఁ బూ । ర్వకవులవలెఁ జెప్పినలే । ఖకుఁడొకలిపివిడువఁ దప్పుఁ * గనఁదరమగునే॥ ౨౩౫ ॥ క॥ నేను రచించినవృత్తవి । తానములో నొకటరెంటఁ * దప్పుండినవి । ద్యానిధులు కడమపదముల । లోనారసియతులు గణము * లును దెలియఁ దగున్ ౨౩౬॥ తే-గీ॥ అడుగులకు వర్ణములు గొంచె * మగుటఁ జేసి । యంచును క్రా ప్రభృతి నవ*చ్ఛందములను । బాడమవృత్తములకునెల్ల * వషలు లేవునా

ల్గుపదములఁ బ్రాసముఁ గల్గఁడచుఁ గాని॥ ౨౩౭॥ క॥ గురులఘుగణసంజ్ఞలయు। క్షరములు దీర్ఘంబులైనఁ జనునవి రెండై । పరువడిసంయుక్తములై । పరగిననవి రెండు నెన్నఁ బహువెంబడిగాఁ॥ ౨౩౮॥

వ॥ ప్రథమచ్ఛందంబగు నుక్తయందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నొక్కొక్కయక్షరంబై రెండువృత్తంబులు పుట్టినందు శ్రీయను వృత్తము

శ్రీవృత్తము
శ్రీ
గో
పా
లా
ᑌ ×

ద్వితీయచ్ఛందంబగు నత్యుక్తయందుఁ బ్రతిపాదంబునకు రెండేసియక్షరంబులై నాల్గు వృత్తంబులు పుట్టినందు. స్త్రీవృత్తము.

స్త్రీవృత్తము...... స్త్రీనా
గాసీ
త్స్వానిం
ᑌᑌగగము బూనుక్

తృతీయచ్ఛందంబగు మధ్యయందుఁ బ్రతిపాదంబునకు మూఁడేసియక్షరంబులై యెనిమిదివృత్తంబులు పుట్టినందు నారీవృత్తము

నారీవృత్తము
శ్రీనాథుక్
నేనెంతుక్
మానెప్పం
గానాదిక్
ᑌᑌᑌ మగణము

అంశుమ్మ(తీ)వృత్తము

భూమిలో
రామహో
ద్దామమా
దామృగిక్
ᑌ।ᑌ రగణము
ఇది మూఁడవది

అంబువినయవృత్తము
వినయం
బనఁగాఁ
జనుసా
సనఘా
॥ᑌ సగణము
ఇది నాలవది

చతుర్థచ్ఛందంబగు ప్రతిష్ఠయందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నాలుగేసియక్షరంబులై పదియాఱువృత్తంబులు పుట్టినందు

కన్యావృత్తము
భావింపన్మా
గావాక్షిన్క
న్యావృత్తంబీ
కేవన్బల్కుక్
ᑌᑌᑌమᑌ×
ఇది మొదటిది

అంగ(న)(క్రీడా)వృత్తము

యగల్ చెప్పం
దగుస్వ్రిక్షర్
నగోద్ధర్తా
జగద్భర్తా
I ‿‿య‿గ
ఇది రెండవయది
అందు-సుకాంతివృత్తము
జకారముక్
గకారముక్
సుకాంతికిన్
శుకస్తుతా
I‿I జ‿గ
ఇదియాఱవది
అందు-బింబమనువృత్తము
ఇమ్మహిలోఁ
గ్రమ్మభగల్
బింబమునం
గంబుధరా
‿‖భ‿గ
ఇదియేడవది
పంచమచ్ఛందంబగు సుప్రతిష్ఠ యందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నైదేసి యక్షరంబుల ముప్పదిరెండు వృత్తంబులుపుట్టె నందు
ప్రీతివృత్తము
ప్రీతికిన్నేఫా
స్వీతగద్వంద్వం
బైతగుణ్దైత్యా
రాతివర్ణింపన్
‿I‿స‿‿గగ
ఇదిమూఁడవవృత్తము

అందు-ప్రగుణావృత్తము
ప్రగుణాఖ్యంబౌ
బృగుఁ జెప్పంగా
సగగాసక్తిన్
నిగమస్తుత్యా
‖‿స‿‿గగము ఇదినాలవది
అందు-సతీవృత్తము
క్షితింజగాసం
గతిందనర్చున్
గతీసువృత్తం
బతిప్రసిద్ధా
I‿Iజ‿‿గగము ఇది ఆఱవది
అందు-పఙ్క్తి-వృత్తము
ఏకభకారం
బేకగగంబున్
గైకొనుఁబఙ్క్తిన్
శ్రీకమలాక్షా
‿‖భ‿‿గగము ఇది ౭ వది
దీనిపేరే సుందరీవృత్తము
అందు-నందావృత్తము
దేవస్తుతనం
దావృత్తమునన్
తేవన్నిలుపం
గావచ్చుదవల్
‿‿Iత I‿వగణము ఇది౧౩వది
అందు-నంబుజవృత్తము
ఇమ్ములభకా
రమ్ములగయు
క్తింబరగుఁదా
నంబుజమునన్
‿ ‖ భ I‿లగము ఇది౧౫వది

వ॥ షష్ఠచ్ఛందంబగుగాయత్రి యందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నాజేసియక్షరంబులై యఱువదినాల్గువృత్తంబులు పుట్టెనందు సావిత్రీవృత్తము

సావిత్రీవృత్తము

గోవిందస్తోత్రంబుల్
దైవారున్నాయుక్తిన్
సావిత్రీవృత్తంబుల్
గావింపంగానొప్పున్

UUUమUUUమ

ఇది మొదటిది.

అందు-విచిత్రవృత్తము

తనర్చున్విచిత్రం
బనంగాయయాప్తిన్
ఘనశ్యామగాత్రా
మునిస్తోత్రపాత్రా

IUUయIUUయ ఇది ౧౦

అందుందనుమధ్యావృత్తము

కామేపలివాసున్
మేమెంతుమనంగన్
స్వామీతనుమధ్యన్
భూమిన్దయలొప్పన్

UUIతIUUయగణము

ఇది ౧౩

అందుఁ జంద్రవదనా వృత్తము

చంద్రవదనన్దే
వేంద్రవినుతాని
స్తంద్రతభయంబుల్
సాంద్రముగఁజెప్పన్

UIIభIUUయ ఇది ౧౫

అందు-శశివదనావృత్తము

శశివదనాఖ్యన్
విశదములయ్యెన్
దిశలనయంబుల్
దశముఖవైరీ

IIIనIUUయ॥ ఇది ౧౬. వది

సురలతావృత్తము

మురహరుదేవే
గురుకుచనాగా
ధరణిసయంబుల్
సురలతకొప్పున్

IIIనIUUయ ఇది ౧౭ వది.

అందు-వసుధావృత్తము

వసుదేవసుతున్
బొసఁగింపుమసన్
వసుధాహ్వయమిం
పెసఁగున్సనలన్

IIUసIIUస ఇది ౧౮ వది

అందు-వసుమతీవృత్తము

బృందావనవిహా
రిందగ్నించదసం
చంద స్వసుమతిం
బొందింతుసతసల్

UUIతIIUస ఇది ౧౯ వది

వ॥ సప్తమచ్ఛందంబగు నుష్ణిక్కునందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నేడేసియక్షరంబులై నూటయిరువదియెనిమిదివృత్తములు పుట్టెనందు

లోలావృత్తము

ధరిత్రీసుతారామన్
సరోజాంతపత్రాక్షున్

హరిఁ దయఁగలఁ లోలఁ
గరఁగొప్పవర్తింతుఁ
| U U య | U U య U గ
అందుహంసమాలావృత్తము|ఇది౨౦

సరగంబుల్ రచింపఁ
బరగుఁ హంసమాలా
నరసింహావతారా
సురవిద్విడ్విదారా
| | U స U | U ర U గ ఇది౨౦వది

అందు-మదరేఖావృత్తము...గోపాలాఖ్యుఁడునిచ్చల్ |మాపాలంగలఁడం
చుఁ | రూపింప న్మసగంబుల్| దీపించు న్మదరేఖఁ U U U
మ|| U స U గ-ఇది ౨౯ వది

అందు-కుమారలలితావృత్తము...సుమాయుధనిభాంగా| రమావ్యథయ
నాథా కుమారలలితావృ | త్తమొప్పుజసగాప్తిఁ | U | జ ||
U స | U గ-ఇది ౩౦వది

అందు-సరసిజవృత్తము...కోరిసరసిజంబిం |పారుభసగయుక్తిఁ | నారద
నుతిపాత్రా | నీరదనిభగాత్రా U || భ || U న U గ-
ఇది ౩౧వది

అందు-విభూతివృత్తము...ఇమ్మహాప్రసజంబులం | తమ్మునంగఁ గారముఁ||గ్ర
మ్మియుండునట్టివృ | త్తమ్ముదావిభూతియా U | U ర |
U | జ U గ-ఇది ౪౩వది

అందు-మధుమతీవృత్తము...నధరనైరికడఁ |విధుఁడుదానమరుఁ| మధు
మతిస్ఫనమ| న్మథశరీరహారీ | | | స U || భ U గ-ఇది౪౬

అందు-మదనవిలసితవృత్తము...సదపడినసగల్| గదసివెలసినఁ | మదన
విలసితం| బడియగతిలకా | | | న | | | న U గ-ఇది౫౪వది

వ|| అష్టమచ్ఛందంబగునసుష్టుప్పునందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నెనిమిదేసి
యక్షరంబులైయున్నాటఁగోఁబడాఱువృత్తంబులుపుట్టినందు||

విద్యున్మాలావృత్తము...శ్రీదేవీధాత్రీప్రాణేశా | యాదిత్యజ్యేష్ఠాదిస్తుత్యా|
వేదోద్ధర్తావిద్యున్మాలం | బాదైమాగా ప్రాప్తింబొల్చుఁ
U U U మ U U U మ U U గగము-ఇదిమొదటిది

అందు-వితానవృత్తము...క్షితిన్సగాయుక్తంబైనఁ |వితానవృత్తంబైయొ
ప్పుఁ | బితామహాద్యాదిత్యప్రస్తుతప్రభావాసర్వేశా | U |జ
U U U మ U U గగము-ఇది౨వది

అందు-విమానవృత్తము...కుమఁ జతాంతసగాయు| కన్నొగనింపఁబాసం

గు॥ విమానమంభోసుహస్తా । రమాంగనావాసవక్షా । U।జ UU । తUU గగము- ఇది౧౬వది

అందు-సింహరేఖావృత్తము ... ద్వారకాపురీవిహారా । మేరుధీరపంచబాణా । కారసింహరేఖకుంబెం । పారు రేఫజల్గగంబుఁ
U । Uర । U । జUU గగము...ఇది౧౭వది॥

అందు చిత్రపదవృత్తము...చిత్రపదంబనువృత్తం । బత్రిమునిస్తుతుశౌరిఁ । స్తోత్రము సేయఁగనొప్పుఁ । ధాత్రిని భాగగయుక్తిఁ
U॥భ U॥భUU గగము...ఇది౧౮వది॥

అందు-హంసరుతవృత్తము ... శ్రీవత్సాంకితసువక్షా । దేవాహంసరుతమెందుఁ । భావింపన్మనగాప్తిఁ । గావింపందగుధరిత్రిఁ
UUUమ । । । నUU గగము...ఇది౧౯వది॥

అందు-నారాచవృత్తము ... క్షీరాబ్ధికన్యకాపతిఁ । నారాయణుం ద్రవంబులఁ । దోరంబుగానుతించినఁ । నారాచవృత్తమెచనుఁ
UUతUU।Uర।వగణము...ఇది౨౦వది॥

అందు-నాగరవృత్తము...బాగమరుఁ భరేఫసం।యోగలగంబులన్మహా । యోగినుతున్వినంబడుఁ । నాగరనామవృత్తమె
॥భU।Uర।Uవగణము...ఇది౨౧వది॥

అందు-మాణవకవృత్తము...శోణమయూఖప్రవిభా । బాణసుపర్వారిహరా । వేణుధరాభత్వములఁ । మాణవకంబైతనరుఁ
U॥భUU।త।Uవగణము...ఇది౨౨వది॥

అందు-సమానీవృత్తము ... నారదాదిమౌనివరుల్ । చేరిశౌరిఁగొల్తురనఁ । గోరి రేఫముంజవముల్ । ధారుణిస్సమానికగుఁ
U । Uర । U । జ । Uవగణము...ఇది౨౩వది

వ॥ నవమచ్ఛందంబగు బృహతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁదొమ్మిదేసియక్షరంబులై యేనూటపండ్రెండువృత్తములుపుట్టెనందు

భుజంగశశిరుతవృత్తము ... నిజముననయలొప్పఁ । భుజగశశిరుతమయ్యెఁ । సుజనవినుతచరితా । వృజినతృణఘనదాత్రా
। । । న । । । న । UUయగణము...ఇది౨౪వది॥

అందు-త్సుకవృత్తము...వాసవముఖ్యసురస్తుతా । దాసమనోంబుజషట్పదా । వాసిగభారములొందినఁ । భాసిలునుతుత్సుకవృత్తముల్
U॥భ U॥భU।Uరగణము...ఇది౨౫వది॥

అంపు-భద్రకవృత్తము...కాద్రవేయశయనాసము | న్నిద్రదైత్యమదభం
జనా | రుద్రమిత్రరనరేఫముల్ | భద్రకంబునకుభాసిల్లుఁ ॥
U | U ర | | | న U | U రగణము...ఇది ౧౮౭ వది ॥

అంపు-హలముఖీవృత్తము...కింకరీకృతసురవరా | పంకజాతదళనయనా
హా కమారనసగణముల్ | శంకలేకహలముఖికిఁ
U | U ర | | | న | | U సగణము...ఇది ౨౫౧ వది॥

ఆ॥ పఙ్క్తిచందివృత్త * పఙ్క్తికిన్నవ్రాయి | వడియటంచుఁజెప్పఁ*
బడియెనిచట | సంస్కృతంబునందుఁ*జనుపదవిచ్ఛేద | మఁగుమొదలివర్ణ*
మగుఁదెనుఁగున॥ ౨౮౮॥ క॥ ధరగణితశాస్త్రిసంజ్ఞల| శరరసగిరిదంతినిదిది*
శాశంకరభా | స్కరవిశ్వమనుదినోర్వీ | శ్వరనామములుయతివర్ణ * సం
ఖ్యార్థంబుల్॥ వ॥ దశమచ్ఛందంబగు పఙ్క్తియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ
బదేసియక్షరంబులై వేయునిరువదినాల్గు వృత్తంబులుపుట్టె ॥

అందుఁబణవవృత్తము...ఉర్విన్సర్వాగ * యుతపాదంబుల్ | పర్వన్నద్భుతి
పణవంబయ్యెఁ | గీర్వాణాహిత * గిరినాకేశా*సర్వేశారవి * శత
సంకాశా UUU మ | | | న | UU య U గ... ఇది౧౨౧॥

మయూరసారివృత్తము... వెక్కసించుశైల * విశ్రమంబు | ల్వొక్కశే
షజంబు *లుగ్రసగంబుల్ | చక్కఁగామయూర * సారికొప్పుఁ | ని
క్కమంబుజాత * నేత్రశౌరి U | U ర | U | జ U | U ర
U గ...ఇది౧౭౧వది దీనిపేరేమయూరభాషిణీవృత్తము॥

సాలివృత్తము...గోత్రవిశ్రమము * గూడిభక్తిఁ | ధాత్రిశేషనగ*ణం
బులౌనైఁబోత్రిరూపరగ * ములసాలిం | జిత్రభంగినుతి * సే
యునిన్నుఁ U | U ర | | | న U | U ర U గ...ఇది౧౮౭

రుక్మవతీవృత్తము...అంగయతింబొం * దైభమసల్బ | ర్వంగురుయుక్తి*
న్రుగ్మవతిన్న | త్యాంగనకైతేఁ * డాసురశాఖం | బొంగుచుగో
పీ * పుత్రుఁడనంగఁ U | | భ UUU మ | | U స U గ
ఇది౧౯౯-వది॥

చంపకమాలీవృత్తము... భూమిధగ్రాంతు * ల్పొలుపారఁ | ప్రేమభ
[illegible]

మకరాంకుంజం * పకమాలిన్ ◡ ॥భ ◡◡◡ మ ॥ ◡
స◡గ - ఇది ౧౯౯ వది॥

మణిరంగవృత్తము...అంగనామణు * లంగయతుల్గా । సంగమెచ్చర* సా
గురుయుక్తిన్ । బొంగుచున్యదు*పుంగవువేడన్ । రంగగున్మణి *
రంగమనంగాన్ ◡ । ◡ర ॥ ◡స ॥ ◡స◡గ ఇది ౨౧౯ వది

మత్తావృత్తము...శైలశ్రాంతిన్భ*సగలోలిం । గ్రాలన్మత్తాఖ్యను * గ
నుపట్టున్ । బాలించెన్యాదవ * పతియాపాం । చాలింగౌరవ్యుల *
సభనాగన్ ◡◡◡ మ ◡॥భ॥◡స◡గ - ఇది ౨౮౧ వది
దీనిపేరే హంసశ్రేణీ వృత్తము.

అంసుగాముదీవృత్తము...మునినుతాశౌ*ముదీవృత్తమొప్పునతాగం*
బులన్పద్యతిన్ । దునిమెంబాల * స్త్రైభూపుత్రికై । కిసుకరాము*
క్షితీశుండనన్ ॥ న ◡◡।త◡◡।త◡గ ఇది ౨౯౬ వది॥

అందు-భోగివిలసితవృత్తము...సాగభసములున్ * జగంబులున్ । బాగగున
గవి*శ్రమంబులన్ । భోగివిలసితం * బుఁజెప్పఁగా । సాగరతన
యా* సమన్వితా ◡॥భ॥ ◡స । ◡ । జ◡ గ- ఇది౩౭౧వది-
దీనిపేరేవిలసితవృత్తము॥

అందు-మనోరమావృత్తము...నరజగంబుల*న్మనోరమల్ । నరవిశైలవి*
శ్రమంబులన్ । దురితదూరుసిం*ధుజాపతిన్ । సొరిదినన్నుతిం*
చునెంతయున్ ॥ న ◡ । ◡ర । ◡।జ◡గ-- ఇది౩౮౮వది

అందు-శుద్ధవిరాటీవృత్తము...చాలొప్పన్మస * జల్గకారమున్ । గ్రాలు
న్శుద్ధవి* రాటిన్పద్యతిన్ । సీలాంగారమ* ణీమనోభవా । నాళీ
కాసనసం - దనస్తుతా ◡◡◡ మ ॥ ◡ స। ◡ । జ ◡గ
ఇది౩౮౭వది॥

అందు-నందినీవృత్తము...శ్రీరమణానిర్జితదానవా । సారసపత్రే * తుణా
పద్యతిన్ । సారెభతంబు*ల్జగముల్డగన్ । ధీరులచేసం * దినినాఁజె
నున్ ◡ ॥ భ◡◡ । త । ◡ । ◡ గ... ఇది ౩౯౯ వది॥

అందుఁబ్జైఁ-వృత్తము ... గ్రావవిరామము * గావిబుధుల్ । భావజాతం
[illegible]

_జ్ఞే-యు * నంబరగుణ్ ‿ । । భ ‿ । । భ ‿ । । భ ‿ * ఇది ౭౩౯ వది॥

వ॥ ఏకాదశచ్ఛందంబగుత్రిష్టుప్పునందుఁబ్రతిపాదంబునకుంబదునొకం డేసియక్షరంబులై ౨౦౪౭ వృత్తంబులుపుట్టినందు॥

ఇంద్రవజ్రావృత్తము....ఇంతుల్నదావాడుదు * రింద్రవజ్రల్ । స్వాంతం బునన్మోహము సంధిలంగన్ । దంతావళభ్రాంతిని * తాజకార। ప్రాంతంబునంగద్వయ * మందమందన్ ‿‿ । త ‿‿ । త । ‿ । జ‿‿గగము*ఇది౩౫౭వది॥

అందు-నుపేంద్రవజ్రావృత్తము * శుపాచరారుల్జత * జల్గగంబుణ్ । బ్ర పూర్ణమైదంతివి * రామమొప్పన్ । ద్విపాధిపత్రాతను * తింపఁ జేరై । యుపేంద్రవజ్రల్వెల * యుర్ధరిత్రిన్ । ‿ । జ ‿‿ । త । ‿ । జ‿‿గగము*ఇది౩౫౮వది॥

అందు-నుపస్థితవృత్తము...భక్తుల్హరివిూఁదను * పస్థితంబా । సక్తిన్విరతు ల్గరి * సంఖ్యసాగన్ । సూక్తుల్గొనిచెప్పెదు * చోఁదజాగా । యు తంబగుచుంజెలు * వ్రెంచుచుండున్ ‿‿ । త । ‿ । జ । ‿ । జ ‿‿గగము*ఇది ౩౬౫ వది॥

అందు-దోదకవృత్తము...తోరపు వేడుక * దోదకమెందున్ । భూరివిరామ ము*భూధరసజ్ఞం । బారుచు భాభగ * గాన్వితమైల । త్మీరమ ణావిర * చింపనెసంగున్ ‿ । । భ ‿ । । భ ‿ । । భ ‿‿ గగము ఇది ౭౩౯వది॥

అందు-రథోద్ధతవృత్తము...అందిరేఫనర * వాప్తినొప్పగో।విందభూమిధర విశ్రమంబులన్ । చెందికబ్బములఁ * జిత్రభంగిఁజె । న్నొందునెం తయుర*థోద్ధతంబిలన్ ‿ । ‿ర । । । న ‿ । ‿ ర । ‿ వ గము ఇది౭౯౯వది దీనిపేరేపరాంతికవృత్తము

అందు-భద్రకవృత్తము...నరకదమన * నారవంబులన్ । సరగఁగుధర*స మ్మితంబులై । విరతులమర * వేడ్కఁజెప్పినం । బరగుఁగృతుల*భ ద్రకంబనన్ । । । న । । । న‿।‿ర । ‿వగముఇది ౭౦౪వది

అందు-స్వాగతవృత్తము...స్వాగతంబుదగు * శైలవిరామం । బైగజేంద్ర వర*దారనభంబుల్ । పైగురుద్వయము * భాసిలఁజెప్పన్ । యో

గిమానసప * మోజమిళిందా U I U ర I I I న U ॥ భ U U గగము ఇది౮౮౩వది

అందుఁగాంతివృత్తము...శ్రాంతుల్గరిసంఖ్యను* రాజలఁగా I సంతోషము తోడఁద*జాలగముల్ I చింతింపఁబడంబులఁ*జెంద రమా I కాంతాహృదయేశ్వర*కాంతియగున్ UU I త I U I జ I U I జ I U లగము ఇది౨౭౭వది

అందు-శ్యేనీవృత్తము...మానితాద్రివిశ్ర* మంబుఁబూసఁగా I శ్యేనికిన్ జల్పు*యిన్నవంబులున్ I గానియొందు గూర్చ* గాదురుక్మిణీ I ప్రాణనాథకామె * పల్లిమందిరా U I U ర I U I జ U I U ర I U వగణము* ఇది౨౪౩వది

అందు-వాతోర్మివృత్తము...ఆమోదంబొప్పఁగ*వ్యాసాదికవుల్ భూమిధ్రశ్రాంతులు * పొంగారమహీ I భామ ప్రాణేశమ * భంబుల్ తవలున్ I దామోవాతోర్మిని * దాపింతురొగిన్ UUU మ U ॥ భ UU I త I U లగ ఇది౨౧౭వది

కలితాంతవృత్తము... సామోద్భవవిశ్రమ* సంయుతమై I వేమాఱుతజాలగ* విస్తృతమై I దామోదరదేవుక*థల్పులుకన్ I భూమింగలితాంతము* పూర్ణమగున్ UU I త I U I జ I U I జ I U లగము ఇది ౨౭౭ వది * దీనిపేరే గీతాలంబనము

శాలినీవృత్తము...ధీరశ్రేష్ఠుల్సన్ను * తింపంగవీంద్రా I ధారంబై ధాత్రిన్మ * తాగాగణాప్తిన్ I దోరంబై భూభృద్య * తుల్ సంఘటింపన్ I నీరేజాక్షా శాలి * నీవృత్తమొప్పున్ UUU మ U U I త UU I త UU గగముఇది ౨౮౯వది

సుముఖీవృత్తము...ఖగపతివాహా* కపర్దినుతా I మృగపతిమధ్యా*హితాత్రిహారా I నగవిరమంబె * నయంగనజా I లగములచేఁజెలఁగున్సుముఖుల్ I I I న I U I జ I U I జ I U లగము*ఇది౨౦౦వది

భ్రమరవిలసితవృత్తము... పయంభ్రిఁబోర*యిమ గణభన I ల్యాయొక్కండవ్వ*లనునెలకొనన్ I మాయాతీతాభ్రమర విలసితంబై యొప్పందర్క* యతులనిలుచున్ UUU మ U ॥ భ I I I న I U వగణము* ఇది౨౮౯వది

వృత్తావృత్తము...అనయమునువే * దాంగంబుసెప్పన్ । దనుజహరన * స్తంబుల్గగంబున్ । బెనఁగొనిధరా * భృద్విశ్రమంబుల్ । దనరున దివ్య* త్తావృత్తమంచున్ ।।। న ।। ౹స౹౹ ।త౹౹గగము ఇది ౨౮౭ వది ॥

పృథ్వీవృత్తము...నలినభవనుత*నాజలగం । బులుగలయుతులఁ * బొందుప డం । బెలుచఁబలికినఁ * బృథ్వియనన్ । వెలయునొకనమ * వృత్త మిలన్ ।।। న ।।। న । ౹ । జ । ౹ వగము ఇది ౨౮౮ వది ॥

వృంతావృత్తము...నగణయుగమునగ*ణంబొందున్ । గగమొకటియుజత* గాఁగూడన్ । ఖగవిరమములను * గల్పింపన్ । దగుఁగవులకువను* ధన్వృంతల్ ।।। న ।।। న ।। ౹ స ౹౹గగము ఇది ౨౮౯ వది॥

మౌక్తికమాలావృత్తము...భక్తజనత్రాత * భతనగాసం । యుక్తములై మౌని * యుతయతుల్సు । వ్యక్తములైసూక్తు * లమరఁజెప్పన్ । మౌక్తికమాలాక్ర * మమునెసంగున్ ౹ ।। భ ౹౹ । త ।।। న ౹౹గగము ఇది ౨౯౦ వది॥

ఉపస్థితవృత్తము... లేక శిఖండివిరుతవృత్తము...ఉపస్థితమునం*దొప్పారు చుండున్ । దపస్విరతు * ల్దాకంజకారం । బుపైసతగణం * బుల్గ ద్వయంబుల్ । గపిధ్వజసఖా * కామేపలీశా । ౹ । జ ।। ౹ స ౹౹ । త ౹౹ గగము ఇది ౨౯౧ దీనిపేరే స్త్రీవృత్తము ॥

ఏకరూపావృత్తము... ఏపారుంగావ్యముల * నేకరూపల్ । త్స్మాపుత్రీశు నభజ*గాగణంబుల్ । బ్రాపించుంగుంజరవి * రామమొప్పన్ । బా పంబుల్వాయుటకుఁ * బ్రస్తుతింపన్ ౹౹౹ మ ౹ ।। భ । ౹ । జ౹౹గగము ఇది ౨౯౨ వది ॥

చంద్రికావృత్తము...అగవరధరనార* వాన్వితం । బుగఁగృతులనుజెప్పఁ* బొందికై । తగనిధివిరమంబు * దాఁకఁగా । జగతినినెగడొందుఁ * జంద్రికల్ ।।। న ।।। న౹ । ౹ర । ౹వగణము ఇది ౨౯౩ వది ॥

వ॥ ద్వాదచ్ఛందంబగు జగతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బంద్రెండేసి యక్షరంబులై ౪౦౯౬ వృత్తంబులు పుట్టెనందు ॥

స్రగ్విణీవృత్తము... కామెపల్లీమహా* గ్రామమధ్యంబునన్ । భూమిదేవో త్తముల్పూజసేయంగనా । స్వామియున్నాఁడనన్ * స్రగ్విణీశైలవిభ్రామయుక్తింజతుష్కంబగున్ రేఫముల్ ।ర।ర।రఇది ౧౧౭౧ వది ॥

భుజంగప్రయాతము... భజింతున్ సదా కామె * పల్లీనివాసున్ । వ్రజస్త్రీ ఘటిష్టున్ యాదవశ్రేష్ఠునంచున్ । భుజంగప్రయాతాఖ్య * ముల్నాల్గుయాలన్ । గజవ్రాతవిశ్రాంతి * గాఁజెప్పనొప్పున్ ।య ।య।య।య ఇది ౫౮౬ వది ॥

తోటకవృత్తము-తగుఁదోటకవృత్తము*ధాత్రియతిన్ । సగణంబులునాలుగు*సాగినఁబ । న్నగపుణ్యసదీసుర * నాథదిశా । జగతీద్విజపట్టణ * సంచరణా।। స ।। స ।। స ।। స ఇది ౧౭౫౬ వది॥

జలధరమాల . శ్రీకుల్ మెచ్చంగృతులసత్రీశీదంబై । మారాకారాజలధర*మాలావృత్తం । బై రాజిల్లున్ భువిఁజతు * రాస్యశాంతుల్ । సారంజేరన్ మభసమ*సంయుక్తంబై మ।। భ ।। స మ ఇది ౨౪౧ వది ॥

అందు-వంశస్థవృత్తము ...జతల్ జరేఫంబులు * సామజాలస । న్మితాక్షరశ్రాంతుల * మెప్పువుట్టఁగాఁ । బతంగరాజధ్వజుఁ * బద్మలోచనున్ । నుతింపవంశస్థమ * నూసమైచనున్ ।। జ ।త ।। జ।ర ఇది ౧౩౮౨ వది ॥

ఇంద్రవంశవృత్తము...ఇందీవరాక్షుల్ తగ* నింద్రవంశమా । నందంబునం బాడిరి*నందసూతిపై । ఛందంబులన్మోహము*శేవమీఁటఁగాఁ।బొందై గజశ్రాంతులు*పూనఁదాఁ జలన్ । త ।త ।। జ।ర ఇది ౧౩౮౧ వది ॥

ద్రుతవిలంబితవృత్తము...ద్రుతవిలంబిత * రూపమగుంగుధృ । ద్యతినభారయు * తంబుగఁజెప్పినన్ । నతజనార్తినశ్వసనప్రియా । వితతభూసుర * వీరపురాలయా ।।।న ।। భ ।। భ ।ర ఇది ౧౪౬౪ వది ॥

తోదకవృత్తము...సలలితతోదక * సామజవిశ్రాం । తులనుసజాయులఁ * దోదకవృత్తం । బలవడుఁగేతవ*కాసురకాష్ఠో । జ్జ్వలనవశోకర*సా

స్థలవాసా ।।। న । ᑌ । జ । ᑌ । జ । ᑌᑌ య ఇది ౧౭౭౭వది దీనిపేరే తామరసవృత్తము ॥

ప్రియంవదావృత్తము...విభుశమీరపృథ* వీజరక్షభా । గభవనాలయుని*కామెపల్లికా। ప్రభునభ్రజలను * బ్రస్తుతింపనా । నిభవిరామము న * నీప్రియంవదల్ ।।। న ᑌ ।। భ । ᑌ । జ ᑌ । ᑌ ర ఇది ౧౮౦౦ వది ॥

ప్రమితాక్షరవృత్తము...ప్రమితాక్షరం*బమరుఁబద్మజవి । శ్రమమొప్పమీఱ*సజసాయుతమై । యమునానదీతటవి*హారపృథా । ప్రమదాకుమారసఖ*భద్రయశా ।। ᑌ స । ᑌ । జ ॥ ᑌ స॥ ᑌ స ఇది ౧౭౮౦ వది ॥

జలోద్ధతగతివృత్తము...జలోద్ధతగతిం*దిశాగజయతిన్ ।మెలంగునినుమాఱు*మెచ్చుగజసల్ । ఫలానుభవకామె*పల్లినిలయా । ఖలాంబుదసమీర*కామజనకా । ᑌ । జ ॥ ᑌ స । ᑌ । జ ॥ ᑌ స ఇది ౧౭౭౭ వది ॥

విశ్వదేవీవృత్తము ... శ్రీవత్సాంకాపద్మాధ * రిత్రీకళత్రా । దేవేంద్రస్తోత్రావిశ్వ * దేవీసమాఖ్యం । బై వివ్పొందున్మాయాగ * ణావాప్తిదిక్సం।ఖ్యావిశ్రామంబుల్ * చోద్యమైయుండఁజెప్పన్ ॥ ᑌᑌᑌ మ ᑌᑌᑌ మ । ᑌᑌ య । ᑌᑌ య ఇది ౫౭౭ వది

చంద్రవర్త్మవృత్తము ... ఇంద్రవంద్యజగ * దీశఘనయశ । స్సాంద్రకామెపలి*సద్మయదువరా । చంద్రవర్త్మయగు శైలవిరతిని । నిస్తంద్రమైరనభ*సంబులమరినన్ ᑌ । ᑌ ర ।।। న ᑌ ॥ భ ॥ ᑌ స ఇది ౧౯౭౭ వది ॥

ప్రహేయవృత్తము...కరివిరమణముల్ * గానామయంబుల్ । బరగనిలుపఁజూ* పట్టుంబ్రహేయం । బురగశయనభో*జోర్వీశపుత్రీ । వరపరమకృపా * వారాశికృష్ణా ।।। న ।।। న ᑌᑌᑌ మ । ᑌᑌ య ఇది ౫౭౫ వది ॥

ప్రముదితవదనావృత్తము...మమతనిభవిరా*మముల్ గూడఁగా । జమిలినరములన్ *సదాచెన్నగున్ । బ్రముదితవదనల్ * రమానాయకా

సుమశరజనకా * సుపర్వస్తుతా। ।। ।స। ।। ।స ‿ ।‿
ర‿ ।‿ర ఇది ౧౮౩౨వది॥

కుసుమవిచిత్రవృత్తము... కుతలములోఁ గుసుమవిచిత్రం బతిశుభదం
బై * యగయతులన్నం బదిసయునుష్పాల్సయలినుమాత్రై । సతతమువిద్వ * జ్జనులునుతింపన్ ।।। స। ‿‿ య ।।। స
।‿‿ య ఇది ౯౭౬ వది॥

మణిమాలావృత్తము... కాసుపలినామ * గ్రామస్థలవాసా । స్వామీ యకారద్వంద్వంబు పోసంగన్ । నేమాలు మహీధ్ర * ద్విక్రాంతులతోడన్ । భూమండలిఁ గూర్పం * బాల్బున్మణిమాలల్ ‿।
।త। ‿‿ య‿‿ ।త। ‿‿ య ఇది ౭౮౧ వది॥

మేఘవిలసితము... కాళిందీముఖ * కమలమధుకరా । నాళీకాసన * నతిరస విరతు । ల్గాలిల స్మేఘవిలసితము దసగ । ల్వాలాయంబుమ * ననసగణముల న్ ‿‿‿ మ ।। స ।। స ।। ‿స ఇది ౨౮౧ వది॥

వ॥ త్రయోదశచ్ఛందంబగు నతిజగతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదుమూఁడేసి యక్షరంబులై యెనిమిదివేల నూటతొంబదిరెండు వృత్తములు పుట్టెనందు॥

మత్తమయూరవృత్తము... శ్రీగోపాలా తంగెడసీమావనిగేహా । వాగీశాదిస్వర్గని * వాసస్తుతిపాత్రా । యోగిధ్యేయా మత్తమ * యూరంబునకొప్పున్ । నాగక్రాంతుల్మ తయగ * ణంబుల్సగ మొందన్
‿‿‿ మ ‿‿ ।త। ‿‿ య ॥ ‿స‿ గ ఇది
౧౬౩౩ వది॥

ప్రహర్షిణీవృత్తము... ధీరుల్ సింధురవిర * తిన్ మనజగంబుల్ । సారెంబాదములను * సంఘటించుచుండన్ । గారా ప్రహర్షిణి న * కుంప్రహర్షణుల్పెం । పారంజెప్పమరుమ * హాముదంబుతోడన్
‿‿‿ మ ।।। స । ‿ । జ ‿ । ‿ర‿ గ ఇది ౧౮౦౧ వది॥

ప్రభాతవృత్తము... మొనసిన హారిగ * ముల్ప్రభాతవృత్తం । బునరుమ దేభస * మూహవిశ్రమంబుల్ । వసరఁ గనిల్చుఁ బ్ర * బాతురాజితల్పానసకమదయాంశుక * కామెపల్లివాసా ॥ । స । ‿ । జ । ‿ జ
‿ । ‿ ర ‿ గ ఇది ౧౩౯౨ వది॥

లదవృత్తము ... బంగరుచుంగుపచ్చడము * పైఁగలయాతం గడదేశ
వాసుజల* దంబులచే । తంగడుసన్నుతింతునవ*తారయతిన్ ।బాం
గుచుసారెభర్న భగ * ముల్ గదియన్ U ॥ భ U।Uర ।।। న
U॥భUగ ఇది౩౫౮౩వది॥

మంజుభాషిణీవృత్తము... ఉరగాపగాదిహారి * దుర్వారాలయా । కరుణా
సముద్రముర * గర్వభంజనా । యిరవొందుచుండుసజ * లిబ్బడిం
పబ । ల్గరుగా ప్తిధాతృయతిమంజుభాషిణుల్ ॥Uస । U। జ
॥Uస। U।జUగ ఇది౨౭౯౫వది॥

రుచిరవృత్తము...గదాధరున్ జభసజ*గంబులన్ గవున్ । సదాపితామహా
యతి* సాగుచుండఁగా।ముదంబుతోడరుచిర * ముల్లచింతురి।ట్లు
దాగభక్తిఁగృతుల * నుర్వారాస్థలిన్ । U।జU॥ భ ॥Uస।U।
జUగము ఇది౩౮౦౫వది॥

క్షమావృత్తము... క్రమమున*నిభవి * శ్రాంతినాతాగయు। క్తముగసుక
విప*ద్యంబులూహించిరన్ । క్షమనఁబరగుం*గంజ। పత్రేక్షణా।
సుమశరజనకా* సూరవంశోత్తమా। ।। న ।।। నUUతUU।
తUగ ఇది౨౩౬౮వది॥ దీనిపేరేక్షపావృత్తము

చంచరీకావళి ... కంబుగ్రీవాసత్యా * కామినీప్రాణనాథా । బింబోష్ఠా
హూరాగ * ప్పేర్చిభూభృద్యతుల్గాం । చుంబాదంబై ధాత్రిం*జంచ
రీకావళీనా । మంబొందుంగావ్యశ్రీ * మానినీభూషణంబై U
UUమUUUమU।UరU।UరUగఇది ౧౧౯౯వది

మత్తహంసినీవృత్తము...మనోహరా కార* మధుదైత్యసంహారా। వినా
యకారూఢ* విబుధేంద్రవందితా । జనార్దనాజత్న * జగురుల్ కు
భృద్యతిన్ । దనర్చుంబద్యంబు* దగుమత్తహంసినిన్ । U । జ
UU। త॥Uస।U।జUగఇది౨౭౦వది॥

సుమంగలి॥ సారిదిన్ ధరిత్రిని*సుమంగలివృత్తం।బరయంగసామజ*యతిన్
సజసాగల్। తిరమొందనొప్పవి * ధిపూజితపాదాం । బురుహ
ద్వయూఖర * మురాసురవైరీ ॥Uస।U।జ॥Uస॥UUస
గ ఇది*౫౮౨౭వది

వ॥ చతుర్దశచ్ఛందంబగు శక్వరియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదునా

లుగేసి యక్షరంబులై ౧౽౩౮౭౮ వృత్తములుపుట్టెనందు ॥

వనమయూరవృత్తము...శ్రీకరధరాధిధర* జిష్ణునుతపుణ్యా । శ్లోకభజసన్న గగ*లుగ్ద్రుహిణసంఖ్యగ । సోఁకువిరమంబుగను* చుస్వనమయూరా । ఖ్యాకమనువృత్తమిల* నందమగుచుండుగ ॥భ॥జ॥ స॥న॥గగము ఇది ౩౭౨౨ వది ॥

అందు-వసంతతిలకావృత్తము...శ్రీమేదిసీరమణ*సింధుతరంగరంగ । ద్రామాహితల్పవిన * తాసుతవాహరాధా । కామానవసంతతిల * కగదభజాగగంబుల్ । సామప్రభూతయతి * సాగిధరంజెలంగుగ ॥త॥భ॥జ॥జ॥గగము ఇది ౨౯౩౨ వది॥

దీనిపేరే సింహోన్నతము ఔద్ధర్షిణీ శోభావతి మధుమాధవి ॥

భూనుతవృత్తము ..ముమ్మరించిరనభాగగ * ముల్ దశవిశ్రా । మంబుభూతలమునంఘన * మానితమయ్యెగ । జాంబవత్యధిప కేశవ * సారస నేత్రా । కంబునందకగదాధర * ఖండితసాళ్వా ॥ర॥న॥ భ॥భ॥గగము ఇది ౩౫౧౮ వది॥

అందు-సుందరీవృత్తము...సూరిజనప్రకరంబు*సుందరినెన్నఁగా । భారసవంబులురత్న * భాసితవిశ్రమా । ధారముగాఁదనరారుఁ* దార్క్ష్యతురంగమా । శౌరిముకుందమునీంద్ర*సన్నుత కేశవా ॥భ॥భ॥ర॥స॥వగణము ఇది౫౭౧౮ వది

ప్రహరణకలిత...పనిగొనునెపుడుం * బ్రహరణకలితగ । ననభనవలుమం*దగజవిరమముగ । ఘననిభఘనవి *గ్రహాబకమురమ । ర్దనమధునరక*ప్రహరణకలిత ॥న॥న॥భ॥న॥వగణము ఇది ౭౯౯౯॥

నవనందినీవృత్తము...నవనందినిగసజగణ *స్నగగలారయగ । నవవిశ్రమంబునుద * నర్చిచెలువొప్పగ । నవనీతచోరకుజ*నార్దనునుపేంద్రుగ భవదూరునెంతురుస * భాసదులుభక్తిగ ॥స॥జ॥స॥న॥గగముఇది౩౫౧౮వది

అందునపరాజితము...ననరసలగలొంది * నన్నవవిశ్రమం । బునుగలిగిక వీంద్ర*భూషితమైజనా । ర్దననిగమనుగోచ * రాయపరాజితం । బనఁగఁదనరుశ్రావ్య * మైవినువారికిగ ॥న॥న॥ర॥స॥*వగణము ఇది౫౮౨౩ వది॥

అందు-నసంబాధ...వాలాయంబున్ సత్కవిజనములు * వాక్రువ్వన్ । వా లారన్ గోవిందవరదధ్రువ * వాత్సల్యా । కాళిందీప్రాణేశమతన సగ * సంప్రాప్తిన్ । జాలాభాస్వద్విశ్రమమునసున * సంబాధల్ U U U మ U U । త । । । న । । U స U U గగము ఇది ౧౨౧౬ వది ॥

అందుఁగమలవిలసితవృత్తము...క్రమమునననన*గగములుగూడన్ ।గమ లవిలసితము* కమలజవిశ్రా ।మమునుజగతినినగు * మహితచరిత్రా। కమలదళనయన*కడుఁబొగడొందున్ ॥ । న ॥ । న ॥ । న ॥ । న U U గగము ఇది ౮౧౯౨ వది ॥

వ॥ పంచదశచ్ఛందంబగు నతిశక్వరియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బది యేనేసి యక్షరంబులై ౩౨౭౬౮ వృత్తంబులు పుట్టినందు ॥

మాలినీవృత్తము...కనకకశిపుహర్తన్*గానలోలున్ శుభాంగున్ । దనుజ హరణదక్షున్*ధర్మమార్గానుసారిన్ ।మనసిజగురునెంతున్*మాలినీ వృత్తమందున్ । ననమయయగణంబుల్ * నందివిశ్రాంతిగూడన్ ॥।న॥।న U U U మ। U U య। U U య ౯దింటయతి ౪౬౭౨ వది

అందు-సుకేసరము...సురుచిరధర్మమూలమై*సొంపుమీఱునా। గిరిధరనా భిపంకజసు * కేసరంబునై । ఖరినజభద్రముల్గదియుఁ * గల్పనంబు నన్ । గిరిశవిరామసంగతిసు * కేసరంబునన్ ॥। న। U । జ U ॥భ । U ।జ U । U ర౧౧డింటఁయతిఇది౧౨౮౦౩వది దీనిపేరేభద్రకము

అందు-మనోజ్ఞ...అజమృడవాసవసంత * తార్చితపాదపం।కజయుఁగళున్ హరినిర్రి * కారుమనోజ్ఞనా । ఋజువగువృత్తమునందుఁ * బ్రీతి నుతింపఁగా । సజజభరంబులునొల్చు * నచ్చినదిగ్యతిన్ ॥ । న। U ।జ। U ।జ U ॥ భ U । U ర యతి ౧౦ ఇది౧౩౭౨౧ వది

అందు-మణిభూషణము...వింతయైనమణిభూషణ * వృత్తముసందునుత్యం తమోదమునసెన్నును * నద్దశవిశ్రమా । క్రాంతమయ్యురనభార లఁ * గంజదళాక్షుగం । సాంతకున్న రకసంహతి * నార్యసమూహ ముల్ ◡।◡ర ॥ స◡॥భ◡॥భ◡।◡ర ఇదిగ౧౩౩౨౮ వది॥

అందు-సుగంధియనువృత్తము...రంబుజంబురంబుజంబు* రంబుచెన్నమీ అఁగాఁదొమ్మిదింటవిశ్రమంబు * తోరమైనుగంధికి ।గమ్మఁగాను తింపనొప్పుఁ * గానలోలుఁడచ్యుతుం । డంబుజాక్షుఁడాదిదేవుఁ* డక్షరాఖ్యుఁడెప్పుడుజ ◡ । ◡ర । ◡ । జ◡ ।◡ర।◡। జ◡।◡రఇదిగ౨౧౧రవది దీనికేశాలిసీ వృత్తమును చామర వృత్తమును – ప్రశాంతివృత్తమును

అందు-నీలావృత్తము...గజవిశ్రమంబునఁ *గనలునిలయనఁగా । సజనాన లుండిన* సకలకవికృతమై। భుజగాశసధ్వజు * భుజగపతిశయనుఁజ । వ్రజసుందరీముఖ * పసజహితుఁబొగడఁజ ॥ ◡స । ◡ । జ॥స ॥ । న ॥◡స*ఇది ౧౭౫౩ వది॥

చంద్రలేఖావృత్తము ... మత్తేభ్రశాంతిచేర * మ్యంబొమహింజంద్రలే ఖా । వృత్తంబొమ్మయ్యయంబుల్ * వేడ్కజప్రాపీకేశుఁబార్థుతు త్తన్నారాయణునివ్వ * శ్వాపుత్రయూగారిదైత్య । చ్ఛేత్తన్దాశా ర్హలక్ష్మీ * చిత్తాబ్జవాసున్నుతింపజ ◡◡◡మ◡ । ◡ర ◡◡◡మ।◡◡య।◡◡య ఇదిర౨౮రవది

నలినీవృత్తము ... ననసానలచేదశవి * శ్రమయుక్తిచేఁ । బొసఁగన్నలి నిజమణికం * బునుదర్శనమా । స్తనహోగుహువామనుఁగే*శవుశౌరి నజుజ।వసుదేవనృపాలతనూ * భవుఁబొడుమరో ॥ ◡స ॥ ◡ స॥◡స॥◡స॥◡స-ఇటి౧౫౨౨౩వది ॥

అందు-నలసగతివృత్తము...అలసగతినాఁజనున * భాంతరమునందు।న్విలన ద్వతారయతి * నిండినసనభ్యల్ । గలయశకటాసురని * ఘాతను విశిష్టుజ।బలుమఱుఁ గపీశ్వరులు * ప్రార్థనలుసేయుజ ।।।స॥◡ స ।।। స◡॥భ । ◡◡యఇది౫౨రదవది

అందుమణిగణనికరము...మణిగణనికరము * మనులఘుగురువై । మణివిర మణామయి * మధుదనుజహారుఁ । ఫణిపతిశయనునిఁ * బ్రమథితన రకు । స్మృణిమదయుతనిభు * నిఁబొగడఁదనరుఁ ॥ । న ॥ । న ॥ । న ॥ । న ॥ ‿ సఇది ౧౫౯౭౮ వది॥

వ॥ షోడశచ్ఛందంబగునష్టియందుఁబ్రతిపాదంబునకుఁబదునాఱేసియక్షరంబులై ౬౫౫౩౬ వృత్తములుపుట్టెనందు॥

ప్రియకాంతావృత్తము...అమరులుభృత్యులైన * యవియద్గంగధరిత్రీ। కమలలు । పెండ్లాములు * రవికంజారులుగన్నుల్ । శమితతృణావర్తున కని * చాటుంబ్రియకాంతా। ఖ్యముశివసంఖ్యావిర * మణమైన్యన్య సగంబై । । । న । ‿‿య । । । న । ‿‿య । । ‿ స‿గ ఇది ౧౮౭౭౩ వది॥

అందుఁబంచచామరము...జరప్రజజంబులుఁగముంబొ * సంగితొమ్మిదింటిపై । విరామమొందిసత్కవుల్స * విస్తరంబుసేయఁగాఁ । బరాత్పరుం డుమాధవుండు * పంచచామరంబునఁ । బ్రరూఢగుంభనంబులఁ దుఁ * బాడనొప్పుధాత్రిలోఁ । ‿ । జ ‿ । ‿ ర । ‿ । జ‿ । ‿ర । ‿ । జ‿గ ఇది ౧౬౦౭౫ వది॥

అందుఁబద్మకము... నభజజాగగణయుక్తిఁబి * నాకివిరామక । ప్రభవమై కృతులనొప్పును * బద్మకమందిమై । ప్రభుఁడునక్రమునుద్రుంచి ను * రక్షితుఁజేయసా। మభవపద్మకముచాడ్పున * మానితమైధరఁ ॥। న ‿ ॥ భ । ‿ । జ । ‿ జ । ‿ జ । ‿ గ ఇది ౧౮౬౭౫ వది॥

అందుఁజంద్రశ్రీవృత్తము... కుమంజంద్రశ్రీతోయమన * సరగల్భానువిశ్రా। మముఁసంబంధించున్నరహరి * మాచిత్తచోరా। శమీాయామ్యాగారాశమనసహ * జానాథాకృష్ణా । ప్రమత్తక్రవ్యాదక్షణ దళన * రాధాభుజంగా । ‿‿ య ‿‿‿మ ॥ । న ॥ ‿ స ‿ । ‿ ర ‿ గ ఇది ౧౯౭౯౮ వది॥

అందు–మేదినీవృత్తము-దీనిసేరేవాణియు....మృదయతినజ్బజర్గములు * మేదినీసమాఖ్యఁ । దడబడుచుండఁగాఁదనరు * దంష్ట్రిపద్మనాభా । జడనిధితల్పనందనుత * సాళ్వరాట్కృతాంతా । కడుహితభక్తినీకు

నతి * గావుమయ్యదేవా ॥ ॥న।౹।జ౹ ॥ భ । ౹।జ౹।౹ ర౹గఇది౩౮౦౩ వది

అందు-ఫలసదనవృత్తము నననననగములుద* నరఁగదశవిశ్రాం। తినిఫలసదనముల * తిశయమగుచొప్పున్ । మునిజనహృదయములఁ * బొలుచువానిన్ । గొనబుగముదమొదవఁ * గొలిచెదమటంచున్॥ ॥న॥న॥న॥న॥౹స౹గ ఇది ౧౮౦౦౩ వది॥

అందు-నశ్వగతివృత్తము...అందములైనభకారము*లైదునుగాంతమునై। పొందిపదింటవిరామముఁ * బూనినయశ్వగతిం । గందసమానమహోన్నత*గాత్రునిశౌరిగొ। విందునిఁబ్రస్తుతిసేయఁగ*వేడుకయయ్యెఁజుమీ౹॥భ౹॥భ౹॥భ౹॥భ౹॥భ౹గఇది౩౧౯౮౭వది

అందు-మదనదర్పణము...చారుమదనదర్పణంబుభ*న్జరజ్గముల్దగున్ ।మారవిమతవిశ్రమంబున * న్మహింజెలంగునా । భీరులయమునాతటంబునం * బ్రియంబుఁజేసియా । ధీరవరుఁడుగూడెనంచుభ * క్తినన్నుతింపఁగా॥౹॥భ ॥౹స । ౹। జ౹।౹ర । ౹। జ౹గ ఇది ౨౫౧౯౪ వది

అందు-గజవిలసితవృత్తము...బాలసరోజనాభ * వరదతనుమిళితజం। బాలదిగంబరాస * మసృణకబళకరలం । బాలకమంగళాస * హాగజవిలసితమునన్గ్రాలుభరేఫనాన*నగములిభవిరమమై ౹ ॥ భ ౹ । ౹ర॥న॥న॥న౹గ ఇది ౩౭౫౮౭ వది॥

వ॥ సప్తదశచ్ఛందంబగు నత్యష్టియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదియేడేసియక్షరంబులై ౧౩౧౦౭౨ వృత్తంబులు పుట్టినందు॥

శిఖరిణీవృత్తము...భజింతున్నిత్యంబున్మునిజనసదా * ప్రార్థనపరున్। గజేంద్రార్తిధ్వంసిం గృతకలలనా * గ్రావునజరున్ । ద్విజశ్రేష్ఠుల్ మెచ్చన్యమనసభవల్ * విశ్వవిరతి । ప్రజాతాహ్లాదంబై శిఖరిణియనా*భాసురమగున్ ।౹౹యా౹౹౹మ॥న॥౹స౹ ॥ భ।౹ వగణము ఇది ౫౯౦౩౦ వది

అందుఁబృథ్వీవృత్తము... జసల్ జసయసంబులుష్ణకర * సంఖ్యవిశ్రాంతులున్ । బొసంగికవిపుంగవుల్ పలుక * భూమిలోఁబృథ్వినా। నసం

శయమగుంగళిందతన * యామునోవల్లభా । ప్రసన్నవదనాంబు
జాధృత*పక్షర్వధామాధవా।U। జ॥U।స।U।జ॥U।స। UUయ
।U వగణము ఇది ౫౮౭౮౯ వది ॥

అందు-హరిణి ... హరిణియనువృత్తంబొప్పున్భాను-రాత్తవిరామమై । స
రిసమరేఫస్వంబై షోడ * శప్రమదాసహా । పరమణుదృణావ
ర్తక్రవ్యాద * సంహారుయ_స్తకో । పరిరుచిరపింఛాచూడంబీత * వ
స్తునుతింపగాఁ ॥న॥UసUUUమU । Uర॥Uస।Uవగ
ణము ఇది ౭౬౧౧౨వది

అందు-నర్కుటవృత్తము ... దీనిపేరేకోకిలకాకము ॥ కొలిచెదనాదిదేవు
పద * కోకనదంబులునేఁ । వొలఁచెదఁదొంటిబాముసఁగు * మెర్వ
డుపాపములం । దలఁచెదనామధేయమతి * తత్పరతజ్ఞభజా । వ
లఁదగులర్కుటంబునను *భర్గవిరామములఁ ॥న।U।జU॥భ।U।
జ। U। జ।Uవగణము ఇది౫౯౨౩ వది ॥

అందు-మందాక్రాంతావృత్తము ... మందాక్రాంతన్గిరిశవిరతు * ల్మభన్
తాగాగణంబుల్ । పొందెన్నాందీపునివలన * సంపూర్ణవిద్యాచయం
బుల్ । ప్రమందించెన్దారుణరణమునం * బొండ్రసాళ్వాదులంజే । యం
దెంజేరెండడుకులకునం * బాత్మజుండంచుఁజెప్పెఁ. UUU మ
U॥ భ ॥ । నUU । త UU । తUU । త UUగగముఇది
౧౮౯౨౯ వది ॥

అందుఁబాలాశదళవృత్తము – దీనిపేరేత్వరితగతియు ... అదనదనునహరి
నుతు* లమరధరఁబొలా । శదళమనఁదనరఁగవి * జనులువచియిం
పఁ । బదునొకొండగునెడయతి* పదిలమునఁజేరఁ । గదియునగణ
ములయిదు * గగముతుదనొందఁ ॥।న॥।న॥।న॥।న॥।న ॥। న
UUగగముఇది ౩౨౭౯౮ వది ॥

అందు-వంశపత్రపతితవృత్తము... బాగుగఁజెప్పనొప్పువసుధఁ * భరన
భనలగముల్ । సాగిపినాకివిశ్రమమున * సభలనుఁగుదుర్చె । రాగి
లువంశపత్రపతిత * ప్రణామునరకు । నాగతనంబునందునిమొ*
నందతనయుఁడనిఁ U॥భU।Uర॥।నU॥భ॥।స।Uనగ
ఇది ౯౪౮౮౨ వది ॥

అందుఁజంపకకేసరియనువృత్తము... సనకాదియోగినుతు * జాంబవతీప్రియు నిర్వికల్పునమేయునక్షరువి* భునన్యమళార్జునభంజనుణ్ | వనమాలిఁగృష్ణుమురభంజనునెంతురువారిజా | సనవిశ్రమంబునజ* సౌస్వలుచంపకకేసరిణ్ ॥ ◡ స । ◡ జ ॥ ◡ స ॥ ◡ స ॥ ◡ స । ◡ వగణముఇది ౭౯౯౨౦ వది ॥

వ॥ అష్టాదశచ్ఛందంబగుధృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ బదునెనిమిది యక్షరంబులై ౨౬౨౧౪౪ వృత్తములు పుట్టెనందు॥

✝ మత్తకోకిల ...అత్తమిల్లుమహేశవిశ్రమ*మార్యసమ్మతినెప్పఁగా| సత్తుకారసజాభరేఫలు * చౌకలింపుచునొందఁగా| మత్తకోకిలవృత్తపద్ధతి* మక్కువంబొనరింపఁగా | హత్తిపూజయొనర్పవచ్చుజ * నార్దనాహ్వయునెప్పుడుణ్ ◡ । ◡ ర ॥ ◡ స । ◡ జ । ◡ జ ◡ ॥ భ ◡ । ◡ ర ఇది ౯౩౦౧౯ వది॥

అందుఁగుసుమితలతావేల్లిత ... వేమాఱెన్నంగాఁగుసుమితలతా * వేల్లితస్మత్నయాయత్ | శ్రీమార్తండశ్రాంతియుఁగుదిరిసం*జెన్నుమీఱున్ధరిత్రిణ్ | గామేపల్లీశుంగనకవసనుం * గంజనేత్రుణ్శుభాంగుణ్ | గోమద్భాలుంగాలయవనహరుం * గుంజరేంద్రార్తినాశుణ్ ◡◡◡ మ ◡◡ । త ॥ । న । ◡◡ య । ◡◡ య । ◡◡ య ఇది ౧౦౮౫౬ వది.

అందు - నిశావృత్తము ... ప్రబలునిశనునారరా * రంబులన్రత్న విశ్రాంతియుణ్ | గబళితదవపావకా * పూతనాజీవితాహారికృష్ణబలసహాజపారి * జాతాపహారాయసుశ్రేష్ఠదే | వబలదమనవంద్య * బహిర్వ్రతవార్ష్ణేయనైనేయకా ॥ న ॥ న ◡ । ◡ ర ◡ । ◡ ర ◡ । ◡ ర ◡ । ◡ ర ఇది ౬౨౩౮౩ వది ॥

అందు-హారనర్తనవృత్తము...దీనికిఁదొమ్మిదింటనాఱింటయతులు ॥ దావపావకఖాదిమా*ధవచాశార్ఙ్గా*దనుజాంతకా | దేవకీప్రియనందనా* దివిషద్వంద్యా * ధ్రువసన్నుతా | భావగోచరవిశ్వరూ * పదగునాప్రక్రము * వ్వనవర్తనం | ఖ్యావిరామముపరేఫన * జ్యభరేఫంబుల్* హారనర్తనణ్ ◡ । ◡ ర ॥ ◡ స । ◡ । జ । ◡◡ య ◡ ॥ భ ◡ । ◡ ర ఇది ౧౭౨౩౦ వది ॥

అందు-క్ష్మాహారము ... బాహాబాహినిదమలో * భ్రాతల్ దోడ్డ * పగలఁ
బోరాడం | గాహంవీరుఁడగుబుభు*క్షుసూనుంజ * గతిఁగూలంగా |
నాహాయేసిననరపా * లారత్నేషు * యతులుపొందంగా | క్ష్మాహారం
బుమసయత * న్స్యంబుల్ చెంది * మనునునందంబై UUUమ
||| న | UU యUU | త||| నUUUమ ఇది ౭౩౦౮౦ వది
తొమ్మిదింట నైదింటయతులు ||

వ|| ఏకోనవింశతిచ్ఛందంబగు నతిధృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకుఁ
బందొమ్మిదేసియక్షరంబులై ౫౨౪౨౮౮ వృత్తములుపుట్టెనందు||

శార్దూలవిక్రీడిత...దీనికిఁబదుమూఁడింటయతి || నీరేజాంచితలోచనాయ
హారయే * నీలాంబుదాంగాయమా | యారాత్రించరఖండనాయ
విభవే * హర్యక్షవక్త్రాయతా | ర్క్ష్యారూఢాయయంటంచుఁగూ
ర్తురునిరీ * హావిశ్వవిశ్రాంతిపి | స్తారింపన్మసజస్తతంబులుగము
న్శార్దూలవిక్రీడితన్ UUU మ || Uస |U| జ||U స UU|
త UU|తUగము ఇది ౧౮౯౩౩౬ వది ||

అందు- తరళ...జలజలోచనుఁగైటభాంతకు * శంఖచక్రగదాధరున్ | గల
శజాదిమునీంద్రసేవితుఁ * గాళియాంతకునచ్యుతున్ | బలుకుచోఁ
దరళంబులందుల * భానువిశ్రమపద్ధతిన్ | గలియనభ్రసజాగ
ముల్ సమ * కట్టిచెప్పుదురుత్తముల్ ||నU||భU|Uర||Uస
|U|జ|U|జUగము ఇది౮౦౬౦౩౧ వది

అందు-మేఘవిస్ఫూర్జితము...పదుమూఁటయతి||క్షమాలక్ష్మీనాథున్ విదుర
వరదున్ * జాహ్నవీజాతపాదున్ | సమామ్నాయస్తవ్యున్ గరుడ
తురగున్ * సామజప్రాణదాతన్ | మిముందాఁ బేర్కొన్ననుభ
లఁదనరు * న్మేఘవిస్ఫూర్జితంబుల్ | విమర్శంగూర్పన్ యమ్నసరర
గము * ల్విశ్వవిశ్రాంతిచేతన్ | UUయUUUUమ || | న
||Uస U|Uర U|Uర Uగ ఇది౭౫౭౧౩౬ వది.

అందు-చంద్రకళ...దీనికిఁబదునొకంటయతి-తానకంబుగఁజంద్రకళావృ*
త్తంబుకవుల్విరచించిరన్ | వీనులారమనోజ్ఞపదంబుల్ * పేర్చిక
పగ్గివిరామమై | కానవచ్చిరసస్తజజంబుల్ * గంబుదనర్చికళింద

జా॥ మానినీరమణా స్తవగాథా * మానితరత్నములందగుఁ ‿।‿
ర॥‿స॥‿స‿‿।త।‿।జ।‿।జ‿గ ఇది ౧౬౭౧౭౬ వది ॥

అందు-భూతిలకము... భారసజాగగణంబులుంబఱ * వంగ భానువిరామవి।
స్ఫారతభూతిలకంబుపాండవ * పక్షదైవతవృక్షమిం । పారధరి
త్రికిఁదెచ్చినట్టి * మహాత్మ్యయంచుఁగవీశ్వరుల్ । చారుపదంబులు
గూర్చిచెప్పిన * శ్రావ్యమావిభువారికిఁ ‿॥ భ‿॥ భ‿।‿
ర॥‿స।‿।జ।‿।జ‿ గము ఇది ౧౬౫౯౭౭ వది ॥

అందుఁగవికంఠభూషణము ... నవరత్నవిశ్రమము * నఁ సజసాసజగంబు
లఁ గవుల్ । గవికంఠభూషణము * గారచియింతురుమాటిమాటికి ।
శ్రవణిల్లుఁగబ్బమున* నందకపాణినుపేంద్రురుక్మిణీ । ధవుసత్కథా
సుధలఁ * దత్పరులైనమహాత్ములట్లుగాఁ ॥‿న।‿। జ॥‿స
॥‿స॥‿స।‿।జ‿ గ ఇది ౩౭౪౦౧౫ వది ॥

వ॥ వింశతిచ్ఛందంబగు కృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నిరువదేసి యక్షరంబులై ౧౦౪౮౫౭౬ వృత్తములు పుట్టెనందు ॥

మత్తేభవిక్రీడిత... మనువిశ్రాంతినిసభ నమ్యవములఁ * మత్తేభవిక్రీడి
తా । హ్వానవృత్తంబుచెలంగెమానవతులా*రాఁపిఁడెయ్యేతెంచెభ।
క్తినిగాత్యాయనిఁగొల్చునాడుయమునా * తీరంబునంబొందివే।
డ్కనుమాచీరలు దోఁచుకొన్నవెడదొం * గంజూచినారాయనఁ
॥‿స‿॥ భ‿।‿ర॥న‿‿‿మ।‿‿య।‿వగణము
పదునాలవయింటయతి. ఇది౩౦౭౬౭౫వది

అందు-నుత్పలమాల... పేరినసేయిముద్దములు* పెద్దనుమిఁగడయున్నదా
వ్రజా । గారముసొచ్చిత్రాగివెస * గంతులువైచుమురారినెంచఁ
గా । ధారుణిమూఁధికెక్కునవ * తారవిరామముచేలసమ్భరన్ । భార
లగంబులుంగలయఁ * బల్కనుత్పలమాలచెన్నగుఁ ‿॥ భ
‿।‿ర॥।న‿॥ భ‿॥ భ‿।‿ర।‿వగణము ఇది ౩౫౫౬౬౯॥

అందు - నంబురుహావృత్తము...చారుతమాలదళాసితవర్ణునిఁ*జక్రకహస్తున
నాతను । ద్వారితకంసముఖక్షితిపాలకు * నందనందనునవ్యయుఁ।
సూరకులోద్భవుఁగైటభభేదిని* జోలిచేసినుతింపభా । భారసవంబు
[illegible]

U ॥భU॥భU|Uర॥Uస|U వగము పదుమూఁటయతి. ఇది ౩౭౨౧౫౦ వది॥

అందు-ఖచగప్లుతము...యమునలోఁజొరనోడిననానా * ప్రాకృతజంతువులంబ్రబమోద। మునఁబ్రోచుటకై కలఁచంగా*దర్పమునంజను దెంచి ఘోర । ముగఁజుట్టినకాళియుసంహా * రంబొనరించినకృష్ణయ।ర్యమవిరామముతోడసభామ్ను * స్వల్వెలయుఁ ఖచరప్లుతఁ.
॥ । నU ॥ భU॥భUUUమ॥Uస॥Uస|Uవగ పంద్రెండింటయతి. ఇది౩౭౩౧౭౫వది

అందు - ప్రభాకలిత... వళిపదమూఁడవయక్కరంబుగ * వాసికెక్కనజాభరే । ఫలుసలగంబులమర్చిసొంపొద*వంబ్రభాకలితాఖ్యమై।చెలువగువృత్తమునంమసత్కవి* శేఖరుల్వినుతింతురా। జలనిధిమీఁదను బవ్వళించిన*జాంబవత్యధిపాలునిఁ ॥। నU |జ|U | జU ॥ భU|Uర॥Uస|Uవగము ఇది ౩౮౭౫౦౩ వది॥

వ॥ ఏకవింశతిచ్ఛందంబగు ప్రకృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నిరువదియొక్క యక్షరంబులై ౨౦౯౭౧౫౨ వృత్తంబులుపుట్టినందు॥

చంపకమాల...చపలమనీమతోడ నొక*సంయమివేమొఱవెట్టుచుండఁగాఁ। గృపనుదదీయపుత్త్రు బ్రతి*కించినమేటివిభుండవంచునిఁ ।సపరిగణంబుతోనజభ*జాజలురేఫయుఁగూర్చిసత్కవుల్ ।త్రిపురవిభేదనాఖ్యవిర*తిందగఁజంపకమాలఁగొల్తురా॥న|U|జU॥భ|U|జ|U|జ|U| జU|Uర ఇది ౮౮౯౮౫౫ వది. పదునొకంటయతి ॥

అందు -వనమంజరి...మనువిరతుల్న జజాజభరల్వన*మంజరిం గవిశేఖరుల్ దనరఁగనాజయుఁడున్విజయుండను * ద్వారపాలకులిర్వురు।న్సనకునిశాపముఁదాఁకినిశాటుల * నంగఁబుట్టినుపర్వులఁ । జెనకినవాంఁడ్రనుజంపినకోలన్ఋ*సింహునినివ్వినుతింతురా ॥। స|U| జ|U|జ|U|జ|U|జU॥ భU |Uర ఇది ౭౫౮౭౫౩ వది పదునాలుగింటయతి॥

అందు - లాటీవిటము...సగణంబులునాల్గిటమత్యలవి * శ్వభ్రాంతిన్లాటీవి

టవృత్తం।బగునంచుఁగవీంద్రులుగొల్తురుస*మ్యక్ప్రీతిన్యాచించియ
థేచ్ఛం।దగునేర్పుసమూఁడుపదంబులుగాఁ*త్రైలోక్యంబుల్గొల్వఁగ
శూరుల్ । వ్రేగలంబలిదానవుఁద్రొక్కినయా*పొట్టిందిట్టన్వామనుఁ
గృష్ణుఁ ॥∪∪స॥∪∪స॥∪∪స॥∪∪స∪∪∪∪∪∪మ∪∪∪∪।త।∪∪
య. ఇది ౯౦౦౦౦ వది. పదమూఁటయతి ॥

అందు-మణిమాల ... అజహాత్పయోదధిఘృతంబు * లమ్ముచుమురారిఁబా
డిరెలమిఁ । నజగాఁదదీయచరణాత్త * నవ్యహృదయారవిందల
గుచు । న్వ్రజసుందరీజనములొక్క * నాఁడుమణిమాలయందుఁ
బొసఁగ । న్సజము ల్త్రివారముసముంచి * నాకవిరమంబుపొందుద
నరఁ ॥∪∪స।∪∪।జ॥∪∪స।∪∪।జ॥∪∪స।∪∪।జ॥∪∪స ఇది
౯౬౫౩౫౬ వది. పదునొకొంటయతి ॥

అందుఁగరిబృంహితము..మూఁడుభనములుశేషమునుబదు*మూఁటవిరతి
యుసొంపుగాఁ । గూడుకొనఁగరిబృంహితమునమ* కూర్చివసుమతి
మండలాపీడమనుకరిబృంహితరవము * బెల్లుగఁబలుకుచుండఁగాఁ
గోడిగపుచిననాఁడుశకటునిఁ*గూల్చినహరినుతించెదఁ ∪॥భ॥
న∪॥భ॥న∪॥భ॥న∪।∪ర. ఇది ౭౮౨౩౭౧ వది ॥

అదు-కనకలత...జవమునభగభగయనుచువ్రజ * జనములఁబొదవినం । డ
పశిఖినుడిపినమధుమురి * నరకదమనయనిపేలవముగఁబలుమఱుని
రువది * లఘువులుగమునదమూఁ । డవయెడవిరతిఁబొసఁగినబెడ
గడరుఁగనకలతఁ ॥।న॥।న॥।న॥।న॥।న॥।న॥∪సఇది౧౦౪౮౫౭౬వది

వ॥ ద్వావింశచ్ఛందంబగు నాకృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకిరువదిరెం
డేసియక్షరంబులై ౪౧౯౪౩౦౪వృత్తములుపుట్టె॥

అందు-మహాస్రగ్ధర* స్తతనస్రాగల్వీరించా*ష్టవిరతులుమహా*స్రగ్ధరంజెప్ప
నొప్పుఁ । గ్రతువిఘ్నుంబావహిల్లం*బ్రమదమునవ్రజ*వ్రాతదత్తా
న్నమెల్లఁ । క్షితిభృద్రూపంబునన్మ్రొక్కినసుమనమరా*గ్రేసరుండం
పద్మబ్బుల్ । ధృతిమైఁజాల్వానగుర్వం*దివిరికరుణతో*ధేనువర్థాద్రి
మోఁచెఁ ॥∪స∪∪।త∪∪।త।॥న॥∪స∪।∪ర

U|UగU గ ఇది ౬౦౫౭౦ వది. తొమ్మిదింట యెనిమిదింట యతులు ॥

అందు-భద్రకము... భంబురనత్రయంబుగము నొంది* భానుయతిభద్రకం బుదనరున్ । బంబిసపిల్లగోలకరయుగ్మ*పాదములఁబట్టియూఁదిపశువ । ర్గంబునరణ్యమధ్యమధరిత్రిఁ * గాచుసమయంబునన్యమునతీ । రంబునగొల్లలంగలసియోగి * రంబుదినెఁ గృష్ణుఁడంచుఁబలుకన్ U॥భ।U।ర॥న U।U ర॥ న U।U ర ॥ నUగ ఇది ౧౦౩౩౫ ౧౦ వది*పండ్రెండింటయతి॥

అందు-మానిని... రాజలుసప్తభముల్గమువిశ్వవి*రామమమానినియందు భర। ద్వాజముఖప్రముసీశ్వరులందఱు* దైత్యగురుభృగువాక్యము నన్ । రాజలనాయకతల్పునిదైవత* రాజనజస్రముగొల్తురువి । భ్రాజితమోక్షముచేకుఱుఁబుణ్యధ * రాస్థలినం చువచించుట చేన్ U॥భU॥ భU॥భU॥ భU॥భU॥భU॥భU గ ఇది ౧౫ ౭౫౨౨ వది. పదుమూఁటయతి ॥

అందు-విచికిలిత... ప్రవిలయసమయమునసుబద*పడిజలనిధినడుమన। ద్భువనములుకడుపునని*పుక*భుజగపతిశయనము పై । నవిరళమతిఁగురు కువరదుఁ*డనివిచికిలితఁబదుమూఁ।డవయెడవడియిరువదియొక * లఘువుగముబలుకనగున్ ॥। న ॥న ॥న ॥న ॥ న॥ న ॥ నUగ ౨౦౭౦౫౧ వది ॥

అందు-తురగము.. .ననననసజజగలుతిథివిరమ*ణంబగుస్తురగంబునన్ । గనలు చునగరముపయివిడిసిన * గాంచితానొకరుండెదు రొ్క్క । నిదవులకుఁ గొనిచనిగిరిగుహఁ *గూర్కునాముచికుందుచే । తనుయవనునిఁబొరి గొనితనివసు*ధస్థలింతురుగభూసురుల్ ॥న॥న॥న॥న॥UసU।జ ।U।జUగ ఇది ౩౧౭౯౯౯౭౭ వది పదేనింటయతి॥

అందు-మద్రకము... అధ్వమునందు సద్ధమయివా*హనాకృతినున్న బకాసురుమహా । సాధ్వసమన్వితజార్భకవినా*శనక్షమువక్త్రముఁజొచ్చిసురలున్ । బాధ్వగులై నుతింపఁగఁదదీ*యదేహము వెళ్లినఁగృష్ణునుతిన। త్రధ్వజమద్వితామముభర * స్రసాసగలుందగుమద్రకమునన్

◡॥భ◡।◡ర॥స◡।◡ర॥◡స॥◡స॥స◡గ ఇది ౧౯౪౭౦

౯౪ వది పదునొకొంటయతి ॥

వ॥ త్రయోవింశతిచ్ఛందంబగు వికృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నిరు

వదిమూఁడేసి యక్షరంబులై ౮౩౮౬౦౮ వృత్తంబులుపుట్టె॥

౭౦౬-కవిరాజవిరాజితము... కలయఁగ నొక్క నకారమునాఱుజ* కారము

లున్నము*గాటముగా।సలరిన వోద్వర* దాచల శైలము*లై త్రివిరా

మములందినిర।గ్లకవిరాజవి*రాజితవృత్తము*రాణజనార్దనరమ్య

కథా।వళులఁగవీశులు*వర్ణన సేయఁగ* ప్రాలునజస్రము*వావిరిగన్॥

॥న।◡।జ।◡।జ।◡।జ।◡।జ।◡।జ।◡ వగణము ఎనిమిదింట

నేడింటనేడింట యతులు ౩౭౯౭౯౩ వది॥

౭౦౭ దశ్వలలిత... సలలితవిశ్వవిశ్రమముసజ్న* జల్భజభసంబులశ్వలలితన్।

జెలువుగఁగూర్చసత్కృవులుతల్లి* చిన్నినమయంబునందునసులూ।

ఖలమునఁగట్టినైచినమునున్న*నస్త్రరలిమద్ది వట్టుధరణిం।గలపినకృష్ణుఁ

గీర్తనము సేయఁ*గాఁదనసరసర్వకాలముధరన్॥స।◡।జ◡॥భ।◡।

జ◡॥భ।◡।జ◡॥భ।◡సగ ఇది ౩౭౬౧౪౨౩ వది. పదు

మూఁటయతి॥

౭౦౮-పద్మనాభము... నేమాలుసప్పద్మనాభంబునన్విశ్వ* విశ్రాంతియు

స్వస్థతంబుల్గగంబున్।గోపాలుగా జేసరాత్రించసుల్ టీర*పూపార

మధ్యంబునస్వప్నమీఁదన్।బ్రామంగమంథాచలంబోపికంగచ్చ*

పస్వామియై మాంచెసికృష్ణుఁడంచున్।గాఖించివిద్వాంసులెల్లస్వచిం

పంగ*గ్రాలుద్ధరిత్రిన్నదానూనితంబై◡◡।త◡◡।త◡◡।

త◡◡।త◡◡।త◡◡।త◡◡గగము. పదుమూఁటయతి॥

ఇది ౧౧౦౦౧౭౨ వది॥

౭౦౯-మత్తాక్రీడ* మత్తాక్రీడాఖ్యంబెంపొందు* స్వమతసససససవ*మహితమ

గుచుర। త్త్వాత్మబ్రహ్మబ్రశాంతుల్గ్రింద్రై* యమరగణములు*నధిక

బలుమదోన్మత్తుంజాణూరాద్రివజ్రంబగు*స్వఘురసుమ బెస*మరలిపిడి

కిటన్। సత్త్వామాత్రుండున్న్యాయంగా* న్సకలదివిషదులు*సమతను

బొగడన్ ◡◡।◡మ◡◡।త◡◡।త॥స॥స॥స॥స◡వగ

ఇదిగా ౩౮౦౩౬౦ వదితొమ్మిదింటతొమ్మిదింటయతులు॥

వ॥ చతుర్వింశతిచ్ఛందంబగు సంకృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకునిరువది నాలుగేసియక్షరంబులై ౧౬౭౭౭౨౧౬ వృత్తంబులు పుట్టెనందు॥

సరసిజము...సంబంధించున్నత్యాలునానా*సలుదశనిధియతి*సరసిజమునకుఁ గంబూరస్వ్రందాటవిలోనం* గవిసిక్రొనినసుర* కరువలిదనుజుఁ । శంబాభీలంబైతగుముష్టిం * జదిపిసయదుపతి * స్తవములునసురా। గంబూరన్బాభిల్లఁగఁ బాంచ*త్క విపటులభినుతిఁ*గ అపుడురవనిఁ ◡◡◡మ◡◡।త।◡◡య॥న॥న॥న॥న॥◡స. ఇది ౭౩౭౮ ౧౪౪ వది పదింటతొమ్మిదింటయతులు॥

అందు-క్రౌంచపదము...పంచమకేశుండిచ్చినభాస్వ*ద్వరమునమనమున* బవరముగోరన్ । వంచనతోబాణాసురుహ స్త*వ్రజములుదరిగెను* వడిహరియంచు।న్బాంచితలీలన్శంకరనంది*ప్రకటితవిరతులు*భమ సభనాన్యల్ । క్రౌంచపదీవృత్తమ్మునఁజెన్నా *రఁగఁబలుకుదురిలఁ * గవివరులెల్లన్ ◡॥భ◡◡◡మ॥◡స◡॥భ॥న॥న॥న।◡◡ య ఇది ౪౧౯౩౪౭౮ వది పదునొకంటఁదొమ్మిదింటయతులు॥

అందు-తన్వియనువృత్తము...దూడలతోఁగాపరులనుగుహాలో * దొంగిలి దాఁచినవిధినదలింపఁ ।గూడుకతద్రూపములయిపనులుం * గోపవ ధూటులుమురిపమునొందఁ ।బాడిపినోదంబులుసలిపినగో*పాలుడ టంచునుభతనసభాన్యల్ ।దాడిగొనన్విశ్వవిరమణముతో * దన్విని జెప్పఁగఁదనరుఁగవీంద్రుల్ ◡॥భ◡◡।త॥ న॥◡స◡॥ భ◡॥ భ।న।◡◡య ఇది ౨౦౭౭౬౬౬ వది పదుమూఁటయతి ॥

అందష్టమూర్తి...శ్రీకృష్ణుంగనకవస్త్రుం*జితతృణావర్తదైత్యు*న్సితకుశేశయనాభుఁ । వైకుంఠున్వరదుబృందావనచరున్వాసుదేవు * న్వసుమయుంబరముంబ । ద్మాకాంతున్నిధినిధానా * మలవిరామంబులొప్ప*న్మనతసర్భజయుంబుల్ ।సోఁకంజెప్పుదురువిద్వాం * సులిలనష్టమూర్తి*న్ప్రతిభుల్గృతచర్యల్ ◡◡◡మ॥న◡◡।త ◡స◡।◡ర◡॥ భ।◡ జ।◡◡య ఇది ౩౬౧౪౫౨౦ వఁ తొమ్మిదింటఁ దొమ్మిదింటయతులు॥

వ॥ పంచవింశతిచ్ఛందంబగునతికృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకునిరువది యైదేసియక్షరంబులై ౩౩౫౫౪౪౩౨ వృత్తంబుపుట్టినందు॥

బంధురవృత్తము...సారిదిసననననసభభభగములతోఁ* షోడశసంఖ్యవిరామముతోఁ। బరువడిదినదినమునబుధజనులీ*బంధురవృత్తమునందును
తిం। తురుహిమకరకుసుమము నొసటనుగ*న్నన్నణిపాగయుఁ దాల్చి
నయా।దారజములనడుమనిలిచిన తెలుపుం*దూకొనుప్రవంతకుఁదండ్రి.
యనన్॥స॥న॥న॥స॥Uస U॥భU॥భU॥భUగ ఇది ౨౮౭౩౪
౨౩౫ వది॥

అందు-భాస్కరవిలసితము...చెల్లెలివిజయునకిచ్చినవానిం*జేరెడుపృథుకము
లుదినినవానిన్।గొల్లతలనువలపించినవానిం* గొల్లకుఁగొడుకనఁబ
రిగినవానిన్। మల్లురరణముసఁజంపినవాని*న్భజయభననసగలుపదు
మూటన్।బల్లిదమగువిరమంబుదలిర్ప*న్భాస్కరవిలసితములుగాని
యాడున్U॥భ॥। స।U।జ।UUయU॥ భ॥। స॥। స॥ Uస Uగ
ఇది ౮౩౮౧౩౧౧ వది॥

అందు-ధరణిధరగతి. .వసునములుగము*వసువసుయతులు*వలసగుధరణిధ
రగతిన్।గసరొదవినుడి* కరువలిపగిది*గదసియమశిశుచయముతో।
మసలెకనెడమురి*మథననినుఁగొని*మదినలగుచునెగసియా!కసము
నకెగయుఁ*గశకటదనుజు*శమగలిపితివనిపలుకన్ ॥స॥స ॥న॥న
॥న ॥న ॥స ॥న U గ ఇది ౧౬౭౭౭౨౧౫ వది మొనిమిదింట
నెనిమిదింటయతులు ॥

వ॥ షడ్వింశతిచ్ఛందంబగు నుత్కృతియందుఁ బ్రతిపాదంబునకు నిరువదాఱేసి యక్షరంబులై ౬౭౧౦౮౮౬౪ వృత్తంబులుపుట్టినందు॥

భుజంగవిజృంభితము...ప్రాలుప్రనత్నేశానప్రాంతు*ల్వహిమమతననసరన*
వల్ భుజంగవిజృంభితన్। గాళిందీమోపం బెండ్లాడ*న్ఘరదనుజుఁడుని
మొనుశి*ఖావలాంచితపింఛముఁన్। మాళిందాల్చెన్నండింద్రో చెన్మఁజి
దికిరథముఁగడపె*మద్దిచెట్టుల్గూలిచెన్। దాలంబుల్గూల్చెన్వేగన్మ*
గ్ధలుప్రభమయుఁగనుమురళిఁ* దాలిచెన్నువిభుండనన్ UUUమ
UUUమUUU।త ॥న ॥న ॥న U।U ర॥U స।U వగణము
తొమ్మిదింటఁ బదునొకంటయతులు ఇది ౨౩౨౫౪౮౪౦ వది ॥

వరాహావృత్తము...రాజిల్లున్దశకుధరవి*రతులుమగణ * రననగగలువరా
హాఖ్యన్ ।జేజేలందఁగనుపొగడను*చిత్తుఁడవితలఁ*చిభృగువుపలుకఁగని
త్యంబున్ ।తేజశ్శ్రీపెరుగఁగమది*దృఢమగనిడి*తిమురుచుఁగొలిచిరి
దాశార్హున్ । రాజీవాక్షునిసరహరి * రవికులవరు * రఘుపతిబలస
హాజుంగృష్ణున్ ‿‿‿మ॥న॥న॥న॥న॥న॥న॥ ‿స
‿‿గగ ఇది ౮౩౮౮౧౨౨ వది పదింటనేడింట యతులు॥

మంగళమహాశ్రీయనువృత్తము...పొత్తు లెడఁబాయుటను* బోరుసమయం
బునను*బొంగుచు।గురూఢ్యహులనెల్లన్ ।దుత్తుమురు సేయఁగగు*దు
ర్భునుమనీపనది*నుప్తసమరావనిఁగిరీటి।కృత్తకుభజన్నభజ*సనగలు
మన్యాజుల * శ్రాంతులనుమంగళమహాశ్రీ। వృత్తములఁజెన్నలర*
నిచ్చిరిసువాసినులు* నింపడరమంగళమహాతుల్ ‿॥భ॥‿।
జ॥‿స॥న‿॥భ। ‿।జ॥‿ స॥ న‿‿ గగము తొమ్మి
దింటతొమ్మిదింటయతులు ఇది ౧౫౭౮౮౧౩౪ వది॥

క॥ పొందుగనిటువదియాఱగు।ఛందములందుదయమైన* సమవృత్తము
లానందమునంగవులుపొగడెడు।కందువలవచించినాఁడఁ*గామెపలీశా॥వ॥ఇ
విసమవృత్తలక్షణంబులింకముఖ్యగౌణవృత్తలక్షణంబులెఱింగించెద.

ముఖ్యగౌణవృత్తలక్షణము.

సీ॥సమవృత్తపఙ్క్తి-స్వస్థానార్ధసమములుస్వస్థానవిషమాఖ్యఁ*జనునవి
యును।పృథివిపైసమవృత్త*భేదంబులీమూఁటికక్షరంబులునమం* బన్నికా
శ్ల।నివివృత్తముఖ్యంబు* లిఁకఁబరస్థానార్ధసమవృత్తములుపర * స్థానవిష
మసంజ్ఞలఁబద్యము * ల్సర్వపరస్థానవిషమంబులునునివి * విషమవృత్త।భేద
ములువీనినాలుగు*పాదములను।సమముగాఁజూపడవువర్ణ *సంఖ్యలెచ్చు।కడ
మలైయుండునీమూఁటి*గౌణవృత్త।పద్యములసంద్రపుశ్రీకామె*పల్లినిలయ॥

సమవృత్తవివేకము.

గీ॥జగతిసమవృత్తమెన్నవ*ఛందమునననుసంభవము నొందెనన్నియు*క్షర
ములమరుఁ।బదపదంబున హెచ్చును * గొదువగాఁగ । ప్రాసములువిరామం
బులఁ * బరిఢవింప॥ ౨౬౬॥

స్వస్థానార్ధసమవివేకము.

ఆ॥ అక్షరములుసమము*లయ్యెస్వస్థానార్ధ। సమములందునాల్గు* చరణములను। విషమపదములొక్క*విధముగణంబులు। సమపదంబులొక్క* పరిగణములు ॥ ౨౬౭ ॥ క॥ సగమొక్కవిధంబునఁబెఱ। సగమొక్కతెఱంగు గాఁగ * సమకూర్పఁదగున్। జగతి నొకకాలొకకరణి। నొగిమూఁడు పదంబులొక్కయోజం దనరున్॥ ౨౬౮॥ తే॥ సాధుకవికృతగ్రంథసం * జాతమెల్ల। వెదకిసకలోపజాతుల * విచ్చలవిడిఁ। గాళిదాసుఁడు రఘువంశ* కావ్యమునను। జెలగిరెండవసర్గలోఁ * జెప్పినాఁడు॥ ౨౬౯ ॥ వ ॥ అట్లుగాస్వస్థానార్ధ సమవృత్తంబులందు నుపజాతియను వృత్తము ॥ ఉపజాతివృత్తము ॥ ఈపాటితోఁ జేసుల * లింద్రవజ్రం। బుపేంద్రవజ్రాహ్వయ*మూర్విసల్కం। దాపించినం తంగను * గానముద్రా। జపిష్ఠలోలాయుప * జాతియయ్యెన్ ॥ ౨౭౦॥ ఇదిపదునొకండవత్రిష్టుప్ఛందంబునందలియింద్రవజ్రాఛాయను జేసి పాదములును నుపేంద్రవజ్రాఛాయను సరిపాదములునునడుచును మఱి యు స మోపజాతి * తాపింఛనీలాంగుఁబ్ర * దాకుతల్పున్। గోపాలబాలు న్రవి * కోటితేజున్। కృపాసముద్రున్నుతి * యించెదన్నౌ। క్త్యుపాధిగాంతిం చిన * మోపజాతిన్॥ వ॥ ఇంద్రవజ్రాఛాయను మొదలి రెండుపాదములను నుపేంద్రవజ్రాఛాయను గడమ రెండుపాదములనునడుచును॥ ౨౭౧॥ మఱి యు వ్యత్యస్తస * మోపజాతి * తపంబుచేగోల్తు * ధాత్రుతాతన్। గపాలికో దండవి * ఖండనాఖ్యున్। గోపీభుజంగున్ధృత * గోత్రుసన్మో। క్షోపాయు వ్యత్యస్తస * మోపజాతిన్॥ వ ॥ ఇది యుపేంద్రవజ్రాఛాయను మొదలిరెం డుపాదములను నింద్రవజ్రాఛాయను గడమరెండుపాదములనునడుచును. మఱియు వైపరీత్యోపజాతి * తాజల్లగంబొంటజ * తజ్జగంబుల్। గజిక్కన మ్మ్రోఁటను * గంతువేయున్। వ్రజాంగనావల్లభ * వైపరీత్యో। పజాతివృత్తం బున * భంజెలంగున్ ॥ వ॥ ఇది యింద్రవజ్రాఛాయను మొదలిచరణమున నుపేంద్రవజ్రాఛాయను గడమ మూఁడుచరణములనునడుచును*దీనిపేరేవా రాంగిని * మఱియు నీవృత్తమునసేయింద్రవజ్రాఛాయనైదైన నొకచరణ మునునుపేంద్రవజ్రాఛాయనుగడమ మూఁడుచరణములును జెప్పినను దప్పు లేదు॥ మఱియునుపచిత్ర * భిదురంచినసావలు * బేసులన్। గాదిలిభాభగ * గంబులుసర్లన్। గుదుర్రై రసికస్తుతిఁ * గూడినన్। శ్రీదయితాయుప * చిత్రిచ

లంగుఁ॥ వ॥ ఇదిత్రిష్టుప్ఛందమునందలివృత్తచ్ఛాయనుబేసిపాదములను దోదకవృత్తచ్ఛాయనుసరిపాదములను నడుచును॥ మఱియు నారీనుతము॥ పేరెంబుల్వారోరి * బేసిన్మతాగా । సారంబుసర్ల్గదత * జల్గగంబుల్ । ధీరోదాత్తుల్ సన్ను * తింపఁ ధరిత్రిఁ । నారీనుతంబయ్యెజ * నార్ధనాఖ్యుఁ ॥ వ॥ ఇదిపనుకొంటఁద్రిష్టుప్ఛందస్సునందలిశాలినీవృత్తచ్ఛాయనుబేసి పాదములనునింద్రవజ్రాఛాయనుసరిపాదములను నడుచును॥ ౨౨౩॥ మఱియును నజితప్రతాపమనువృత్తము ॥ జలజాక్షుబేసులస*జల్ సనలుఁ । బలుమఱుఁ సరిస * భజ్రజలొందఁగా । జలజోద్భవాబజవి* శాలయతుల్ । దళములై నయుజ*తప్రతాపమౌ॥ వ॥ ఇది సంద్రెండవజగతీచ్ఛందస్సునందలిప్రమితాక్షరవృత్తఛాయనుసరిపాదములను బ్రియంవదావృత్తచ్ఛాయను బేసిపాదములనునడుచును॥ మఱియురతిప్రియము॥ బేసిన్మసరగలు* పేర్చిసర్లజంబుఁ । భసల్సలుంగదసిన* పాదబద్ధమై । యూసామోద్భవచతు * రాస్యవిశ్రమఖ్యాతిసన్నుతింపఁదగురతి*ప్రియంబనఁ॥ వ॥ ఇది పదుమూఁడవయతి జగతీచ్ఛందస్సునందలి ప్రహర్షిణీవృత్తచ్ఛాయను బేసి పాదములునురుచిర వృత్తచ్ఛాయను సరిపాదములును నడుచును॥ ౨౨౬॥ ఇది స్వస్థానార్ధసమ వృత్తలక్షణం బింక స్వస్థానవిషమవృత్తంబులెట్టివనిన॥

స్వస్థానవిషమవృత్తవివేకము.

ఆ॥ చరణములనువర్ణ*సంజ్ఞలుదప్పక । నాల్గుపాదములగ*ణములునాల్గు। విధములై చెలంగు*వృత్తముల్ స్వస్థాన । విషమవృత్తసంఖ్య* వెలయుచుండు॥ అందుధరణియనువృత్తము॥ రసస్సై సచతుష్కము*రారసలుఁ । నానసల్ మాససల్ * నాటినన్మణితా । పసనగరస * పరిపక్వయుతు । లాసోంపారున్నా*లాయముగాధరణుల్॥ ఇది జగతీచ్ఛందస్సునందలి తోటకవృత్తచ్ఛాయను మొదటిపాదమునను గడమమూఁడుచరణములను గవికల్పితములై నడుచును॥ మఱియునువారాంగి॥ తాజల్గయుగ్మంబుజ * తజ్జగంబుల్ । తజాగగంబుల్ మభ * తల్లగంబుల్ । రాజిల్లునిభేంద్రవి * రామయుక్తిఁ । వాజిగ్రీవాహారి* వారాంగిదగుఁ॥ ఇదియింద్రవజ్రాఛాయను మొదటిచరణమునను పేంద్రవజ్రాచ్ఛాయను రెండవచరణమునను గీతాలంబనవృత్తచ్ఛాయను మూఁడవచరణమునను వాతోర్మివృత్తచ్ఛాయనునాలవచరణ

మునసునడుచును॥ మఱియునంగజాస్త్రము ॥ రంగుభమస్గల్ * గ్రాలుమసజ్గల్ । పొంగైమన్యగ*ముగ్రజర్గలో । ప్పంగానార్త*వగిరివల్లైతే । నంగజాస్త్రివృత్త * మందగించుౘ॥ ఇది రుగ్మవతీచ్ఛాయను మొదలిచరణమునను శుద్ధవిరాటిచ్ఛాయను రెండవచరణమునను పణవచ్ఛాయనుమూఁడవచరణమునను మయూరసారిచ్ఛాయను నాలవచరణమునసునడుచును॥ మఱియునదీప్రఘోషము ॥ పోలిమైరారరం * బుల్ జతగ్రజంబులుౘ । తలంచఁగాయాయయులుౘ । దతగ్రజలుౘ*విలాసాచలాష్టభవిశ్రాంతితోడౘ । దేలింపనొప్పారునదీప్రఘోషముల్ ॥ వ ॥ స్రగ్విణీవృత్తచ్ఛాయను మొదలిచరణమునను వంశస్థచ్ఛాయను రెండవచరణమునను భుజంగప్రయాత వృత్తచ్ఛాయను మూఁడవచరణమునను ఇంద్రవంశచ్ఛాయను నాలవచరణమునను నడుచును॥ ౨౭౧ ॥ వ॥ ఇది స్వస్థానార్ధ సమవృత్తవివేకంబు ॥

ఇంకఁ బరస్థానార్ధసమవృత్తంబెఱింగించెద ॥ పరస్థానార్ధసమవృత్తవివేకము॥క॥మూనుగసమాంఘ్రులొకగతిఁ। బూనికవిషమాంఘ్రులొక్క*పోలికలిప్పులై ।హీనాధిక్యములుపరస్థానార్ధసమంబులందు*సమవిషమములౘ॥ ౨౭౨॥ అంపమమనోహరవృత్తము॥ పేరై సతజజ్వలు* బేసియెడౘ।సరులౘసచతుష్కము*సాగినగం।భీరేభపితామహ * విశ్రమముల్।పెరుగంగమనోహర*వృత్తముతా॥వ॥ఇదికవితాంతవృత్తవృత్తచ్ఛాయనుబేసిచరణములను దోటకవృత్తచ్ఛాయనుసరిచరణములనునడుచును॥మఱియుఁగేతుమతి॥జతబేసులన్స*జనగముల్।భాతిసరిౘభరే*షనగగంబుల్ । యతిశైలసంఖ్య*నమరఁగా ।నాతతకేతుమ * త్యభిధమొప్పౘ॥ ౨౭౪॥మఱియువేగవతి॥ సగణత్రయగ * ల్చనుబేసిౘ । బాగుగసర్లను * భత్రిగగంబుల్ । నగవిశ్రమమం * దము నొందుౘ।వేగవతీనుత * వృత్తమునందుౘ ॥ అందువియోగిని ॥ ససజల్ గము*సాగబేసులౘ । బసనభ్రిల్గము * భాసిలుౘసరిౘ । రసశైలవి * రామసంగతిౘ । బొసఁగున్యోగిని* భూరమాధిపా ॥ ౨౭౬ ॥ మఱియుఁబరావతి॥ ఓలిరగ్రజజాంతగంబు*లుంచిబేసులం । మలౘజరగ్రజగంబులు * న్గదిరింపఁగాఁ । గ్రాలుచున్నిధానదిగ్వి * శ్రామమొప్పఁగా । నిలంబరావతీసువృత్త*మింపుగాంచుౘ ॥ ౨౭౭ ॥ మఱియుధృతమధ్య ॥ బారిగబేసుల * భాభ

గగంబుల్ । సగులనజాయలు*సాగఁగమేల । య్యాగెశిలోచ్చయ* హస్తివి
రావమో । దారతయొప్పను*చాధృతమధ్యల్॥౨౭౮॥ వ॥ఇదితోదకవృత్త
చ్ఛాయనుబేసిచరణములను దోదకవృత్తచ్ఛాయను సరిచరణములనునడు
చును ॥ వ ॥ ఇది పరస్థానార్ధసమవృత్తవివేకం బింకఁ బరస్థానవిషమవృత్తవి
వేకం బెఱింగించెద॥

పరస్థానవిషమవృత్తవివేకము.

క ॥ దానవహర యొకచరణం । బైనను రెండడుగులైన * నక్షరగణసం।
ధానములను బెఱతెఱవగు । వీనికిఁ బేరుపరదేశ*విషమములయ్యెన్॥ ౨౮౦॥
అంకుశరభద్రీడ ॥ ఘనాదిత్యక్రాంతిన్యమనసరగ * గల్మ్యాడుకాల్గెల్ । గన
ద్ధామక్రాంతి స్తభనయజ* గద్వంద్వమొందన్ ॥ దనర్పంగాఁబౌరాణికకథ
ల*దాశార్హుఁప్రాక్రు । వ్వనర్ధం బెచెన్నా రవనిశర * భద్రీడసంజ్ఞన్॥ వ ॥
ఇదిచంద్రశ్రీఛాయనుప్రథమచరణమునను విశాలచ్ఛాయనుమూఁడుచరణ
ములనునడుచును ॥ ౨౮౧ ॥ మఱియు శ్రీరమణము॥ఆదిభమస్ల * ల్లాత్తిన
న్నాపై । గాదిలిభాభగ * గంబులుమూఁటన్ । బాదుకొనంగవి * పల్కెన
చోల । శ్రీదయితాధర * శ్రీరమణంబౌ ॥ వ ॥ ఇదిరుగ్మవతీఛాయనుదో
లిచరణమునను* దోదకచ్ఛాయనుమూఁడుచరణములనునడుచును ॥ మఱి
యురథగమనమనోహరంబు* గ్రథితనయుగరల్ల * గంబులుంబొసంగ॥ ప్ర
థమతృతీయచతుర్థ * పాదములన్వచింపన్ । విధిదశయతులొందె*వింతగాన
జార్యల్ । రథగమనమనోహ * రంబగున్ధరిత్రిన్॥ వ ॥ ఇదిపరస్థానవిష
మవృత్తవివేకంబింక సర్వపరస్థానవిషమవృత్తవివేకం బెట్టిదనిన ॥

సర్వపరస్థానవిషమవృత్తవివేకము.

క॥ ఉర్వినాలుగుపదములఁబర్వినగణములనువర్ణ*బద్ధిగణనయున్ ।
సర్వమువిపరీతంబగు । సర్వపరస్థానవిషమ * సంజ్ఞలనుహరీ ॥ ౨౮౩ ॥ అం
దువీణారచనము ॥ దారిందయసాలగ్మతి * తజ్జభగాలు । న్నారించితజన్భ
సలుభ*నాజనగంబుల్ । జేరన్మణిదిగ్దశశశి * శేఖరవళిపీ । ణారచనధరఁజెలఁ
గును*నారదవినుతా ॥ మఱియునుద్ధతము ॥ అరుదారను * ద్ధతమయ్యె ।
న్మగిసజయులున్ * ససజ్జలున్ । జారుభనజవలు*సజ్జలున్ । ధరపణ్మహీంధ్రా
గజ * ధాత్ర్యయతిన్ ॥ ౨౮౪

వ॥ ఇది ప్రభాతచ్ఛాయను మొదటిచరణమునను అపరాజితచ్ఛాయను రెండవచరణమునను మాలినీచ్ఛాయను మూఁడవచరణమునను నడుచునునాలవచరణము కవికల్పితము॥ మణిదీపిక॥ గురుపితామహాముఖ్యులఁగినిసిఘోరరణములలోఁ। దెరలిచెనఁగుఁడనిపలుక రత్న* దీపికల్లనరునన। క్షరనభభ్న భసల్ననాసజ* కారభసలునభర్సనసనసలు। స్భరసజాగలుభూపతుల్విన* భానువిశ్రమయుక్తితోఁ॥ ఉ॥ ఈసమవృత్తరాజినుద* యించివిరామము లున్గణంబులుం। బ్రాసములెల్లఁదప్పకనమర్చివచించినవైదుశ్రోవలై। భాసిలువృత్తపద్యముల*పారములై విషమాహ్వయంబులై। వాసికినెక్కుశిష్టజనపాలనదుష్టనిశాటచాలనా॥ ౨౯౯॥ వ॥ ఇదిపంచవిధస్భృత్తవివేకంబింకవైతాళీయజాతివృత్తంబులెఱింగించెద॥ మ॥ ప్రకటింతున్ధరదక్షిణాంతికయునౌ* పచ్ఛాందసంబుంబ్రవ। ర్తకయాపాతలికాపరాంతికలువై * తాళీయమున్జారుహా। సికప్రాచ్యంబునుదీచ్యవృత్తియనఁగాఁ* జెల్వొందువృత్తంబులిం। దుకులశ్రేష్ఠయనేకముల్గలుగునం* దుంగొన్నివాక్రుచ్చెదన్॥ కం॥ ఖ్యాతిగనురగడలందును। వైతాలీయాఖ్యవృత్త*వారములందున్। బీతాంబరగురువునకు। నీతిగఁగృతులన్లఘువులు* రెండేసియగున్॥ ౩౦౦॥ అందు దక్షిణాంతిక॥ ఉరుసాజగ* లుండుబేసులన్। సరులందూకొను* సభ్రీవంబులున్। దొరలేడిటఁ* దొమ్మిదింటరా। ధరలోఁజెన్నగు* దక్షిణాంతికల్॥ ఔపచ్ఛాందసము*ఇమిడిసలము* లేడుతొమ్మిదింటన్। సమకూఱున్యతి*మద్ల రేఫయంబుల్। సమతన్వసుల*హ రేభయంబుల్। క్షమలోనౌప* చ్ఛాందసంబుమించున్॥ ౩౦౧

ప్రవర్తక॥ స్థిరబేసిను* దీచ్యవృత్తియున్। బరగున్సర్లను* బ్రాచ్యవృత్తియున్। గిరిమణియతి*కీలితంబుగన్। బరముఁగొల్వఁ*బ్రవర్తకాఖ్యమా॥ ౩౦౨॥ ఆపాతలిక॥ లములాఱునలున్భగగంబుల్। లముతెనిమిదిటికడన్భగగంబుల్। క్షమగిరినవ*శాంతులుందగున్। బ్రమథితమురయా* పాతలికాఖ్యల్॥ పరాంతిక॥ ఇలవర్తక* వృత్తరీతితోఁ। దులమైపాదచ*తుష్టయంబులన్। బలసినయది* పద్మనాభచె। న్నలుగుంగృతులఁబ* ---తికాఖ్యచేన్॥ ౩౦౩॥ వైతాలీయవృత్తము॥ ఋతులఘువు ॥* ౦బులున్। ధృతవసులఘువులు* రేఫవంబుల్। జతసమకొన*సా

రసాత్మపా। లితశుకవైతా * లీయవృత్తమా॥ చారుహాసిక ॥ ప్రథమము నను * వర్తకాఖ్యవృ। త్తముచందంబుప * ధాత్రిసత్కవుల్।సమకూర్చి* శార్ఙ్గకార్ముకా। సమతస్మిఱును * చారుహాసికల్॥౩౦౪॥ప్రాచ్యవృత్తి* తొలి నేఁడిటఁ * దొమ్మిదింటఁ బ్రశాం।తులుపదునాలుగు * దూఱుబేసులం।దులఁ బడాఱు * తొంగలించుస। ల్లలిన్మాధవ * ప్రాచ్యవృత్తియా॥ ఉదీచ్య వృత్తి॥ తమకిరవగు * దక్షిణాంతికా। ఖ్యము తేజంబున * నందగించుమే।లిమి కృతులక * డిందివెలుపా। తిమురుద్ధాత్రిను*దీచ్యవృత్తికల్॥వ॥ ఇదివైతాలీయజాతివృత్తవివేకంబింక మాలికావృత్తంబు లెఱింగించెద॥

మాలికావృత్తవివేకము.

తే॥ మాలికావృత్తములనంగ*మఱియునైదు।దనరునిరువదియాఱుఛందములమించి। యలలయగ్రాహిలయవిభా*తిలయహారి।గదసహజత్రిభంగియుదండ*కంబులనఁగ॥౩౦౫॥క॥ ముప్పదితొమ్మిదిమాత్రలముప్పదియక్క రలపద*ములయంఘ్రులనా। ల్గొప్పయతిప్రాసంబులు। గుప్పలయగ్రాహియనఁగఁ * గొమరొందుహరీ॥ లయగ్రాహి॥ ఇంపడరఁగాభజస * నంబులతుదన్భజస*నంబులపదంపడిభ*యంబులులయగ్రా। హింబరగుప్రాస విర*మంబునలుమాఱుగుడు*రంబటుకవీశులుతి * రంబుగవచింపఁ। నంబరముగావలసి*తొంబగలిదానవక*దంబముసహాయముగఁ*బంపిత్రిదశుల్దు। గ్ధాంబునిధిద్రచ్చియమృ * తంబుగొనఁజాలుసమ *యంబుదొరకించితిము* దంబునముకుందా॥ ౩౦౬

క॥ ముప్పదితొమ్మిదిమాత్రల।ముప్పదినాల్గులిఖులపద*ములయంఘ్రు లునా। ల్గొప్పయతిప్రాసంబులు। గుప్పలయవిభాతియనఁగఁ* గొమరొందు హరీ॥ లయవిభాతి॥ పెనిమిటులుభార్యలును * దనయులనుగాంచిరటె* మన మలరదొడ్డతప*మునవలదశస్యం। బనుఁడుఁ మఱికోసలియుఁ * దనకడు పులోపలభు * వనములక్షలంబునిడు * కొనినకొడుకున్నా। మునినిసద్వయ ము*వెనుకననగంబులును * జొనిపితుతులుండునెడ * లనలుమఱుప్రాసం బునిలిపికవీశ్వరులు * మునులయవిభాతినిటు * నినువినుతిసేయుదురు* వన జదళనేత్రా॥ ౩౦౭॥క॥ ముప్పదితొమ్మిదిమాత్రల। ముప్పదియేడులిఖులప ద * ములయంఘ్రులునా।ల్గొప్పయతిప్రాసంబులు। గుప్పినలయహారియనఁ గఁ * గొమరొందుహరీ ॥ ౩౦౮॥ లయహారిఁ నగణములు పదునొకఁడు

సగణముసుగురువునిడి*మిగులనలుమఱియతులు*దగులులయహారిన్ ।వెగ
డిశతధృతిపరిప*రిగతులమొఱయిడిసమ * రిగిఝషతనువుఁబొదివి*నిగిడిచని
యంతన్ ।నిగమములుగొనివెసను*జగములఁద్రువఁబఱచియు*దిగికడపలిజడ
ధిము*నిఁగినభియాంతిన్ । వెగడుచునుడిసికరచి* తెగఁగొనినతురగగళుఁ*
డగుహరివనఁగనుకవు * లగణుతిచెలంగుఁన్ ॥క॥ ఇదినేత్రాంబుధిలముమ।
ప్పదినాలుగువర్ణములను * బాదంబగుఁద। త్పదచాతుర్థికములచే। నొదవుఁ
ద్రిభంగియనువృత్త * మర్వరలోన్ ॥౩౧౦॥ త్రిభంగివృత్తము॥ విసువ
కనుపలు * రసఁబ్రతిపదమున * హాసగగలుమూఁడొకతిర్రై మఱివేత్రైమూఁ
డొకతిర్రై । రనగణములు * నుసనభమసగములు పొసఁగిసమద్యుతిసంగిన్రి
ణరంగింజెల్లుఁద్రిభంగిన్ । మసలెడుద్రవజమున * దుసికిలిమధురకుఁ*గసికిస
మృద్ధశుభాంగిందగు భంగింజేరిత్రిభంగిన్ । వెసమనిచిననవ * బిసరుహన
యనఁయు*నిసభలవేఢ్కఁగురింతుఁన్ వినుతింతుఁన్ నిచ్చలుఁగాంతుఁన్ ॥ క ॥ఇది
నియమములేనిమహో। పథమునఁగానలసినంత*వక్కాణింపన్ । గొదలేకన
మరుద డక।ముదధీంద్రశయాసతావ*కోత్తమసుతులన్ ॥౩౧౧॥దండకము
॥విద్వాంసులెల్లన్ హాకారంబెకానీసకారంబెకాని సకారంబెకానీవచింపంద
గున్నుందుగానిందుగాదేనియాదిందకారంబుగల్పించియామీఁదనెల్లందకా
రంబులేమొందుగానిచ్చకున్వచ్చునందాకనిర్మించి గుర్వంతముంజేసినద్దండకం
బంద్రుభక్తానుయాయీభుజంగేంద్రశాయీపయస్త్రద్యాదికస్త్రైయినైర్మ
ల్యతాపింఛగుచ్ఛచ్ఛవిస్వచ్ఛమాయూరపింఛావచూడా సదాపూతబృందా
టవీమధ్యరథ్యా సమారాధ్యతథ్యార్భక క్రీడహేమేతుణాఖర్వదోర్గర్వసం
భూతసర్వోర్వరా భారనిర్వాహకార్థాంగితక్రోడచండ ప్రభామండితానే
కమార్తాండకోటిప్రతీకాశ నానావిధస్తోకలోకేశ వైకుంఠసంవేశఘోషాం
గనాలోలకాదంబినీ నీలగోపాలబాలా నమస్తేనమస్తేనమః॥౩౧౨॥క॥ దం
డిగనేకపదంబున। నుండెడివినినాల్గడుగుల * నుండెడివినవే। దండావనదండ
కముల। పిండువుదనరారుఁజండ * వృష్ట్యాదికముల్॥ దండకము॥ ధూర్త
ల్నకారంబులుద్రెంటిపైసప్తరేఫంబులుంగూర్చినం జండవృష్ట్యాఖ్యమయ్యో
న్నకారంబులుద్రెంటిపైసప్తరేఫంబులుంగూర్ప సశ్వాఖ్యమయ్యోన్నకారం
బులుద్రెంటిపైరత్నసంఖ్యాకరేఫంబులుంగూర్చినన్నర్ణవంబయ్యెనొలిన్న
కారంబులుద్రెంటిమీఁదందసంఖ్యాతరేఫంబులుంజెప్పినన్ వ్యాళమయ్యెన్న

కారంబులు(నెంటిపై రుద్రసంఖ్యాక రేఫంబులున్నిల్పజీమూతమయ్యెన్న కారంబులు(నెంటిపై నొప్ప పంద్రెండు రేఫంబులుంజెంది లీలాకర బయ్యె(బేర్తినన్న కారంబులు(నెంటిపైమించు పద్మా(డు రేఫంబులున్నంతనుద్దామమయ్యెన్న కారంబులు(నెంటిపైరూఢి(బద్నాలు రేఫంబులన్సంఖమన్దండకంబయ్యె నీరీతితో(డన్న కారంబులు(నెంటితర్వాత నేడాదిగా(గారకారంబులొప్పారగానంఘిరి నె కొక్కొక్క టెక్కించికా వించినంజండవృష్ట్యాది నానాలసద్దండకంబుల్విశాలించు(గాకుండెనాల్గంఘ్రిలుంజేయ(గావచ్చునీరీతినేకోనసాహస్రపర్యంతముం గూర్చియిచ్చావిధిం జెప్ప(గావచ్చు(గాంతంబుగారాధికాజార శ్రీరుక్మిణీమానచోరా సుదంతాసునాథా కళిందాత్మజానాథవాః కేళికాసక్తగోపీజనోత్సృష్ట వస్త్రాపహారాశుకాస్యోక్త వాక్యామృ తాంభోధిచంద్రోదయాసాంద్రదేవా నమస్తేపునస్తేనమః ॥

జాత్యుపజాతినామములు.

క ॥ జాతులునుపజాతులునన । భూతలమున రెండగువిధ* ములవృత్తంబుల్ జాతులుకందాదులునుప।జాతులుగీతాదికములు * సరసిజనాభా॥ ౩౧౮॥ సీ॥ కందభేదములాఱు * గాకనుత్సాహంబు తరువ్యోజమధ్యమా * క్కరలునైదు*దీపించుమంజరి* ద్విపదత్రిపదచతుష్పదపంచపాదిష*ట్పదవిధములు।తొమ్మిదివిధముల * తో నొప్పరగడలుకళికలునుత్కళి*కలునుగూడ।జాతులునవవిధ * గీతంబులునుసీసపత్రకంబునునుప * జాతులయ్యె। నను చునన్నయభట్టుభీ* మనయు(బెద్ద। సచివు(డునుమూర్తితాతను * జయనసంత।మంత్రియును(దిమ్మరాజుని * మ్మాడిక్కి(జెప్పి । రందముగ(దాముచేసిన* ఛందములను॥

జాత్యుపజాతినిరూపణము.

క॥ గురులఘువులలోనెయ్యది। మురసంహరప్రథమపాద * ముఖమున నిలుచున్ ।ధరనుపజాతులుదక్క(గ(। బరగనిలుచునవియెనాల్గు*పదముల మొదలన్ ॥ ౩౧౫॥మ॥ ధరణిన్ జాతులకాదివర్ణమొక(డే * తప్పంగరాదెల్లెడన్ । హరితజ్జాతిగణంబులైనసరియి * ట్టైన(గావచ్చుమం । దరధారీయుపజాతులంప్రథమవ * ర్ణంబున్యథేచ్ఛంబుగా । పొరిదిం జెప్ప(గవచ్చు(బ్రాసములుని * ల్చున్వళ్లకై యొక్కచోన్ ॥౩౧౬॥ క॥ తెలియ(గవినుమీకామే। ళిలినామస్గ్రామధామ * ప్రస్తుతపద్యం।బులుగీతకందసీసా।దులువిరతిగణని

యమములు * తో వివరింతుఁ ॥ ౩౧౫॥ క॥ గురులఘువుల పేరిటియక్షరము లునష్టగణనామ* కములగులిపులుఁ । సురరిపుగర్వతమోభాస్కరదీర్ఘము లైనరెండు * గానెన్నఁదగుఁ ॥౩౧౬॥

కందషట్కాభిధానంబులు.

గీ॥ పరగఁగందముపథ్యయు*మరివిపులయుఁ । జపలయును * ముఖచపల యు* జఘనచపల।యనఁగఁగందపద్యంబులీ * యాఱువిధము । లఖిలసుకవి కృతులలోన* నలరుచుండు॥ ౩౧౭॥ సీ॥ నలగగభజసగ * ణంబులేనునెకా నికందంబునకునెందు * గణముసొరదు । వీటిలోపలనొక * మూఁటిచేవడి లేనిహీనపాదముసుండు ఁ* గానఁ బడును । దనువాతదీర్ఘపా*దముపంచగ ణములఁదగుదానిమూఁడవ *గ్రతాపుసంచు । నలజలుదక్కంగఁ*గలయవా మీఁదనేయతిదాఁకునిజపదా*ద్యక్షరంబు॥ తే॥ తుదినిగానలుదక్కంగఁ*గ దియదొకటి । కొంచెపడుగులబేసుల * గొప్పకాల । నరులజగణంబుగూడ దీ*చరణయుగము। భువినిసగమయ్యెరెట్టింపఁ * బూర్ణమయ్యె ॥౩౧౮॥ వ॥ ఇదిసమస్తప్రబంధంబులందుఁజెప్పెడు సహజకందపద్యలక్షణము ॥ పథ్య॥

క॥ ధరలోఁబథ్యాకందము । హరియగునాఱనయెడనల * మాఱిటిపై। పిరతియుఁగూడఁగ మూఁటను। నెరయుఁజతుర్గణములుగము*నిలిచినచోఁ॥ ౩౧౯ ॥ విపుల॥ క్షమబేసికాలుసమపా । దములోఁజొరశబ్దమొకటి * తనరింపఁ। సమధికపథ్యాకందము।గమనికవిపులయనలరు*కందముగుఁ॥ చపల॥ సమపాదములమొదలజగ । ణముంగడయడుగునసుద్విగ * ణలఘువుపై । సమకొనుయతియాఱవయది । లమరముకుందచప * లకునమరఁ॥ ముఖచపల॥క॥ స్థిరఁజపలాగందమునై । ఖరిఁ మొదలియడుగుచెప్పఁ *గఁగ వులుపె। ట్టిరిముఖచపలయనెడ్డుపే। రరిదిగవైకుంఠవరద * యఘుజైత్రా॥ ౩౨౦॥ జఘనచపలాకందము ॥ క్షమఁబథరీతిఁబూర్వా । ర్థముచపలాకం దముక్రియఁ * దగునపరా।ర్థముజఘనచపలకుమునీం । ద్రమానసమరాళ * ధాశార్హా ॥ ౩౨౧ ॥ ఉత్సాహలక్షణము ॥ ఈహమీఁఱసూర్యగణము* లేడుగాంతమైనను । త్సాహవృత్తమనఁగఁగృతులఁ * జొగుచుండుసత్కవి వ్యూహానుతులుగాంచికృష్ణుఁ*డొడిసికాళ్లువట్టిపెఁ । ద్రోహిచావుమనుచు ఖరునిఁ*ద్రోచెఁగాళ్లుగామీఁదుఁగాఁ ॥౩౨౨॥తరువోజ॥ శతమఖత్రితయం బు* జలజాపుఁడొకఁడు శతమఖత్రయిమీఁదఁ * జనువిశ్రమంబు । ప్రతిభ

నీయడుగులో*ప్పఁగ రెండుగూర్పఁ। బ్రతిమీఁద నొక్కొక్క*పాదమైతనరుఁ।
జతురంఘ్రులీరీతి*జతగూర్చుసుకవి। చతురవాచాభూషి*జలజాక్షునుతులఁ।
గృతులందుఁ దడవ్రాజ*సియోజనెసఁగఁ గ్రొత్తొత్త కృత్యాదులై చెప్పు* క్షితినెల్లస
భల॥ పంచవిధాక్షరంబులెట్టివనిన.

క॥ మధువమనపురందరభా। మధిచంద్రగణాలిచేతఁ*మమహామభ్యా। మధురాంతరాల్పపూర్వా। గ్రథితాక్షరలై దుదనరు*గ్రంథములందుఁ॥ ౩౨౩
మహాక్షర॥ సూర్యుఁడొకఁడునుమున్నుగాఁదర్వాత* సుత్రాములేవురుపిఱుఁదనొక్క। తారకేశుండుజతయైననిట్టిన* ప్తగణంబులొక్కపాదంబునకుఁ। జేరురెండవపోటనాలవచోటఁ* జిత్రభానుగణంబుగదియుచుండు। నూఱసి లునాలవగణంబుపై ప్రశాంతి*యుత్పలాంగమహాక్షరంబునకు॥ మధ్యాక్షర॥ మునుముగాఁ బ్రాసంబుగూర్చి*మూఁటిపైవిరమంబునిల్పి। చననింద్రయుగళం బుమీఁద*జలజాప్తునొక్కనిఁజేర్చి। యినుమడించిననాలుగణము * లెనసిన నొక్కపాదంబు। నరవకాణించినంతఁ*దగునిట్లుమధ్యాక్కరంబు॥ ౩౨౪
మధురాక్కర॥ మునినిశాశీంద్రసంహార * మూఁటిపై విరతులుంచి। తరణి శక్రత్రయంబును*భామయూఖునితోఁగూర్చి। వరుసతోనేనుగణముల*పా దమొక్కటిసొంపెసఁగు। దొరలఁజెప్పిన నొప్పుఁగృ * తులమధురాక్కరంబు॥ ౩౨౫॥ అంతరాక్కర॥ భానుడిద్దఱాదిత్య* పతులుచంద్రుండు। పూనినాలు గగుచరణ*ములకుఁద్రిగణాంత। మైనవర్ణంబువిరతి*నంతరాక్కరంబు। భా నుశీతాంశునేత్ర*పద్మాక్షమిత్ర॥ ౩౨౬॥ అల్పాక్కర॥ విరమంబు రెంటిపై*విస్త రిల్లు। సురపులిద్దఱు నొక్క సోముండురాఁ। జరణమీమూఁటిచే*సాగియొప్పు। హరిపపర్యంకయల్పాక్కరంబు॥ ౩౨౭॥ మఱియుమంజరి॥ తుదమొదళ్ల నునం టి*దూఁకుశబ్దంబు। వర్జించియతిమాఱు*ప్రాసంబులిడక। ప్రాసంబు లేనిద్వి*పదమై చెలంగఁ। బ్రాసంబుతుదలందుఁ*బదిలంబు చేసి। సాగింపఁగాఁజాల*స త్కవీశ్వరులు। మానంబు పెంపార*భూమిలోపలను। బద్మాక్షుఁడెపుడు చే* పట్టుమంజులు। చందాసనలరారు*జగతిమంజరులు॥ ౩౨౮॥ ద్విపద॥ సురపతి త్రితయంబు*సూర్యుఁడొక్కండు। విగమంబు రెంటిపై*వెలయునొక్కటికి। క్షితిఁదగనీరెంటి*చేనొప్పుద్విపద। మితిలేక చెప్పిన*మేలంద్రుకవులు॥ ౩౨౯॥ త్రిపద॥ తొలుతనునల్వురింద్రులు రెంటమూఁటను। బలభిద్ద్వయంబునురవి యువళిలేకసలరాఁ ద్రిపద॥ ౩౩౦॥ చతుష్పద॥ జలజాసనవి*శ్రమసంయుత మై। లలిషోడశమిత*లఘువ్రులతోడఁ। గలసిచతుష్పద*గతులనుధరలోఁ। నె

లువగుఁ జౌపద * సేవకసులభా॥ ౩౩౧॥ వితాళచతుష్పద॥ భానుయుగము పై * పయిసవలనిం । ప్రాసమణిసవిగతి * సొంపగుధరలో । జానలరుఁ బఱుపుష్ప సవితా ళా । ఖ్యానమునవినా * యకతురంగా॥ కర్ణాటచతుష్పద॥ మొలఁగెఁ బంచలఘుగ ణంబులు మూఁడురవియుఁ । దగులంగఁ బ్రాసంబు * దాఁక రెంటిపయి । నగు నువళి కర్ణాట * కాఖ్యచౌపదకె । సంస్కృతులసత్కవుల * సమ్మతముతోడ ॥ పంచపద॥ క॥ ఆదిసమవృత్తములలో । నైదంఘ్రుల నెద్దియైన * నార్యులు వలు కన్ । బాదుకొని కృతుల లోపల । నాపరము సంబంచపాది * యనఁ గానరులన్ ॥ ౩౩౨॥ ఉ॥ ధన్యసుశీలయవ్వనిత * తత్పతిసన్నిధి యొప్పనంచు న । త్కన్యలు సేయు సువ్రతము * తానును వేడుక నాచరించి సన్న్యాస్యతఁ గట్టినట్టినవ * మండితతో రమసూయచేసిపె । దైన్యము నొందికానలవి * ధాత్రి కృతంబున సంచరించు కౌండిన్యమహామునీశ్వరుఁ గ * డింది గఁ బ్రోచిన రుక్మిణీశ్వరా॥ షట్పద॥ ప్రాస ములు మూఁడు * వాసవులాఱుగ * పైసుధాదీధితితో నిర్వతి । భాసిల్లఁ గాఁ బా ద * మీసూటితో నాల్గుఁ * జేసిన కృతులం ను షట్పదాఖ్య ॥

నవవిధరగడలు.

వ॥ మఱియు వైతాళీయభేదంబులై రగడ లనేకంబులు గలవందుఁ బ్రసి ద్ధంబులై సహాయప్రచారాది నవవిధంబులు ప్రబంధముల వర్తిల్లు నవి యెయ్యవి యనిన॥ క॥ నరసహాయప్రచారము । నరుసఁ దురగవల్గనము వి * జయమంగళ ముల్ । ద్విరదగతి విజయభద్రము । ధురహరిహరిణాప్లుతగతులు * ధారలుం గృతులన్॥ ౩౩౪॥ క॥ ఆద్యంతప్రాసంబుల । భేద్యంబులు రెంట రెంటఁ * బెనఁచి పదంబుల్ । హృద్యంబుగఁ గూర్చినన న । వద్యంబులు రగడ లెల్ల * వాలుం గృతులన్॥ క॥ కొదలేని నైపుణులఁ జౌ । పద చేసి త్సాహ వృత్త * పదయుగ్మము చేఁ దుద నాదిని ప్రాసంబుల । వదలక విరచింపవలయుఁ * బ్రాజ్ఞులు రగడల్॥ హాయ ప్రచారము॥ ఋతువిరామ * మినులు సల్ప । రతుక సొక్క * యంఘ్రి చెల్వ । దనరహాయతఁ * దాక్ష్యడంచు । మునుశుకాది * మునులు వొగడఁ । జనుహాయ ప్ర * చారరగడ ॥ ౩౩౫

తురగవల్గనము॥ ఇరవులన్హాయప్రచార * మినుమడించి కృతులఁ జెప్ప । దురువి దూరితాగ్నివరణ * తురగవల్గనాఖ్య మొప్పు॥ ౩౩౬॥ విజయమంగళము॥ తురగ వల్గనంబు రెంటి * తోడ విజయమంగళంబు । ధూర్తకంసహారి [illegible] * తుహినహీ రసదృశకీర్తి । పరగ దుగ్ధసింధుమధ్య * భాసురాంతరీపవర్తి । వారిజాహాసదృశమూర్తి [illegible] జనహృదబహారి॥ [illegible]

ముచే। విరమంబు రెంటిపై*ద్విరదగతి పేరిచే।విజయభద్రము ద్విరదగతిరె ట్టింప*విజయభద్రముచెల్లు * విదురపూజితపాద*వేదసన్నుతనామ । దరచ క్రకార్ముకగ * దాఖడ్గధారణా * తాపించసమగాత్ర*దళితదైత్యస్తోమ॥ మ ధురగతి॥నాలుగుమాత్రలు*నాటినగణములు । నాలుగు రెంటికి*నలివిరమణ ములు। గలసిమధురగతి*కనలునుజగణము। తొలఁగినధృతకౌ*స్తుభగవిరమ ణము॥ ౩౩౮॥హరిగతి॥ నలసభగగములలోపలనేదైననునెనిమిదినాల్గిటిపై విరమము। గలసినహరిగతిచెలువగుఁగృతులం*గవివరులౌనని చెప్పిననియమ ము॥ హరిణగతి॥ నరహారపదియు*నాలుగులములు। కరియతిహరిణ * గతికి నెళవులు॥వృషభగతి॥ఇరువదియెనిమిదిలఘువులుపది*యేనిటవిశ్రాంతియుఁ గూర్చిన। నిరవగువృషగతిపద్మాధిప*యిదివినుమాదరమునముదమున॥

యక్షగానలక్షణము.

సీ॥ తుదనేడులఘువులు*తొలఁగించిచదివినఁద్రిపుటకువృషభగ* తిపద యుగము। లలిఁగడపలనొక్క*లఘువుమానినజంపెమనుద్విరదగతిస * మ పదయుగము । గురుతగురచ్చర * కుతురగవల్లనాహ్వయమేకతాళియా*మ ధురగతికి। నంఘ్రికిర్వదినాలు*గటతాళమున మాత్రలోలివిశ్రాంతిప*ద్మా లుగింటఁ॥ తే॥ దెలియనర్థంబునర్ధచం * ద్రికలువీటి । యక్షగానప్రబంధంబు* లతుకవచ్చు । రగడభేదంబులివియంద్రురసఁగ వీంద్రు । లవితనిజసేవకస్తో మ*యబ్ధిధామ॥ ౩౪౧

ఉదాహరలక్షణము.

సీ॥సప్తవిభక్తులు*సంబోధనంబునుగూడనెన్మిదివిభ*క్తులుగ్రమమునఁ।బతి పేరుదొరలంగఁ*బద్యమొక్కటిఁజెప్పిరగడభేదములుమా*ర్గములుగాఁగఁ।గ ళికలునెనిమిది*వళిములుగావించి దానిలోనగమును * త్కళికఁ జేసి । యది రొయొక్కసమసనం*బయ్యెడుదళము లెన్మిదిఁగూర్చివానికిఁ*దుదవిభక్తి॥ తే॥ బయలుపలిచికట్టకడను*బద్యమొకటి। పలుకవలయునుసార్వవి* భక్తికము గ । నిర్వదాఱుపద్యములందు*నిడిసధాత్రి।నిదియుదాహరణ।మటందు*రిద్ధ చరిత॥సీ॥సంబోధనమునకు * సరసాళిజయపతిప్రథమకువాణివి * రావళియు ను।తృతిద్వితీయకురుఘట*కీర్తిమతియుఁదృతీయకుఁగీర్తిసుభగయు* నటఁజతుర్థి కినిదేవలాభిని*యునుభోగమాలినిపంచమికినెసంగు* పాణియునుగ। శావతి షష్ఠియు*లలితకాంతిమతియుసప్తమికినిఘోణి*సత్కమలయు॥ తే॥నాదిసూ క్తులనామధే*యములువెనుకఁ। బలికినదివేల్పులష్టవి*భక్తులకును।వారుతమ

శక్తిఁ గొలఁదిని*వ్రాలుఫలములిత్రుసాయకద్వయమున*కిందిరేశ॥ సీ॥ సంబు
ద్ధి యెడలించి * సప్తవిభక్తులు పలికినభక్తిన *ద్గతియ సంగ।సంబుద్ధితోఁ గూడ*
సప్తవిభక్తులు పలుక నొప్పారు బ*ద్ధలియనంగ । సంబుద్ధితోఁ బవి * షమవిభక్తు
లతోడఁ బలికినకృతియువి*ద్ధళియనంగఁ।గళికలుత్కళికలు*గమకింపఁబలికిన
కావ్యంబునుత్కళ్ల*కంబునసఁగి॥ తే-గీ॥ నవనిఁజాటు ప్రబంధంబు*లం దుమిగు
ల। నాటుకొని యొప్పచుండుసీ* నాల్గుదెగలుఁ। గానఁబడును ద హారణము*
ల్గానలోల। కామెపల్లి శవల్లవీ*కామకృష్ణ॥ ౩౪౪॥ ఉ॥ శ్రీపసితాసనాభుఁడువ
శీకృతభక్తమనోంబుజుండువి।శ్వాసఘనుఁ డుగ్రసేనుఁ డసురు*వైష్ణుఁ డజేయుఁడ
గణ్యసద్గుణ । ప్రావృతభూషణోజ్జ్వలుఁడ * హాః పతికోటిమరీచిభద్రధం *
త్రావళనాయకావనుఁడు*దారుఁడు గృష్ణుఁడు మమ్ము బ్రోవుత౯ ॥ ౩౪౫॥ కళిక॥
మఱియు దేవకీశౌరసేనికు*మారనిర్మలరత్న రాజము।క్షఅసుటసురలనెల్లఁదా
రుణ*కదనధారుణిఁ దునుము తేజము । బలిమిసంద నసముల్లోపలి * పారిజా
తముధరకుఁ దెచ్చెను।గోలదిమీఱితీసమ్మదంబునఁ*సండలంబులు తల్లికిచ్చెను।
జెలఁగినరునకుసూతకృత్యము*చేసి కౌరవులఁ బరిమార్చెను ।దలఁపుమెఱువని
దాసచయములఁ*దవిలితిరుగనిముక్తిఁజేర్చెను। వెలఁదికొఱకును బాణుచేతు
లు * వేయునఱికినవిక్రమోగ్రుఁడు । జలదములఁ గి దెగడు నొడలున * జాను
మీఱెడు శుభసమగ్రుఁడు ॥ ౩౪౬ ॥ ఉత్కళిక ॥ కమలనేత్రుని రాకరోయు
చు*యమునయొడ్డునఁ దపము సేయుచు । సున్నకాంతనుజూచి రయమున * ను
న్నసుద్దివచించిప్రియమున । నరుఁడు గూర్చిసమిత్రుని నానతి*కరముపట్టెను దా
నిఁదానతి। విదళితాసురసార్వభౌముఁడు*యదుకులాంబుధిపూర్ణసోముఁడు॥
౩౪౭॥ ఉ॥ మానవులార రోగములు మాసును ఁములులేవు సంపదల్ । జానగు
దుఃఖములొద్దొలఁగు*జాఱుసఘంబులు సుందబుద్ధులై ।దీనత నొందనేటికిన*తిస్థిర
భక్తినిఁగొల్వుఁడీపరా।ఫేసులుగాక పీటువను*దేసవుమారకుముక్తికొసమై॥
౩౪౮॥ కళిక॥ మఱియు ప్రేతలనెల్ల*మరులు కొల్పినవానిఁ। దాళవృక్షము లెల్ల*ధ
రణిఁ గూల్చినవాని।గాలిరక్కసుజావఁ*గాలఁదన్నినవాని॥ ౩౪౯ ॥ ఉత్కళిక॥
మందుపావకుఁ గొల్చి * కాండవాహుతి ద్రేల్చి । హార్థిపేర్వటఁగాంచి * పార్థు
నక్కడనుంచి । దారకుండమరించి*చేరఁదెచ్చినమంచి । యరదమెక్కకపూ
ని*పురికివచ్చినవాని॥ చ॥ పులసిలనేలమానవుల* పుట్టువు పావనమయ్యనెప్ప
డుక౯ ।గళవళమేలరోగముల*కాలగతింగడవట్టినీతిబా । ధలును పరిద్రవతావ్య
ధలు*దవ్వులకేచను వాంఛితార్థముల్ ।గలుగున మేయు చెలఁగము*లాధవు చేవ

త్రశాయిచేఁ ॥ కళిక ॥ మఱియుబ్రహ్మమాయఁగెల్చి * మసలుమాం
వాదిచేత । నెఱిఁగిసాంభకునకువరము * లిచ్చిమెఱయుమోదిచేత। ఘృత
యునిమరలగురున * కిచ్చినట్టియమృతుచేత । నతులరాసకేలిసలిపి * నట్టి
ాదినటునిచేతఁ । బింఛిరుబ్బునాఁతిమోాము * పెరుగుదుడుచుకొంటెచేత।
ండుఁగున్నకారుచిచ్చుమరిగిత్రావునమరుచేత। నెలుఁగుతోడఁబోరిమణియు
తిఁగొనినయుజరుచేత । వెలయఁదులసిప్రూసపేరు * వేపికొనినజోగిచేత॥
రా॥ ఉత్కళిక॥ గట్టిగశరపంజరంబు * గట్టఁదలఁచివేగిరంబు। చవుటికడలి
తఁశౌరి * పవనతనయుతోడఁబోరి। తన్నుఁజేరనంతవచ్చిచెన్నుగెలుపునరున
చ్చి। మహిమమెఱయుకృష్ణుచేత * మిహిరకోటిదీప్తచేత॥ ౩౪౯ ॥ శా॥ ఓలం
ాసకునేకమత్సరముతో * సుప్పొంగిపెక్కేడులు। స్లీలాకారమునంగోలంకునడు
నిట్టాడునక్రంబుతోఁ। జాలంగయ్యముచేసిచిక్కినమదస్తంబేరమస్వామి
కేలంబట్టినిమిర్చినట్టిహరికై * కృష్ణాంబుభృన్మూర్తికై ॥ కళిక॥ మఱియు
గాపోదకియునుఖడ్గము * మఱియునుశంఖముఁబట్టినవారికై । మెఱయఁగ
ద్యుచ్చేలముఁదాల్చుక * మెలఁగెడుదధికణపరిదిగ్ధునకై । పెలుచంగదిసినమ
లనిరువురఁ * బిడికిటఁబొడిచినబలుమల్లునకై । వెలయఁగయమునానదిలోఁ
ళియ * విషధరుఁదోలినయదుసింహునకై । విజయునిరథసారథియైగురునృప *
ష్మాదులఁగెలిచినభూపతికై । గజిగాయవనాభిధుముచుకుందుని * గనుదృష్టి
ఁజంపినశ్రీపతికై । బలువిడిదేవకితండ్రినిమధురకుఁ * బట్టముగట్టినగోవిందున
కై । గెలదాల్చినవైఖరిగోవర్ధన * గిరిమోచినమహదానందునకై ॥ ఉత్కళిక ॥
లిస్ఫుట్టువునోముఫలంబుననే। బలువిడిగినగుపేదఱికంబునవే. । సరికొండల
మందుచుఁబైసంబై । పురికింబరమానందముసంబై । కొనియుబ్బుచునచ్చికలి
మిపనికిం। గనియడుకులోసంగినబాపనికి। న్గలిమిచ్చినబాలస్నేహునకై । కలు
ములచేనేలినకృష్ణునకై ॥ ౩౫౦ ॥ మ॥ పురిటింటంబసిబిడ్డచందమునవా * పోవంగ
నాఁడాత్మలో। మురువొప్పన్విషదుగ్ధయుగ్మకుచయై * ముద్దాడురాకాసిగు। రై
ఱిఁగిట్టంబుగఁబాలుద్రావుమిషచే * నిశ్చైవనకాలంబునన్ । ధరణింగూల్చిననం
దపుత్రువలనం * దారా[illegible]ణాధరస్థితుల్ ॥

కళిక॥ మఱియుగీతామృతస * ముద్రసింధునివలన। వఱలుభవపటుతిమి
ర * వనజబంధునివలన । బొంకుపెయ్యెడలేని * భూరిసత్త్వునివలన । జంకు
చ్చెన్నడులేని * సమరనిత్యునివలన । భేదముల్యెడబాపు * కేళిమర్దనువలన। నాది
కారణమూర్తి * యగుజనార్దనువలనఁ। గానరానిపదముల * గాముపానుపువ

లనఁ। బూనిగో ద్రాలికిఁ* బుట్టుకానుపు వలన॥౩౫౨॥ ఉత్కళిక॥ తనుఁబిల్వని
లఁగూఁగ*దిని పాకమింపారఁ। జేసి ద్రౌపది చేత*నాసదీరఁగ మేఁత। యడిగిన
నీశులకు*నిడఁగల్గు దానులకుఁ। గల్పించు హరివలనఁ*గల్పస్థాయి వలన॥౩౫౩॥
శా॥ కారాగారము నుండి వెల్వడి భుజంగ*స్వామి నుద్ఛత్రమై। పై రా
ష్ట్రుండు వాకిలు ద్దెఱువన*భ్రస్తోమముల్ మీఱి ద్రో। సూరోద్భాతి పథంబు
గఁదనుఁ గ్రోం*చుండ ద్రిడియే తెంచి చెల్వారం బెల్లను నిల్పఁ బోల్చు హరికి*నా
లారనేత్రము లొక్కెడన్॥ కళిక॥ మఱియుఁ బెఱయ నెఱయ నుఱియు*మధు
గూల్చినట్టి హరికి। నుఱిమితఱిమి చఱిమి నుఱుము*ఁ గ్రక్కఁగల్చు సవితకరికిఁ। గ
చిచఱచియఱచి పఱచుఁ*గపినిఁ జంపినచ్యుతునకు। మఱగి తిరిగి విఱిగి యొరగు*
ద్దలీడ్చిన యమితునకు। సరలి కెరలి వరలి మరలి*సాళ్వుఁ జంపిన శూరునకు। గరి
మెరి మొరిమి నెరిమి*కామె పల్లి మందిరునకు। నయము బ్రియము రయము
యము*నరునకిడిన కేశవునకు। వ్యయము భయములయము శయము*
కొసఁగు మాధవునకు॥ ఉత్కళిక॥ గొల్ల లెల్లఁ దల్లడిల్లఁ* బెల్లు జల్లు లల్లి
జోనవాన మానవూని*కానరాని కానలోన। నూఁచి లోచి నూఁచి నూఁచి* ద్రో
చినట్టి స్వామునకు॥౩౫౪॥ మ॥ పృథులావంతి వరస్వయంవరమున* న్వింద
నువిందానుజన్। బ్రథసత్త్రాజిని గెల్చి సద్గుణసుభ* ద్రన్భద్ర దోశ్శాంచ
చ్చిధరాధీశు ననుజ్ఞ చేనసలసా*తీకంబు గృహ్యాత్మ కన। ద్వ్యష్టఁ బెండ్లాడిన
ష్ణునందు నిలిచె*న్దీర్ఘ ప్రతాపోన్నతుల్॥ కళిక॥ మఱియు నుగ్ర సేనామాత్య
నందు। నెఱిమీఱి లయకాల*నిత్యునందు। విదురార్చిత పదార*విందు
దు। విదళిత ఘోరారి*బృందునందు। నాభి సువస్త్రాళిప*హారునందు। బలి
ట్టణ ద్వార*పాలునందు। జలగాదిదశతనూ*చ్ఛాదునందు॥౩౫౫॥ ఉత్కళిక॥
సజ్జరాగంబు। రజ్జునాగంబు*కంధి రావాగంబు। మందరాగంబు* రాపుతో
చి। నీపుతో మోచి*వెలయు హరియందు। జలజాక్షునందు॥౩౫౬॥ ఉ॥ ధర
జుఁడంపినం జరిగి*దంతిపురంబున నాంబికేయుతో। ధర్మముఁ జెప్పి దుష్కృత
ల*డగ్గఱ శాంతనవాది సజ్జనుల్। నిర్మలచిత్తు లెల్లఁగను*నేరుపు సన్నభఁ జా
నట్టినిన్। స్మర్మవహాకృతిం దలఁతు*నాదుమనంబున నందనందనా॥ కళిక॥ మఱి
యు గన్యోవాస*మాయఁ దాల్చినఁ జాల। జెఱుముతఱి ద్రౌపదికిఁ*జీరలిచ్చి
నకాల। సఖులతో నదిలోనఁ*జల్దిగుడిచిన బాల। విఖనసుం డెదలోన
వేఁదలిగ్చిన లోల। నరు తేరి నొగలపై*నాట్యమాడిన వీర। సరకుగొని భీష్మ
పైఁ జక్రమెత్తిన శూర। తరిని సద్గురుసుతుల*దాపరించిన సదయ। పెరిమ

రంబు* పెక్కులించినవిజయ॥ ౩౫౮॥ ఉత్కళిక॥ గురుభీష్మ రాధేయు *
రుజన్యపుననేయు। శరవహ్నిఁబయలెక్కి యురమల్లను నెక్కి।తనుగాల్చు
పాండుతనయులేగురిమెండు।బ్రతుకఁజేసినపుణ్యా*వితతదీనశరణ్యా॥ శా॥
చక్రముండవునిన్నునమ్మికొలుతు*న్నీచేసుఖంబబ్బెనీ।కై వేదండమొనర్తునీవ
గని * ప్రాప్తి చేకూరెనీ। కేవిశ్వాసముఁజేర్తునింకమదిలో * హెచ్చు
న్యనీయంశువా। కై వారంబులుశౌరసేనతనయా*కామేపలీవల్లభా॥ ఉ॥
మునవిచ్చగింపుమిట।నన్నయభట్టకృతాంధ్రశబ్దచిం।తామణినిల్పనో క్తిక
నాచతురోపములుల్లసిల్లని।చ్ఛామతినర్పణంబుగ నుసంగతిగామెపలీశనీ
నై।రామయమైతగన్పడదు*దాహరణంబుజగత్ప్రసిద్ధిగా॥సీసంబులనున
దమువిషమంబులు రెండుదెఱంగులయ్యెవానివిశేషంబులెట్టివనిన॥ సీసమా
॥యతినైనఁబ్రాసంబు * నందైనరెంటితోఁ।జెప్పిరేనియుసమ* సీసముగు
నియమముల్దిన్నిపై * నిలిపినసీసంబులాఱుదెఱంగులై * యతిశయిల్లు।
నిమిషంఘులఁబ్రాస * మెక్కింపనల్లకై సర్వతఃప్రాసనీ * సంబనంగఁ।
ప్రాసమాఱుంబ్రథములఁ * బదిలంబుగాపింపనక్కలిప్రాసనీ * సాఖ్యమనఁగ।
దినేనశినిల్పి * రావడేపదమెల్లఁజేయు నెయ్యేదివడి * సీసమనఁగఁ।
ఖండములయందుఁ*బ్రత్యేకయతులుగాస్థిరనవకలివడి*సీసమనఁగఁ। గు
గానుత్సాహ*తుదయందుగీతంబుచెప్పినవిషమాఖ్య*సీసమనఁగ। గడవె
లఘువులే * కల్పించిరెద్దాననర్వలఘుసీ* సంబునఁగ॥ తే॥సప్త విధములివి
శబ్ద* శాసనుండు। పంచమామ్నాయఘక్కిలోఁ*బల్కెఁగాని। కడమ
వులాఱుసీసము*ల్విడిచిపెట్టి।చెలఁగిసమసీసపద్యమే* చెప్పినారు॥ ౩౬౦

అందుసీసలక్షణమెట్టిదనిన.

క॥సురపతులాఱ్గురిపై భాస్కరులిరువురుగూడనొక్క*చరణముపొల్చుం।
రగునవినాలుగడుగుల। విరమముపై రెంటరెంట* వెలయఁగవలయుఁ॥
౬౧॥ క॥ వాసిచరణములునాలుగు। చేసితుదినిగీతమొకటి* చెప్పఁగన
య్యెఁ। సీసముతంగెడదేశవి। భాసురశుభశీల కామె * పలిగోపాలా॥
సమసీసము॥ బ్రతికించెనెవ్వాఁడు*మృతగురుతనయునిమొలఁతవేఁడినమె
* మేలుచేసెఁ। బోషించెనెవ్వాఁడు * పొదివినదాఁకదావానలంబున దో
గించి * పాండుసుతుల। వెడలించెనెవ్వాఁడు వెడపాఁకుబావిలో నూ
రవల్లియై * యున్ననృగుని। మర్దించెనెవ్వాఁడు * మానలంబునవృష్ణియ
[illegible] ॥ తే॥ । వేలువేవాఁడుపాండవ * విపిన

మొల్ల । జాతవేదోత్థవిలసిత*జ్వాలమీఁదఁ । నతనిఁగీర్తింతుమదిలోన * నను
దినంబు । ననఁగనలరారుసమసీస * మఖిలకృతుల॥ సర్వతః ప్రాససీసము॥
వేదండవరదుండు * వేధోండగాండుండు । నాగేసశయనుండు * యాదవేం
ద్రుఁ । డాదిత్యవంద్యుండు * సోదాసనులభుండు । వేదాంతవేద్యుండు * శౌ
లనిలుఁ । డాదితేయుఁడుబింబు * నాదకళాతీతుఁ । డాదిత్యకులజుండు * బా
ధితారి । మేదినీశ్రీశుండు * భూధరగాత్రుండు । శ్రీదమిత్రసఖుండు * ద్వా
దశాత్ముఁ॥ తే-గీ ॥ డాదిదేవుఁడాశ్రితగంధ * మాదనుండు । చేదిసాంభక
వైదర్భ * సూదనుండు । మేసురమురళీనాదవి * నోదుఁడనుచుఁ । జెప్పిన
నుసర్వతఃప్రాస * సీసమగును ॥ ౩౬౨ ॥ అక్కిలిప్రాససీసము ॥ శిక్షించెనె
వ్వాఁడు * చేటుకై సభలోనఁ జెడుమాటలాడిన * చేదివిభుని । రక్షించెనె
వ్వాఁడు * ద్రోణిబాణముచేతఁ । జక్కఁగుండఁగఁబరి* క్షిన్నృపాలు । భ
క్షించెనెవ్వాఁడు * పర్వతాకృతిచేతనాభీరులర్చించు * నారగింపు । వీక్షిం
చెనెవ్వాఁడు * వేడ్కతోసేవకుల్ । బ్రహ్మకున్నట్లుగఁగృపా * పాంగదృష్టి ।
తే-గీ॥ దాక్షిణాత్మునిసాంభక * ధారుణీశుఁ । జంపెనెవ్వాఁడుపోరులో * సా
హసమునఁ । బక్షిరాజతురంగుఁడా * వ్వాఁడనంగఁ । జెలఁగుచుండువృత్త్యప్రా
స*సీసములిల॥ ౩౬౩॥ నడిసీసము॥ విజయసారథిఁగాని* వినుతింపఁగా నొల్ల
రినాయకునిఁగాని*కీర్తిసేయ।యాదవేంద్రునిఁగాని॰ యభినుతింపఁగ నొల్లమ
ధుసూదనునిఁగాని*మదినినిల్పఁ।బద్మనాభునిఁగానిప్రణుతింపఁగా నొల్లఁబ
లినపతిఁగాని*బ్రస్తుతింప । బాణసంహారుఁగాని*భజియింపఁగా నొల్లఁబీతాం
బరునిఁగాని*ప్రీతిఁదలఁప॥ తే-గీ॥నవితవేదండపతిఁగాని*యనుసరింప। ననుచు
నినుఁగూర్చియనురక్తి*నాత్మ నెపుడు। పొగడుసత్కవివ్రజములఁ*బ్రోచితన
గఁ।దనరువడిసీసభేదంబు*తాఁ భేది॥ ౩౬౪॥ అనకలివడిసీసము॥ సామాజిక
హిత * స్తోమంబుసామంబుగానించిమైత్రికి * నామతింప।సభిమానధారుణీ
విభులుదానంబుచేసక్కఁజాలన్నియుఁ*జక్కఁజేయు ।సతిరుక్మపతుమా*పతి
లుభేదంబుచేదినదినక్షాత్వ*ములకుఁజెపఁగఁ।బదలింపుటుద్దండు*లోదిగద
డంబుచేఁదనయాజ్ఞఁగాదల * నునిచినడప॥ తే-గీ॥ సంధియానాదిషాడ్గుణ్య
బంధురముగ।నాఁగశక్తి। తరపా సేతుఁ*దైవముగాఁ। సేలననురక్తినీతిఁ*నే
సనుచుఁ।జేయునవకలిన సినాంసు*సీసమగును॥ ౩౬౫॥ సమసీసము॥ అంచితవ
గభీమునకున*హాయిచ్చుగుడెందిఁతా। నింమకదిఁ హరము సేయు*నేయువంశ
బుతాఁ।కించుకొనకకినుకవలనఁ*గెరలినరకహ। తుమురి ంచినటిసవఁసాచి*తే

ఘోటకావలిం॥ ఆ-గీ॥ దోలుకృష్ణయంచుఁ * దోరంపుటుత్సాహ। గీత
మొకఁడుమేళ * గింపవిషమ। సీసమునఁగ వెలయు*శ్రీకామపల్లీశ। జమ్మిచెం
తనున్న*చతురవచన॥ ౩౬౬॥ సర్వలఘుసీసము॥ క॥ క్షమప త్రింశల్లఘువు
లు।త్రిమహేశవిరామముగల*దీర్ఘపదచతు। ష్క-మ్ముపై నొకగీతియుర। ప్ర
మథనసర్వలఘుసీస * పద్యమునకగుౕ॥ ౩౬౭॥ సీ॥ కరివరదపరమకృప * ధ
రణిధరసురవినుతకనకవసననరహరి* గరుడగమన। నళినకరపదనయన * దళి
తఖరదనుజచయసరసఖవరగుణనిధి * శరధిశయన। పరమపదనిలయహరి *
పరమపురుషప్రకృతికిఁబరుఁడనినినునిగమని*వహముపలుకునిరతమునుహృ
దయమున*నినుఁదలఁతుననుమనుపుమనియనఘచరితజల*దనిభతనువ॥ తే-
గీ॥సర్వలఘుసీసమీరీతి*సకలసుకవి।వరులుచెప్పుచుండిలమీఁద*వరుసనెల్ల।వా
రుమెచ్చంగసర్వేశ*వారిజాక్ష। కామపల్లీశయచ్యుత * కామజనక॥ క॥ బల
సోదరగీత్యాదితా। ర్యలునాల్గార్యాఖ్యగీతు * లాటవెలఁదితే। టలురెండుస
మములెత్తుక। మలనాహ్వయపదలువిష*మంబులుమూఁడుౕ॥ సమగీతి॥
క్షమఁబథ్యాకందముచం। దమునౕ రెండరలుదెలియఁ*దనరింపౕ। సమమ
నుగీతికృతులలోఁ। గమలాహృదయాబ్జవాస*కమలాక్షా॥ ఉద్గీతి॥ మొదలి
సగముచపలగతిం। బదన్నగముపథ్యగతిని*దొడరంగా। నిదియుద్గీతియనం
దగు।విమరాక్రూరాదివరద * వేణుధరా॥ఉపగీతి॥ ధరఁజపలాకందమువై।
ఖరిన్నగంబైన * కావ్యములౕ। బరగునుపగీతిపూర్వా। మరవ్రజతమిస్ర *
మార్తాండా॥ ౩౬౯॥ ఆర్యాగీతి॥ సముదీరితపథ్యాకం। దముకన్నను నొక్క-
గురువు * దాఁకించినచో। క్షమనార్యాగీతియగు।న్గమలాప్రాణేశపహజ*కం
దంబదయో॥ సమగీతులందునాటవెలఁది॥ మేలుమేలటంచు*మిత్రులుముగ్ధు
లు। వింతవింతయనుచు * విబుధులిద్ద।ఱహాహాయనుచుసూరు * లయిదుగురు
మెచ్చ।నాటవెలఁదిమూఁటు*నలరుసగము॥ ౩౭౦॥ తే-గీ॥ మిత్రుఁడొక్కఁడు
వీణియ*మీఁటుచుండ।విబుధవరులిద్దఱర్థంబు*విప్పిచెప్ప। నినులునిద్దఱువిను
చుండ*నేకగతిని।దేఁటగీతంబుమూఁటను*వాటమయ్యె॥విషమగీతులందునె
త్తుగీతి॥ సురనాథుమీఁద* నూఁగులిరువురు రెంటవిరతి। ధరణిఁబ్రాసంబు *
దనరునెత్తుగీతియండ్రు॥ కమలనగీతి॥ హగణమైనఁజాలునగణ * మైనఁజాలు
హగణ। నగణములును రెండుగలసి * నాటియంఘ్రికేను। తగినవిరతినాలు
గింటఁ*దనరఁబ్రాసమొనవి। మిగులమెఱయుచుండుఁ*గృతులఁగమలనాఖ్య
గీతి॥ ౩౭౧॥ పరపగీతి॥ [illegible]నినిముసుభాను * [illegible]ాదిత్యపతులిద్ద। ఱువలనేగుర

ర్కు*లర్థమునకుఁ । బవడగీతియందుఁ * బ్రాసముల్ సమకూఱు । నవియె యాట
వెలఁది * యందు లేదు ॥ వ ॥ ఇది నవగీతిప్రవేశం బింక బిరుదావళిలక్షణం బెఱిం
గించెద ॥ తే ॥ క్షితిమహారాష్ట్రభాషచేఁ * జెప్పఁబడెడు । భీకరోక్తులు బిరుదు
లై * పెక్కుదనరు । వాని బిరుదావళి యొనర్ప * వలయు నంద్రు । బుధులు సం
బుద్ధిపదములు * పొసఁగఁ గూర్చి ॥ ౩౭౨ ॥ చ ॥ అతిభుజవిక్రమోద్భవము * లై
రిపుకర్ణకఠోరకంబులై । యతులితవీరవాక్యము లయి * యాదిమపార్థివలాం
ఛనంబులై । ప్రతిపదనూతనంబు లయి * భాసిలు సూక్తులు గూర్చి స్వస్తివా
క్యతతులఁ జెప్ప నొప్పు బిరు * దావళి సార్వవిభక్తికంబుగాన్ ॥ చ ॥ సలలితవా
క్యగుంభన ల*సర్వవిభక్తుల దీవనంబులన్ । జెలువగు పద్య మొక్కటిర * చిం
చి సమిమ్ముట గాఁడ కీర్తి సం । కలితచతుష్కషట్కదళ * గద్యము లెన్మిదియుం బడా
ఱునిం । పలరఁగఁ గూర్చి పేర్చి బిరు * దావళిఁ జెప్పఁగ నొప్పు నెంతయున్ ॥ చక్ర
వాళము ॥ క ॥ ఒకపద్యము పిదప నష్టకసందర్భాష్టగద్య * చతురంబగుచుఁ
క్కుఁ జేరు చక్రవాళం । బకటచతుర్భద్రమది యె * యచ్యుతమంకియున్ ॥ క ॥
తొలిసమసనాంత్యవర్ణయు । గళితపునరుక్తిగాఁగఁ * గైకొని సామీ । పృల
సత్సమాసము మొదల । నలరించిన చక్రవాళ * మగుదాశార్హా ॥ తే ॥ అవధ
రింపుము చేవడిఁ న్యప్రభావ । భావనాతీతనిస్తుల * పరమమూర్తి । పూతనా
జైత్రసుత్రామ * పుత్రమిత్ర । మిత్రశశినేత్ర నిర్జర * స్తోత్రపాత్ర ॥ చిత్రకవి
త్వము ॥ సీ ॥ అనులోమము విలోమ * మును నిరోష్ఠ్యము నుదలకట్టును గుడులు శృం*
గములు నతఁ । రవిలోపమును బద * భ్రమకంబు పద్యభ్రమకమును సల్లెంట్లు *
మఱియు నేక । పదియు ద్విపదియుఁ ద్రి * పదియు ననేకవర్ణంబును ద్వ్యక్షరి *
త్ర్యక్షరియును । సరవి నిచ్ఛావాక్య * సంఘట్టనంబును నాదిగాఁ గొన్ని ప * ద్యం
బు లెల్ల । క్షితి నిచిత్రకవిత్వప్ర * సిద్ధనామ । ధేయముల చేతఁ బెంపొంది * తెలి
విమీఱు । వానిఁ దెలియఁగ వచియింతు * వాసుదేవ । నందగోపాంగనాపుత్ర
నరకజైత్ర ॥ అనులోమము ॥ క ॥ దామోదరసామతనధ । రామా సరసాకర
దళ * రథహరి రాధా । కామా సదయాతిపగమ । ధామా వరయాదవకుల *
దారక రాసా ॥ విలోమము ॥ క ॥ సారాకర దాలకువద । యారవమాభామరవ
తి * యాదసమాకా । ధారారిహాథరళదరళ । సారసమారాధనతమ * సా
రదమోదా ॥ నిరోష్ఠ్యము ॥ క ॥ పావనపాఘాబాభా । మావాయును నాఱు
లిపులు * మఱిపద్యములో । భావింపదొరలకుండిన । భూపాలయము నన్ని రో
ష్ఠ్య * ము పిసాళించున్ ॥ ౩౭౩ ॥ క ॥ సరహార్యక్షదయాకర । కరిరక్షణచక్రహ

స్త*కాంచనచేలా । గరుడతురంగజనార్దన । ఖరదైత్యనికృంతనహరి * కం
జదళాక్షా॥ గుడులు॥ క॥ విరివినినిలిచిరివినిచి।క్కిరిదివినిశిఁదిరిగిరితిరి * గిమిడి
కిక్షితి। ల్లిరిచింతిల్లిరితివిరిరి । సిరికోఅకుధనాఢ్యులనఁగ*క్షితిగుడుసులగుఙ్ ॥
గోమ్ములు॥ క॥ గురుఁడునుశుక్రుఁడునుగ్రుఁడు।పురుహూతుండునుశుకుండు *
బుధుఁడునుగుహుఁడుఙ్ । బురుకుత్సుండునుగుత్సుఁడు । గురునుతులొనరించి
రనఁగ*గోమ్ములుకృష్ణా॥ అక్షరవిలోపము॥ క॥ రవికన్యాసుందరకర । మవ
ళంబనమోర్చియూఁదె*సచ్యుతుఁడనియే । ననవర్ణవిలోపముగా । ననవింబ
శియింపవలయు*నార్యులునలరఙ్॥ పదభ్రమకము॥ క॥ ధీరానానారాధీ ।
ధారాకరతాతరళిత * తారకరాధా । ధారాసుతతసురాధా । ధారితతరి
ధానవాఁబ * పభ్రమకమగుఙ్॥ ౩౭౭॥ పద్యభ్రమకము॥ క॥ రాధానాధా
తరళిత । సాధకరథతావరసుత * సరసనిధానా । నాధానిసరసతసురన । తా
ధరకధసాతళిరత * ధానాధారా॥ సల్లెంట్లు॥ క॥ నారదమునిశార్దూలము ।
కూరిమినజనంబుఁగప్పు*కొనివేడుకతో । నారాయణవాసమునక । నాతరమే
తెంచుననఁగ * సల్లెంటులగుఙ్ ॥ ఏకపాది ॥ తే-గీ॥ మతివినాయకభరితన *
మ్మునుఁడనంగ।మతివినాయకభరితన*మ్మునుఁడనంగ । మతివినాయకభరితన*
మ్మునుఁడనంగ । మతివినాయకభరితన * మ్మునుఁడనంగ॥ ద్విపద ॥ తే-గీ ॥ సౌ
మ్యగుణకవుల్ నినుఁబ్రీతి*సరసిజాక్ష । భోగిభోగాసనుండని * పొల్చుటరుదె।
సౌమ్యగుణకవుల్ నినుఁబ్రీతి* సరసిజాక్ష । భోగిభోగాసనుండని * పొగడద్వి
పద॥ త్రిపద॥ తే-గీ ॥ దేవమునివంద్యగోవింద*దితిజహరణ । పుండరీకాక్ష
యవ్యక్త*పుణ్యపురుష।యమరసన్నుతగోపాల * హరిముకుంద । దేవఘనవ్య
క్తహరియునాఁ * త్రిపదయయ్యె॥ ఏకాక్షరి॥ క॥ నానానననానున్నన । నూ
ననునిన్న నెనేను * నున్ననినినన్నై । నానీననునానానును । నానూనయనంగ
నొంటియక్షరమయ్యెఙ్ ॥ ద్వ్యక్షరి॥ క॥ మునినామామమ్మునుమన । మున
నూనిననేమమునను*మొనమానునన।న్మునుమనిమననముమన్నన। ననుమా
నానామునినయ*నద్వ్యర్ణమగుఙ్ ॥ త్ర్యక్షరి॥ క॥ మానితమతితోమమతను।
నీనామము నేమమునను*నేనుమనముననఙ్ । నూనమునమతముమానను।దాన
తముగఁదలఁతునసఁగఁ*త్ర్యక్షరియయ్యెఙ్॥ ఇచ్ఛావాక్యసంఘట్టనము॥ క॥
తోటలుతెస్సైనయున్నవి । తాటాదూటములుగాపు*తాపసులుండఙ్ । పేట
లుదామాదరుచె । ర్లాటలకున్నెళ్ళులుమఘు* రాపురిచుంటఙ్ ॥ వ॥ ఈ పద్య
మునఁదోట తాట పేట ఆటయనుమాటలర్థనంతముగాఁ గూర్చుటంజేసి దీని

పేరుఇచ్ఛావాక్యసంఘట్టనము॥ బంధకవిత్వము ॥ సీ ॥ గోమూత్రికాఛత్త్ర* గుచ్ఛకుండలినాగకంకణమర్దల*ఖడ్గచక్ర। పంకజసర్వతో * భద్రమాలాక్షరీప్రముఖబంధంబులే * ర్పడఁగఁజెప్ప। వృత్తముల్బంధక * విత్వవిశ్రుతములై కవులకుఁజెవులపం * డువులు సేయఁ। బటుతరప్రౌఢిమఁ * బండితపామరసాధారణంబుగా * జగతిలోన। రాధికాకేళికాలోల* రమ్యశీల। భూరిగుణసాంద్రయదు * కులాంబోధిచంద్ర। వల్లవీమానచోరదు* ర్వారశూర। వరమహాచాలరాజగో*పాలబాల॥ వ॥ ఇదిబంధకవిత్వంబింక గర్భకవిత్వంబువివరించెద॥ గర్భకవిత్వము ॥ సీ ॥ గాంగేయకౌశేయ * ఘనకందగీతసద్గర్భచంపకమాలి*కయువరిష్ఠ। కందపద్యద్వయ * కమలవిలసితరుగ్మపతికాగర్భిత * క్రౌంచపదము। గీతమత్తేభవి *క్రీడితాకందగర్భితసీసమునఁటమ*ద్వృత్తగర్భి। తోత్పలమాలిక * యునునుకల్పితకల్పవల్లియుసీసరూ * పద్విపదయు। స్రగ్విణిగర్భభు * జంగప్రయాతంబుకందగర్భితమణి * గణనికరము। కలితచతుర్విధ*కంపపద్యమునష్టవిధకందమునుబంచ*విధసువృత్త॥ తే॥ మాదిగాఁగలకొన్ని ప*ద్యములు పెక్కు।సరవిఁబద్యములిమిడిదో* షములులేక। కానవచ్చినసవిమెల్ల *గర్భకవిత। ధరణినొప్పారనీరీతిఁ * దనరుఁగృష్ణ॥ ౩౮౧

కంపగీతగర్భచంపకమాల॥ చ॥ నరహరికేశవావనజ * నాభరమాధవవంశహాస్తబం। ధురసుగుణాకరాచరిత * దూరజనార్దనదోర్బలాఢ్యగీ। ర్వరగిరిశస్తుతామురహ * రాసురపూజితముఖ్యపాదనుం। దరపురుషాగ్రణీభుజగ * తల్పశచీపతిపుత్రరక్షణా॥ ౩౮౨॥ ఇది భాషాపరిచ్ఛేదములోఁ దెలుపఁబడినది॥ కంపద్వయకమలవిలసితరుగ్మపతీగర్భక్రౌంచపదము ॥ ద్వారవతీనా*థాసమదారాతరుణాధనశేకర * ధరనుతనామా। మారమణీధా * మాసుకుమారాముదధిపతిరిపు * మదగిరిశంబా। సారసనేత్రా* సత్యవిచారాశరగుహాభవముఖ * సకలసురేశా। సూరకులాతే * జోజితసూరాసురవరమణినిభ * సురుచిరదేహా ॥ ఇదివర్ణపరిచ్ఛేదములోఁ దెలియఁజేయఁబడినది॥ మత్తేభవిక్రీడితాకందగర్భసీసము॥ వినయసంపన్నర * విప్రభూతరమణీనాథాసమోజేకు * ణాసరాస్త। విభయదాకారహ * విగ్భగాయతరిపుప్రాణానిలాహీశ్వరారమేశ। విలయకాలానల * విక్రమప్రథితసాల్వగ్రావవజ్రధ్రశ*పాపరేణ్య। విలయశిలాయదు * వీరకౌస్తుభధరాచక్రియశోదాత్మ * జామునుండ ॥ తే॥ కరివరదపూతనాంతక * గరుడగమన। సత్వసహితకామజనక * శంకరసఖ। కనకవసనసుందరదేహ*వసధిశయన। సనకముని వినుత

చరణ*సరసిజయుగ॥ ౩౮౩॥ ఇదివళిప్రాసపరిచ్ఛేదములోఁ దెలుపఁబడియె ॥ వాణీపద్మాంబారతిదరధ్వనితాళమధుర గర్భోత్పలమాలికావృత్తము॥ శా రదశాసితప్రసవ * చాపవిఖండనసామసన్నుతా । తారణదానపోషధవ * తాపసమండనధర్మతత్పరా । వారణభాసురప్రభవ * ప్రాపకభండనవాస వానుజా । పారదవాసుదేవభవ * పాపవిఖండనభర్గపూజితా॥ ౩౮౪॥ ఇది యీపరిచ్ఛేదముతుదను దెలిపెదము॥ కల్పితకల్పవల్లీప్రహరణకలిత॥ కర ధృతకరుహాం * కరిహితకరణం । కరుహాసఖరుచిం * గరుడఖగరథం । ఖర ఘనకరవిం * ఖరతరకరగం । గరళముఖరిపుం * గరధరకరతం॥ ఇది సంధిపరి చ్ఛేదములోఁ దెలిపెదము॥ మఱియుఁ గల్పితకల్పవల్లీభాస్కరవిలసితము॥ అక్షరహారివిక* చాంబురుహాక్షా । యక్షపసఖనుత* యదుకులదక్షా । రక్షక సురవిదు * రద్విపరక్షా । రాక్షసవిదళన * ప్రరుచిరవక్షా । పక్షగపతిరథ * పౌంద్రవిపక్షా । భక్షితదవశిఖ * బహుసవదీక్షా । వృక్షగసహచర * ఋక్ష సదృక్షా । ఋక్షపదుహితృప * ఋషిజనపక్షా ॥ గర్భప్రథమకందము ॥ క॥ అక్షరహారివికచాంబురు । హాక్షా యక్షపసఖనుత * యదుకులదక్షా । రక్షక సురవిదురద్విప । రక్షా రాక్షసవిదళన * ప్రరుచిరవక్షా॥ గర్భద్వితీయకంద ము॥ క॥ పక్షగపతిరథపౌంద్రవి । పక్షా భక్షితదవశిఖ * బహుసవదీక్షా । వృ క్షగసహచరఋక్షస । దృక్షాఋక్షపదుహితృప * ఋషిజనపక్షా ॥ గర్భద్వి పద॥ అక్షరహారివిక * చాంబురుహాక్ష । యక్షపసఖనుత* యదుకులదక్ష । రక్షకసురవిదు * రద్విపరక్ష । రాక్షసవిదళన * ప్రరుచిరవక్ష । పక్షగపతి రథ * పౌంద్రవిపక్ష । భక్షితదవశిఖ * బహుసవదీక్ష । వృక్షగసహచర* ఋక్షసదృక్ష । ఋక్షపదుహితృప * ఋషిజనపక్ష॥ లాలిపాట॥ అక్షరహారి విక*చాంబురుహాక్షా * యక్షపసఖనుత * యదుకులదక్షా । రక్షకసురవిదు* రద్విపరక్షా * రాక్షసవిదళన* ప్రరుచిరవక్షా । పక్షగపతిరథ*పౌంద్రవిపక్షా * భక్షితదవశిఖ * బహుసవదీక్షా । వృక్షగసహచర*ఋక్షసదృక్షా। ఋక్షపదు హితృప*ఋషిజనపక్షా॥ లాలి॥ అర్ధచంద్రికలు॥ అక్షరహారివిక * చాంబురు హాక్షుఁడా ॥ ౧॥ యక్షపసఖనుత*యదుకులదక్షుఁడా ॥ ౨॥ రక్షకసురవిదు*రద్విప రక్షుఁడా ॥౩॥ రాక్షసవిదళన*ప్రరుచిరవక్షుఁడా ॥ ౪॥ పక్షగపతిరథ * పౌంద్రవి పక్షుఁడా ॥ ౫॥ భక్షితదవశిఖ*బహుసవదీక్షుఁడా ॥౬॥ వృక్షగసహచర*ఋక్ష సదృక్షుఁడా ॥ ౭॥ ఋక్షపదుహితృప * ఋషిజనపక్షుఁడా ॥ ౮ ॥ పెండ్లిపాట॥ లక్ష్మీకల్యాణవైభవమే॥ అక్షరహారివిక* చాంబురుహాక్షా । యక్షపసఖనుత*

యదుకులదక్షా। రక్షకసురవిదు * రద్విపరక్షా। రాక్షసవిదళన * ప్రరుచిర
వక్షా॥ లక్ష్మీకల్యా॥ పక్షగపతిరథ * పౌండ్రవిపక్షా। భక్షితదవశిఖి * బహు
సవదీక్షా। వృక్షగసహచర * ఋక్షసదృక్షా। ఋక్షపదుహితృప * ఋషి
జనపక్షా॥ లక్ష్మీకల్యా॥ శ్రీధవళము॥ అక్షరహారివికచాంబురు * హాక్షాయక్ష
పసఖ। రక్షకసురవిదురద్విప * రక్షారాక్షసవిదళన। పక్షగపతిరథపౌండ్రవి*
పక్షాభక్షితదవశిఖి। వృక్షగసహచరఋక్షస * దృక్షాఋక్షపదుహితృప॥
౩౯౨॥ సువ్వాలే॥ అక్షరహారివిక * చాంబురుహాక్షా। యక్షపసఖ
నుత * యదుకులదక్షా। రక్షకసురవిదు * రద్విపరక్షా। రాక్షసవిదళన *
ప్రరుచిరవక్షా॥ సువ్వి॥ పక్షగపతిరథపౌండ్రవిపక్షా। భక్షితదవశిఖి * బ
హుసవదీక్షా। వృక్షగసహచర * ఋక్షసదృక్షా। ఋక్షపదుహితృప * ఋ
షిజనపక్షా॥ సువ్వాలే॥ ౩౯౩॥ కందద్విపదగర్భసీసము॥ మకరకుండలకర్ణ *
మహితాభ్రవర్ణ। శకటదానవిపక్ష*కమలజాక్ష। శుభకాలసత్ఫాల * సు
యశోవిశాలయభిరమతస్నిగ్ధయా * పీతదుగ్ధ। శ్రితదేవతరుమూల * చేదీశ
కాలధృతమణిధరగదారి * తపతికథిత। నివసితవైకుంఠ * నియతాబ్జకంఠ
రవికళాదశుభనేత్ర * విజయమిత్ర॥ తే॥ సతతసనకాదిసన్నుత * చతురచరి
త। యాదవకులసత్యనిరత * యచ్యుతమధు। విదళనహరిశాశ్వతకృష్ణ * వి
దురవరద। భవవిరించినుతాయంచుఁ * బ్రస్తుతింప॥ ౩౯౪॥ గర్భద్విపద॥
మకరకుండలకర్ణ * మహితాభ్రవర్ణ। శకటదానవవిప * క్షకమలజాక్ష।
శుభకాలసత్ఫాల * సుయశోవిశాల। యభిరమతస్నిగ్ధ * యాపీతదుగ్ధ। శ్రి
తదేవతరుమూల*చేదీశకాల * ధృతమణిధరగదా * రితపతికథిత। నివసిత
వైకుంఠ * నియతాబ్జకంఠ। రవికళాదశుభనేత్ర * రవిజాతమిత్ర॥ గర్భ
కందము॥ క॥ సతతసనకాదిసన్నుత। చతురచరితయాదవకుల * సత్యనిరత
య। చ్యుతమధువిదళనహరిశా। శ్వతకృష్ణవిదురవరదభ * వవిరించినుతా॥
౩౯౫॥ స్రగ్విణీగర్భభుజంగప్రయాతము॥ నమోదాశకావేణు * నాదప్రవీణో। ద్యమాయాశుషేణా*మహాయానవారీ। రమాధీశదామోద * రా
దేవదేవా। త్తమాభీశమిత్రాక్ష * తార్క్ష్యానుయాయీ॥ ౩౯౬॥ కందగర్భ
మణిగణనికరము॥ కరధృతజలజునిఁ * గరిపతివరదుఁ। వరతనురుచిజిత*
వనదునిఁబరముఁ। బరివృఢుఁగొలిచెదఁ * బరమదశరణుఁ। శరవణాభవ
నుత*చరితునిఁగరుణుఁ॥ గర్భకందము॥ కరధృతజలజునిఁగరిపతి। వరదుని
వరతనురుచిజిత * వనదునిబరముఁ। బరివృఢుఁగొలిచెదఁబరమద * శరణు

స్వరవణభవనుత* చరితునిఁగరుణన్॥ ౩౯౯॥ చతుర్విధకందము॥ రెండవచ
రణంబునకు। నెండవగణమాదిగాఁగ * నిర్మించినచో। దండిచతుర్విధకంద
ము।పాండవపక్షా మెలంగుఁ * బ్రాజ్ఞులసభలన్॥ చతుర్విధకందము॥ బలు
లేమిచేత వేసరు। చెలికింజిపిటంబులీయఁ*జేకొనికృపతోఁ। గలిమిచ్చినావు
కేరుచు। నెలమింగృపనేగితజ్ఞ * హితవుగవిపులన్॥గర్భద్వితీయకందము॥
జిపిటంబులీయఁజేకొని। కృపతోఁగలిమిచ్చినావు * కేరుచునెలమిం। గృప
నేగితజ్ఞహితవుగ। విపులంబలులేమిచేత * వేసరుచెలికిన్॥ గర్భతృతీయకం
దము॥ కలిమిచ్చినావుకేరుచు। నెలమింగృపనేగితజ్ఞ * హితవుగవిపులన్।
బలులేమిచేతవేసరు। చెలికింజిపిటంబులీయఁ * జేకొనికృపతోన్॥ గర్భచ
తుర్థకందము॥ కృపనేగితజ్ఞహితవుగ। విపులన్బలులేమిచేత * వేసరుచెలి
కిం। జిపిటంబులీయఁజేకొని। కృపతోఁగలిమిచ్చినావు * కేరుచునెలమిన్॥
మాలికాచతుర్విధకందము॥ తరతరమువర్ణమాదిగ। దొరలించినమాలికా
చ * తుర్విధకందం। బరుదారునుసత్కృతులం। దురగాధిపనవ్యతల్ప *
ముదధిశయానా॥ క॥ శ్రీభూమీనవరదహరి। గోభూమానవవినుతసు * గు
ణబుధమధునా। శాభీమానవకృష్ణఘు। నాభామానవహరిదరి * యభవక
మలనా॥గర్భద్వితీయయకందము॥భూమీనవరదహరిగో। భూమానవవినుత
సుగుణ*బుధమధునాశా। భీమానవకృష్ణఘునా। భామానవహరిదరియభ*
వకమలనాశ్రీ॥ గర్భద్వితీయకందము॥ మీనవరదహరిగోభూ। మానవవిను
తసుగుణబుధ*మధునాశాభీ। మానవకృష్ణఘునాభా। మానవహరిదరియ
భవక *మలనాశ్రీభూ॥ గర్భచతుర్థకందము॥ నవరదహరిగోభూమా। నవవి
నుతసుగుణబుధమధు*నాశాభీమా। నవకృష్ణఘునాభామా। నవహరిదరియ
భవకమల*నాశ్రీభూమీ॥అష్టవిధకందము॥ రెండేసిగణంబులపై। నుండిన
గణమాదిగాఁగ*నొనరఁగఁ జదువన్। ఖండితసాంభకఘోటకి। తాండజ
యష్టవిధకంద* మనఁగాఁబరగున్॥ ప్రథమకందము॥ తనకిరుగెలననుగనలు
చుఁ। గొనబయిగిలిపెడుకనుగోలు*కులఁ దగుఁబెలుచ। ఘనులనుగలయం
బెనఁకువఁ। గనుచుంగలుములఁదనిపెను*ఖలశృంఖలమై॥ ద్వితీయకందము॥
నలుచుఁగొనబయిగిలిపెడు। కనుగోలుకులఁ దగుఁబెలుచను * ఘనులనుగ
లయం। బెనఁకువఁగనుచుంగలుములఁ। దనిపెనుఖలశృంఖలమయి * తన
కిరుగెలనన్॥ తృతీయకందము॥ గిలిపెడుకనుగోలుకులఁ దగుఁ। బెలుచఘ్న
నులనుగలయను* బెనఁకువఁగనుచున్। గలుములఁదనిపెడుఖలశృం। ఖల

మయితనకిరుగెలనను* గనలుచుఁగొనబై ॥చతుర్థకందము॥ కులఁదగుఁబెలు
చన్ఘనులను। గలయం బెనఁకువఁగనుచును* గలుములఁ దనిపెన్। ఖలశృంఖ
లమయితనకిరు। గెలననుగనలుచుఁగొనబయి* గిలిపెడుకనుకోల్॥ పంచమ
కందము॥ ఘనులనుగలయం బెనఁకువఁ । గనుచుంగలుములఁదనిపెను* ఖల
శృంఖలమై । తనకిరుగెలననుగనలుచుఁ। గొనబయిగిలిపెడుకనుకోలు* కు
లఁదగుఁబెలుచన్॥ షష్ఠకందము॥ పెనఁకువఁగనుచుంగలుములఁ। దనిపెను
ఖలశృంఖలమయి * తనకిరుగెలనన్ । గనలుచుఁగొనబయిగిలిపెడు। కనుగో
లుకులఁదగుఁబెలుచను*ఘనులనుగలయన్ ॥ సప్తమకందము॥ కలుములఁద
నిపెనుఖలశృం। ఖలమయితనకిరుగెలనను* గనలుచుఁ గొనబై । గిలిపెడు
కనుగోలుకులఁ దగుఁ। బెనుచన్ఘనులనుగలయను * బెనఁకువఁ గనుచున్ ॥
అష్టమకందము॥ ఖలశృంఖలమయితనకిరు। గెలననుగనలుచుఁగొనబయి *
గిలిపెడుకనుగో । లుకులఁ దగుఁబెలుచన్ఘనులను । గలయం బెనఁకువఁగను
చును*గలుములఁదనిపెన్॥ కందద్వయనీలోత్పలమాలామణిగణనికరగర్భ
పరసిజవృత్తము॥ శ్రీవర్ధిష్ణుం బావనజీవు * న్జితభృగుతనయుని* సిరిగలుగుట
కై। భావింతు స్సంభావితభావుం * బ్రతియు గసముదిత * బహుతనుమహి
తున్ । దేవేంద్రాది ప్రస్తుతదేవు * న్దితితనయతుహిన * దినకరకిరణున్।
ధీవిద్యాద్యోతున్నను దేవు*న్ధృతిమదగుణయుతుఁ * దృణితవిదురదున్॥
గర్భప్రథమకందము॥ శ్రీవర్ధిష్ణుం బావన। జీవున్జితభృగుతనయుని * సిరిగలు
గుటకై । భావింతుస్సంభావిత। భావుంబ్రతియుగసముదిత * బహుతనుమ
హితున్॥ గర్భద్వితీయకందము॥ దేవేంద్రాదిప్రస్తుత। దేవున్దితితనయతు
హిన*దినకరకిరణున్ । ధీవిద్యాట్యోతున్నను । దేవున్ధృతిమదగుణయుతుఁ*
దృణితవిదురదున్ ॥ గర్భనీలోత్పలమాల॥ శ్రీవర్ధిష్ణుంబావనజీవున్ । భావిం
తుస్సంభావితభావున్ । దేవేంద్రాదిప్రస్తుతదేవున్ । ధీవిద్యాద్యోతున్నను
దేవున్ ॥ గర్భమణిగణనికరము ॥ జితభృగుతనయుని * సిరిగలుగుటకై ।
ప్రతియుగసముదిత * బహుతనుమహితున్ । దితితనయతుహిన * దినకర
కిరణున్ । ధృతిమదగుణయుతుఁ * దృణితవిదురదున్॥ వాణీపద్మాంబాంబ
దరధ్వనితాళమధురగతిగర్భోత్పలమాలికావృత్తము ॥ శారదశాసితప్రసవ
చాపవిఖండనసామసన్నుతా । తారణదాసపోషధవ * తాపసమండనసధ
ర్మతత్పరా । వారణభాసురప్రభవ * ప్రాపకభండనవాసవానుజా । పా
రదవాసుదేవభవ * పాపవిదండనభర్గపూజితా ॥ గర్భవాణీవృత్తము ॥

శాసితప్రసవ * చాపవిఖండన*సామసన్నుతా । దాసపోషధవ * తాపసమం
డన * ధర్మతత్పరా । భాసురప్రభవ * ప్రాపకభండన * వాసవానుజా। వాసు
దేవభవ * పాపవిదండన * భర్గపూజితా ॥ ౨౫౮ ॥ గర్భపద్మావృత్తము * స
వచాపవిఖండన * సామసన్నుతా । ధవతాపసమండన * ధర్మతత్పరా । భ
వప్రాపకభండన * వాసవానుజా।భవపాపవిదండన * భర్గపూజితా ॥ ౨౫౯ ॥
గర్భాంబావృత్తము ॥ చాపవిఖండన * సామసన్నుతా । తాపసమండన *
ధర్మతత్పరా । ప్రాపకభండన * వాసవానుజా । పాపవిదండన * భర్గపూజి
తా॥ ౨౬౦॥ గర్భరతీవృత్తము ॥ ఖండనసామసన్నుతా । మండనధర్మతత్ప
రా । భండనవాసవానుజా । దండనభర్గపూజితా ॥ ౨౬౧॥ గర్భదరధ్వనితా
ఖము॥శాసితప్రసవ* దాసపోషధవ। భాసురప్రభవ * వాసుదేవభవ॥ ౨౬౨॥
గర్భమధురగతిరగడ॥ శాసితప్రసవ * చాపవిఖండన । దాసపోషధవ * తా
పసమండన । భాసురప్రభవ * ప్రాపకభండన । వాసుదేవభవ * పాపవి
దండన॥

ఆశ్వాసాంతగద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజగోత్ర కామెపల్లిపురమందిర నం
దనందన చరణారవింద వందనాభిలాషమనీషా ప్రాభవ వేంగళార్య తనూ
భవవిద్యావిశేష సురాచార్యకాకునూర్యప్ప కవివర్యవిరచితంబైన యాం
ధ్రశబ్దచింతామణియను వ్యాకరణశాస్త్రంబునందు మూలసూత్రంబులు
ను-ఛందఃప్రభావంబును-ఛందోవ్యాపక సంప్రదాయంబును - ఛందస్స్వ
రూపంబును-నితిహాసాదిస్వరూపంబును-గద్యవచనంబులును-ప్రథమప్రత్యా
యోద్ధారణక్రమంబును-గణజననచ్ఛందంబులును-గురులఘునిర్ణయంబును-
సర్వగణలక్ష్యంబులును-గణాధిదేవతాఫలంబులును- అష్టగణలక్ష్యంబులు
ను-దేవతానరాంకితనియమంబులును-నాయకగణకూటంబులును-గ్రహత్యా
దిగణద్వయకూటంబులును-ప్రశస్తకూటంబులును-దోషాదోషబాహుళ్య
ఫలంబులును-గణద్వయయోగఫలంబులును-గణనాథయోగఫలంబులును-
షట్ప్రత్యయంబులును-బద్యలక్ష్యోపయోగిసంజ్ఞలును-షడ్వింశతిచ్ఛందో
జాతసమవృత్తంబులును-ముఖ్యార్ధసమవృత్తంబులును-మాలికావృత్తవివే
కంబులును-జాత్యుపజాతులును-చిత్రబంధగర్భకవిత్వంబులును గల
చతుర్థాశ్వాసము - సంపూర్ణము.

అప్పకవీయము - పంచమాశ్వాసము.

శ్రీకృష్ణాపూర్వతట । ప్రాకారప్రాంతకుతల * పరిశోభితస ।
ప్రాకరకేతువరనగర । నాకారివిదిత్రియాంబ * సన్థితభవనా ॥

క॥ అవధారుశబ్దశాసను । డవనిఁగలియుగమునఁ కాది * నారాజమ
హేంద్రవరంబునఁ జెప్పినయం । ధ్రవచోవ్యాకరణసూత్ర * తతిఁ
దెనిఁగింతుఁ ॥

ఆ॥ ఆంధ్రసంధులెల్ల * నష్టాదశార్యల । సుకవులానటంచుఁ * జో
ద్యమంద । ఛత్రితాద్రినాథ * శబ్దానుశాసనుఁ । డవనిఁ జేటపతిఁ జ
నతిముదమున ॥

సంధిపరిచ్ఛేదమూలసూత్రములు.

ఆర్యావృత్తశ్లోకంబులు.

తిజ్మధ్యశేషమస్మిన్ సుస్కృతప్రవచనీయజవిభక్తేః । కిఞ్చిత్ప్రశంసనాద్యు తసన్తాపయదాతదాకిమేవాంశ్చ॥ ౧॥ క్త్వాకిలతూష్ణీమాద్యాస్సభిఃధతికలా ద్రుతోనయేషాంస్యాత్ । అన్యేద్రుతప్రకృతయోయేస్యుర్వ్యనుకీర్తితద్రు తాసిత్యమ్॥ ౨ ॥ సర్వత్రాజ్వత్కార్యం జ్ఞేయంయస్యద్రుతప్రకృతికేభ్యః । లుక్సంశ్లేషౌనాచిద్రుతస్యసర్వత్రలుక్సమాసేషు॥ ౩ ॥సన్ధిర్నాచోకస్యనుతో వాతోనాదిషువిభక్తిషూతో వా।నిత్యమనుత్తమపురుషక్రియాస్వితఃపరిమి తౌసమస్తానామ్ ॥ నస్యాన్త్యత్తద్ధర్మోతశ్చేర్వాస్యాద్వర్తమానవిశింగాలస్య । తద్వత్తదాదిజస్యప్రాయస్తుస్యాత్కిమాదికస్యేతః ॥ ౫॥ అపిశబ్దేతోలుగ్వా స్యాదిచ్ఛవిభక్త్యన్తిమస్యజేరలిచ । శబ్దాత్తచ్ఛబ్దాతోలుగ్ద్వారార్థేశఉదబిశే షస్యాత్ ॥ ౬ ॥ సామానాధికరణ్యేషూదన్తానాంటుగాగమోవాస్యాత్ । ధాతుపదసమ్భవానాం విశేషణానాముతస్తథానుమచి ॥ ౭ ॥ షష్ఠ్యాఉతో చినుమ్నేచాద్యస్యామ్రేడితేకస్త్యలోపశ్చ । అహమాదీనాంద్విత్వేంలోపోన మఆదికేవిసర్గశ్చ॥ ౮ ॥ భోరద్భుతశబ్దార్థే పోశ్చతదాద్యర్థవాచకేషూతః । వికృతిపదేలాటోరప్యపధారేశ్చావితశ్చలుగ్వాస్యాత్ ॥ ౯॥ పదమధ్యసరల

ణానాముతశ్చ పూర్వప్రయోగసిద్ధానామ్ । లోపోవాస్యాత్తేషామితశ్చ తద్వత్త్రివిక్రమమతేన । కవిభల్లటైర్గక్రియాణాంనామ్నాముల్లోపఇష్య తేహ్యేషు । ప్రథమైకవచనమాత్రేటిక్రుతౌ నాన్తాదయోఽపికథ్యన్తే ॥౧౧॥ జౌపవిభక్తికసంజ్ఞావన్త్సాష్టింట్యాదయోభవన్తీహ । రుల్యాదేర్నామ్నాం స్యుస్తేఽవిభక్త్యాసమాసేచ ॥౧౨॥ ప్రథమావైభక్తికమోర్లుక్ పూర్ణోవా పతిక్రియార్థేషు । తస్యసమాసేపుంపూనుమ్యాత్తోహల్యథద్వణార్యమతా త్॥ ౧౩॥ శత్రర్థేతూతశ్చేనో స్తస్యస్యాచ్చపూర్ణబిన్దురపివాత్సామ్యాదోర్ధ్రు తస్యస్యాల్లుగ్వాక్యాన్తగతపదానాంచ॥ ౧౪ ॥ పరుషాద్రుతప్రకృతికాత్సర శాన్ముక్తద్ధ్రుతంచబిన్దుస్స్యాత్ । అవికారగతేతస్మిన్నపిసరళా ఏవసన్తి తేపరతః ॥ ౧౫ ॥ లుగ్వానప్రకృతిపదాత్పరతస్సరళేస్థిరేచనస్యస్యాత్ । అలు కిచసంశ్లేషస్స్యాద్బిన్దుంప్రవదన్తికంక్వచిత్కేచిత్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రథమలుగపి ద్వినులోర్ధ్రుతస్యసర్వత్రలుక్సమాసేషు । హేమోక్తేః పరుషాణాంగసడద వాస్యుః పదాద్ద్వవద్వే॥ ౧౭ ॥ గసడదవాస్సుయ్యః ప్రథమామాత్రాదాత్మాస్య దోర్ద్వనాపరుషాః । నవికృతిశబ్దాత్పరతస్సంస్కృతికానాం భవన్తిగసడ దవాః॥ ౧౮॥ ఇతి సకలభాషావాగనుశాసన నన్నయభట్టవిరచితాన్ధ్రశబ్ద చిన్తామణౌ సన్ధిపరిచ్ఛేద స్తృతీయః ॥

వ॥ ఈశ్లోకంబులు పదునెనిమిదియును నలువదియెనిమిది సూత్రం బులయ్యె నవియెల్లనిందు వివరించెద ॥

తే-గీ॥ హేమచంద్రత్రివిక్రమ*నాములాదిఁ। బ్రాకృతముత్రోవఁ జూపిరా * బ్రాకృతంబు । నందుభేదంబుగావున * నాంధ్రమునకుఁ। గలుగు లక్షణమెఱుఁగఁగ * వలయుఁగవులు॥ ౨౦॥ ఆ॥ తెలుఁగుబాసయెంత* దెలిసి యుండినదీనిఁ । జదువకున్నఁగవిత * చక్కఁగాదు । ఇంటిలోనహేమ * మెం తగల్గిననేమి । తోడవుసేయకున్నఁ * దొడుగరాదు॥ ౨౧॥ క॥ పదసంధులు చెడనడికినఁ । బదపద్యములార్యసభలఁ*బరువడిహాస్య । స్పదములగుఁగా నవైకృత । పదసంధివిధములు తేటపఱిచెదవరుసన్॥ ౨౨ ॥ క ॥ ఎసఁగవి సంధియునుమహా । విసంధియుఁగుసంధిదోష * విధమునుదుస్సం । ధిసమా ఖ్యయుఁ గనునాల్గును । బొసఁగింపరుసంధిదోష * ములటంచుఁగవుల్ ॥ ౨౩॥ తే-గీ ॥ హాగిముసలికినిఅనుజుండు * అర్జునునకుఁ । జెలియనుచునిట్లుగుడుసు పై * శృంగముపయి। స్వరములకుసంధిగలుగక * సాగనేని । దానినివిసంధి యండ్రుమస * త్కవులుగృష్ణ ॥ తే-గీ॥ సాల్వభూమివరున్నండ * బధ్వజుండు ।

ధరణిఁగూర్చె సురల్యాద్భు* తంబునొంద । ననుచుఁబోల్లులవలపల * సచ్చులు న్న । జరుగునుమహావిసంధిదోషంబసంగ ॥ తే-గీ ॥ మగుసైక తెసారె తెల నాకు*మడుపులీయఁ । బాలఁ తోఁక తెతెల్లసవరంబుఁ * బూనివిసరఁ । జేడ్కఁ తెచక్రితోనెత్తి * మాడెననఁ గు। సంధియగునిట్లుగలయని * సంధులడుక ॥ క॥ ఎందునుదుస్సంధిసమా । ఖ్యందిరమగుసంధునింపు*ననుచోసంధు । న్నిం చున్ననిపై నచ్చులు । పొందసముచ్చయనకార * ములుగృతినూఁదక్ ॥ ౨౪ తే-గీ॥ తొలుతనీసంధిదోష * చతుష్టయంబు । చెందకుండఁగఁగావ్యము * ల్చెప్పవలయుఁ । గానఁదెలియంగసంధుల * క్షణములెల్ల । విన్నవించెదగో పాల*విమలశీల॥ ౨౫॥ క॥ వుడుములు ప్రథమైకోక్తికిఁ । గడఁగూర్చినయది విభక్తి * కంబనఁబడుఁ శా । ల్పడియువిచెందనినుడుగె । ప్పుడునవిభక్తికము నామ * మునునఁబరగుక్ ॥ క ॥ తపవసహారుఁడనఁబురమనఁ । బరగనివివి భక్తికములు * బగువుపురుడునుం । దరిదురమనునివియెల్లను । నరసఖయవి భక్తికములు*నామములునగుక్॥ఆ॥ వెనుకనున్నపదము * కొనయక్షరంబు తోఁ । బైపదంబుమొదలి * ప్రాణమునకు । సూత్రమునసనుసంధి* చొప్పడ కున్నన । ప్పట్లబుధులుప్రకృతి * భావమంద్రు॥ ౨౬ ॥ క॥ తొలఁగిచనుఁదొ లఁగకుండును । గలుగునులేకుంను నవును* గాకుండునుని । చ్చలువచ్చునురా కుండును । జెలువారవికల్పమనుచుఁ * జెప్పెదుచోటక్॥ క॥ మొదలనుజె ప్పినవిధమున । కొదవువికల్పంబులేక* యొక్క తెఱఁగునక్ । బదపడినిలిచిన దానిని। యదుగోత్రపవిత్రనిత్య * మంనురుధీరుల్ ॥ తే-గీ॥ పుడమిఁదొల్లిం టిరాజుల*వెడలనెత్తి । వారినెలవులఁదామ్ముండు * వైరిస్పృపుల । పగిదిము నుపున్నప్రాలను*బాఁదోలి।తామచటనిల్చునాదేశ*నామకములు॥ తే-గీ॥ వెండికొండనునెలకొన్న*వేల్పుజేని । చెంతనత్యంతమైత్రిమైఁ* జేరియుండు । యక్షుగతిశబ్దమునఁగల్గు* నక్షరంబు । పొంతనుక్తాసుగమముపొందుఁ * బూ నినిల్చు॥ ౨౭॥ తే-గీ॥ పదములనుమున్నుగలప్రాల*తుదినిదాము । నతికికొ నినిల్చులిపులఁప్ర * త్యయములయ్యె । మునుపదములఁగలవర్ణ*ములునిలు పక।తొలఁగిచనుటలోపంబని*పలుకఁబడును ॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ఆర్యావృత్తశ్లోకంబులు ద్రుతప్రకృతికసంజ్ఞ.

తిజ్మధ్యశేషషష్ఠీసుస్కర్మప్రవచనీయజవిభక్తిః । కిశ్చిత్ప్రశంసనా ద్భుతసన్నాపయదాతదాకిమేవాంశ్చ । క్త్వాకిలతూష్ణీ మాద్యాసభి

దధితికళాద్రుతోనయేషాంస్యాత్। అన్యేద్రుతప్రకృతయోయేస్యు
ర్హ్యనుజీవితద్రుతానిత్యమ్ ॥

క॥ వలసినచోఁదుదిద్రుతములు। తలచూపెడుశబ్దములుద్రు*తప్రకృతులనఁ। వెలయునవిప్రడమరుండెడు। తెలుఁగుపదంబులుకళాప్ర * దేశములయ్యె॥ ౩౦॥ తే-గీ॥ ధాతధాతనుభూపతి * ధరణిపతిని। జనకుజనకునిగనియోఁగ * నైనియెననుచుఁ। గడద్రుతములిట్లులోపము*ల్గాంచివలయు। పట్లఁగనుపట్టునవిద్రుత * ప్రకృతులీశ॥ క॥ వికృతిపదంబులలోపల। నకారములువలయుచోఁగో*నలఁబోడముద్రుత। ప్రకృతులసంఖ్యంబులుగోం। కశయువిమెస్నంగనలవి * గాదహిపతికిఁ॥ ౩౧॥ తే-గీ॥ గూనునెమ్మేనుమెడనాను* మీనుపేను। మానువరిచేనుపులిబోను * మఱియునిట్లు। భువినకారంబుతోఁగూడఁ*బుట్టిశబ్ద। ములుద్రుతప్రకృతులుగావు * మునిశరణ్య. తే-గీ॥ అన్నబంగరుపొన్నచా * యయగుతెన్ను। చెన్నుపులిజున్నదొరపన్ను* జొన్నయెన్ను। మొదలుగాజడ్డలునకార * ములకుఁదుదిని। దనరుపదములుగావుద్రు*తప్రకృతులు॥ ఆ॥ తన్నునిన్ననన్ను* విన్నమున్నామిన్న। చన్నకన్నవెన్న* శబ్దములకు। జడ్డలుండుఁబోవుఁ * జర్చింపనివిద్రుత। ప్రకృతులెపుడుఁగావు*భక్తసులభ ॥

కళాప్రదేశములు.

సీ॥ ఇనుఁడుగోత్రముగోవు * జనులనియిబ్బంగిఁబలికెడుప్రథమావిభక్తులందు। రాముఁగూర్చిరణోగ్ర *భీముఁగూర్చియటంచుఁ దెలిపెడుకర్మద్వి*తీయలందుఁ। గృష్ణునకైసుకో *దిష్ణునికై యనితోడఁబడనుడుగుచతుర్థులందు। బలునిఁబట్టిమురారిఁబట్టుండియనిపలికెడుపంచమీవిభ * క్తితుదలందుఁ॥ తే॥ బద్మబాంధవసుతయొక్క * భద్రయొక్క। జాంబవతియొక్కయనుశేష* షష్ఠులందు। క్షితిసముచ్చయములఁదక్క* ద్రుతముగానఁ। బడదుగావునఁబల్కఁగ*బడుఁగళలని॥ సీ॥ సుగ్రీవుఁడేవాయుసూనుఁడేయనుచునేవార్థముల్దెలుపువ్యా * హారములును। నటియించెనఁటపాడె * నఁటకూడెనఁటయనులలితకిలార్థాను*లాపములును। వింటిమికంటిమి * వేఁడిరటంచునీమాడ్కినిబలుకుతి * ఙ్మధ్యములును। గాంచివిచారించి * కరుణించియనియెడుక్త్వాప్రత్యయాంతార్థ * వాచకములు॥ తే॥ నుఱకమిన్నకనేయక * యెఱుఁగకయను। నట్టితూష్ణీంపదార్థవా * క్యములునాది। శబ్దముండుటచేతను * జనియెనుమ్ము। కనియెఁగదయనునవియును * గళలుకృ

ష్ణ॥ ౩౮॥ తే-గీ॥ నవ్వుచున్నాఁడువచ్చుచు * న్నాఁడువాఁడు । మనఁగలఁడ న్నఁదిజ్మధ్య * మంబులెందుఁ । గాకయునుబ్రథమపలలోనఁ*గలసిసరసి । జాతనేత్రకళాప్రదేశంబులగును ॥ సీ॥ కటకటయక్కట * కట్టయయ్యోయని పరితాపమునఁబల్కు * భాషణములు । ఔరబళిమజ్జ * యయ్యారెయంచుఁబ్రశంసించునర్థరీతి * సాపదములు । నిదిక్రొత్తయిదివింత * యిదిలెస్సయద్దిరా యోహోహో యనుమహాద్భు * తార్థితములు । నించుకగోరంతయిసుమంత । చీమంతయావంతయనుకించి * దర్థములును॥ తే-గీ॥ హరిహయాత్మజసఖయిప్పు * డప్పుడెప్పు । డనియెడుయదాతాద్యశ * బ్దార్థములును । నెద్దియెయ్యదియేది* యేమియనుకి । మర్థములునుగళాసంజ్ఞ * లంగజపిత॥ ౩౯॥ తే-గీ॥ ఇంతియేకాస్రు తెనుఁగున* నిట్టికళలు । మధునిషూదనవెదకిన * మఱియుఁగలవు । వీనికొనలద్రుతంబులు* గానఁబడవు । తాపసమనోనివేశ*కామెపలీశ ॥

సంధివివేకము.

క॥ వెనుకటిశబ్దమునకుఁదుదిఁ । దనరెడువర్ణమునుబైప*దమునకుమొదలం । గనుపట్టునక్షరంబును । సనకస్తుతకూర్చిపలుక * సంధియనఁజనుఁ ॥
క॥ విను ప్రాణసంధులును వ్యం । జనసంధులు ననఁగ శబ్ద * సంధులు గృతులఁ । దనరారునిరుదెఱంగులఁ । గొనకొనితద్విధములెఱిఁగి*కూర్పఁదగుహరీ॥
ఆ॥ మీఁదిశబ్దములకు*నాదివర్ణంబులు । స్వరములైన ప్రాణ*సంధులయ్యె । హల్లులయ్యెనేని * వ్యంజనాక్షరసంధు । లయ్యెనని తెలుఁగు * లరయవలయు॥ ౪౦॥ తే-గీ ॥ పొల్లులైహల్లులెల్లను * బుట్టినదసఁ । బ్రాణములఁగూడుకొనిబహు * భంగులైన । కతనహల్లులఁగలతెల్లగుదులు । మొదలుగానిన్నియునుస్వరం* బులునిజంబు॥ ఆ॥ ఎచటసంధిగలుగు* నచటఁబూర్వపదాంత । హల్లుతోడఁ గూడి * నట్టిస్వరము । లోపముగనొనర్చి * యాపొల్లుతోమీఁది । యక్షరంబుగూర్ప* నయ్యెసంధి ॥ ౪౧

స్వరసంధిలక్షణము.

క॥ అరయశకంధ్వాదిషుశేః । పరరూపంబుచ్యమనుచుఁ * బ్రక్రియలోనఁ । వరరుచివాక్యముకలిమిని । బరరూపములవికృతిఁగానఁ *బడుస్వసంధిఁ ॥ తే-గీ ॥ కృష్ణుఁడవ్యయుఁడాద్యుఁడిభేంద్రవరదుఁ । డీశ్వరుండుత్తముండూర్జి* తేష్టఫలదుఁ । డేకపమఁడైంద్రనఖుఁడోష*ధీశుఁడౌర్వ । శేయనుతుఁడనసంధులు*సెలఁగునిట్లు ॥

ఆంధ్రపదాదియకారమునకు శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

సర్వత్రాజ్వత్కార్యంజ్ఞేయంయస్యద్రుతప్రకృతికేభ్యః ॥

ఉ॥ ఆరయవైకృతోక్తులఁబ * దాదులయందుయకారముండదా । తీరునఁబల్కరాఁతగఁఘ * తింపఁగనచ్చుగుదానిఁబాపలౌ । నీరజనాభనాంతములు * నిల్చిననచ్చటఁబ్రాణసంధిచె । న్నారునితండుచైద్యవసు * థాధిపునేపడఁగించెనేఁడనౌ॥ వ॥ నాంతములనఁగాద్రుతప్రకృతులపేరు॥ క॥ శృంగాంత్యవక్రయుగముల । సాంగత్యమువాకునాంధ్ర * సంస్కృతములనా। దింగలుగదట్టిరాఁతధ । రంగలయుద్రుతాంతములను * బ్రాణములట్లౌ ॥ ౭౫॥ క॥ ముఁగాముఱువ్రలునాలుగు । నుంగరములుమూఁడునేఁడు * నుడ్డాణంబుల్ । పొంగుచునొసంగహరియొక । యంగనసురమించెననను * దాహార్ణంబుల్ ॥

ద్రుతప్రకృతిస్వరసంధిలక్షణము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

లుక్సంశ్లేషౌనాచిద్రుతస్యసర్వత్రలుక్సమాసేషు ॥

తే–గీ॥ అచ్చుపరమైననాంతప * దాంతమునకు । సంయుతమును లోపంబును * జగతిలేవు । సంయుతంబయ్యెనేనిదు * స్సంధియగును । లోపమైనగ్రామ్యంబగు * లోకవినుత॥ ఆ॥ చూచెనింతిననెడు * చోటఁజూచెన్నింతి । ననిససంధిదోష * మయ్యెఁగృతులఁ । బొడిచెనర్కుఁడనెడు * నెడఁబొడిచెర్కుండు । ప్రాచినసఁగగ్రామ్య * భాషయయ్యె ॥ ౭౬ ॥ క ॥ ధరణిద్రుతప్రకృతులపై । స్వరపూర్వపదములుగదిసి * సంధిగలయుచో । నరకాసురదమనద్రుతా । క్షరములులోపములుగాక * కడపటనిలుచుౝ॥౭౭॥ క॥అవిభక్తికతత్సమములు । భువినటువలెనుండునాంధ్ర * ములునచ్చులపైఁగవసినుబ్రకృతిభావము । లవుశృంగాంతములుదక్క * నహిపతిశయనా॥ఆ॥ హరియొసంగుమోక్ష * మాచక్రియుంగన। యుందుభక్తినిలుప * నబ్బుసిరులు। నిక్కమనుచుదీని * ముక్కంటియెఱుఁగును । నలువయెఱుఁగుగట్టు * తులువయెఱుఁగు॥ ౭౮॥ తే–గీ॥ కుత్సనుతయవిభక్తిక * తత్సమాంత । శబ్దములకౌటికొమ్ములు * స్వరములడుకు।శీతరుక్కద్రిరాజేంద్ర * జిత్తసంగ । బచ్చవిలుదాలుపెక్కుడు * బంటనంగ॥ ౭౯॥

వ్యంజనసంధి.

క॥ పొల్లులగుఱ్ఱాలకవతలి । హల్లులుద్విత్వంబులగుచు * నసురాంతక

సం। ధిల్లునువ్యంజనసంధులు । తెల్లమిగాఁదద్విధములు * తెలియఁగవలయుఁ ॥ ౫౧ ॥ తే-గీ॥ ప్రాణపరుషాదిసంజ్ఞలు*పలికివాని । యందొకక్కారమునకుల * క్ష్యములుపలికి । చానితెలుఁగుననాసంజ్ఞ* దనరుసట్టి। ప్రాలకెల్లనుబట్టింప * వలయునెందు ॥

అకారాదిసంధులు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

సంధిర్నాచోఽచ్యనుతః.

తే-గీ॥ పొల్లయగుపూర్వశబ్దాంత*హల్లుమీఁదఁ । బరపదాద్యచ్చు నిలిచెడుఁ* బ్రాణసంధి । కొమ్ముపైఁ దక్కనితరస్వ * రమ్ముమీఁద । నచ్చు గదిసిననచటలే * దాంధ్రిమునకు ॥ సీ॥ కడులెస్సయగువట్టు * కమ్మిపుట్టం బనజాభువారొబుఖపుప * చ్చడమనంగ । సిరియన్నఁబురణించు * చిన్నినెమ్మోమననలమునుమీఁయింత * వైరమనఁగ । జన్నెయావులపాల * చవి చెప్పరాదనరేమెండవిరహంబు * రేఁచుననఁగ । మైయొప్పచూపట్టెఁ * బైయంటవెదకినఁగలదో యించుకలేదో * కొననంగ ॥ తే-గీ॥ ధనమొకో యింతులకుఁజక్కఁ * దనమనంగ । నలిననునివాసమాయెల * నాగహరికి । దేవియనసీవదింటిపైఁ * దెలుఁగులందు । స్వరములెదిరినఁబ్రకృతిభా* వంబెనిలుచు॥ ౫౩ ॥ క॥ ఒప్పగుపేరెదనొప్పల । కుప్పననారతమునుంచుఁ కొనుగోవింపుం । జెప్పడుభోగించుననం । దప్పకకొమ్మపయిసంధి* దనరురమేశా ॥

అదంతసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

వాక్యతః॥

తె॥ గీ॥ నెట్టనవికల్పమునఁదల * కట్టునకును । స్వరముపైనిల్చునప్పుడు * సంధిగలుగు । హరికిబలదేవుతల్లిపై * ద్దమ్మయనఁగ । నల్లపాండునితిమేన * యత్తయనఁగ॥

విభక్తిసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అనాదిష్వవిభక్తిష్వాతోవా॥

తె-గీ॥ ప్రథమదక్కంగనితరవి * భక్తులందుఁ । దుదలఁగొమ్ములుగలవిభ * క్తులకుమష్టిఁ । బలుకుకాగుడికినివిక * ల్పంబువలన । నిలద్రుతప్రకృతిత్వంబు * గలుగుచుండు॥ ౫౬॥ సీ॥ నిన్నునేనెఱుఁగంగ * నేనెంతవాఁడనుఁ [illegible]లుకొనుమమ్మునాసముద్ర । సారెసీకొఱకునం * జలిమోఢ్పమొకి[illegible]

దనిమ్ము నాకొంటకై హి * కమ్ములెల్ల । నీకునాశ్రితులువా * ణీనాథముఖ్యులు గణుతింపనాకేడు * గడయునీవె । నిలువఁజేయుము నాకు * నీయందునతిభక్తిస్వజనులందర్తిలి * నిజమునీకు ॥ తే॥ ద్రౌపదికినక్షయాంబర * దానమిచ్చి । సవ్యసాచికాయోధన * జయమొసంగి । ప్రోచుపగిదినిమ్మునె * ప్పుడునుగావు । మయ్య శ్రీకృష్ణయనఁగల * క్ష్యంబులయ్యె॥ తే-గీ॥ రాముఁడధికుండు తారక * బ్రహ్మమాత్రి । తౌఘసురధేనువావేటి * యనుజులహిత । భంజనులటంచుఁ బ్రథమావి * భక్తులంపుఁ । గొమ్ము కుసంధివచ్చుని * త్యమ్ముగాఁగ॥ తే-గీ॥ కూర్చివిడిచిద్వితీయఁబ * ల్కునవిమూఁడు । నవతలివిభక్తిఁదెలుపువా * క్యములునాల్గు । వలనకంటెలోపలనను * వచనములును బడివిభక్తులకొద్రుత * ప్రకృతులయ్యె॥ ౭౦ ॥ సీ ॥ తాటకనొకకోల * ధరణిపై గూల్చెను మొక్కలపుసుబాహు * నుక్కడంచె । మానులనానంద * మగ్నులఁగావించె వారిచేనందెదీ * వనలుపెక్కు । జనకునిచేతన * ర్చనములుగాంచెనుఘనతతోనధ్వరా * గారమునను । వరశక్తితోడనీ * శ్వరువిల్లువిఱిచెనునసులకంటెనమర్త్య * వరులుపొగడ ॥ తే-గీ॥ పెసవిదేహసివలనను * క్షితనూజ । మిథిలలోపలనుద్వాహ * విధినిజెందె । ద్యుమణికులుఁడననివివిధ * స్తులుసగియును । ధరణిద్రుతప్రకృతికలుని * త్యముగనగును॥ ౭౧॥

భావార్థక్రియాసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము

నిత్యమనుత్తమ పురుషక్రియాస్వితః ॥

తే-గీ॥ వసుధనుత్తమపురుషైక * వచనమునను । దక్కభూత క్రియాప వాం * తములఁగల్గు । నిత్తులకుమీఁదనచ్చులు * హత్తునపుడు । నిత్యముగ సంధుబుఘటించు * దైత్యదమన॥ తె-గీ॥ పుషమిసూత్రోక్తముత్తమ * పురుషమనుమఁ । దత్పురుషమెల్లఁగొనఁబాపు * తద్బహూక్తి । మున్నతిజ్మధ్యములతోడ * నెన్నఁకతన । నిత్యముగఁద్రాణసంధిదా * నికిఘటించు॥ తే-గీ॥ వనినిదీపించికంటమునీ * శ్వాసలునిన్న । రవిజునేలితివంటనీవు * రామచంద్ర । వినాహనెట్టితికంటకపు * లావజలధి । వింటిమీవార్తమేమన * వెలయునిట్లు॥ క ॥ విరచించెను శ్రీనాథుఁడు । ధరణినిశృంగారనైష * ధంబునఁగూర్పుం । బెరయించెంగొనసరికొనక । పరస్పరుషక్రియలఁ బ్రకృతి * భావముగలదే॥ వ॥ నైషధంబునగుడిబిండమినంధిగా శ్రీనాథుఁడుచెప్పినపద్యము॥ మ॥ బలభిద్వహ్నిపరేతరాజనపతుల * ప్పర్యక్షప్రకత్వంబునం । ధిలఁగూర్చుండిరియొండొరులంగదిసియ * ర్థింపత్పరిదేశంబున । స్థలనాలీకమృణాళనాళలతికా

నవ్యప్రణాళీమిళి । ల్లలనాలాపకథానుధానుభవలీ * లాలోలచేతస్కులై ॥

క॥ గరుడధ్వజప్రథమోత్తమ । పురుషైకవచనము లెల్ల * భూతార్థమునన్ । ధరనగునుద్రుతప్రకృతులు । భరియించెను పేంద్రుఁ డేనుఁబ్రతికిలినఁగన్ ॥

వర్తమానక్రియాసంధి.

తే-గీ॥ వర్తమానత్రిపూరుష * వచనములకు । జరుగున్వాఁ సంధులని శబ్ద * శాసనుండు । చెప్పఁ కర్మ్యేఁ గొమ్ములసంధి * సిద్ధమగుటఁ । బ్రథమ సూత్రంబుననకానఁ * బడుటఁ జేసి ॥ ౬౫ ॥ మ॥ చపుచున్నాఁడ దెసీరిగోష్ఠ కులుప*జ్జంజీరుచున్నార పాలా । యనుచున్నావఘవైరిసీవరుగురా * ర్యం భేమునన్నీరలు। న్వినుచున్నారెలిఁగింపుఁ జెద్దియుఁసువా* నే చెప్పఁ చున్నానిఁ కన్ । జనులారా చోంసీయుపుమాంత్రవజముని * చ్చల్నిల్చుచున్నామన్ ॥

భావిక్రియాసంధి.

తే-గీ॥ భావిపదములఁకో ద్రుత * ప్రకృతిగాన । నొర్వఁ గలననను త్తమో క్తిదక్క । దక్కనవిశ్శంగములుతుదిఁ*దాల్చుకతన । స్వరసవములైన నిత్యమై * సంధిఁ జెందు ॥ ౬౬ ॥ తే-గీ॥ కావఁగలఁడచ్యుతుండు మెచ్చఁ * గలరమునులు । తోడరఁగలవర్కనందను*తోడసిప్ప । వెలఁగఁగలదానరుపీఠుండ*మీగుభూమి । కాంతులారపేముచూడఁ * గలమసంగ ॥ ౬౭

పరిమాణసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

పరిమితౌసమస్తానామ్ ॥

సీ॥ కనిపెదఁద్రోలెదు * కటుకెందుజేసెదుమారెదుచేతెదు * బారెదనఁగ । జేసెదుపుండెదు * చోరెదునోరెదుగందెదుప్రుటెదు * గాదెదనఁగ । జెంబెదుహత్తెదు * చెలెదుబిడదెదుపలెదుడురుండెదు * బోసెదనఁగ । బారెదుచిట్టెదు * పరెదుసోలెదుత వ్వెదామానకుండెదు * తూవెడనఁగ । దక్కెదనవిసెదనమెక్క * చిక్కెదనఁగ । వాటుదనఘోసెదఁ బెద్ద * వాపెదనఁగ । బరిమితార్థంబుతుదినిల్చు*పల్లనిట్లు । ప్రాణములనెల్లఁ దణిమిండ * క్రమములుబలయు ॥ ౬౮

తద్ధర్మార్థక్రియాసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ననాన్త్యేతద్ధర్మే ॥

తే॥ ఉర్వఁదద్ధర్మమునఁద్రుతకోత్తమాఖ్య । పురుషములనేకవచనముల్ * పోవవిడిచి । కడమపదములుతిజ్మధ్య * కములుగానఁ । గొమ్ములనుప్రాణ సంధులుగూర్చుటొప్పు॥ ౬౯ ॥ క॥ కాంతురజప్రభృతులునిను । సంతతమున్

బ్రోతువిప్ర*సనకాదులమ । ర్దింతురభవుండునీవును । బంతంబులఖలులసను చుభాషింతు మెరక ॥ క॥ వదలకతద్ధర్మములను । బాదలెడుప్రథమోత్తమాఖ్య * పురుషైకవచః । పదములుద్రుతప్రకృతులగుఁ । బదరుననతఁడోర్తునేను*బలుమఱునరఁగ ॥ ౨౧

వర్తమానార్థద్రుతప్రకృతులు. శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

చోర్వాస్యాద్వర్తమానవిహితస్య.

తే॥ పదపదార్థమపేక్షింపఁ * బడినయట్టి । వర్తమానార్థమునషష్ఠ * వర్ణశృంగ । కంబుతుదిఁగల్గుపదమువి * కల్పమునద్రు। తప్రకృతియగుఁగైటభ*దర్పదళన ॥ ౨౨ ॥ క॥ కేఁసుచునెయ్యనపగ్గఱఁ । జేరుచునుసముష్టిహతికిఁ*జిక్కక వేగం । దారుచహంకృతిఁగ్రమ్మఱ । దూరుచధోక్షజుఁడుమల్లుఁ * ద్రుంచెననంగ ॥ ౨౩

తదాదులు-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము. తద్వత్తదాదేజస్య.

క ॥ తుదిగుఁడులనచుకునదియది । మొదలగుపదములవికల్ప * మునస్వరసంధు । ల్సదతియదెవ్వతెచూపుమ । యదియిదియనినన్నుఁబలుక * నన లక్ష్యంబుల్ ॥

కిమాదులు-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ప్రాయస్తుస్యాత్కిమాదికస్యైతః ॥

క॥ కమలాక్షయేమియనువా । క్యము మొదలగువానితుదలఁ * గలగుఁడులనుద్రా * ణములందువికల్పంబున । హిమగిరియేమనియెనేమి * యిచ్చెమనక నక ॥ ౨౪

అపిశబ్దసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అపిశబ్దేతోలుగ్వాస్యాత్ ॥

క॥ ఏనియనుమాటకడపలఁ। గానంబడునిత్తుమీఁదఁ*గడిసినచోటక । బ్రాణములుసంధిగాంచును । బూనివికల్పంబువలనఁ * బుణ్యచరిత్రా ॥ తే-గీ॥ పలుకుచెలియసునాప్రాణ * భర్తయైన । వనజభవుఁడేనియహికుల * స్వామిదేని । నీమహత్త్వంబువర్ణింపనేర్చునెట్లు । నానుదాహరణంబులు * దానవారి ॥

క్త్వాప్రత్యయాంతార్థసంధి.

ఆ॥ వారిజాతనేత్ర * క్త్వా ప్రత్యయాంతార్థ । ముటువచింతుఁదెలుఁగు * పలుకులఁటను । బైస్వరంబులుండు * పట్టులఁబ్రకృతిభా । వంబుగానిసంధి*

వాటపడదు ॥ ౭౭॥ ఆ॥ కాంచియాలకించి* యెంచియాలోకించి। యొసఁగియాఁడయోడి * యొరఁగియొఱఁగి । యంటియిచ్చియిచ్చి * యనియాఁడుకొనియొ త్తి।యొనసియేఁగియాఁగి*యొసఁగెపచ్చు ॥ ౭౮

ఇకారాదేశవిభక్తులు—శబ్దానుశాసనసూత్రము.

ఇచ్చవిభక్త్యన్తిమస్య ॥

క॥ లలినాదేశములగును । త్తులుసమసనములను చేత * తోడనలసలో । పలనను నివి మొదలగుపలు। కులతుదిఁబలకక్తులుకుడి * కుంఠితనగాజా ॥ ౭౯ ॥
ఆ॥ కృష్ణునలనిబలిమిఁ* కేశవుతోడన । బ్రహ్మంబుచేకటుదాన * వారిఁబేరి । ప్రోవుభాగవతుల * లోపలికలనయు । ధనమువాహానునను * నెక్కెఁగలదె ॥

అల్యాదేశము—శబ్దానుశాసనసూత్రము.

జేరలిః ॥

ఆ॥ కడవిభక్తులైన * నుడువులకఁడనను । నాశనంబువచ్చు * నంత్యములను । సమసనముని చేవ * శాయిఁదుంపలిభక్తి । బ్రదమునఁదెలోక* పూజ్యుఁడనఁగ ॥

ఆదిలోపము—శబ్దానుశాసనసూత్రము.

శబ్దాత్తచ్ఛబ్దాదేర్లుక్ ॥

తే-గీ॥ శబ్దముతుదనునదియను * శబ్దముదకరు । నప్పుడదియనునను సమున కాదినుండు । నత్వములకల్పమునలోప* సూనునుగాన । నిదిప్రకృతిభావము ననుండు * నిందిరేశ ॥ ౮౧ ॥ తే-గీ॥ శాసఁగులోప ప్రకృతిభావ* ములనువరున । బాపనదికోమటిటమంచి * కాఁపదియన । మహిని బాపనయదియుఁగో* మటియదియును । గాఁపయదియునునన నగభ* క్తజనవరద ॥

ఈదాదేశరేఫాగమములు—శబ్దానుశాసనసూత్రము.

దారాన్తేతఈదపిరః ॥

తే-గీ॥ కొనలఁదలకొట్లుగలనుకో * క్తులకుమూఁడవగ్రగర్భ ధారయసమాస * కల్పనమున । నాలను త్రిలింగదేశవా * క్యంబుగూర్చ । మహిను దాదేశ రేఫాగ*మములువచ్చు ॥ ౮౩ ॥ ఆ ॥ బుద్ధిమంతురాలు * పుణ్యాత్మురాలు ద । యాసమగ్రురాలు * దానురాలు । వినుతశీలురాలు * ఘనురాలుగంభీరురాలువిష్ణు పెద్ద * రాణియనఁగ ౮౪

టుగాగమము—శబ్దానుశాసనసూత్రము.

సామానాధికరణ్యేహ్రూధన్యానాంటుగాగమోఽచిస్యాత్ ॥

క॥ శమితాఘ కర్మధారయ । సమసనమునఁబదినిగొమ్ము * సంధిల్లెడు
దీ॥ బ్దములువికృతిబొల్లటకా। రము వెట్టుకసంధిఁజెందుఁ* బ్రాణముతోడన్
గ॥ ఆ॥ అక్కజంపుటడవి * నలశూర్పణఖ ముక్కు । మెఱుఁగుటంపమొన
ను * దఱిగినైచె । జిగురుటాకుగోటఁ * జిదిమినచాడ్పునఁ । గఱకుటసురల
మక * గ్రహపకులుఁడు॥

విశేషణాంతద్రుతాగమము – శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము

భూతంపదసమ్భవానాం విశేషణానాముత స్తథానగచి.

తే॥ గీ॥ క్షితినిబైపదములకువి * శేషణంబు। లగుక్రియాపదములతుది*
నమరుశృంగ। మునకునచ్చు నాగమమయి * పొల్లద్రుతము। ప్రాణపదమైనఁ
గర్మధా * రయపమునందు॥ క॥ అనుటయునతండుకవ్వడి । కనుఁగొనియెడు
నతఁడుమాద్రిఁగడపటికొడుకా। మొనసందునతఁడువడముడి। వెనుసనునతఁడ
ర్జును తుఁడు * విరథుఁ డనంగన్ ॥

షష్ఠీసమాసద్రుతాగమము–శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము

షష్ఠ్యాఃడతోకచినుమ్సేచ.

తే ॥ గీ ॥ కొమ్ముమీఁదషష్ఠీసమా * సమ్మునందు ।నచ్చుమీఁదబొల్లద్రుత
మగు * నాగమంబు । కొడుకునాలునేనుఁగునొడ* ల్తొడవునెఱపు । రాజు
నానతిధేనువు * నోజఁజెందఁగ॥

ఆమ్రేడితసంధి – శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ఆద్యస్యామ్రేడితేకస్య లోపశ్చ॥

తే॥ గీ ॥ ఒక్కమాటయెరెండుమా * ఱుచ్చరింప । దానిపేరామ్రేడితం
మ్రేడి * తంబటంద్రు । పృథివిఁదత్పదములలోనఁ * బ్రథమపదము । తుదిని
సంధిఘటించుస* చ్చెదిరినపుడు॥ దా॥ తే॥గీ॥ అచ్చటచ్చటనాడాడ*వచ్చునె
క్కఁ। డొక్కఁడయ్యారెయారె* హోహోహోనందు। పట్టియనఁగనామ్రే *
డిత * పదములందు । మొదలిపదములతుదసంధి * గదియుఁగృష్ణ॥

అనుకారసంధులు–శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అహామాదీనాంద్విత్వంలోపోనమఆదికేవిసర్గస్య॥

సీ ॥ అనుకరించెడుచోట * నవ్యయాదులకొనఁగలబొట్టుగవరుదీ * ర్ఘం
బులకును। వచ్చులోపముకేశ* వాయతుభ్యంసమయనఁగ రామోఘనం*
వారతయునఁగ। బూర్ణంబులకునోష్ఠ * భూతానునాసికశృంగంబుజడ్డను*
జెందినిలుచు । నంబుజాతుతపదా * సోకహమ్మనంగను బొల్లులకునుద్విత్వ *

ములుఘటించు॥ ౯౦॥ ఆ॥ బండితోత్తములుగ్ర పాసముద్రోముర।జిత్త టంచుఁజదివి * చెప్పనిచుచు। ననురక్తై రివిడిచి * యవ్యర్దై వతములఁ॥ గొలుచుమూఢమతులు * గలరెయనఁగ॥ ౯౧॥ వ॥ ఇవిస్వరసంధులనంబడునింక వ్యంజనసంధులెట్టివనిన॥

అద్భుతశబ్దసంధి-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

బోరద్భుతశబ్దార్థే.

ఆ॥ అద్భుతార్థవాచ * కాంధ్రశబ్దంబున । నడిమిద్రావఁతకొమ్ము * చెడుననిలుచు । హరిధరించెఁగేల * సద్రబంపుగిరియనఁ । ద్రావెనబ్బురంపు * ధవమునననఁగ॥ ౯౨॥

పుకారసంధులు-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము,

పోశ్చతదాద్యర్థవాచకేషూంతః॥

తే॥ గీ॥ అప్పుడెప్పుడుకప్పురం * బిప్పుడనుచుఁ । బలుకుచోఁపిన్నినడిమిద్రావఁ * తలకుఁగలుగు । కొమ్ములుండునుబోవును * గొమ్మకప్ర। మప్పుగాకప్పమేనఁబూ * యఁగలదనఁగ॥ ౯౩॥

లుకారసంధులు-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము,

వికృతిప దేటాటాకరపి.

ఆ॥ అవనిశృంగసహిత * మగుతృతీయాంతస్థ । మునకుడాపలించి * తెనుఁగులందుఁ గలటకారశృంగ * ములుపూవునుండుని। ట్లనిదెనిట్టులనియె ననఁగఁగృష్ణ॥ ౯౪॥

రేఫసంధిశబ్దానుశాసన మూలసూత్రము

ఉపధారేఫ్చా వితశ్చలుగ్వాస్యాత్.

క॥ కడమవర్ణమునకుదాపలి । కడరేఫముగుటనులుక్క * గాంచునుదనకుఁ । గుడినిచికారములుండెడు । నెడలవికల్పమునఁ బన్న * గేశ్వరతల్పా॥ ౯౫॥ క॥ పేర్చిరిపేరిచిరరిఁబరి । మూర్చిరిపరిమూరిచిరిగ్గ * మంబునధనముల్ ! గూర్చిరిగూరిచిరప్పులు।దీర్చిరితీరిచిరినాఁగఁ * దెల్లంబయ్యెన్॥ తే॥గీ॥ మొదలరేఫాక్షరంబునా * పిదపచాని । జడ్డయునుగూర్చిరయొకటిగాఁ * జదుపుకొనుచు। ముంపుజడ్డయు వెనరేఫ * మునకుఁబదులు। గిలుకవిభజించియ్యులిఖింతు * రిలఁగుమతులు ॥ ౯౬ ॥ క॥ అరఁటులఁబరఁటులబరఁటుల । గరిఁటులమొరిఁటులనుగలర * కారములెల్లన్ । ధరనెఱుఁనన్నలునగున । య్యరఁటులభఱఁటులనుద్రుతము * లగువలసినచోన్॥

సరలదశృంగసంధులు—శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

పదమధ్యసరలదానాముతశ్చ॥
పూర్వప్రయోగసిద్ధానాంలోపోవాస్యాత్

క॥ ధరఁబదమధ్యసరలదా। క్షరములకొమ్ములువికల్ప * కంబునవిద్యా
సన్నుతలోపములగుఁ। బురాతనకవిప్రయోగ* ములఁగొన్నింటన్ ॥ఆ॥
న్పుతూర్పుతెల్పుఁ గాఁద్పుకానుపుతూరు। పచ్చతెలుపుగాఁడు * పనుచుని
। కొమ్ములఁగనుండు * గొన్నింటఁదొల్లింటి। వారుకావ్యములను *
ండుకతన ॥౯౭॥ క॥ పదమూనుమఁబదరుమఁబొట। లుమఁబొడుపునను
నిట్లు * లోకంబునను। ప్పిదములగుకొన్నిపదములఁ। గదలవునడికొమ్ము
ంది * కవులాడఁబడెవిక ॥౯౮॥ ఆ॥ వినుఁడుచొరుఁడుతలుఁడు*విడుఁడను
ములు। చిఱుఁతబొట్లమీఁదఁ * జెందియునికి। సరసిజాతనేత్ర* సరలదా
రముల। కొమ్ములఁడగుసంధి * గూర్పరాదు॥

త్రివిక్రమమతసంధులు— శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

తేషామితశ్చతద్వత్త్రివిక్రమమతేన॥

ఆ॥ నడిమిసరలదలకు * గుడులేగునుండును। ధరఁద్రివిక్రమునిమ* తము
గొన్ని। పూన్కిగూర్కికల్కి* బుడ్పిపూనికిగూర్కి। యనఁదుకలికిబుడిపి*
యనుచునిట్లు॥౯౯॥ చ॥ కొలఁదిగమున్ను చెప్పెఁజలి* కొండనృసింహుఁడు
ల్లయంచుని। వలనగసాలరుద్రపను* వాఁడును మొల్కలటంచుఁగూరిచెం।
లియకకొండఱిట్లువిక్ర* తింబదమధ్యమునన్నకారరే। ఫలదలపై యకా
మును * బాపుమరార్యులునవ్వునట్లుగన్ ॥౧౦౦॥ వ॥ ఇందులకునినకొండ
గుంటిపల్లిభాస్కరయగారి సముఖమందుఁగంటుకూరియద్దయగారుచెప్పి
పద్యము॥ చ॥ వెలగకవెల్లయంచుసర * వింజలికొండ నృసింహుఁడాడఁ
। మొలకకుమొల్కయంచుఁగవి*ముఖ్యుఁడురుద్రపపల్కదోసమే।భళిభళి
ంచికూటమొప్ప * బాధమనాచలరాశియందులో। పలనెరసుల్లరిపింతు
ము * పారములౌమణులెల్లనుండఁగన్ ॥

కవిభల్లటమతసంధులు—శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

కవిభల్లటైఃక్రియాణాంనామ్నాంచోల్లోపఇష్యతేహ్యేషు॥
ప్రథమైకవచనమాత్రేవిభ్రాంతౌనాస్తాదయోవపికథ్యన్తే॥

తే॥ గీ॥ ధాతుపదములకడపటఁదనరురేఫ। శృంగములకులోపంబు
నలుచుండు। వాలుపైకొన్నచోఁగవి * భల్లటార్య। మతమునవికల్ప

నంబునఁ * బతగగమన॥ ౧౦౨॥ తే॥ గీ॥ సర్వగతుఁడు విహారినెన్ను * దుర్విబు
ధులు । పరమపురుషునిగాఁదలం * తురుతపసులు। శ్రుతిమయుండని చెప్ప
దు* ర్మ్యానురులటని । బ్రహ్మమనుచును నెఱుఁగలే * ర్దనుజవరులు॥ సీ॥ భల్లట
విరచిత* పక్కీ-ఁసూత్రంబువలననుబై హల్లు * నిలుచుచనపుడు। ప్రథమైకవచ
నము *ల్పలికెడుచోటను సమాసములుగూర్చు* సమయమునను। దెనుఁగునా
మంబుల * కొననునుండెడునరలడలకొమ్ములువిక * ల్పంబువలనఁ। గాంచును
లోపము * ల్గన్మ్రాసెఁగనుమూసెగోర్నాఁ బెకిట్టు * గోరునాటు॥ తే॥ గీ॥
మరుఁడువిల్వ్రానెవిలువ్రాసె * మధుఁడుజాతి । ననుపిడ్కి-నియెనుపిడు *
కొనియెననఁగ । సాసపాన్వయ వేంకట * త్మ్యాపదత్త । కామెపల్యగ్రహార
న * గర్యభేశ॥ ౧౦౪॥ తే॥ గీ॥ కాంతచన్నవచనుఁగవ* కాన్తెఱువులు। కాఱు
మెఱుపులు వాల్గంటి * కలికివాలు । గంటిచేడ్పాటు చేడుపాటు * గాంచ
ననుచుఁ । దెలుఁగుసమాసముల నిట్లు* పలుకవచ్చు॥ ౧౦౫॥ తే॥ గీ॥ చట్టచా
తికిఁజల్లట్రాయి* గట్టుతేని। పట్టియనుచోటఁగ్రేనిపట్టియనుచు । సమాసము
లటకారశృంగములునడఁగు । నాదిశబ్దంబుసూత్రంబు* నంటఁగలిమి॥ ౧౦౬॥

ఔపవిభక్తికములు-శబ్దానుశాసనసూత్రము.

ఔపవిభక్తికసంజ్ఞావర్ణాల్లింపాద్యదయోభవస్తిహా। తుల్వా
దేర్నామ్నాంన్యస్తేహివిభక్తౌ సమాసేచ॥

సీ॥ అవిభక్తికములగు * నాంధ్రనామములందుఁ బ్రథమావిభక్త్యైక
భాషణముల । కొననుండుతుల్వాదు * లను బొఱిఁదోలివిభక్తులందును సమా
సోక్తులందు। ననినా దేశంబు* లగుచుఁడింట్యాద్యక్షరంబులు నిలుచుపదం
బులెల్ల । నౌపవిభక్తికా * హ్వయములై కృతులను బహువిభక్తులను జా
ట్టుచుండు నిపుడు చెప్పినతుల్వాది* లిపులు కొన్ని। యందునాదేశములులే
మెప్పటట్లు । సమాసనవిభక్తులను రెంట* నమరెనేని । యవియు నౌపవిభ
క్తికా * హ్వయములయ్యె॥ ౧౦౭॥ సీ॥ రలవర్ణములశృంగ * ములకును
డులకుడాలకొమ్ములకును* డీలువచ్చు । నీటికిఁదాఁకపం * డిటికిఁదోఁడటిక
బటికిఁగూటికిగుడి* పాటికనఁగ। జడ్డలుగలనలా* తురశృంగములకును గొన్ని
మాటలకులా* గుడుసులకును। గట్టిబొట్టులనుడి* కడదుకారములకు* బూ
ర్ణయుక్తంబులై* పొందుఁడీలు । చంటికింటికిగొంగగు * ద్దంటికరఁటి
టికిఁమపాకి గుంటికి * రెంటికనఁగ । నిత్తులకుఁదిత్తులగునాతి * కేటిము
కనుకపషి నిగొనింటి * కమరునీటు॥ ౧౦౮॥ సీ॥ పాలేటికాలువ * పండి

గుంజతాఁ జేటినోరంబటి * పిండికుండ । కాటిపాపఁడుబోటి * కాల్వయిం టిమగండు గోడ్డంటెనఱుకుఁడు* గుంటికోవి । ముంజేతికంకణం * బులుచేతి సొరకాయన్నొత్తిపీసఁడుపెద్ద * గొత్తిచెక్క । నాఁపజొన్నలుకటి * వేఁ పపూవులదండలఁ పాఁపమెుతరి * యుంపములుకు । లినుపపెనమునఁబోసిన * మినుపదోసె। లనుపసప్పునుజొక్కంపు* టెనుపనేయి । యనుచునిట్లుసమా సంబు*లంపఁగొన్ని । పలుకులనునిల్చునొపవి*భక్తికములు॥౧౧౦॥

అనొపవిభక్తికములు.

సీ॥ ఓరుపెనుబిడారు * తొలకరిపుల్లరిచాలు పాలరవాలు * జగిలిమొ గిలి। యీఁడుజోడునుగీడు * వెన్నుపన్నునుజెన్ను కల్లుజల్లునుబొల్లు * గాలి జాలి । చెండుదింఁడునుదండు * చేదోయిప్రాయివేయి కిట్టుట్టుతొట్టును * గేదెముట్టు। గీముతొల్లిటిబాము*మోముపున్నమనోముకొమ్మిమ్ముతలదిమ్ము తొమ్ముసొమ్ము । మఱుము మొదలగువికృతినా* మంబులొక్క। కొన్నితుదల రుల్వాదులఁ * గూడకొనియు। లలివిభక్తులనుసమాస* ములనురెంట। భు వినొనాపవిభక్తికం*బులగుచుండు॥౧౧౧॥

ముువిభక్తిలోపము- శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ప్రథమాపైభక్తికమోర్బిందుశ్చ మహాన్నతిక్రియార్థేతు॥

తే॥ గీ॥ పడియెనను క్రియతుదినిల్వఁ * బడియెడునెడఁ । బ్రథమయగు మూత్తునమసన * పదమునందుఁ । బెలుచనాదేశమగుఁబూర్ణ * బిందువది యు । లోపమునుజెందునువికల్ప* రూపములను॥క॥ పడఁతిప్రియుంపడియె భయం । పడియెసుఖంపడియెసంభ్రి * మంబడియెఁ బదం । పడియెఁ గడుభ యు । పడియెరమించిసుఖపడియె * భ్రమ పడియెననఁ ॥ ౧౧౨॥ తే॥ గీ॥ భ్రాంతిపడిచింతపడియును * పట్లపెద్ద । సున్నగలుగదుకొననుమూ * సున్న యుగుట। బలముపడియెమదేభము * పడియెననిన।చెడిచనదుమూసమాసం బు* నుదుగుగామి॥

పువర్ణాదేశము-శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము. తస్యసమాసేపుంపూ.

క॥ ఆదివిభక్తిమఁకారము । యాదవవరకర్తధార* యసమాసమునఁ । మేదినిపైఁజెందుఁబువ । ర్ణాదేశంబదిసబిందు * వగువలసినచోఁ॥ తే - గీ॥ పడఁతియుప్రబపుటూఁటల*ప్రబంపుటూరు। లతివచోద్యపుటూరుచో*ద్యంపు టూరు । మగువసూక్ష్మపుఁగౌనుసూ*క్ష్మంపుఁగౌను । కలికిచొక్కపుమేను చొక్కంపుమేను ॥ ౧౧౪

అథర్వణమతసంధులు – శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

నమోచ్ఛాతో హాల్యథర్వణాచార్యఃపఠాత్ ॥

తే–గీ॥ సమసనమునన్మాహూంతశబ్దం * గముల కెల్ల । హల్లుగదియుస్వార్థంబునం*బొల్లద్రుతము। వికృతినాగమమైద్రుత*ప్రకృతిపగిదిఁ । గాంచుసంధినథర్వణ * కవిమతమున॥ ౧౧౫॥ క॥ చనుఁగవకుఁజనుంగవచసనఁ । దనరుఁదలిరుజొంపమునకుఁ*దలిగుంజొంపం । బనవచ్చుననుఁగువెలఁదికి । సనుఁగున్వెలఁదియనశ్లిష్ట * మగుస్థిరపరతన్ ॥

పదమధ్యద్రుతలోపబింద్వాదేశములు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

శత్రర్థేతూతశ్చనో స్తస్యస్యాచ్చ పూర్ణబిన్దురపి ॥

ఆ॥ తెలుఁగువర్తమాన * ములషష్ఠవర్ణంబు । గొమ్ముపిఱుఁదద్రుతము * గొమ్మమరినఁ । గొమ్ములోపమగుద్రు * తమ్ముపూర్ణంబగు । కొనునుగొన్నిటనువి * కల్పమునను॥ ౧౧౬॥ క॥ చనుచునుబూనుచునెన్నుచు । సనుగొన్నిటఁదక్కనంచు*ననుచునువించున్ ।వినుచునుగనుఁగొంచునుగనుఁ । గొనుచునుదించుఁదినుచనఁగఁ*గూడునుగృతులన్ ॥౧౧౭॥ తే–గీ॥ధాతుసపములనడుమను*దటలపిఱుఁద । వెలయుద్రుతములుస్వరసమ* న్వితములగుచుఁ । దొలఁగితమచోటఁపూర్ణబిం*దువులనిలుపుఁ । గొన్నిటనుగనుగొండుఁజే *కొంటిననఁగ ॥ ౧౧౮

ప్రథమైకవచనద్రుతప్రకృతులు– శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

వాక్యాన్మద్ద్రుతస్యస్యాల్లుక్ ॥

క॥ శ్యామాంగనేనుదానను।నీమాటలకొసద్రుతంబు*లేగుఁదెలుచుమాల్లామీఁదనుండునప్పుడు । నేమను మనునేమునుమ*నీకృపననఁగన్ ॥ తే–గీ॥ తానునేననుపలుకుల* లోనిద్రుతము । లడఁగుచోమీఁదఁబరుసంబు * లమరదమన । నరళలిపులగుఁదద్దురితా * క్షరములర్థ । బిందులగుఁదాఁజనంగనేఁ * బిలిచితఁగ॥ ౧౧౯

పదాంతద్రుతలోపము–శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

వాక్యాన్తగతపదానాంచ ॥

క॥ పసగ ంనీసాదికముల । వసుమతినెంతొక్కపదము*వాక్యమనంగా । నెసఁగుఁదదంత్యపదముతుదఁ। బొసఁగునకారంబుపొల్ల * పోవున్నిలుచున్ ॥ తే – గీ॥ దానవారాతికేళికో * దానసీమ । నాకభూజంబునెంతకాం *

త్రాలలామ । ననఘగుణధామసత్యభా* మనుబెరిమను। గలయునిచ్చలుననఁ గలప్యంబులయ్యె॥౧౨౦॥

పదాంతద్రుతప్రాణలోపము.

క॥ నాంతపదాంతద్రుతమున। కెంతయుఁబ్రథమాబహూక్తి * కేతెంచుతృతీ। యాంతస్థంబునకుంబ। ద్యాంతంబునస్వరములోప * మగుఁగొన్నింటన్ ॥ క ॥ నలినాక్షు తెలుఁగుపద్యం। బులకడపలనుండునలల * పొల్లులకుమహీ। స్థలిగుడునులుశృంగములును। నిలుపరుచదువునెడలాక్ష*ణికులెచ్చోటన్ ॥ ౧౨౧

ద్రుతప్రకృతికాంతబిందుసరళాదేశము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

పరుషాద్ద్రుతప్రకృతికాత్సరళాస్సు వ్యస్తద్రుతంచబిన్దుస్సాన్త్.

సీ॥ ధరద్రుతప్రకృతిశ * బ్దంబులపైఁబరుషంబులునిజసర * ళంబులగును। ద్రుతములుఖండబిం * దువులగునాపట్లగాధేయమునివెంటఁ * గదలినడచెఁ। జరణపంకజధూళిఁ * జట్టునాతిగఁజేసెవెసఁడొక్కమసకుండ * విల్లువిఱిచె। ధాత్రీతనూభవఁ * దగవివాహంబయ్యెగురువైభవంబునఁ * బురికివచ్చె ॥ ౧౨౨॥ ఆ॥ నినకులేంద్రుఁడనఁగ * నివియుదాహరణంబు। లిట్టిచిన్నిసున్న * లెల్లఁగుఱుచ। లిపులమీఁదనుండు * నపుడుగొప్పలునగుఁ। గడమవ్రాలమీఁదఁ * గావుగాని॥ ౧౨౩॥ ఆ॥ ముంగమురువుదాలి * చెంగాంతయనని ట్లు। గొప్పనున్నలగును* గుఱుచమీఁద। రాఁజెనగ్నిగాలి * చేఁజాలననని ట్లు। నిడుదమీఁదఁగావుఁ * నిండుబొట్లు॥ ౧౨౪॥

ద్రుతప్రకృత్యంతసరళాదేశము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అవికారగతేత స్మిన్నపి సరళావవన్తితేపరతః.

సీ॥ అవనిద్రుతప్రకృ * త్యంతద్రుతంబులుచెడి బిందువులుగాని * యెడలవాని। నలపలిపరుషము * లవరుసతోసరళంబులవుఁగానియచటబిం* దువులులేవు। తంద్రిపంపునసుగాం * తారంబునకునేగి సమదవిరాధునిఁ * జావమొత్తె। నతివతోడనుజేకు * టీకుటింటవసించెఁ గనకమృగంబును * దునిమివైచె॥ తే-గీ॥ భామఁనినిబట్టుకొనిబోవు * పక్షికంఠు। నంతకునిఁజేర్చెఁ బుత్రమిత్రాన్వితముగ। నగరమునకుమహీజాత * నుగొనివచ్చె। రాముఁడర్కకులాంబుధి * సోముఁడనఁగ ॥ ౧౨౫

ద్రుతప్రకృతికాంతద్రుతలోపము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

లుగ్వాద్రుతప్రకృతికాత్పరతస్సరశ్లేష్షిరేచనస్యస్యాత్ ॥

సీసమాలిక॥ సరళంబులుసుస్థిరా * క్షరచయంబు నద్రుతప్రకృతిశబ్దం
బుల*పై నిగదియు । నవుడుత దంతద్రు* తాక్షరంబులు వికల్పములోపంబు
లై *పరఁగుచుండు।జనియించెగరుడకే* తనుఁడు దేవకియందుఁ బెరిగెనుగోపికి*
బిడ్డఁడనఁగ । నభినుతిఁగాంచెజం * భారిముఖ్యుల చేత: బూతనను జయిం
చె * బురిటిలోన । ననుపమస్థితి దొంద * మునభీతి నొందకచంపెను డింభుఁ
డై * శకటదైత్యు । నడఁచెనుత్తానుఁడై * గొనబర్పుకొమఁబట్టితిగిచి వ్రే
పల్లెను * దిక్కుఁ జేర్చి । గర్గుచే బహునామ* కములుగాంచెను నెఱిపెను బాల
లీలలు* పెక్కుగతులఁ । బాడను పెన్నీరచర * భూచరావళిఁదల్లి కాననంబు
నను ఖ * గాలి మెచ్చఁ । గదలె ఘోషాంగనా* సదనంబులకు వెన్న ద్రుచ్చి
లిరొనుగంట * ద్రోగకుండఁ । జేసె భద్రదంబులు * క్షీరభాండంబులఁ బలి
కెను ఖలవాక్య * ములవనితలఁ । బడనై చెఱుపఁగ ప్రభ * భంజనుండన మద్దు
లరిగెను ఘల్లిర * వాటపికిని । వదలక కాచెతే * నలువిరాటఁ గ్రేపులగోపకు
లను శివి* గూడి మాడి । తునిమెధకక్కుఁజర్మ * మునకు నాయుసనత్పదనుజు
నిఘాకతోఁ*దలఁకకుండ।నిర్జించెధీటుఁడై నిలిచి బకాసురుఁ ఘునిఘాత్రినిగూ
ల్చె*నద్భుతముగఁ । గల్పించె నిరజ * గర్భుండు దాచిన వత్సములను మాఱుఁగ నూత్న
వత్సములను । గ్రీడించె ఫలితశా* ఖిచ్ఛాయలను మాళి జుట్టెను ఫుల్ల ప్ర*సూ
నములను । నవలీల భంజించె * నావులఁ గాయుచు గర్దభాసురుని భీ*కరశరీరుఁ।
గాళియు మర్దించి * కాళిందివెడలించి ప్రాణముం దొలఁగు * దానవహస్త । న
రసి యాదః కేళి * సలుపుచుండఁగ చేకొనియెను యువతుల* కోకలెల్ల । భు
జియించె రుచికరం * బుగవిప్రవనితల చేతను రాజాన్నజాతములను । రక్షిం
చెలేఖభ * ర్తనుతింపనెల్లరహ స్తంబునను లీల * నచలమెత్తి । శరముసవ
రుణాకిం * కరుఁడెత్తికొనిపోవ నంబునిపెడకి తం * తనుఁ దెచ్చెఁ । దాల్చెశ
యాంబుజా * తంబున వేణువుప్పూరించెను శికిప * ములాచిగుర్పఁ । బాడెష
డ్జస్వర * ప్రభవగీతంబు విరాలిఁ బెట్టెను పట్ప*బాలకలను । జలమునసుందరీ
జనములఁ గికరించి * చనియెను సూనన్పు * క్షుములనపహ॥ తే॥ గరుడహే
మాంబరంబుతోఁ*గానవచ్చి । మానవుల్లనుహరియించి * మరుని కేళి । వా
ను దేల్చెను*వరుసకొలఁది । నన ద్రుతప్రకృతులకు దా*హరణములగు॥

౧౩౧॥ తే॥ ఢేనుపాలతవర్గద్వి * తీయమొకఁడు। మొదలియనునాసికంబు
ను* మూఁడులిపులు। నాంధ్రిసంస్కృతశబ్దాదు*లందులేమిఁ। జేసివానికి
నైక్యము * లెప్పనైతి॥ ౧౩౨॥

ద్రుతప్రకృతికాంత ద్రుతశ్లేషము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

అలుకిచసంశ్లేషస్స్యాత్॥

క॥ లలిసరళస్థిరములడా। పలినాంతపదంబులూఁది * పఱికెడుచోనం।
నలుగాంచునుడతవర్గం। బులునాటిటి చెంతఁదక్కఁ * బొల్లులయిహరీ॥
క॥ టతవర్గంబులురెంటను। సతతమునరళాక్షరములుపు * నమలిలునుని।
ర్జితమురనాంతపదాంత। ద్రుతములనుంగూడుకొనవు * తుదిఁగదిసినచోన్॥
౧౩౪॥ మాలినీవృత్తము॥ నలువఁగనినవేల్పు * న్గంధవాహాటతల్పు। న్నల
కలిభయహర్త * న్జాంబవత్యాత్మభర్త। న్నలినదళసమాక్షు * న్బాణదై
త్యేంద్రశిక్షుం। దలఁతుననఁగఁజెందుం * దన్నకారంబులెందున్॥ మహా
స్రగ్ధర॥ నవతల్పాయందలంతు * న్ఖగపతిగమను * న్ఛత్రచిత్రధ్వజాంకు। న్న
వదర్పావతారు * న్ఫణిపతిశయను * న్ఖ్రసనాథేందునేత్రు। న్నవరత్నాం
చత్కిరీటు * న్ఝషపదజనకు * న్ఝర్మవస్త్రాభిధాను। న్నవనీతక్షీరచోరు *
న్నతజనసులభు * న్మానిహృత్పద్మవాసున్॥ ౧౩౫॥ నరకపుష్పిణీవృత్తము॥ న
న్నరకభయసంహారు * న్యాదవాగ్రేసరు। న్నరకదనుజాంతకు * నాహిణే
యానుజు। న్నరముఖసురార్చితు * న్లక్ష్మణావల్లభు। న్నరహరిఁదలంచెద*
న్వాంఛితార్థాప్తికిన్॥ ౧౩౬॥ స్రగ్విణీవృత్తము॥ నీరజాతేక్షణు * న్నేమసిం
హాసను। న్నారదాదిస్తుతు * న్షట్పదశ్యాములు। న్నారకాపద్ధరు * న్నామ
జేంద్రావను। న్నేరహస్యంబున * న్హృద్గతుంజేసెదన్॥ ౧౩౭॥

ద్రుతప్రకృతికాంత బింద్వాదేశము.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

బిన్దుంప్రపద్యతేక్వచిత్క్వచిత్॥

తే॥ కడుఁదృతీయచతుర్థవ* ర్గములఁగలుగు। పరళములుసమలిపులును*
బరములైన। తఱినినాంతపదాంతద్రు * తంబుపొల్లఁ। బెటికిమైనిత్యముగఁ
బూర్ణ * బిందువగును॥ ౧౩౮॥ క॥ నన్నయసూత్రమునక్వచి। త్తన్నదొకటిఁ
దక్కఁబొల్లు * కక్కరనియమం। బెన్నుటలేదాధికవుల్। గొన్ని తెలుఁగులర
సితెలిసి * కొంటినివినిన్॥ ౧౪౦॥ వ॥ అవియెయ్యవియనినఁదృతీయవర్గప

రళింబునకు రాచమల్లువారిషష్ఠస్కంధములోఁ బ్రయోగము–చతుర్థవర్గసర
ళింబునకు రాఘవపాండవీయములో భారతార్థమునందుఁ బింగలి సూరన
రాజు ప్రయోగము॥ టవర్గద్వితీయమునకుఁ ద్రైశంకవ్యాఖ్యానములోఁ గవి
సింగరన్న ప్రయోగము॥ క॥ ఢుంఠీశుపైఁ గవునిసితి। కంఠువిశాలాక్షిదండ* కరు
ణాహ్వానిపై। కుంఠపతిగుహునిలోలా। ఠ్యంతేవలుమీఁఱభూవ*రుఁడుపా
డగనిమ్మెఱ॥ వ॥ టవర్గచతుర్థంబునకు ధర్మాచార్యులవిరాటపర్వమునందు॥
తే॥ ఢాంఢమితభేరికాధ్వాన* ముంఢువోని। నాదమునుమిన్నుముట్టన*నార
తంబుపెక్కుగంధర్వపతులున ల్దిక్కులందుఁ। గాచుసౌగంధికంబుఁ దేఁ*
గలరెయొరులు॥ వ॥ తవర్గంబునందుద్వితీయవర్ణము సంస్కృతాంధ్రశబ్దా
దులందు లేదుగానఁ బ్రయోగంబుగలుగనేరదు॥ చతుర్థాక్షరంబునకునవనం
తునిఛందమునందు॥ తే॥ పేర్చిపొల్లనకారంబు*బిందువగుచు। మీఁదనున్న
ధకారంబు*నూఁదిప్రాస। బంధమగుఁ గృష్ణుఁడుదయించి*నంధరిత్రి। యం
తయును నిరుపద్రవం*బయ్యెననఁగ॥౧౪౩॥ క॥ ముందరగజబమకారము
లొందిననాంతములతుదల*నుండు ద్రుతములం। గ్రందుకొవికల్పంబున
బిందువులుగఁ జేసికృతులఁ*బెట్టుదురొకచోఁ॥౧౪౪॥ సీ॥ అంగజకేళిఁ
దే*ల్చెంగోపకాంతలనగముహస్తంబున*నగరిమఁ దాల్చె। గెంజిభోజధరావ*
రుంజముకడఁ జేర్చెనరుఁ బ్రోఁ చెరణమున*నగ మెఱుంగ। జాంబవంతునిగె
లిచెంబంటుతనమునఁ నలికేఁజక్రంబున*న్బాణుపాణు। లమ్మకుండలములి*
చ్చెమ్మహీసుతుఁ జంపినాఁడు భూతలమున*న్మఘవతరువు॥ తే॥ గీ॥ దైవమా
త్రంబె దేవకీ*దేవిపట్టి। దేవదేవుఁడుశ్రీవాసు*దేవుఁడనఁగ। గజమంబులడా
పలఁగ దియునట్టి। నాంతపదములకెల్లల*క్ష్యంబులయ్యె॥౧౪౫॥

సమకారద్విత్వమైత్రులు.

తే॥ గీ॥ తమకుఁదాముద్విత్వంబులై*యమరునవియు। బిందువులుదా
పలనువెలు*గొందునవియు। నొక్కటయిపూర్వప్ర*యోగసరణి।న
ములుప్రాసంబులకునిల్చుఁ*దమకుఁదాము॥౧౪౬॥ క॥ మిన్నేఱుపాదమున
ధా। తన్నాభినిగుసుమశరుని*దంగాంచిననీ। సాన్నిధ్యము దొరకుటకై
సన్నుతిసేయుదురునిన్ను*సనకాదులజా॥ క॥ తమ్ములనుమల్లికాకుసు।మ
మ్ములమరువాదిపత్త్ర*మాలికలనుభ। క్తిమ్మురసంహరుపూజలు। సమ్మదమున
సలుపఁగలుగు*సకలార్థంబుల్॥౧౪౭॥

పదాంతనులుకారద్విత్వలోపములు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ప్రథమలుగపిద్విసులోప్యః॥

క॥ సమయునువికల్పకంబున । శమితదనుజ తమకుఁదాము * జడ్డలయి పదాం । తముల వెలింగెడునులువ । ర్ణములను బ్రథమాక్షరములు * రాజీవాక్షా ॥ ౧౪౯ ॥ తే॥ గీ॥ కన్నుమూసెనుగనుమూసెఁ * జన్నుదోయి । గబ్బిచనుదోయిమిన్నవాఁ * కమినువాఁడ । ముల్లునాటెనుములు నాటెఁబల్లుగంటి । తరుణిపలుగంటికల్లుమింతకలుమింత ॥ ౧౫౦ ॥

ద్రుతలోప సమాసములు ॥

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

ద్రుతస్యసర్వత్రలుక్సమాసేషు॥

తే॥ గీ॥ వనధితనయేశయయిసటు * వంటియనుచుఁ । బరపదవిశేషణము తేట * పఱచుకొనుచుఁ । దొలుతటిపదంబుకొననుండు * ద్రుతముగుడియు । సమసనమునందుఁజెందులో * పములుగృతుల॥ క॥ కడపలిద్రుతమునుగుడియును । బొడవడఁగినఁబయినిబరుష * ములుసరళములౌఁ । జెడవ్రుపెఱహల్లులెల్లను । సడలకప్రాణంబులెల్ల*సంధులుగాంచుఁడీ॥ ౧౫౨॥ తే॥ జగతిఁజప్పనికూరకుఁ * జప్పగూర । చనునుజక్కనిచాయకుఁ * జక్కచాయ। హెచ్చుపచ్చనితోటకుఁ * బచ్చతోట । గరిమఁగమ్మనితావికిఁ * గమ్మదావి॥ ఆ॥ చల్లగాలితీయ * విల్లునాసరళస్థిరాక్షరములుతొల్లి * టట్లనిలుచుఁ । బంచబాణజనక * పచ్చావునల్లావు । లనుచునచ్చులెల్ల * నదుకునిట్లు ॥ ౧౫౩ ॥

హేమాచార్యమతసంధులు.

శబ్దానుశాసనమూలసూత్రము.

హేమోక్తేఃపరుషాణాంగసడదవాస్స్యుఃపదాద్వర్ద్వే॥

క॥ సుమనస్తుతబ్వంద్వసమా । సమునను హేమోక్తినిబర * శబ్దాదినువ । ర్ణములగుపరుషాక్షరములు । తమరూపులువిడిచిగసడ* దవలగువరుఁ ॥ ౧౫౪ ॥ ఆ॥ కనవుగట్టెలనఁగఁ * గాలుసేతులనంగ । నిక్కడెక్కడిడు * నేరఁడనఁగ । నొప్పుదప్పులనఁగ * నూరువల్లెలనంగ । జరుగునిట్లుద్వంద్వ*సమసనమున॥ ౧౫౫॥

ప్రథమాంతగసడదవాదేశము.

శబ్దానుశాసన మూలసూత్రము.

హ స్తః సోఽస్యాస్తీతి కరీ మతంగగజః కుఞ్జరోవారణః కరీత్యమరః - కరిణో హితం మోక్షణం కరిహితం - కరిహితే కరణః సాధనభూతః - తం కరిహితకరణం - అత్ర కరణాధికరణయోరితి కరణాత్కర్తృలుట్ నచస్యాత్పదంతస పుంస్త్వం శంకనీయం - నారాయణ ఇత్యాదౌ పుంస్త్వస్యాపి ప్రసిద్ధేః । వి ష్ణుం లోకాశ్రయత్వాల్లింగస్యేతి జనపదాదిషు పుంస్త్వైరభిహితత్వాత్ - ... రాకిలపాండ్యరాజేన్ద్రో ద్యుమ్నాఖ్యరాజర్షిరగస్త్యశాపవశాద్గజేన్ద్రో ... మాపన్నస్సన్ కదాచిత్తృష్ణావశాద్దుగ్ధోదధిమధ్య త్రికూటాచలాగ్రవ ... ద్యానాంతర సరోవరం సమాగత్య దేవలశాపాగతగ్రాహరూపిణా హూహూగంధర్వేణ గ్రస్తః ప్రాక్తన జన్మతపోవిశేషవిజ్ఞానసంపన్నస్సన్ ప రమేశ్వరముద్దిశ్యస్తోత్రంచకార తస్మై సంభావనస్థో వాసుదేవస్తత్సమీపం ప్రా ప్య మోక్షయామాసేతి సుప్రసిద్ధం భాగవతే ॥ కరుహాసఖరుచిం కేజలేరు హాణీతి కరుహాణ్యమ్భోజాని - కరుహాణ్యమ్భోజానీ కరుహాణాం నీరజానాం సఖా హితః కరుహాసఖః సూర్యః అత్ర రాజాహస్సఖిభ్యష్టచితి టచ్ప్రత్యయః - రుహాసఖస్య సూర్యస్యేవ రుచిర్యస్యతం కించ యసుధాభాస్వాన్ తమో ... వర్తయన్ లోకం దీపయత్యేవం విష్ణురపి జ్ఞానరూపతమో నివర్తయన్ లో దీపకత్వాత్తస్య భాస్కర తేజోవత్త్వం యుక్తం - యద్వా - కరుహాణ్యుత్పలా ని - తేషామపి జలరుహత్వస్య వక్తుం శక్యత్వాత్ - కరుహాణాముత్పలానా సఖా హితః కరుహాసఖశ్చంద్రః - కరుహాసఖస్య భూషణమయ చన్ద్రస్యే రుచిర్యస్యతం బాలభావే హరిణార్ధచన్ద్రాకారభూషణధారణస్య కర్ణామృ ... సూక్తత్వాత్ - యద్వా - సూర్యకోటిప్రతీకాశం చన్ద్రకోటిసమప్రభమి తి పద్మపురాణే భగవద్ధ్యానాంతరస్య సత్వాచ్చ - అస్మిన్న ర్థే కరుహాసఖేతి అత్ర బహువచనతయా సమాసో జ్ఞేయః - బహుత్వస్య త్రిత్వాదిసాధారణత్వా త్ - అథవా - కరుహాణీన్దీవరాణి - తేషాం సఖా హృదయభూతా ... రూపిణీత్యర్థః - తాదృశీరుచిర్యస్యతం శైత్యం హిలసత్వా ప్రకృతేర్జలస్యే త్యాదివద్భిన్నలింగానామపి విశేషణవిశేష్యభావస్సమ్పద్యతే ॥ ౩॥ గరుడ ... రథం - గరుడో గరుత్మాన్గరుడ స్తార్క్ష్య ఇత్యమరః - గరుడ ఇతిఖగః ప...

రుడఖగః గరుడఖగఏవరథోవాహనం యస్యతం - యద్వా-ఖేగచ్ఛన్తి రస్మిత్ఖగాఇతి వ్యుత్పత్త్యాఖగశబ్దస్య దేవతావాచకత్వస్యాపివక్తుంశక్యత్వాత్ - గరుడఖగోగరుడదేవః - సఏవరథోయస్యతం - అథవాగరుడఏవఖగరథోవ్యోమసంచారణపటురథోయస్యతం - కించ- ఖగస్సూర్యః-శర్క-విహంగాఃఖగాఇత్యమరః - సూర్యశబ్దస్య శ్రేష్ఠవాచకత్వస్యాపివక్తుంశక్యత్వాత్ - గరుడానాంపక్షిణాం శ్రేష్ఠః - గరుడఖగఃసఏవరథో యస్యతం ॥ ౪ ॥ ఖరఘనకరవిః - ఖరఃఖరాసురః - ధేనుకవనవాసీ గర్దభాసురః-అథవా దండకారణ్యనివాసో రావణజ్ఞాతిః ఖరాసురఃసఏవఘనః మేఘః-ఘనజీమూతముదిరేత్యమరః - కః వాయుఃమారుతే వేధసిబ్రధ్నేపుంసికత్యమరః - కానాంవాయూనాం - రవిః శ్రేష్ఠశ్చణ్డమారుతఇతియావత్ - ఖరఘనస్యకరవిః - తంఖరసమానఖరాసురసంహారయవాయుస్వరూపఅస్మిన్ పక్షేభాగవతరామాయణప్రసిద్ధిర్ద్రష్టవ్యా ॥ ౫ ॥ ఖరతరకరగం - ఖరతరాస్తీక్ష్ణతరాః - తిగ్మంతీక్ష్ణంఖరం తద్వదిత్యమరః । కరాఅంశవోయస్యసః - ఖరతరకరస్సూర్యః - తంగచ్ఛతీతి - ఖరతరకరగః-తం-ధ్యేయస్సదాసవితృమణ్డలమధ్యవర్తీతిధ్యానశ్లోకప్రసిద్ధత్వాత్ -యద్వా-ఖరతరోదర్దురఃకరోయస్యసఃఖరతరకరః - కుంజరఃసఇవగచ్ఛతీతిఖరతరకరగః-తంమత్తమాతంగవిక్రమమితిరామాయణేబాలకాండేవాల్మీకివచనప్రసిద్ధేః - నచాత్రవిక్రమపదస్యపరాక్రమార్థపరతాశ్రయణీయా - తద్వ్యాఖ్యానేతత్పదస్య క్రముపాదవిక్షేపణ ఇత్యస్మాద్ధాతోర్గమనార్థకత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ ౬ ॥గరళముఖరిపుం-గరళంవిషంముఖేయస్యసఃగరళముఖః- కాళీయఃతస్యరిపుః శత్రుఃతంకాళీయమర్దనమిత్యర్థః - అత్రభగవాన్ యమునాహ్రదస్థం కాళీయాఖ్యం మహోరగంశిక్షితవానితి పూర్వభాగవతప్రసిద్ధేః ॥ ౭ ॥ గరధరకరతం ధరతీతిధరః - ధృఙ్ ధారణే ఇతిధాతుః - గరస్యకాలకూటస్యధరోగరధరస్సదాశివః - సఏవగరధరకః - స్వార్థేకప్రత్యయఃతస్మిన్రతంప్రీతిమంతంనారాయణప్రియఃపనంగ మదాపహారమితిస్తోత్రాత్ - యద్వా - కశబ్దస్య బ్రహ్మవాచకత్వాత్ - గరధరశ్చకశ్చగరధరకౌ- తయోఃరతంప్రీతిమంతం యదపినారాయణస్యసర్వసమత్వమేవవక్తవ్యం। తథాచలౌకికసా

మ్యాత్పురాణప్రసిద్ధేశ్చ తద్వదుక్తిరితి జ్ఞేయమ్ ॥ అత్ర నామైకదేశగ్రహణ న్యాయేన తథావిధం గోపాలం నామైకదేశేనేత్యర్థః – యదా గరధరకరతమిత్యత్ర గరేతి ధరేతి కరతమితి పదత్రయం ద్రష్టవ్యం – తథాచ – హేగరవిషస్య పురుషపటిష్ఠేతి యావత్ – కే బ్రహ్మణి రతం ప్రీతిమంతం పూర్వోక్తవిశేషణం దేవం ధరహ్యాదిభ్యాయ స్వేత్యర్థః – అత్ర కృష్ణస్య గరుడఖగరథమిత్యపి శేషణాద్వయ సామర్థ్యాత్తత్స్వనేనాస్య సాంపరాయిక భవిష్యతీతి తథోక్తిరితి జ్ఞేయమ్॥

ఉ॥ సప్తాక్షరైకపాదంబై సగర్భమదనవిలసితవృత్తద్వయము॥

కరధృతకరుహాంకుఁ – గిరిహితకరణుఁ – గరుహాసఖరుచిఁ – గరుడఖగరథుఁ ॥

గర్భద్వితీయమదనవిలసితవృత్తము.

ఖరఘనకరవిఁ * ఖరతరకరగుఁ * గరళముఖరిపుఁ * గరధరకరతుఁ

వ॥ కొందఱు దీనిని మధుమతివృత్తమందురు॥

చతుర్దశాక్షరైకపాదంబై సగర్భప్రహరణకలితవృత్తము

కరధృతకరుహాంకుఁ గిరిహితకరణుఁ । గరుహాసఖరుచిఁ గరుడఖగరథుఁ । ఖరఘనకరవిఁ ఖరతరకరగుఁ । గరళముఖరిపుఁ గరధరకరతుఁ ॥

పంచదశాక్షరైకపాదంబై సగర్భమణిగణనికరవృత్తము.

కరధృతకరుహాంకుని గిరిహితకరణుఁ * గరుహాసఖరుచిని గరుడఖగరథున్.

ఖరఘనకరవిని ఖరతరకరగుఁ * గరళముఖరిపుని గరుడఖగరథుఁ ॥ ౧౮౩॥

అష్టాక్షరైకపాదంబై సయుక్తమాత్రావృత్తద్వయము.

కరధృతకరుహాంకుని * గిరిహితకరణుని * గరుహాసఖరుచిని * గరుడఖగరథుని॥

గర్భద్వితీయాష్టమాత్రావృత్తము.

ఖరఘనకరవిని * ఖరతరకరగుని * గరళముఖరిపుని * గరధరకరతుని॥ ౧౮౪॥

షోడశాక్షరైకపాదంబై సగర్భమఘునగతిరగడ.

కరధృతకరుహాంకుని * గిరిహితకరణుని * గరుహాసఖరుచిని * గరుడఖగరథుని।

ఖరఘనకరవిని * ఖరతరకరగుని * గరళముఖరిపుని * గరధరకరతుని॥

వ॥ కొందఱు దీనిని షోడశలఘువృత్తమందురు॥

పంచదశాక్షరైకపాదంబైన గర్భద్విపదము.

కరధృతకరుహాలుని*గరిహితకరణుఁ * గరుహాసఖరుచిని*గరుడఖగరథుఁ *
ఖరఘనకరవిని*ఖరతరకరగుఁ *గరళముఖరిపుని*గరధరకరతుఁ ॥ ౧౮౬

ద్వాత్రింశదక్షరైకపాదంబైనగర్భహరిణగతిరగడ.

కరధృతకరుహాలుని * గరిహితకరణుని * గరుహాసఖరుచిని*గరుడఖగరథుఁ ।
ఖరఘనకరవిఁ * ఖరతరకరతుఁ * గరళముఖరిపుని * గరధరకరతుఁ ॥

గర్భప్రథమకందము.

కరధృతకరుహాలుఁగరిహిత । కరణుఁ గరుహాసఖరుచిని * గరుడఖ
గరథుఁ। ఖరఘనకరవిఁ ఖరతర।కరతుఁ గరుడముఖరిపుని*గరధరకరతుఁ॥

గర్భద్వితీయకందము.

గరధరకరతుఁగరధృత। కరుహాలుఁ గరిహితకరణుని* గరుహాసఖరుచిఁ । గ
రుడఖగరథుని ఖరఘన । కరవిఁ ఖరతరకరగుని * గరళముఖరిపుఁ ॥

గర్భతృతీయకందము.

గరళముఖరిపుంగరధర । కరతుఁ గరధృతకరహాలుని * గరిహితకరణుం*గరు
హాసఖరుచిఁ గరుడఖ । గరథుఁ ఖరఘనకరవిని * ఖరతరకరగుఁ ॥

గర్భచతుర్థకందము.

ఖరతరకరగుఁగరళము । ఖరిపుంగరధరకరతునిఁ * గరధృతకరుహాలుం । గ
రిహితకరణుంగరుహాస । ఖరుచింగరుడఖగరథుని * ఖరఘనకరవిఁ ॥

గర్భపంచమకందము.

ఖరఘనకరిహితఖరతర । కరగుంగరళముఖరిపునిఁ * గరధరకరతుం । గరధృ
తకరుహాలుంగరిహిత । కరహాలుంగరుహాసఖరుచిని * గరుడఖగరథుఁ ॥

గర్భషష్ఠకందము..

గరుడఖగరథుఁ ఖరధర । కరవిఁ ఖరతరకరగుని * గరళముఖరిపుఁ । గరధ
రకరతుంగరధృత । కరుహాలుంగరిహితకరణుని * గరుహాసఖరుచిఁ ॥

గర్భసప్తమకందము.

కరుహాసఖరుచిఁ గరుడఖ । గరథుఁ ఖరఘనకరవిని * ఖరతరకరగుఁ । గర
ళముఖరిపుంగరధర । కరతుంగరధృతకరహాలునిఁ*గరిహితకరణుఁ ॥

గర్భాష్టమకందము.

కరహితకరణుంగ సహాస । ఖరుచిఁ గరుడఖగరథుని * ఖరఘనకరవిఁ । శ్రీ
తరకరగుణ గరళము । ఖరిపుంగ రధరకరతుని * గరధృతకరుహుఁ ॥

పదప్రకాశితకందము.

క॥ కామెపలినామపురిసు । త్రామసరోజాప్తకోటి * ధాముజలధర ।
శ్యాముయమసోముదనుజవి। రాముస్వరిజస్త్రీమనోభి*రాముందలఁతుఁ ।

అశ్వాసాంతగద్యము.

ఇది శ్రీమదాపస్తంబసూత్రభరద్వాజగోత్రకామెపల్లిపురమందిర
నందనందన చరణారవింద వందనాభిలాషమనీషా ప్రాభవ
వేంకటార్య తనూభవ విద్యావిశేష సురాచార్య
కాకునూర్యప్పకవివర్యవిరచితంబైన యాంధ్ర
శబ్దచింతామణి యను వ్యాకరణశాస్త్రం
బునందష్టాదశార్యావృత్తంబులు నష్ట
చత్వారింశత్సూత్రంబులుం గల
సంధిపరిచ్ఛేదము ను,
అప్పకవీయము - పంచమాశ్వాసము.

సంపూర్ణము.

